

177
1983

ISSN 0132-599 X

ენციკლოპედია

8

1983

გნათოპი

საქართველოს
გნათობის

საქართველოს მთავრობის განკარგულებაში
და სასაზოგადოებრივ-კულტურული უწყების

წილი 59-0

№ 8

აგვისტო, 1983 წ.

გ ი ნ ა ა რ ს ი

პროზა, პოეზია

მარგანე ლიპინიძე — ლექსები	3
ოტია იოსელიანი — ავტობიოგრაფიული ნოველები	10
ვახე ხორაული — ლექსები	29
ნუგზარ კობახიძე — ლექსები	31
დავით მთაწარი — ლექსები	33
რევაზ დანელია — ლექსები	35
მარგანე ჯგერაძე — ორი თვალნი, რომანი, დისასრული	37
შალვა ფორტოხიძე — ლექსები	71
ირაკე ბაზანი — შუბნი, მოთხრობა თარგმანი გიორგი ეკიშვილიძე	82

ჩვენი მივლინებით

მირონ ხარბიანი — წიგნების კოლექციონი, ნაკვეთი	83
1783 — გიორგიანის ტრადიტი — 1983	
პალატიანე იტონიშვილი — დანიელის ხმოვა	98

პუბლიკაცია

ნიკოლოზ (ლუაბა) ჯანაშია — „მუშავეთა წამების“ პერსონაჟები	104
--	-----

კრიტიკა, პუბლიცისტობა

გიორგი ბაჩიანიძე — და არა აქვს მას დანაშაული	134
აკაკი გაჭავრძელი — მთავარი შემოქმედნი	137
აკაკი მინდიაშვილი — უხილავი კედელი	141
გიორგი ნატროშვილი — მუდამ ფიქსი, მუდამ კიბაში	149
ანირა გელაშვილი — ერთი ლექსის სამყარო	154
სერგო თარგამა — ქართული მწიგნობრის დიდი მემკვიდრე	163

ი. მერაბი ვაჩაძე.

შინაარსი (გაგრძელება)

მეცნიერება

ნათელა ჯავახიშვილი — ქართული ლექსიკოლოგიური მუშაობის ისტორიიდან 168

ნიშნების მიმოსილვა

გულივიკ იოგაშვილი, ღურგოზან ცინცაძე — საუბრადღებო ნაშრომი ბარსიკვან ჯავახიშვილზე 174

□

შთავარი რედაქტორი არჩილ სულაბაური

ს ა რ ე დ ა კ ტ ი ო კ ო ლ ე გ ი ა :

ბრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამბუშაძე (შთ. რედაქტორის მოადგილე),
მ. ბერძენიშვილი, ალ. გომიზაშვილი, გ. დონანაშვილი, კ. კალაძე,
მ. ლასურია, მ. ლეგანიძე, ე. მალრაძე, ლ. მრეღაშვილი, გ. ნატრო-
შვილი, რ. პატარაძე, ო. კაჭკორია (პ/მგ. მდივანი), ნ. წულუბსკირი,
ო. ვილაძე, ზ. ხარანაული, რ. ჯაფარიძე, გ. ჯიბლაძე, ჯ. ჩარკვიანი.

თუმცა წიფელს უჭდა ღრუში და
ცხოვრობდა
ბაიყუში,

წიფელს რა ჰქონდა გულში და

წიფელს რა ჰქონდა სულში,
არ იყო
ბაიბურში!

1981

საქართველოს
წიგნიერების
სამსახური

განიოსავის კითხვისას

ამას რას ვხედავ: ტიროდეს

უპრიანია, ზარალებს!

ბრუნვას

სოფლისას

ჰკვირობდეს.

ის ბალღებზე მღერის ჰარალეს...

არაფინ,

არაფინ,

არაფინ

შეუცდომელი არ არის!

1981

შენ დაღლილი ხარ, გაცვდა კურკელი,
სულილა
ბეუტავს,
სულილა
ხრჩოლავს;
ზურგსუკან გრჩება განძთა კუნძული,
მზეს —

სისხლისფერი
ქონავს...

დღე — ფეხაკრეფით მიიპარება,
კოტაც, კოტაც და — მიეფარება,
თუ...

მიეფარა
გორას.

1981

არც მოსვენება,
არც დამშვიდება,
არც გამშვირვალე
დღეები ქარვის...
შენი ტანჯვა და
შენი კირთება
არ დაბრალო,
პოეტო, არვის!

და, თუ სიცილით
პირაქეთ გკითხონ:
რად, რისგან გულში
ნატეხი ხანჯლის?! —
უპასუხე, რომ
შენშია თვითონ,
შენშია თვითონ
მიზეზი ტანჯვის.

თორემ გახედე,
თავის გზით მიდის,
მშვენიერად ბრუნავს
ცხოვრების ჩარხი,
აჰა, ბატონო,
იცინის კიდევ,
იცინის შენი
მშობელი ხალხი!

შენ თავაშვებულ
ოცნებას გაჰყევი,
შენ გაიმეტე
ცხოვრება ზღვისთვის,
შენ რალაც შეტის
სიზმრები ნახე, —
შეტი გინდოდა
შენთვის და სხვისთვის!

უპრიანია
პირაქეთ გკითხონ: **ეროვნული
ნივლირთქვა**
რად, ვისგან გულში
ნატეხი ხანჯლის?!
უპასუხე, რომ
შენშია თვითონ,
შენშია თვითონ
მიზეზი ტანჯვის!

იყუჩე ესრეთ, —
მზე პირს დაიბანს,
გამოვლენ როსმე
დღეები ქარვის...
შენი ტანჯვა და
შენი ვაება
არ დაამადლო
პოეტო, არვის!

1982

ნარწარა ნიბნა

ჩემს რევას,
ჩემს იზოს —
ჩემს ძვირფას
დაიას:
ეს ჩვენი წილხვედრი დღეები ჩაიარს...
(გაგრძელდეს!
გაპრელდეს!
ვარ ამის
მთხოველი,
კი! მაგრამ ჩაირბენს, ჩაიფრენს ყოველი!), —
ჩაქრება —
სანთელი,
მელანი —
დაშრება
და, რაკი სიკეთის გრძელია არსება,
დარჩება
ეს წიგნი
და წიგნთან
მარადეაშს
ჩვენი მეგობრობის ყვავილი დარჩება!

1982

• • •
 აივანს მივდექ პილპილის კამით, —
 ცოტა შილიფად,
 მეც ვგრძნობ,
 მაცვია, —
 ამ მახრჩობელა აგვისტოს ღამით,
 ვხედავ,
 ეზოში
 ბოძი ასვია...

ასე მგონია, პირველად ვხედავ, —
 წელიწადია აქ ვცხოვრობ ოცი, —
 საიდან გაჩნდა ეზოში ნეტავ,
 ვინ,
 როდის დარგო
 ასფალტზე
 ბოძი?!

და შემეკუთმება ანაზღად გული:
 ოცდათხუთმეტი წელია სრული...

ეგ ბომ ის ხეა —
 ძველი დარაბის,
 ჩვენი დარაბის
 სარკმელთან რგული!..

გამომცემლობის მანდ გვედგა ტახტი, —
 ჩვენი კისერი და მისი ლახტი, —
 მაგ ხისქვეშ იჯდა გვეტაძე რაყდენ —
 კაცური კაცი,
 პოეტი ნაღლი!..

ჩვენს წიგნს ფურცლავდა
 ლიმილის მალვით,
 ჩვენ ჩვენს კაშნაგირს
 შევეკებრდით კრძალვით...
 ღმერთო!
 აცხოვნე იმისი სული,
 ახალგაზრდობას
 ვინც შეხვდეს საღმით!

1982

დიდაბთიკური

შენ შრომობ, იბრძვი,
 გზას მიიკვლევ, ცხოვრებას წინ სწევ,
 მოდის სახელი
 და სახელით მოდის ქონება...
 დიდი წიგნების
 ქვეყანაშიც ცხოვრებას გირჩევ
 და ეს იქნება,
 ეს იქნება ორი ცხოვრება...
 კაცობრიობის,
 უბედურის, შვილი ასიოდ
 უზენაესის,
 უმაღლესის მახლობლად სახლობს,
 მათი ჩანგები
 დროშეებით ცაში ავწიოთ —
 ყოვლადძლიერის
 ვიქნებით ახლოს...
 განიღვიძებს და
 ხორციან ერთად იცხოვრებს სული,
 იცისარტყელებს
 მშვენიერის წვდომით გონება...
 და ეს იქნება,
 ეს იქნება ცხოვრება სრული,
 და ეს იქნება,
 ერთის ნაცვლად ორი ცხოვრება!

1982

გამორბიან მინდვრები,
გამორბიან ბინდები,
ბონდები და ხიდები
მატარებლის
კივილში

და პირქუშ გორმახებზე
ერთმანეთის დასწრებით
ამორბიან ტაძრები
ვარსკვლავთ
ქივილ-ხივილში...

„დარჩი!“ — იხვეწებიან,
„დარჩი!“ — იქვე რჩებიან,
თვითონ იქვე რჩებიან
მოსახვევში
პირველში...

ოპ, მშვიდობით, მშვიდობით!
ნუ დაგრჩებათ საწყენად —
არ არსებობს დარჩენა
ყოფნის
სიმარტივეში...

არის ცეცხლისრტოება
მწარე რამ სიტკბოება,
უცხო რამ სიტკბოება
განშორების
ტკივილში...

გამორბიან მინდვრები,
გამორბიან ბინდები,
ბონდები და ხიდები
მატარებლის
კივილში.

1981

ისევ ბასილა

1
ეს ის კუთხეა
კაეკასის კარად,
სად ზამთარ-ზაფხულ
ნისლეები ბოლავს,
სად ბალღიც თიბავს
თავისთვის წყნარად,
მისდევს ხარ-ძროხა
ზოფხითოს გორას...
ღილით მთიბელებს
აღვიძებს მწყურალად,
კარს სახრით ადგას,
სთათხავს და სჯორავს —
ბელაშვილია
ბასილა გვარად,
თავმჯდომარეა
ბასილა გლოლას.

არც რაიკომის
დანიშნულია,
არც ღალას იხდის
ასსა და ორასს,
თოთხმეტ წელიწადს
არ შეუცვლია,
ასე უცვნია
ბასილა გლოლას —
ხალხს უბასილოდ
არ შეუძლია,
ამაყოფს გლოლა
ბასილას ყოლას.

3
ჭრელი აგვისტო
სექტემბრის მიბმით
გაჰყავს ბასილას
თივების თიბვით;
მთებს აბრეშუმის
თივებით ჰკიბავს —
ჯიბრით ლეზიკ და
ჭიორაც თიბავს;

2
მჭრელი ცელების
შარიშურია,
მოპჭრის ცხენ-კაცი,
მზე კლდეში გორავს...

ამოჰყავს ყველი
და კარაქს ალხობს,
ასუქებს ლორს და
ასუქებს საყოლს,
მთელა არა აქვს
მთისრაჰას წუთის —
„გამზრდელას“ ანუ
კარტოფილს ბუნდის...

4

ხოლო როდესაც
უყურძნო რაჰას
ყურძნის რაჰიდან
მოზიდვენ მაჰარს,
მაშასადამე
ოქტომბრის ბოლოს,
როცა მთისკაცი
კი არ თიბს, — ცხოვრობს
ან, უკეთ; როცა
იწყებს ცხოვრებას —
ცუცნის ნაჯაფარ
თავის ქონებას,
უხშირებს გლოლა
როდესაც საკლავს,
ცხოვრობს ბასილაც,
აბა, სხვა რა ჰქნას!

5

მთას გადმოდგება
დროშები ზამთრის,
ლორის დაკვლის წინ
კოტა დათბება,
ვინაა გლოლას,
რომ შამფურს არ თლის,
შემოძახება
სტუმრის გატკბება;
აჰაშნიკებენ
ერთურთის ღვინოს,
გლოლაც, ლეზიც და
ჰიორაც ცდილობს, —
კაი აჰამოს
და კაი ასვას —
სუფრის ზელმწიფედ
ბასილა დასვას...

6

და ბასილამაც
რა ბნას და რა სხლას,
ამ ყრუ ზამთარში
აბა, სხვა რა ჰქნას!
არმოშოვარი
ჯაფის დროს ჯაფის,
სმაში ხიმშურის
დამლვეი ჩაფის,
ჰირში თუ ლხინში
წინმძლოლი ბრძნულად,
რაკი მთისრაჰას
ეკუთვნის სრულად, —
ხალხისთვის ცოცხლობს,
ხალხისთვის კვდება და
რა მეტი გზაა,
თამადად დგება...

7

ადგამა მისი —
მთავარსარდლური!
დალოცვა მისი —
მაღალმხატვრული!
ხუმრობა — როგორც
სამართებელი!
ზედ ზმა — ცხელების
დამმართებელი...
რომ არ შეაწყვეს
რუსთველს იოლად
|გაქილიკებას
და ფარ-შუბს უმტვრევს, —
თავის ბასილას
უსმენს ჰიორა,
წარმოიდგინე,
კიდევაც უთმენს...

8

აქ ჰიორაზე
მეტს არას ვიტყვით
და სამი ჰიჭის
ერთურთზე მიდგმით
ფეხზე ავდგებით
მე და ბასილა,
თავს არ შეგაწყენთ
ლექსების კითხვით,

და ვაღღებრებლებთ
 მთისრაქას მშობელს
 (არც შორებლებად
 მთისრაქის ვითქმით!),
 სამ კაი სოფელს,
 ზემოურ სოფელს —
 ქვემორაქული
 მშვენიერ სითხით...

• • •

ქედზე საძვალე შენი გაკრილა,
 საგლოვლო
 მოჩანს დაბლა...
 ბასილავ ჩემო, ბევრის გაშლილა,
 შენი —
 დაშლილა ტაბლა...

ივად თუ კარგად კვლავ დიან დღენი
 ლებს, ჭიორას და გლოლას,
 კვლავ იხსენება სახელი შენი,
 შენსას
 ვამაყობთ ყოლას...
 შენი ეშხი და მარილი ახლავს
 სიტყვას,
 რომელიც კვესავს —
 რაქას თავისად იტყვიან ახლა
 აზრის
 ნათებას შენსას...
 ჩემო ბასილა, მოვდივარ შენთან,
 დოქით
 ლენუკა მომაქვს —
 თავწისაქცევად მოვიწახულებ
 შენსას
 საძვალე გორმას.

1982

რთია იოსელიანი

ავტობიოგრაფიული ნოველები

ტასის მინდორი და „არხანა მარაბღელი“

თავიდან, რაც საეკლესიო დღესასწაულები აიკრძალა, „ვახშმიანი საღამოები“ შემოიღეს. კომკავშირლები რაღაც წარმოდგენებსაც ვგამდნენ, ვინმე მოსახლის ოღის აივანზე, კოინდარში წამოწოლილი მაყურებლის წინაშე, მერე ამავე ეზოში, მეზობლებიდან ნანათხოვრებ მაგიდებს ერთმანეთზე აბამდნენ, ჯამ-ჭურჭელს კალათებით მოახრიგებდნენ და ვახშამს მართავდნენ. სვამდნენ მთავრობის სადღეგრძელოებს, ვითომ მღეროდნენ, ცეკვავდნენ და მზიარულობდნენ, მაგრამ ამას არც ტრადიცია ჰქონდა, არც რწმენა, არც რომელიმე დადგენილი დღე და საათი. დამოკიდებული იყო ახალგაზრდობის „ინიციატივაზე“ და სურვილზე. მერე და მერე ვაჭირდა ასე ურეგულად, უდრამატურად და ურეჟისორად, ასე ერთ ღამეს ვიღაცის აივანზე, უაზრო ჭყანვა და კრეჭა, მაგიდების და სკამების კარდაკარ თრევა, ქათმების, კვერცხების და ხაჭაბურების შეგროვება (სპექტაკლის შემოსავალი ღვინის ფულად არ კმაროდა), ნანათხოვრები გატეხილი ჯამ-ჭურჭლის ანაზღაურება, გათენებამდე უაზრო ყაყანი, ღიჯინი, აყალ-მყალი... და რამდენადაც ეს ნაუცბათევი და უურთი მოთრეული „ლონისძიება“ იყო, თითო-ორჯოლა „ინიციატორის“ ინიციატივამ ვერ დაამკ-

ვიდრა და მალევე დაიწყებას მიეცა. არადა, სოფელი წლიდან წლამდე სახლში კარგამოკეტილი ვერ იქნება; მით უმეტეს, როცა დათბება და მიწა გამოშრება. გაზაფხული რომ სისხლს აგიჩქროლებს და აგიმღვრევს — ნაკვერჩხალზე დაგსვამს. ნამდვილად თუ ნაცხადურად ისევე შემოიპარა ძველი ჯარიანობა და ღამის თევები; ახალკვირის, ელიობის, ამაღლების, მარიაშობის, ღვთისმშობლობის თუ საერთოდ შაბათობების...
 საბჭოსთან, კანტორასთან და ეკლესიის ახლოს ასეთი „ცრურწმენების“ გამოვლინება საზიფათო იყო. ვინ იცის, რა კუდი გამოებმეოდა ჯარიანობას და დროს ტარება კი არა, თავი დაგვიწყებოდა.
 სოფლის „ცენტრიდან“ მოშორებით, გვქონდა ჩვენ ტასიეს მინდორი. ტასიე დიდი ხნის წინ უშთამომავლოდ და უმემკვიდრეოდ გადაგებულიყო, იმოდენა ვრცელ კარ-მიდამოს თან ხომ ვერ წაიღებდა, სოფლისთვის „დაეტოვებინა“ და ნაეზოვარი, ცხადია, მინდვრად ქცეულიყო.
 ტასიეს ნაეზოვარი გზის პირას იყო, მაგრამ „ცენტრიდან“ იმდენზე მოშორებული, თუ საბჭოს კარებს მაგრად დაკეტავდი და ყურს მოიყრუებდი, შე-

გქლო ვეტქვა, დოლის ხმა არც გამი-
გონიაო.

ძველად, უთუოდ, ეს საეკლესიო
დღეობები ეკლესიის ეზოში იმართე-
ბოდა, მაგრამ ახლა „თვალს მოფარე-
ბულ“ ტასიეს მინდორზე მოსინჯეს.
პირველად, უკომკავშირებოდ და
უენთუზიაზისტებოდ. ისე, „სხვათა შო-
რის“ მოიყარეს თავი, მთვარიან, თბილ
სალამოს სამუსიაფოდ და სალადო-
ბოდ... გაიარ-გამოიარეს, ჩამოჯდნენ
მოლზე, აქეთური-იქითური, ერთმანეთს
თვალს ვერ უსწორებენ, მოგეხსენებათ
მტყუანის ამბავი...

მიმოიხედეს, დამშლელი არავინ ჩანს.
გაიხუმრეს, გაიღიმეს, მორცხვად ჩა-
იციანეს კიდევაც. უფრო წინდახედულე-
ბმა და საზრიანებმა პირზე ხელი დაა-
ფარეს, მაგრამ ქვეს არავინ ესვრიო.
წამოწვენს და პატარა, ხმადაბალი სიმ-
ლერაო ჩაიღიღინეს, „ეუფუნა წვიმა მო-
ვიდაო“... აჰ! წვიმა და უამინდობა სა-
დალაა, არავინ გაგვიგონოსო და უფრო
გაბედულად... „ახ ტრაქტორო, მე შენ
გამჩენს, ვენაცვალე ყელშიაო! ღარი-
ბები, გლეხ-კაცობა შენ გამართე წე-
ლშიაო“.

წამოჯდნენ და გაუბედავი, თბილი
ტაში დაჰკრეს. ვილაცამ, ასე ხელების
გაფენა და ცერული ვერა, მაგრამ ერ-
თი წრე დაუარა და საიდანაც წამოდგა,
იქვე ჩაიკეცა. მერე, რაკი ნავსი გატყ-
და, გოგობმა იმარჯვეს, ვაყების გა-
მოთამაშებას და თავის დაკვრას აღარ
დაელოდნენ და თვითონ გამოიწვიეს...
აღამიანი, მართლა ასე თუ აუშვი,
მეტს და მეტს მოანდომებს...

იქვე მცხოვრებმა, შვანგირაძის თუ
კირთაძის ბიჭმა, გატეხილი ძველი სპი-
ლენძის ტაშტი გადმოიტანა, გადააბრუ-
ნა და გაშლილი ხელები დასცხო. „ტა-
შტი გატყდა, ხმა გავარდაო“, უთქ-
ვამს ხალხს, მაგრამ ტაშტი გატეხილი
იყო და იმისთანა ხმა რა უნდა გავარდ-
ნილიყო.

არაფერი...

კაცმა არ იცის საიდან, როგორ, ვი-
სი, ვისგან, დოლი არ აბრაზუნდა! გა-

დაუქიმავი, რა თქმა უნდა, გაუფიცხე-
ბელი, მაგრამ დოლი. დოლმა ტაშსაც
ხმა აუწია და თანდათან თვითონაც გა-
თბა და გაიბიძგა.

შუალამისას დაიშალნენ: ისე... ცოტა
რალაცა... თორემ დილაზე ცეკვა-თა-
მაშს და ქვეყნის დაქვევას კი არ ვაპი-
რებდითო.

რა თქმა უნდა, თავიდან დამორცხვე-
ბული, მოკრძალებული, დატუქსული და
ერთობ ეუდმოკვეცილი, მაგრამ მაინც
ღამის თევების და ჭარიანობის მაგვარი
გაჩნდა.

ბოლოს და ბოლოს, ამ „თავხედობი-
სთვის“, მაუზერი რომ არავის გაუსვ-
რია, მეორე თუ არა, მესამე შაბათს
კომკავშირებმააც კი „გადმოუხვიეს“
გზიდან, შეღამებულში შინ ბრუნდებო-
დნენ და საქმე აღარაფერი ჰქონდათ.
ვითომ თავიდან ლიონსაც არ აპირებ-
დნენ და ცეკვა-თამაშს, მით უმეტეს.
მინდორში მოშორებითაც წამოწვენს,
არც კი ვიცით აქ რა ხდებოა, მაგრამ
დამტუქსავი და ყურის ამწევი მაინც
რომ აღარავინ გამოჩნდა, კომკავშირე-
ლი ახალგაზრდაც — ახალგაზრდაა და
კაი ხმადაბალი კი არა, ომახიანი სიმ-
ლერებიც ჩაახვიეს, დოლიც გაზეთის
ცეცხლზე გაახურეს და ცეკვაში ბუქ-
ნაც ჩაურთეს.

მეც, გავიგონებდი დოლის ბრაგუნს,
ერთ ვიწრო, დაბრამულ, ბნელ ორლო-
ბეს ჩავიბრუნებდი და თავს ტასიეს მინ-
დორზე ამოვყოფდი. მივდგებ-მოვდგე-
ბოდი, მივიარ-მოვიარდი, მინდორი
ვრცელი იყო და ახალგაზრდობა, დიდი
და პატარა, ბევრი. აქეთ ბავშვები უბ-
რაახუნებდნენ გატეხილ ტაშტს და ასავ-
საგებდნენ შიშველ ფეხებს, იქით უფ-
რო ხმაშეწყობილები ისხდნენ და მლე-
როდნენ, სხვა ჭგუფებში: შაირობდნენ
და ენაკვიმატობდნენ. დოლთან უფრო
შეღერებული ბიჭები შლიდნენ მკლა-
ვებს, ასარსალებდნენ მწვანე ბალახზე
ყურიან წულეებს, გოგობს ერთმანეთს
„ჩაუჭრიდნენ“, „ტაცებდნენ“... იყო
ერთი ტაშ-ფანდურა და, სიცილთან,
ხითხითი და ტყარცალიც კი.

იყო კიდევ ერთი ჭგუფი, ჩვენი ორ-
ლობის ჩამოსასვლელში, სამჭედლოს
უკან. იმ არიანებულ „გარს“ გამოცალ-
კეკებული და გამონაპირებული. ესენი,
მხარ-თემოზე წამოწოლიანი, თავქვეშ
ხელშემოდებულნი, მჭიდრო წრედ იყ-
ვნენ შეერთუნი და ლაპარაკობდნენ,
ლაპარაკობდნენ და ჰყვებოდნენ, მაგ-
რამ იმდენად ხმადაბლა და თავშეკავე-
ბულად, მხოლოდ მათ — ამ ჭგუფს რომ
გაეგონა და ყველა გამვლელს და ცნო-
ბისმოყვარეს, ვაგლახად, არაფერი წაე-
ლო. აქ მხოლოდ ბიჭები იყვნენ, რომ-
ლებიც წიგნებს კითხულობდნენ და
ერთმანეთს უყვებოდნენ, რაკი არც სა-
კუთარი ბიბლიოთეკები ჰქონდათ, არც
სოფლის კლუბი იყო ნაირ-ნაირი ლი-
ტერატურით განებივრებული.

ვილაცას ჩაუვარდებოდა რალაცა რო-
მანი, მოთბრობა თუ თავგადასავალი,
ლექი ან პოემა, აკრძალული თუ ნება-
დართული და იყო მოყოლა, განსჯა,
კამათი და აზრთა გაცვლა-გამოცვლა.
გადაღმა, კოდის წყაროს იქიდან, გაღ-
მოდოდნენ: ყორა და რეზო შვანგირა-
ძეები; სარეცხელას დელის გორიდან;
შოთა ბობოხიძე და ოთარ ხაჭაპურიძე;
ეკლესიასთან მცხოვრები ბიჭიკო ლექ-
ვთაძე; „ცენტრიდან“ — ოთარ შვანგი-
რაძე; ბუნდრუშა და ჭუქა შვანგირაძე-
ები მეჭოშეების უბნიდან... ალბათ, სულ
ათიოდე ყმაწვილი, უღვაში რომ უმწ-
ვანდებოდათ, კაცობაში რომ ფეხის შე-
დგმას ეპირებოდნენ.

მე რომ მკითხოს კაცმა, არც ცეკვა-
თამაშისთვის გამოვრბივარ აქ, ამ ბნელ
ორღობებში, არც სიმღერისა და შაი-
რისთვის. ამათი — ამ მკითხველი ბი-
ჭების მოსმენა მინდა, მაგრამ ახლოს
თუ არ მიდი, რას გაიგონებ, ახლოს კი
ვინ მიგიშვებს. ბავშვობაში ერთი წე-
ლიც ბეგრს ნიშნავს და მე მათზე სამი.
ოთხი და ზოგზე ხუთი წლითაც უმც-
როსი ვარ. ამას გარდა, მაშიდაჩემთან,
გუბისწყალზე ვსწავლობ და ჩემ სო-
ფელში და სკოლაში ყოველდღე რომ
ვერ მხედავენ, უცხოსავითა ვარ. ხეი-
რიანად არც კი მიცნობენ. ასე თავს

ვერ ავადერ, ვერ მივადგები და ვაძი-
რდით ვერ მივუწვები. მათგანთაგან,
შინაური წრე აქვთ, ასე ვიგინდარებში
და ბიჭ-ბუჭებში როდი ირევიან და ით-
ქვიფებიან. აქვთ რალაც შეუვალობის
კედელი, რომლის გადალახვა მათ ტო-
ლებსაც არ ხელწიფებთ.

მე, გაკირვებულმა, არც ცეკვა ვიცი,
არც სიმღერა. არც ტამბურზე და დოლ-
ზე ბრახუნი შემიძლია და ტამის დაკ-
ვრაც არ მეხერხება. (თქვენ წარმოიდ-
გინეთ, ტამის დაკვრას აქამდე ვერ ვა-
ხერხებ, თუმცა ერთი შეხედვით რა დი-
დი ამბავი და რა განსაკუთრებული ნი-
ჭი უნდა).

ამათთან მინდა, ამ ამბების მოსმენას
არაფერი მიჩვენია, მაგრამ ეს „საი-
დუმლო სერობა“ გაშლილ მინდორში
იმართება, სამჭედლოდან მოშორებით,
რაკი სამჭედლოს ირგვლივ ნახშირი,
წიდა, ხარის ძველი ნალი და ლურსმან-
ი ჰყარია... ასე მხარ-თემოზე წამოწო-
ლას და ნება-ნება მუხსიაფს არ დაგანე-
ბებს. ისინი კი, რაკი საერთო ერთადე-
ლიდან და აყალ-მაყალიდან გამოცალ-
კეკებას ცდილობდნენ, რაც შეიძლება
აქვთ, ჩემი ჩამოსავლელი ორღობისკენ
გამორიყულან და ამ ორღობეს საღვა-
რე კვალის პირზე მოდებულნი წალიკა
ბალახის ევერთან ახლოს წვანან.

წალიკა კინაღამ ჭინჭრის სიმალე
იზრდება და ჭინჭარივით შეხებისთანა-
ვე არ ისუსხება, წერილ წითელ ყვავი-
ლებსაც ისხამს, მაგრამ მყარალი სარე-
ველა და თუ გათელე და გასრიხე, მით
უშეტეს; ბავშვის თოთო კანს ისიც გვა-
რიანად აჭრელებს.

ორღობის გზას ვადგები, „საიდუმ-
ლო სერობას“ რომ ჰგონია შინ მივდი-
ვარ, გავიქცევი და მოფარებულში წა-
ვიქცევი. ამ წალიკე ბალახის ევერში
შევძვრები და საღვარე კვალის ძირზე
გაწოლილი, ნელ-ნელა, უჩამჩუმოდ,
მტკაველ-მტკაველ. ამათვენ მივიწევ.

იქ მაქვს მოსმენილი ტრეიან ტაბი-
ძის ლექსები, პაოლო იაშვილის ლექ-
სები, ჭალის ფსევდონიმით რომ სწერ-
და და ნიკოლო მიწიშვილის „პაჭი მუ-

რატის მოკრილი თავი“ — „გაორბეული კაცის ბედი მთავრდება მარცხით“...

და მიხეილ ჯავახიშვილის: „ჯაყოს ხიზნები“ და „არსენა მარაბდელი“.

მახსოვს, როგორ უკვირდით, რომ ხალხური არსენა სხვაგვარად კვდება და ჯავახიშვილის არსენა სხვაგვარად, როგორ ვერ აეხსნათ ეს შეუსაბამობა, როცა ეს არსენები ერთნი იყვნენ და არსენა ჭორჭიაშვილი კიდევ სხვა.

ნაპარცვი პალტო

გუმბისწყალი პატარა სოფელია. მაშინ, როცა მე და ჩემი ძმა იქ ვსწავლობდით, ასიოდე მოსახლე თუ იქნებოდა და თუ არა. მამიდაჩემი ამ სოფლის დიდი ხნის მასწავლებელია. ვინც კი წერა-კითხვა იცის, მისგან იცის. იკაუტრებს თვალში რომ ჩაუვარდეს, ხელს არაფერს ამოისვამს. იგი მარტოხელა ქალია. შინაბერა. ბავშვობიდან, თურმე პედაგოგობა იყო მისი ერთადერთი ოცნება და მიზანი. „ოღონდ ერთ წელიწადს მამყოფა მასწავლებლად და მერე სულიც გამსებიაო“ — ასე ევედრებოდა. თურმე, ღმერთს, როცა უაუხჩიშვილის კერძო გიმნაზიაში სწავლობდა და რაკი აუხდა, სამარადამოდ თავისი საქმის ერთგული დარჩა. ეტყობა მის ხასიათში იყო ასეთი თავგანწირული ერთგულება. ძმა — მამაჩემი რომ გარდაეცვალა და ძამა ჩაიკვა, ოცდაორი წელი არ გაუხდია. ძმისშვილები კი წაგვიყვანა და თავისთან გვზრდიდა.

გუმბისწყალი ჩემი სოფლის მეზობელი სოფელია. ერთი სათემო. მართალია, ბინა ერთ ოჯახში გვქონდა დაკირავებული, მაგრამ ყველა ოჯახის კარი ჩვენთვის ღია იყო. იკაუტრები შვილებში არ გვარჩევდნენ, ლუქმას გვიყოფდნენ. ბავშვებაც ასე იყვნენ. ძუძუ მოტოვებული ქმონდათ, თორემ, დედის რძეს არ დაგვაბადლიდნენ. სანამ თვითონაც დაობლებოდნენ და დაიშვებოდნენ, სტუმარი იყოდნენ.

როგორ მოხდა, რომ ვერ დამინახეს, როცა მფლობელს გაებედა და ეს უკრძალული წიგნი თან წამოეღო. თუმცა მთვარიან ღამეში მხოლოდ ავტორის გვარ-სახელისა და სათაურის წაკითხვა თუ მოხერხდებოდა, მაგრამ დაფლეთილი წიგნი მაინც ხელიდან ხელში გადადიოდა და ზედ აჩერდებოდნენ უხმო. უსიტყვოდ დუმილით.

მეც ევერიდან თავი წამოვყავი და ასეთი საშიში საიდუმლოების დანახვა მოვიინდომე...

პირველად რომ ჩავედით (ის ხუთი კილომეტრი ფეხით გავიარეთ), დაბალ ვახშობას რომ ეტყვიან, ის დრო იქნებოდა. ფურნეში შევუხვიეთ, ის-ის იყო ცეცხლის შენთებას იწყებდა გრიშა ჩიხლაძე და ბუჯა დანგაძე — ცხვირა. სანამ ფურნე გახურდებოდა (ფურნე თონე არაა) და პური გამოცხვებოდა, კაი ძალი დრო უნდოდა; შეწუბდა გრიშა: „ღმერთო მომკალი, ეს რა დამეშართათ“. ახლაც ვერ გამიგია, რა დააშავა... მივედით მათე ნაჭყეპიას ოჯახში, სადაც მამიდა მაშინ მდგმურად იყო. მასპინძლებმა მიგვიპატიყეს შუა-ცეცხლთან, მაგრამ ჩვენ ჯერ უცხოდ ვიყავით და არ ვკენით. ავიანთეთ ოთახში ლაშვა. საწოლზე წამოვწექით და დადლილ ბავშვებს მალე ჩაგვეძინა, აღბათ. შუალამეს ბევრი არ უქლდა, რომ კიშკართან ბუჯა დანგაძე აყვირდა:

— მარო მასწავლებელოო!

მეფურნეს კეება ტფავზე თხელი ლავაში გაეკრა — ჩქარა გამოცხვება, იქნებ სტუმარ ბავშვებს ვახშმად მოვუსწროო. თხელი პურის სუნით აივსო სახლი და არ ვიცი სუნმა გაგვადლო, არ ვიცი ასეთმა უურადლებამ. იმ პურის ნატყბთან ისევე ჩაგვეძინებოდა.

ჩვენ იქ ომამდე ჩავედით. ატყდა ეს განუკითხავი ზოცვა-თლტა და აღარც ფურნე იყო და აღარც მეფურნე. აღარც ბუჯაძე — ცხვირა. აღარც ჩვენი სახლის პატრონის — მათეს, ვაჟიშვილი — შიშა. არც მიშას მკვიდრი ბიძაშვილი გრი-

შა, აღარც პოლიკარპე და აღარც ნოვე. ჩვენ კიდევ რა გვიჭირდა, მასწავლებელს ორნი ვყავდით. მეფურნეს ექვსი დარჩა. ჩვენს მასპინძელს, მიშას — ოთხი, სამი გოგო და ერთი ვაჟი. მის ბიძაშვილს გრიშასაც ოთხი; სამი ვაჟი და ერთი ქალიშვილი. პოლიკარპესაც ოთხი, მაგრამ ნოვეს ხუთი და აკაკი ბენიძეს — შვიდი. ბუჭა, საწყალი, ახალგაზრდა იყო, რა თქმა უნდა; უცოლშვილი.

1942 წლის მიწურულია. ძალი პატრონს ვერ ცნობს, დედა — შვილს. ბავშვებს თავები უროგებივით გაუხდათ, მარტო მშვიერ თვალებად იქცნენ. სანამ ბალახი მწვანეა, თუ მარილი იშოვე, რა გიშავს; ეკალა, ჭინჭარი, მოლოჭე, ოდელიე... ხილიც დავიმახსოვრეთ იმ წლებში. სასალო მსხალი ყველაზე ადრე შემოდრიოდა, ძმასავით სულზე მოგვისწრებდა. კოლექტივში თუ კიდევ კვიცი ტარობივით რაიმე შეგროვდებოდა, სათესლეს და ღორების ფერმას რაც გადარჩებოდა, სახელმწიფოს პირწმინდად მიჰქონდა. ქუთაისის „ზაგზურნოებში“ სიმინდის ურმებით ჩაბრიგინება მოხუცებს და ფეხშიშველა ხარებს ისე უჭირდათ, სთველი ჭირის დღესავით სძულდათ.

სოფლის, ამდენი თავგასიებული და თვალებდაპარაწული ბავშვი, ერთმანეთს ღედმამიშვილივით დავემგვანეთ. ორი ხელი ტანსაცმელი, ბევრს, ომამდეც არ ჰქონდა და ახლა, ერთნაირად ჩამოკონკილ-ჩამოძონძილებს, დედა შვილებში ვერ გამოგვარჩევდა.

სოფელს დუქანი ჰქონდა, ფურნეზე მიდგმული, ერთი თვალი ძელური, თუ უფრო სწორად, ჭეტიკირის ფურნე იყო დუქანზე მიშენებული. დუქანი, ომამდეც ყოველდღიური მოთხოვნილების საჭონლით ვაჭრობდა და შუა ტანსაცმელი და თოფებად დაწყობილი ქსოვილები არც მანამდე მინახავს. ასეთი რამ უფრო ჩემს სოფელში, გვიშტიბში იყო — სათემო მალაზიაში. მახსოვს, მე რომ წითელა ბატონები დამიბრძანდა, წითელი მანდოლინა, მაშიდამ, იქ მიყიდა.

რაც ქვეყნის დაქცევა დაიწყო, რაღა თქმა უნდა, იქაც ყველაფერი გაქრა.

აგერ, მეორე წელიწადია ომია, თითვე გადასახვევს ვერაფერს იშოვი. არ ვიცი რა მოხდა, მანამდე არ შემიწინავეს, ახლა ამისთვის ვინ მოიცილა! ამ ჩემი სოფლის მალაზიაში გაჩნდა ახალთახალი, გაუხუნარი და დაუმტყვერავი, ბიჭის შავი პალტო. ერთადერთი ცალი, რა თქმა უნდა.

შაბათ-კვირას, გუბისწყლიდან შინ, ბებიასთან დავდიოდით; ნოქარი — ბიკენტი, მამას მობიძაშვილვა და მამილა გზად შეივლიდა, ქვეყანა იქცოდა და ამბავს მაინც იკითხავდა, ხბოს ტყავივით გაბრიგინებულ, მუყაოს გაზეთში მხოლოდ ის ეწერა, მტერი რომ იელიტებოდა. და მტრის საომარი ტექნიკა ნადგურდებოდა. სოფელში რომ წივილი-კივილი ატყდებოდა და ყველა ოჯახს ჯირისკაცს მოუელავდა, გაზეთი გიშველიდა?

— რაეა საქმე, ბიკენტი, რა გესმის? ბიკენტის ხელი ისედაც უკანალვება, მამიდაჩემის შეკითხვაზე კი თავიც აუკანალდებოდა.

თვეში ერთხელ, მოსამსახურეებს, პურის მაგივრად პურის ფქვილი ეძლევათ. მამიდაჩემს ცხრა კილო, ჩვენ, კმაყოფაზე მყოფთ — სამ-სამი. ესეც აქ უნდა ავიღოთ.

მამიდაჩემი რომ ბიკენტის, ან ვინმე თანასოფელს ელაპარაკება, მე ვხედავ აგერ, მალა, ცარიელა თაროებზე ჰკილია, ასე ჩემი ტოლა ბიჭის სარგო, შავი პალტო! მაშინ იმის ნატვრას როგორ ვაგებდავდი, ნეტავ ასეთი რამ მცდ მქონდეს-მეთქი. ასეთი სურვილი ომამდეც არ მქონია. უბრალოდ, ცნობისმოყვარეობისათვის, რომ ქვეყნად, თურმე, ასეთი რამ არსებობს... რასაც ოდესღაც, ვილაყვები, თითქოს ზღაპრული უფლისწულების მსგავსი ბავშვები იცვამდნენ.

ქსოვილი სქელი იყო, ფუმფული. ფართო ღილები ეკერა ოთხი ცალი, შავად, ხარის თვალეზივით რომ ბზინავდნენ. ორ ღილზე შებნეულია და გასა-

გებია, მაგრამ მეორე ორი რა საჭირო იყო, ვერაფრით მივხვდი. საყულო გადმოფენილი ჰქონდა და თავიდან ესეც მივირდა, რად უნდოდა ეს გადმოფენილი საყულო, რატომ გააორმაგეს და გაფლანგეს ასეთი ძვირფასი ქსოვილი. ჩემი ძმა დიდხანს არ უტკებოდა. იგი უმცროსი იყო, ხუთ კილომეტრს რომ წვიმაში და თოვლ-ქყაში გამოივლიდა, იღლებოდა და თავის მალა აღება უჭირდა; თუ — „ჩემი ურგები ქოთანის ქვას და ლობიო ძალსო“, არ ვიცი.

გინდა დაიჯერე, გინდა არა, ჰკილია ეს შავი, ცინცხალი პალტო მალაზიაში და დიდი და პატარა თვალს ახარებს. არც იყიდება, არც არაფერი. რა თქმა უნდა, მაშინდელ გაბონებულ ფულზე არაფერს მოგცემდა, არადა, ამოდენა თაროებზე, ობოლი შავი მარგალიტივით ერთადერთია.

ნაახალწლევს დათოვა, მუხლამდე დადო. რალაცა, ჩვენი მოსწავლეების მოკრილი შეშა აქვს სკოლას და ბუხარში ვაკიზინებთ, მაგრამ ბუხარი და ორი კაციო. — ტყუილად კი არ უთქვამს ხალხს. ჩვენ, ყოველ კლასში, თუ მეტი არა, ბარე თხუთმეტნი შაინცა ვართ. ზოგჯერ მასწავლებელი გადაითბობს ხელს და ჩვენ ეს თუ მოგვეთბობა, თორემ ვართ ამ ხის ფარალალა, ძველი ოდა-სახლის ოთახებში დაპუტული ბელურებივით აბუნძლულნი და მზრებში ჩამძვრალნი.

გუბისწყლიდან ჩვენს გარდა, ამ ომიანობისას, ზამთარში და მუხლამდე თოვლში კი არა, ზაფხულშიც არც ერთი ბავშვი წავა-წამოვა. ჩემ კლასში მარტო მე ვიცი, რომ არსებობს ქვეყნად საოცრება — ბავშვის პალტო:

შავი, ფუმფულა, ფართო ფოლაქებიანი, საყულო გადაფენილ-გადმოფენილი, უთუოდ იმიტომ, რომ შეიძლება ქარ-შიშხათში აიწიო და შიგ ყურები და ცხვირ-პირი ჩარგო. ზურგზე მოკლე ქამარი აქვს, ისიც ფოლაქებით მიმარგებული. ეს კი კაცმა არ იცის, ქამარი რალად უნდა, ისიც ასე მოკლე, ერთი ციდა...

სკოლა: ოთხი ერთმანეთზე მიტუქული ოთახი იყო. აივნის ერთ მხარეს სამასწავლებლო ჰქონდა მრფივკურსი, მეორე მხარეს დირექტორის კაბინეტი, გასასვლელია იყო დარჩენილი. დერეფანი არ გააჩნდა და უკანა აივანი. თუ გარეთ უამინდობა იყო, კლასში უნდა მჯდარიყავი. ხტუნვა, ჭირითი და მერხებზე ხტომა საკლასო ოთახში თუ შეიძლებოდა, წარმოდგენა არ გვქონდა. გვიკერდა და გვიკერდა სიცივე.

შესვენების დროს, მივადგებოდი რომელიმე, მთლად გალურჯებულ, ბიჭს და სხვების გასაგონად, იღუმალი ხმით დავიწყებდი:

— ასე ა, ამის ზომა იქნება...

— პალტო არა!.. — იტყოდა ვინმე შურით, რომ მათთვის თვალით უხილავი საკვირველება ამჭერად ოთარ გუროშიძეს მივაზომე.

— ისე, შენც ქე გარგებდა... — არ დავწყვიტე გული შოთა ბენიძეს, — ყორა კუხალაშვილს კი სრული ექნება. (ყორა ომამდეც სუსტი იყო).

— მაგი მთლად ჩემი სარგო ყოფილა, — ჩაიპუტუნა მიტუშა ნაყუბიამ, სიხარულს რომ ვერ შეატყობდა კაცი და ახლა თვალეები უბრწყინავს.

— კი, მოგივია... მაგრამ ბუღუ ჩიხლაძეს ვიწრო ექნება... — ბუღუ, ჩვენზე წლინახევრით უფროსია, ალუ ბზიკაძე ერთი წლით. ისინი ისედაც გაუძღებენ სიცივეს.

გოგოები ბუხარს ეტუქენებიათ, იქიდან აპარებენ დაღვრემილ მზერას და ერთმანეთში პუტუნებენ... ჩვენ რომ რალაც ბედნიერებას ვინაწილებთ, მათ ხელი არ მიუწვდებათ. ისე ბუხარს კი ვუთმობთ დიდსულოვნად, მაგრამ შესვენების დროს რომ ხელს გადაითბობენ, მერე გაკვეთილზე, ჩვენზე მეტად უჭირთ. ჩვენ, ბიჭებს „მორგებულო“ გვაქვს შავი პალტო. გვაკვია, ზოგს სრული და ზოგს ვიწრო, გვაკერია ზედ ბზიალა ფოლაქები ოხრად და ხშირ-ხშირად ვისინჯავთ ზურგზე მოკლე, კუდა ქამარს.

სათემო საბჭო და თუნდაც რაიონუ-

ლი კოპერაცია უთუოდ, ასეთ რთულ საკითხს ვერ გადაწყვეტდა, თორემ მე იმ პალტოს, იმდენხანს დუქანში გამოკიდებულს, არავინ მაყურებინებდა. ეტყობა, ვინც ჭერ არს, ბოლოს და ბოლოს, დაფიქრდა. ჩვენი თემი იყო ჩვენთვის ერთადერთი, თორემ რაიონს ხომ ასეთი ბევრი ჰქონდა. ალბათ, იქაც ეკიდა ასეთი, თითო-თითო ობოლი მარგალიტი და, რაკი პალტო ბავშვისა იყო, განათლების განყოფილებას გადაეცა გასანაწილებლად. განათლების განყოფილების გამგე ვილაც ქუთაისელი ებრაელი იყო, მამიდაჩემისაგან ბევრჯერ მსმენია მისი ქება. აიღო ამ კაცმა, რა თქმა უნდა, ჩვენი თემის კუთვნილი პალტო და ჩვენ „გაგვიანწილა“. ნამდვილად იმ მოსაზრებით, რომ ყველა ბავშვი შიშველი იყო, ყველა წითელარმიელის შვილი, აქ ვინმეს გამორჩევა არ შეეძლო. თემში მისწავლებელიც ბევრი იყო და შვილებიც ჰყავდათ, ერთადერთი მამიდაჩემი იყო, რომ არათავის უბიდან ნაშობ შვილებს ზრდიდა. აიღო და „ტალონი“ მის სახელზე გამოწერა. სხვა თემში რა რიგით და წესით გაანაწილა, ვერაფერს გეტყვით, რაკი ესეც მხოლოდ ჩემი ვარაუდია.

და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ამ ერთადერთი საოცრების პატრონი გავხდი მე. ძმას ჩემი ერთადერთი, ჭიბუხიანი და რკინის ფოლაქებიანი, ნაცრისფერი ბლუზა გადავულოცე, იაშა ბიძიამ რომ ომის დაწყების წინ ჩემთვის შეაკერიდა და ეს მკლავგაუყრელი, ახალთახალი პალტო ჩითის პერანგზე მოვისხი.

ერთი სიტყვით, მამაც გამიცოცხლდა, დედაც ჩემთანაა, მამიდა ხომ მყავდა, მაგრამ თუ მყავს, ახლა მყავს. სასწორზე აქეთ რომ დამსვა და მთელი ქვეყნის ბედნიერება მეორე მხარეს, რა თქმა უნდა, მე გადავწონი.

ახლა როგორ გინდა ეს ხუთილომეტრიანი გზა გაიარო?... ალბათ, მაგელანს დედამიწის შემოვლა ისე არ გაკირვებია და არ გავრძელებია, როგორც მე ჩემი სოფლიდან გუბისწყალზე ჩას-

ვლა. და არ გინდა ახლა ეს იანვრის დამე გაათენო?

თავის დღეში კარი რომ არ დაგვიკეტია, გავუყარეთ იმ დამეს ურდული, მაგრამ წამედება თვალი და თუ სადმე ქურდი და ყაჩაღი გამიგონია, ან წამიკითხავს, აწყდება კარებს. იქედან თუ არა, ფანჯრებში იღებენ მინებს და ბუხრის საკვამურიდან ჩამოდიან — რას უგავთ გამჰვარტლული ცხვირ-პირი!..

როგორღაც იყო მივალწიე სკოლამდე და ქვეყნის სიმდიდრის ბატონ-პატრონი რომ ვარ, თქვენს მტრისა ერთბაშად არ შემომმაქცია ზურგი მთელმა სკოლამ და ნამეტურ ჩემმა კლასმა? ვარ ამ გაფუფულებულ, ჩაფოლაქებულ, ჩაქმარულ შავი მარგალიტითი პალტოში ნამდვილი უფლისწულივით და არავის ჩემი დანახვა არ უნდა. გუშინ რომ ერთმანეთის ფასი არავინ გყავდა, ერთმანეთს რომ სულში ვიძვრენდით, დღეს იმ მხარეს არ იხედებიან, საითაც მე მივიჭვივები. არადა, როგორ არ ვაიჭვივები? ამ მუხლამდე თოვლში და შიშველ-ტიტველ სოფელ-ქვეყანაში ასეთი სამოსი, კუზიანს გაასწორებს და ასე წლის მოკაულ ბერიკაცს წელში გამართავს.

მერხზეც კი მარტო აღმოჩნდი. მეორე წელიწადი რომ ერთად ვისხედით, ეს ვასო კიქნაძე თავის მეზობელ ვალოდია აზარაშვილთან გადამჯდარა, მისწავლებლებიც: პოლიკარპე ჰვაჭვანიძე, ალექსანდრე ეძგვერაძე, კონსტანტინე მოსაშვილი, ტატიანა ქაჯაია და ქეთო რატიანიც კი (გაკვეთილის დაწყებისას რომ მოსწავლეებს გადახედავდა და მეც შემათვლიერებდა) არც ერთი აღარაფერს ამბობდა და მერე თვალსაც კი მარიდებდნენ.

ტიტველი, დედიშობილა რომ ვინმეს მისწავლებლის შავიდაზე დავესვი, ასე უხერხული და უსინდისობა როგორ იქნებოდა. თეთრი ყვავივით, თუ შავი ყორანივით ვზივარ ამდენ გაპუტულ, გალურჯებულ ბედურებში და ჩემმა თბილმა პალტომ როგორ ჰქნა, რომ ასე შეამცივნა მარტო ბიჭები კი არა, გო-

და ასე ახალგაზრდად დაღუპულს ვინ გამოვილოვებდეს), ორმოცი მაინც უნდა გადაეხადო. ტირილზე თუ გადასახურავი სჭირდება კირისუფალს შესაწევად (აბა, მაშინ ამდენი მტერ-მოყვრის ქელები კი არა, ერთი კაცის გამასპინძლება კირდა). ორმოცზე გოკი თუ არა, კაი შწიფე დედალი, ხაქაპურები, დოქით ლენო და მისთანანი მაინც უნდა გაუგზავნო, რომ ალაპი გაიწყოს. თვითონ კირისუფალმა ცხვარი თუ იყიდა და დაუკლა, სანთელი და საქმეველი... მეტს რას შეძლებს...

ორმოცზე მე და ჩემ ძმას გვაგზავნიან. მამიდა არაა სოფელში, თორემ ლზინს კი და, კირის დღეს ის არაფრით არ დააკლდებოდა. სად იყო არ მახსოვს (არაფრის დამატებას და გამოგონებას არ ვაპირებ, თუნდაც ასეთი უმნიშვნელო რამესი, და მაშინ სად იყო, ნამდვილად არ მახსოვს).

რალაცა თალხი პურის ფქვილი გვაქვს (ასე კირის დღისთვის). ცოტაა, ცხრა ხაქაპურის სამყოფი ყველი და პურის ფქვილი სადღაა. მუკის ტოლა კვერები რა გასაგზავნია და ბებია აცხობს საკურთხის ტაბლა-პურებს. ტაბლა-პურისთვის ცოტა ცომიც კმარა. გააბრტყელებ მრგვალად. ასე ცილის სიფართოზე, ოთხ ყურს ამოუკეცავ, შუაგულში და ამონაკეცებზე თხელ, ორი თითის სიფართო ყველის სიფრიფანა ნაკურს წაადებ. დაადებ ცხელ კეცზე, შეორეს დაამხოვ, წაუშრება პირი, ცილაში გათქვეფილ კვერცხის გულს ქათმის ბუნდლით გადაუსვამ. გამოაშუშებ კეცებში. თუ საფუფრიაინია ამოვა, ამოფუფმეულდება, თვალი დაედგმება და ამისთანა ცხრა ცალი, თუ ვერ გასახელებს, არც თავს მოგჭრის.

ეს ძლივს გამოვიყვანეთ და ჩვენი საქმელი სადღაა, მაგრამ ბებია მოითმენს და ჩვენ რომ იქ მივალთ, უპატივცემულად ვინ დაგვტოვებს.

ჩაიწყვეთ ეს ცხრა ტაბლა კალათაში, გადავაფარეთ გობზე გარეცხილი, გაკრეცილი სუფთა ტილო და გზას დავადეკით. ბებიას სოფელი, მეზობელი

სოფელია — გალმა წყალტუბო, წინდაწინ როგორ გაგვეგზავნა მივალთ და გამზადებულს მივიტანთ. პირდაპირ სუფრაზე შეუძლიათ გაიტანონ.

ბებიას თავისსახლი ჩვენგან სამვერსზე თუ იქნება, ასე მოკლეზე — ბობოხიძეების კარზე თუ გადახვალ, მაგრამ გზა არაა. გორებია, ლეღე, დახრამული და დაორწოხებული აღმართ-დაღმართები. მივიღივართ, მაგრამ ნამეტანი გაგვიკირდა. ზაფხულია, სიცხეცაა. დავილაღეთ, გვასხამს ოფლო, მაგრამ ცხელი კი არა, ცივი. უთუოდ კალათაში ჩაწყობილმა ტაბლებმა გვიქნა (ზედები ჭერ კიდევ თბილი იყო და მაშინდელმა უაზოტო პურმა გამაბრუნებელი სურნელი იყოდა). იმის ბრალია ეს ცივი ოფლი.

გლახადაა საქმე. მოგვესერა მუხლები. ჩაეჭყქით, მაგრამ ვერ ვლგებთ. რალა გინდა რომ ქნა.

ეგერ, სარეცხელას ლელისპირზე კინკხას წყაროცაა. მივლასლასდით და ვითომ ცივი წყაროს წყალი გვისაშველებს გვეგონია. მეტი არაა შენი მტერი. რა მოგვაწყურებს, პირში ხუმსი არ ჩაგვსვლია. თითო-თითო ტაბლა სულს ჩავეიბრუნებს კი არა, დევებად გვაქცევს და კიჭიკო ავალიანს ერთი კი არა, ასი კაცი რომ ჰყავდეს მოკლული, ჩვენი მადლით არ წაწყდება.

რას აპირებ! მკვდარს, ისიც ოშში დაღუპულ მკვდარს, როგორ გინდა მოპარო „ლუკმა“. ძლომაზე ხომ არაა საქმე, თითო-თითო გვინდა. ისე არც შეიძლება პურები ლუწი რომ იყოს, და სწორედ კენტად დარჩება — შვიდი.

არა, ამას რა სინდისით ვიზამთ, მიცვალებულს. ისიც კიჭიკო ბოძიას, რავა გაგჭურდავთ, მაგრამ იქამდე ჩვენ ვერ მივალწევთ და ის შვიდიც იღუპება და ჩვენი ვიღუპებით?!

არა, არა! როგორმე უნდა ვიაროთ. ამ აღმართზე თუ ავალწიეთ. მერე თავდაღმართია, მერე კიდევ აღმართი, ისიც თუ...

არაა თავს ზევით ძალა...

პაპანაქებაა, არც ეს პური ცივდება:

ეგებ გაიყვანა. მაგრამ ძალის ყნოსვა გვაქვს.

დავეცივდით მუხლებზე და შევევე-
დრეთ. შევეხვეწეთ. ვემუდარეთ ჭიჭი-
კო ბიძიას სულს, ეპატიებია ასეთი
მკრეხელობა, რაკი თვითონაც ხედავდა
რა დღეშიც ვიყავით. ცხრაჯერ გადავი-
წერეთ პირწყვარი და თითო-თითო ტაბ-
ლა ამოვამტრინეთ კალათიდან...

ხელები გვიკანკალებს. ვკამთ, მაგ-
რამ ზურგში მიგვეცივია. რას იტყვის
მიცვალებული, თქვენგან მაგას მოვე-
ლოდით?!

მიცვალებული მიცვალებულია, ახლა
გზას მარჯვედ დავადექით, მაგრამ იქ,
რომ დაითვალონ და რაიმე გვითხრან?

მივედით, დანა კბილს არ გვიხსნის.
ცეცხლი და აღმური გვექამა, არ გვერ-
ჩია?

შევეხვეწე ძმას, შენ მიიტანე და მე-
რე, თუ რაიმეს ალაპიდან მოგვეცემენ,
სუყველა შენი იყოს-მეთქი.

ან იმას რა გამოსაჩენი პირი აქვს.
მაგრამ, ალბათ, ჩემი ხსნა რომ იტვი-
რთა, ამან გამბედაობა შემატა და შეი-
ტანა სამზადში, სადაც ქალები ასეთ
„შემოწირულებს“ მაგიდაზე ახორავებ-
დნენ. მერე რომ სუფრაზე გაიტახათ.

მასხამს ისევ ცივ ოფლს, გავთავდი
სანამ ძმა უკან გამობრუნდებოდა, კი-
დევე ყარგი, მაშინვე გამოტრიალდა და

ყარებიდაცე ჩაელომა. მაგრამ რა ვა-
მატინებს, თუ სიტყვითაც **სიტყვითაც**
თხრა.

„არაფის არ დოუთვლია, ისე შიაცა-
რეს კეთებში“.

— ჰო... შენ ავაშენა ღმერთმა!..

გვტაცეს ხელი: საკურთხი ბავშვების,
შშიერის და გაჭირებულისაო. კინა-
ლამ სუფრის თავში დავგვევს. „უბედურ
ჭიჭიკოს, ხანდამწვარი მამაშენი რა-
ფერ უყვარდაო. ახსენე მისი სული და
ერთი ჭიქა ქე დალიე, მერე თუ არაო“.

სასმელს რავე წავეყარებოდი. მაგრამ
ასე პირშავად რომ ვიყავი, იქნება მკრე-
ხელობა შემინდონ-მეთქი და ჩაის ჭიქა
მეავე ღვინო დავცალე.

აგერ მადგას ჭიჭიკოს გადიდებული
სურათი და გამარცხულმა შევდარა.
რომ თავი გადააქნია, დავყარგე მარა.
დავყარგე არა მარტო მაშინ, მერეც,
საერთოდ, სამუდამოდ...

დიღხანს, დიღხანს მაინც ცოდვასა-
ვით მაწვა და სხვა დროსაც რომ ვყო-
ფილვარ „ავალიანებში“ სტუმრად, კე-
დელზე დაკიდებულ, ჭიჭიკოს გადიდე-
ბულ სურათს თვალს ვერ ვუშართავდი
და თუ იმ ოთახში არაფერ იყო, ფეხს
ვერ შემადგმევინებდი.

ალბათ, ნამეტანი უსაშველო გვჭირ-
და, თორემ შევდრისთვის კი არა, ცოც-
ხლისთვის არაფერი მოგვიპარავს.

მათე და პარმილა

სოფელი გუბისწყალი.

ძლივს მახსოვს, ფოტინე დადუნაშ-
ვილთან რომ მდგმურად ვიდექით. მე-
რე ერისტო ხეიჩიასას. მერე შოლად
მაშიდასთან რომ გადავედი (მესამე
კლასში). მათე ნაჭუქიას ოჯახში გვე-
ლო ბინა და ბოლოს პოლიგარბე ჭო-
ლოკავასას.

მდგმურს, ამ შემთხვევაში, ამ სიტ-
ყვის პირდაპირი მნიშვნელობით ნუ გა-
ვიგებთ. თითქოს მაშიდა, თუ სასოფლო
საბჭო. რაღაც გროშებს უხდიდა სახ-
ლის პატრონს, ჩვენ ჩვენ ოთახში ვი-
ყავით გამოკეტილი და მასპინძელი კი-
დევე თავისთვის, ჩვენ ყოველნაირად იმ

ოჯახის წევრები ვიყავით, სადაც ბინა
გველო და იმ ცხოვრებით ვცხოვრობ-
დით, რითაც ჩვენი მასპინძლები.

მართალია, სამთვლიანი ოდა-სახლში,
ერთი ოთახი გვეჭირა. მაგრამ ტიხარს
ჭერიდან ნახევარი მეტრის სიმაღლე
შეუმინავი ჩარჩო ჰქონდა დატანებული
და ამას გარდა, ფიქრის სამკედლავს
რა საიდუმლოს შენახვა შეეძლო. ეზო
ერთი იყო და საშხადი. გაოდა ზაფხუ-
ლისა და სხვა არდადეგებისა, უაძინ-
ლობის დროს. შაბათ-კვირასაც იქ ვა-
ტარებდით.

მათეს და ალათის ქალიშვილები გათ-
ხოვილო ჰყავდათ. ერთადერთი ვაჟის

მიშას ოთხ შვილთაგან ბიჭი, რაკი სოფელში მანამდე მხოლოდ დაწყებითი სკოლა იყო (ჩემი მოწაფეობის დროს გადაკეთდა არასრულად. ჩვენ ვიყავით პირველი მეზუთე, მეექვსე და მეშვიდე კლასელები). მათეს ეს უფროსი შვილიშვილი, წყალტუბოში სწავლობდა (დედამისი, მამა, მაინცდამაინც ვერ ემადლიერებოდა მის განათლებას). გოგონებიდან, ლოლა ჩემთან სწავლობდა, საშუალო — ბუთუნა, პირველში და უმცროსს — ეუეუენას, კიდევ ორი წელიწადი უნდოდა, რომ სასკოლო გამზადარიყო. ეს პატარა, გალუული, თვლებად ქცეული გოგუცანა, მის დებსა და ჩვენ (ჩემი ძმაც მეორე წელიწადს ჩვენთან გადმოვიდა) ყველას ერთნაირად, გამოირჩეულად გვიყვარდა და ვმზრუნველობდით.

მათეს ორი ძმა ჰყავდა: ამბაკო და ერმილე. ამბაკო ცოტა მოშორებით, ერმილე კი იქვე, გვერდით სახლობდა — მესრის დაბალი ღობე ჰყოფდა მათ ეზოებს და ისეთი დაბალი ალაგე, ჩვენ — ბავშვებიც კი, ფეხის გადალაჭებით გადავდიოდ-გადმოვდიოდით.

ერმილესაც ოთხი შვილიშვილი ჰყავდა: სამი ბიჭი და ერთი გოგო. უფროსი — მიტუშა ჩემთან სწავლობდა და მომდევნო — საშა, ჩემ ძმასთან. ბიჭებს მაინც ბიჭებთან გვიწევდა გული, ერმილეს ოდაც უფრო მალაღზე იდგა და სახლს ქვევით ამოდენა ფართობი სრულიად გამოუყენებელი იყო. ასე რომ, წვიმაში და უამინდობაშიც გვექონდა თავშესაფარი და ერთად სათამაშო პირობები. ხშირად გოგონებიც იქით გადმოდიოდნენ და დღე არ იყო, დედამამიშვილებით ერთმანეთის გვერდით არ ვყოფილიყავით.

ბავშვობაშიც და ისიც ასე, სკოლაში და სახლში ერთად ყოფნით, რა არ ხდებოდა. მაგრამ არ მახსოვს, წავკინკლავებულიყავით და ერთმანეთისაგან უბრალო. უმნიშვნელო წყენა შეგვხვედროდეს. მოგუხსენებათ, ბავშვი ბავშვია და ისე, როგორც სხვებს, სიამოვნებაც შეგვეძლო ერთმანეთისთვის და უსიამოვნებაც.

ჩემს, ჩემს და შვილებს, მაგრამ არასოდეს, არავითარ შემთხვევაში არ მომხდარა, რაში იყო საჭირო, ვისმე გვიკრძალავდა, შეგონარს არ აწყენინო, ან გული არ ატკინოო? არ მახსოვს ვინმეს, თუნდაც პედაგოგ-მამადაჩემს, ამის შესავსი რამ ეთქვას. ალბათ, მეტყუოდა, საჭირო რომ ყოფილიყო.

საოცარი ოჯახები ჰქონდათ. ჩემი ხსოვნებიდან არ ამოვა მათესა და ალათის უწყინარი ურთიერთ ღრმა პატივისცემა და სათნოება; არაფერს ზედმეტს რომ არ იტყოდნენ; ერმილეს და ანეტას განსაკვირვებელი ხასიათები, მაგრამ ისეთი ურთიერთგამგები (ანეტასგან დამთბობი) და შემვრდობი; ახლა, აქედან რომ ვუყურებ, ცხოვრების ყოველდღიურ წვრილმანებზე და მემჩანობაზე ზევიდან მაკერალი ქართველი გლუხაკების სიბრძნედ და კეთილშობილებად შესახება; არც ერთს წიგნი არ ჰქონდა წაითხული და წერაკითხვა თუ ძლივს იცოდნენ. ისიც ქართული ანბანის საოცარი სიმარტივის და უბრალოების გამო.

ოჯახი, უსიამოვნების გარეშე, რა ოჯახია. ადამიანების სიხალოვე და მეზობლობა, ცხოვრების სიმძიმე და სიღუბნეობა შშობელ დედასთანაც კი წაგკიდებს. აბა, ავსტრალიელ აბორიგენთან რა გესაქმება. მაგრამ ცხრა ხატზე შემძილა დავიფიცო, მათ ოჯახებში, წლების მანძილზე, ხმაბალი სიტყვა არ გამიგონია. არადა, კაცის ისედაც გაუსაძლის ყოფას, ომი, „ვოი“ და „ვუი“ ზედ დაემატა (წაიყვანეს მათეს შვილი და შვილიშვილი, ერმილეს ორი ვაჟიშვილი, უმცროსი უცოლშვილო. ომის შემდეგ მათეს შვილიშვილი დაბრუნდა, ერმილეს — უმცროსი შვილი). და თვით ამ ომის და ზოცვა-ყლუტის, შიმშილობის და დარდის უბედურებაშიც ვერ შეარყია მათი ურთიერთ ღრმა პატივისცემა და ბრძნული სიძარბაისლე. თეოლინე (ერმილეს რძალი), ოთხი შვილის დედა, სოიის, ლობიოს, ან ცერცვის „დოფხოკებს“ რომ ერთმანეთზე შემზობილი თუჯის ტაფებიდან

გამოიღებდა, თავისი შვილებისგან არასოდეს გავეურჩევივართ და ლუკმას რომ გვიყოფდა, ხელი არ აქანკალებია. ალბათ, ამ ოჯახების იმდროინდელ ყოფაზე განზოგადება გაჭირდება. რაკი შიმშილი ისეთი დაუნდობელია, ნიკო ლორთქიფანიძის „უგმირო ტრაგედია“ უფრო ადამიანურია... მაგრამ ესაა. ალბათ, რომ ამ სტრიქონებს მაწერინებს და იმ, აწ გარდასულთა, სახეებს ჩემს ხსოვნაში შარავანდელით კმოსავს.

ისტორიას და ხელოვნებას უფრო დრამატული სიუჟეტები ხიბლავს და მათეების და ერმილეების სახეები ვერ შემოგვინახა. თორემ ქვეყნის ბედს არა ვინმე მოღალატეები, ძმის გაუტანელი და ლუკმის არგამყოფი, ან თითო-ორთა გამორჩეულად ერთგული და გმირი კი არ განაგებდა, არამედ უხმაურო, ოჯახშიაც კი ხმაშალალი სიტყვის უთქმელი, კირთა მთმენი და მოყვასის დაუყოვნებლად, დაუნანებლად ლუკმის გამყოფი ხალხი ჰქმნიდა. და ჰქმნიდა ისე, რომ მან ეს არ იცოდა, მათეს და ერმილეს არასოდეს უფიქრიათ თუ ისინი ესოდენ კეთილები და ღვთისმოსავნი იყვნენ. მათ ოჯახებში ხატიც კი არ ეკიდა, სოფლის ფიცრული ეკლესიაც დალბა და დაინგრა. პირჯვარს ძილის წინ თუ გადაიწერდნენ და ზეპირად „მამაო ჩვენოც“ კი არ იცოდნენ. და მაინც, როგორ ჰგაფდნენ ქრისტეს მოციქულებს (მათე გარეგნულადაც კი: მოკლე, შეჭალარავებული, სიღურჯე-წაერთული წვერით და სიკეთის მფარავი ბნდუ ნათელით თვალბდანისლული). ალბათ, ოცდახუთი წლის მერე, მე რომ უბისის ფრესკებზე დამიანეს მოციქულები ვნახე და შემძრა იმის შიშმა, ამ წმინდანებს საიდან ვიკნობდი-მეთქი. ახლა ვხედავ, რომ ესენი ის მათე და ერმილე იყვნენ, რომელთაც არც ერთი სიტყვა არ დაუწერიათ, რაც მახსოვს, თავიანთი ეზოდანაც შორს არ წასულან და მაინც ბიბლიური, სიკეთით სავესე უბრალოებითა და ჰეშმარიტებით განვლეს თავიანთი წილი წუთისოფელი და როგორც ჩვენთვის ერთ

თი დამრიგებლური სიტყვა არ უთქვამთ მაგრამ ჩვენ ურთიერთობაში მარტო ზიარ კურტელში, უხმოდ და უსიტყვოდ, უთქმელად და დაუყვედრებლად გადმოდიოდა მათი შეუცნობელი ცხოვრების სიბრძნე. ასევე უდრტვირველად, უანდერძოდ და შეგონებების გარეშე წავიდნენ ამქვეყნიდან. ისე მიიკვალნენ, აზრად არ მოსვლიათ, თუ მათი ცხოვრება გამორჩეული იყო და ვინმესთვის მისაბაძი. როგორც მათ ეზოებში ვეება ბებური მსხლები ყოველ წელიწადს ისხამდნენ (ერმილეს სასელო მსხალზე ბუღბული იკეთებდა ბუდეს) და მწიფე ნაყოფი ძირს ზამაზუბით ცვივრდა, ჩვენ, ბავშვები და ფუტკრები ვეხვიეთ და სარჩოდ და თაფლად ვიყოფდით. როგორც მათმა დარგულმა ხეხილმა არ იცოდა თავისი ნაყოფის ფასი, ისე მათ არ შეუცნობათ თავიანთი შრომის და „მოძღვრების“ ღირებულება. ბუნებასავით უშუალონი იყვნენ, დაუყვედრებელნი და არმემცნობნი თავიანთი სიკეთისა და უშურველობისა.

ორი კვირის წინ, ერთმა არქეოლოგმა მიპასუხა, როცა მე მადლობის თქმა მოვიდნომე მისი თოთხმეტწლიანი გათხრებისა და ნამარხების მხილველმა: „მე მშურსო — არ მაცალა ბატონმა რამინმა — იმ არქიტექტორების და აღმშენებლებისა, ამოდენა ძეგლებზე რომ არსად თავიანთი გვარის და სახელის ინიციალებიც კი არ დატოვეს“.

ჩვენ კი...
დღეს მართლა რომ მოვიდნომოთ სადმე, უანგაროდ, ერთი მტკაველი ქვის დადება, თუ იქიდან გაკეთებას არ მოველით, ოთხივე გვერდზე სახელს, მამის სახელს და გვარს მაინც გამოვჩუქურთმებთ (თუ ზედ მთელი ბოგრაფია არ მივაყოლეთ). შთამომავლობამ დავეიფასოს, აგერ, უსასილოდ, ქვეყნისთვის, ერთი მტკაველი ქვა გავიმეტეთო.

ორივე ძმას, ვეხახისა, ყახისა, ბოსტინისა და უამრავი ხეხილისა (რასაც კი მათი საკარმიდამო, ციდა მიწა

არც იტყვდა) ჰყავდათ ფუტყარი. მათეს ყუთების სკებში, ერმილეს — კოდებში. ომამდეც კი (შვილებს თავ-თავიანთი საქმე ჰქონდათ) უჭდა ერმილე ცერზე დაყენებულ არშინის დიამეტრიან, მეტრი სიმაღლის ტყემლის, ან მსხლის მორს და თავიდან ბოლომდე ბირდაბირით მარტოდმარტო ხერხავდა. მარტო გაჰქონდა და გამოჰქონდა (ხერხი ძველებური იყო, ზარივით წკრიალა ფოლადი). რა მოთმინება და ნებისყოფა გინდა ადამიანს, ძვალევით ხე ნაზარდის კვლობაზე ჩახერხო. როცა გამწვიც არა გყავს და მერე ნაჯახით, სატოხით და ხელეჩოთი ამოკრა-ამოასუფთაო და ერთხელაც არ დაიჩვილო. ჩვენ — ეზოში მოსტრიალე ბავშვებს ეს დაგვინახია, მაგრამ თუ რაიმე სიძნელეს წარმოადგენდა, მაშინ წარმოდგენაც კი არ გვქონდა.

ან მათე...

მათე უფრო ხელგაწაფული ოსტატი იყო.

ჩვენ რომ ოთახი გვეკირა, სახლს იმ მხარზე ჰქონდა მოხურული... მოხურული კი არა, გადახურული. და მთელი გვიანი შემოდგომა (ამინდები რომ წახდებოდა). ზამთარში და წვიმიან გაზაფხულზეც, უთენია, მათეს ნაჯახის ცემა გვალვიძებდა და დაღამებამდე, სადილად და ხელის გადასათბობად... ხელის გადასათბობა მუშაკაცს რაში სჭირდებოდა, ყალიონზე ნაკვერცხლის დასადებად თუ შევიდოდა სამზადში, (ყალიონს ალათიც ეწეოდა), თორემ სამუსაიფოდაც ჩამომჯდარი არ მინახავს. თლიდა კავს და უღელს, ქუსლს და ერქვანს, ურმის ზელნას და ლერძს, ბორბლის მორგვს და ფერსოს, დათვას და ყვერას, ქვეშადადს, ფრჩხილას და ზეწარს... ოჯახისა და მეზობლებისათვის: ჩოგანს, სუთს, კოვზს, ბარამბას, სუფრას და ჭორკოს... და ძმები ისე ჩავიდნენ მათ ნაერთგულევი მიწაში, მე არც მათი ავადმყოფობა და არც გაჩერებული ხელი მინახავს...

ვენახიც ჰქონდათ, ზედ ელეოდნენ ისე უვლად... ტყემარიც იცოდნენ და

მასპინძლობაც, მაგრამ იმ ღვინისა და ზიარების მაღლი გამიწყურეს, თუ ისინი, ერთხელ, ერთხელ მაინც ფეხშეშლილი მთვრალი მენახოს.

...დავსდევ ფუტყარებს, ან მუხურიდან მომყავს, ხან ახალდაბიდან, ხან სურებიდან. დავეძებ ხელოვნურ ფიქსა და ორჩარჩოიანი ციბრუტიც მაქვს და სამჩარჩოიანიც. ხან ხეებზე დავპოტიწნობ ნაყარის ჩამოსაყვანად, ხან სახრჩოლებელ აბებს ვეძებ პარაზიტების გასაწყვეტად. თიანეთის ტყეებიდანაც კი ჩამოვიტანე, საბოლებლად, ხის სოკო. მის ღლეში ჩემი დაბადება არ მომგონებია და ოც სკაში, რა ხნის, რა დღეს და რა მთვარეზე დაბადებული დედა ფუტყარი მყავს, ზეპირად ვიცი.

და მეკითხებიან, შენ მეფუტყარე ხარ თუ?..

ვხერხავ, ვთლი, ვრანდავ, ვკვდავ. ოთხი წლის წინ, ბინის რემონტის დროს, ელექტროშალაშინში სალოკი თითი მომყვა და ფრჩხილის ძირამდე წამაწყვიტა.

უკვირთ: შენ ხურო ხარ, ღურგალი, თუ?..

ვაშენებ, ვკვდავ რკინას, ვბურღავ, ვტოხავ, ვკოდავ... ხან ტალავერზე ვკიდივარ მკლავით და ხან ხეებზე ვარ გადებული საფრთხობელასავით. ვრგავ, ვსხლავ, ვთხრი მუდოსავით მიწას და შიგ მივძვრები.

რაო, შენ მეურნე ხარ, მევენახე, მეღვინე, თუ?..

რა გვირსო, — კეთილისყოფელი კაცს არ დაეღევა, — კალატოზი ხარ, ქვითხურო, მკედელი, მებუხრე, თუ?..

ჰო, მართლა, ამ გახსენებაზე! მანქანის ღვედი მაქვს გამოსაცვლელი. ძველი, უხარისხო, დაიწეა, ცურავს, დინამოს ველარ აბრუნებს და აკუმულატორს დამიჭენს. ზეთიც გამოსაცვლელი მაქვს...

და გაოცებისას მტერ-მოყვარე, ნაცნობ-მეგობრები: რა გვირს, შენს თავს რა ღვთისწყობაა, ქვეყანა განათლდა. გაკეთდა, აყვავდა. ათასი გართობაა. გულგასახარი და თვალსასერიო, საქეი-

ფო და საღრებოზო, სალაღობო და საა-
შეკო. შენ რა ბრალი გადევს ასეთი, რა
შესცოდე ამისთანა ღმერთს და კაცს,
რომელი ციხე გაულე მტერს და რომე-
ლი მონასტერი დაანგრე, რომელი
წმინდანი შეურაცხყავ და რომელი ხატი
ტეხე. რა ავაზაკი და მკრეხელი ხარ,
რომ მთელი სიცოცხლე, დღედაღამ მარ-
ხვით და ჭაფით ვერ გამოისყიდე. არც
ის გიჭირს, ახლა შენ ხმელა პურზე იჯ-
დე... ვიცი, ოთხი წყვილი ყანწი გაქვს
(მათ შორის ერთი, კაც ცხრა ჩაისჭიქი-
ანიცაა). რად გინდა ის თაფლი და ღვი-
ნო?... შენც მოიღხინე და ჩვენც მოგ-
ვალხინე. შენთვის გუებნებით, თორემ
არ იფიქრო, ჩვენ შენი ხშიადისა და
ღვინის მშვიგრები და მწყურვალნი ვი-
ყოთ. ჩვენი... ჩვენი იყოს პურიც და
ხაჭაპურიც, ნუნუაც და ზედაშეც, მოე-
შვი მაგ მჭირისა და განდევილის თა-
მაშს, გამოდი მაგ სოროდან და ბუნაგი-
დან, სად რას თხრი და რას ახუხულა-
ვებ, კაცი რომ ვერ გაიგებს. მოდი,
გადაგვხვიე ხელი. აგვიწყე ფეხი, ხმა,
მაჩისცემა და ერთხმად შემოვძახოთ
„წუთისოფლის სტუმრები ვართ“... ვი-
თომ, შე ეშმაკო, ჩვენზე ნაკლებად იყო-
დე, დღესა ვართ და ხვალ ვიქნებით თუ
არა...

— რავე არ ვიცი... მაგი მე თუ არ
ვიცი, ვინ იცის, თქვენ მაგაზე ჩემდენ
როგორ იფიქრებდით, ან ჩემდენი
გეცალათ.

— მერე, თუ იცი, ესაა?!
— რა ვიცი!.. რომ არ ვიცი, რა გით-
ხრა ჩემო კეთილისმყოფელო, ძმაო ჩე-
მო და მოყვასო, რა მჭირს, რა ამბავია
ჩემს თავს, რომ არაფერი გამეგება რა
გქნა, რა წყალში გადავვარდე? ასე შე-
რცხვენილმა, შეუსმენელმა და პირშაე-
მა რა პასუხი გაგცეთ...

თუმცა...
თუმცა... მთლად რომ მე გამწიროთ
და მარტო მე დამატეხოთ თავზე ამდენი
კოდვა-ბრალი, ყველაფრისათვის მე
რომ დავისაჯო და ვეგნო, არ იქნებით
ცამდე მართალი, არ იქნებით მიუკერ-
ძოებლები და პირუთენელნი.

კოტა რამ... ჩემი ამდენი მიუტყვებე-
ლი კოდვებისაგან, ღმერთო შე-
მინდე. და, მათესაც უწილადეთ.
კოტა... კოტა... მათეს და ერმილეს.
სულ კოტა, ნათელი დაედგას, ალათი-
საც და ანეტასაც, მაშოსაც, ღმერთმა
აცოცხლოს, თეოლინესაც... რაღა თქმა
უნდა, სულკურთხეულ ბებიაჩემს და
მამიდაჩემს... და ასევე დეიდაჩემებსაც...

ალათი

— ბებიაშვილობას, შენ გაზრდას და
გახარებას, რამეფრათ ჩემ თავისახლს
გამეიარე ნაკლასებს და ი ბიჭის ამბავი
გამიგე. — მეხვეწება დილაუთენია,
სკოლის გზაზე დამდგარს, ბებია.

„ი ბიჭი“ — ილარიონია, ბებიას უფ-
როსი ძმა. მაშინ ას წელს ბევრი არ
უქლდა (ას ორი წელი იცხოვრა). იქვე
სახლობს ბებიას უმცროსი ძმა — ლა-
ვრენტე და შუათანა ძმის ქვრივი —
ალათი.

ბებია თავის სახლზე უფროსი ძმის
სახელით ლაპარაკობს და ყველა იქაუ-
რი იგულისხმება. მაგრამ განსაკუთრე-
ბით ომში დაკარგული ძმისშვილების
ბედი აწვალებს: ჭიჭიკო მართლა დაი-
ლუმა, თუ რაიმე ამბავია, ან ვაზტანგი

უგზო-უკვლოდ დაიკარგა და დაიკარ-
გა?

ილარიონი, როგორც კი თვალს მომ-
კრავს, მაშინვე, მიცნობს, მიხალოვებას
არ მაცლის, შორიდანვე მკითხავს:

— ბაბუა, ი ძღამი რავეა? — (ი ძღა-
მი — გოგო, ბებიაჩემია). — ვეჩელოეს
არაფერი გაგიგიათ? — მე ვდუმვარ.

ილარიონისაგან ლავრენტის ეზოს გა-
დავივლი. იქაურებს მოვიკითხავ. იქაც
ის მეორდება: ბიძაჩემის ამბავი ზომ
არაფერი ვიცი და ალათისას გავწევ.
ალათი განაკიდეში სახლობს. იმის
იქით აღარც მოსახლეა. არც გზა და
არც კვალი. ცისმარე დღე ისე ჩამოა-
ლამდება, კიშკართან არავინ ჩაივლის.
ალათის ერთადერთი ვაფიშვილია ვახ-

ტანგი. ისიც, ჭიჭიკოსავით, სავალდებულო სამსახურში იყო, იმ წელს ამთავრებდა, დღეებს და ღამეებს, აკანკალებული ხელის თითებზე, ითვლიდა ალათი, რომ მეტი დაეცათ და მას მერე აღარაფერი ისმის, ჩაებნენ ომში დედა — აქ, შვილი — იქ.

ქვრივ დედას ისე ეჩქარებოდა და სული მისდიოდა ვაჟი მოსწრებოდა, პატარაობისას, თურმე, ბევრს აკმევდა, იქნებ ზორცი შეიბას და უცებ გაიზარდოსო. ბიჭიც ისეთი ხათრიანი იყო, უარს ვერ ამბობდა და მერე მონელება უჭირდა. ალათი შვილს ეზოში არბენინებდა და ახტუნავებდა, რომ ღამით მუცლის გვრემას არ შეეწუხებინა.

გაიზარდა, მაგრამ არც მალალი და არც ფერვანი. თვალბედაყვლებილი შავტუხა, ხმელი ყმაწვილი იყო, ხათრიან-ლიმილიანი.

დედამისს — ალათი ცინცაძის ქალს, ვაჟიშვილი შვიდ საათში ერთხელ მაინც რომ არ ენახა, დარღზე ჭკუა არ შერჩებოდა გვეგონა, და უკვე მეშვიდე წელიწადი მიდიოდა, ნახვას ვინ დაეძებს, რაც ომი დაიწყო, მისი ისავალ-დასავალიც არ ჩანდა: უგზო-უკვლოდ დაიკარგა, წადით და ეძიეთო.

ბებია ეძებდა — ალათისთან მგზავნიდა, ალათი დამინახავდა — იმედს გაიჩენდა — იქნება სასწაული მოხდა, ამათ იციან რაიმეო. მე — „დამნაშავეს“ იქ — ალათისთან ჩამივარდებოდა ენა და უკან დაბრუნებულს — ბებიასთან.

ეზოს კუნძულში ნალია ედგათ და შუა ეზოში ძველისძველი, ერთი თვალი ჭობი პირდაპირ მიწაზე. სამზადიეც ის იყო, საწოლიც, მისაღებიც და სასტუმროც. ვახტანგის სურათიც იქ ეკიდა, მაგრამ უფანჯრო, ბურუღიან ჭობში, კარს თუ მიზურავდი, თვალში თითს ვერ მიიტანდი. უკანა აივანში საჭონლისთვის ჰქონდათ შემოფაცხული, შიგ ერთადერთ ძროხას მობრუნება უჭირდა.

ამისთვისაც მისდიოდა სული ალათის, იქნება ვაჟიშვილი ჩქარა წამოიზარდოს, სანამ ცოცხალი ვარ, ერთი თვალი ოდა

მაინც დავიდგათო... ახლა მეშვიდე წელიწადია, ნაკლული თვალია ჭიჭიკოსკენ ჰქონდა და შვილი კი არა, ფოსტალიონიც არ ჩანდა.

მწირი, თეთრმიწა ნიადგაიანი ეზო აქვთ, არც ხეხილს ამტვრევს ნაყოფი ტოტებს, მაგრამ ალათი ბებიას ლელვის, ბიის, უნაბის, ვაშლის, ქლიავის და რა ვიცი რისი ჩირით არა აქვს ჩვენთვის გამოტენილი ზანდუკი. ვახტანგი რომ ზამთარში ჩამოვიდეს, ან გაზაფხულის პირზე, იმდენ ხანს ჩვენში ხილი არ ინახება.

ჩირს მარტო ალათი ბებია არ ინახავდა, მაგრამ, ეს თვალნაკლული მოხუცი, საბაზროდ ან თავისთვის კი არ ახმობდა, რომ რაც ხელში მოხვდებოდა, ან ქარი ჩამოჰყრიდა ის დაეჩილა და ძაფზე აეცვა. შვილისთვის და სტუმრისთვის იმარაგებდა, კაკალ-კაკალა ნარჩევს, თავისთვის გაუმეტებელს, გადაუმწიფებელს და ამიტომ მის ნუგბარს იმისთანა სიტყვო და გემო ჰქონდა, არაფერში რომ არ გაერეთდა. წლიდან წლამდე ხილფაფის ტუბილიკვერს, ჭყურტა მსხალს, შაქარბროწყულს, თხილს, წვრილ შავ ხურმას, მოცვს და რა ვიცი, იმდენ რაღაც-რაღაცებს უყრიდა თავს და ჰქონდა ზანდუკში ჩაჭუჭკნული, შენი გამოჩენით რომ ლიბრწაყრული თვალეები აეხილებოდა, კიდობანს გულივით გაგისხნიდა და როგორც სიყვარული და ალერსი, ისე სასუსნავი არ დაეღეოდა.

გვეფერებოდა, თავზე გვევლებოდა: თქვენი ჭირის სანაცვლოდ ვიყო, თქვენი ავი და სნება შემეყაროსო, თქვენი სატკივარი და საწუხარი მეო, თქვენი სიხარული და ბედნიერება არ მეყოფა, საკუთარი არ ვინდომოო?.. ეს ართვალი, კაფანდარა, აცახცახებული ქალი ყველა შენ სიმწარეს, უღიბლობას, დარდას და ვარაშს, ჭობის კართან, მოსახამივით მოგხდიდა და თვითონ მოირგებდა (ვითომ თავისი არ ჰყოფნიდა) და, სანამ მასთან იყავი, ხომ ამოგასუნთქებდა, ამით თვითონაც ეშვლავათებოდა.

ბებიას სხვა რძლებს უჭირდათ თავის გასაჭირზე შენიც დამატებინათ და ამიტომ თუ იყთ, რომ გული მათთან დიდხანს არ მიდგებოდა. მიკითხ-მოკითხვისა და ვალის მოხდისთანავე ალათი ბებიას მივაშურებდი და ბინას მის ქოხში დავიდებდი.

გლახადა საქმე. დედამ შვილის შვიდი წლის ჯაგრს და ვარამს რა სასწაულოთ გაუძლო არ ვიცი, მაგრამ ძველისძველმა, დახავსებული ისლის ბურულანმა ქოხმა ვეღარ. მალეობზე სახლობდნენ, საქვენაოდ ქოხს წვიმა გამუდმებით ასხამდა. ბოლოს და ბოლოს, მუხაც ლებდა და საძირკველს ჩაქილუქებული თავი წატეხია და ლაფაროში გავარდნილა. საძირკველნალალატევე, ჩატობილში ჩარგებულ, ასევე თავწამბალ ბოყვს ძირი გაქცევიდა და ამოღარულში ჩაწყობილი, უკოტაო თხელი კედელი ჩანგრეულა. გამოგლეჯია გვერდი სახლს, უბერავს ქარი და შიშხათი, შუაეცხლს არ აყენებს და ისედაც თვალნაკლულ ალათი ბებიას კვამლი და ნაცარი თვალებს თხრის.

ზიხდი ამინდია. ვინკლავს, თქორავს, იწყუმბლებს. ჭყაბუნებს ლაფაროში მქვარტლიანი ისლის მოყვითალო ნაწრეტი...

ალათი, სახლს გვერდი გამოენგრაოდა, ამისთვის, ისიც ბავშვს, შეგაწუხებს კი არა, მაზღებისთვისაც არ გაუგებინებია. ქოხი თავზე რომ დაეცეს და ნანგრევებიდან გამოყვანა მოუენდომო, არ გაგრჯის. ვახტანგს, მეშვიდე წელიწადია, სად სძინავს არ იცის და თვითონ, ნიავმა რომ არ დაუბეროს, ისეთ დამისსათევს ინდომებს?

საძირკველგავარდნილი სახლი სანამდე გასძლებს, ერთი ღონიერი ზენა ქარი რომ ამოტყდეს, ალათი ბებიას და მის ქალიშვილს ბელურებივით გამოორეჯგავს.

ჯერ, საერთოდ, რისი შემძლებელი ვარ და მერე, რა იარაღი და მასალა გამაჩნია. ერთი ტარგატეხილი ნაჯახი აგდია აივნის სოხანეზე, ისიც გასალესი. კარგი, ამას წაელესავ და ტარს თუ

არ გამოვეცვლი, ბაწრით შევკრავ, აჩიმედის ოჯახი ააშენა ღმერთმა საძირკველის წესი ხომ მასწავლა და ჩემს სუსტეს და უღონობას უშველა. ლაფაროდან აფუკეტებ გავარდნილ საძირკველს მწიფე აკაციის სარს და იქნებ დავებრუნო ადგილზე, მაგრამ თუ რალაცნაირად არ დამამგრე, სადაც მთელი საუკუნე იდო, არ გაჩერდა და რაკი აიწყვიტა, ახლა ალათის ლოცვა და გაჭირვება დააბამს? სადაა ამოდენა ლურსმანი, ხელს რომ ვერ შემოაწვდენ, იმისთანა საძირკველში გაუწიოს და ისიც მუხის ხეში გავიდეს.

ბოყვს ძირში ჩავთლი და ჩავუცვლი. ზევით სარტყელში კაი ძალზეა გაყრილი და დამოკლებას აიტანს. ბოლოს, იქნება კედლის ფიცრებიც გამოედგა, მაგრამ ეს საძირკველი თუ არ დავამაგრე, ისევე გაექცევა და ეს კი არა, შეიძლება სახლს სხვა ბოყვებმაც უმუხთლონ.

ვახტანგის ქარში წამყვანს და მერე ომში დამკარგავს მარტო ალათის და ჩემი ცოდვა არ გაახარებდა. რაც ჩვენ იმ ევაგში დღე დავგავდგა. აფუკეტი აკაციის გრძელი სარი საძირკველს და გოჭა-გოჭა ვაჩოჩე. საზიდავად ის სარიც მყოფნიდა და ზედ სახურავიანი, კედელდამენებული მუხის საძირკველის ადგილიდან დამერა არქიმედის თანადგომითაც როგორ შემეძლო, მაგრამ არ შეგვიძლია იცის დასანგრევად განწირულად სახლმა? ან, ალათი ბებია, რაც შეგვიძლია იმას განებებს? ჩვენი ავის და ქირის მზიდველი იყო და თავის დანგრეულ ქვეყანას შენ ავაშენებინებს?

მივართე საძირკველი, ვითომ თავის ადგილზე. ახლა ისე მჭიდროდ კი არ ეხუტება, თავიდან რომ იქნებოდა, მაგრამ ღრიქოს და ღიობს დაეძებ? კინკით და ფუჩეჩით ამოტენიან. შენ ეს მითხარი, რითი დავამაგრო. ძალუმ პალოს დავუსობ გარედან საძირკველს, მაგრამ ლაფაროა, წყალი დგება და ესეც რომ არა, პალო დააკავებს? რომ მიაწვება, წაიღებს, მოთხრის. რაიმე მსხვილი, გრძელი მავთული რომ მომცა, ამ საძირკვილიდან იმ გვერდის სა-

ძირკვლის თავში მოვდებ, მერე რკინის ძალაყინსაც არ დავეძებ, ხის პალთი გადავწრიახებ, მოიჭიმება და დაიჭერს, მაგრამ მავთული და ბაგირი ვინ მოგაშავა.

შეშა ყრია ბოსტნის ღობესთან, იქნება რაიმე გამოვძებნო უფრო საიმეოლო.

ორად გატოტვილი ვაშლის მომსხო ტოტი ავღია ტბის თავთან (ტბა — ორმოა, წვიმის წყალი გროვდება), თებერვალში რომ ზენა ქარს მიჰქონდა ქვეყანა, მაშინ ჩამოუხლენია შაქარავაშლაზე, ჯერ კიდევ ნედლია. ნედლი სჯობია, ლურსმანს უფრო გავიყვან.

განშტობებაში ცალი ტოტი ისე მივაჩეხე, მსხვილი, ღონიერი კაკვი გამომსვლოდა. ორი ნაჯახის ტარის სიგრძეზე გადავჭერი და ორივე გვერდი ჩავუთალე. მოვდე კაკვი ისევე ლაფაროში გასაქცევად შეწყობულ საძირკველს. ნაქედი, ძველი, ძანგიანი ლურსმანი გავასწორე, ნაჯახის ყუთით რიყის ქვაზე ბოლო წავებრტყევე, ვანერწყვე, ვუსველე წვერი და ნელ-ნელა, როგორღაც წინა კედლის საძირკველზე მივაჭედე.

ახლა ბოყვის ძირი მაქვს ჩასაცვლელი და მერე კედლის ფიცრები გამოსადგმელი. ალათი ბებიას მარტო საძირკვლის დამაგრება რას უშველის, თუ სახლს გვერდი გამონგრეული ექნება. რაღაცა, ისე უნდა შევამაგრო, ვახტანგის ჩამოსვლამდე როგორმე გაძლოს.

დაღამდება აწი საცაა. ამინდიც ისე უქმურია, ნოტიო ხეში და ქვაში ატანს. გამჭვარტლული, გალუმპული მძიმე ფიცარი ხელიდან გიცდება, ტალახში გივარდება, ისევე ებლაუტები, წვალობ, ბორძიკობ და რამდენს მეტს ცდილობ და ფაციფუცობ. იმდენს ავგიანებ.

ისე ჩამოლამდა, ვერაფერს ვაგზდი. კერაზე კი დაანთეს კარგი ცეცხლი, მაგრამ გარეთ როგორ გამინათებს. კრაქი მაინც გვქონდეს. არა, კრაქი როგორ არა ვვაქვს, მაგრამ ნავთი სადაა.

სადაა და ალათი ბებიას ჰქონია ერთი ჩაის ჰიკა ნავთი გადამაღული. ვახტანგი ღამით რომ დაბრუნდეს, ისედაც

თვალნაკლული ვარ, უსინათლოდ როგორ დაეინახო.

გაეყავით შუაზე, ნახევარი კედლის ამოშენებას მოვანზარეთ, ნახევარი ისევე ვახტანგის დაბრუნებისთვის გადავიანხეთ.

უკვე გვიანიც იყო, კუნაპეტი წვიმიანი ღამეც და, ამას გარდა, ლაფაროში ტალახით და სოველი. მჭვარტლიანი ფიცრებით ისე დავითხვარე და დავიზიზნე, სანამ ცეცხლის პირას ბლუზა-შარვალი ტანზე არ შემაშრა, მანამდე ტალახი ვერ გამოვფშვენიით და ვერ გავეფრთხეთ.

კი ვწუხდით. ბებია იჯავრებს, რომ აღარ გამოვჩნდი, მაგრამ ჩვენც ვჯავრობდით. დარდი დარდს კი არ ამსუბუქებს, მაგრამ სინდისს აძლევს შეღავათს.

ვასშად, ალათი ბებია, ხაქაპური გამოაყბო. კრაქის სინათლეზე ვხედავდი, თორემ ვერ დავიჭერებდი. ფქვილი თურმე, ვახტანგისთვის ჰქონდა შემონახული, ამოდენა გზიდან რომ დაბრუნდება, ხაქაპური უყვარს და სახელდახელოდ შევავებებო.

იმ ღამეს ვახტანგის ქვეშაგებში ვიწეკი. ორი დღის გამზუურებული იყო. უამინდობაში რომ დაბრუნდეს, ნესტიან ლეიბსა და საბანში რა დააძინებდეს.

ღილით, იმ სოფლიდან ჩემს სოფლამდე, რაღას წავიდოდი, პირდაპირ სკოლაში გავბრუნდი. რა თქმა უნდა. წიგნი და რვეული არ გამიხსნია.

ომმა კიდევ ერთ წელიწადზე მეტ ხანს გასტანა. ელოდა ალათი ვაფიშვილს ყოველ ცისმარე დღე. ყოველ წლის ოდენა ღამე. ყოველწუთს. წამს, ამინდში და უამინდობაში, ქარში, წვიმაში, ყინვაში, პაპანაქებაში...

ეშველა, დამათვრდა ომი და მერე თუ რაიმე ხელს შეუშლიდა და ვახტანგი თუ იმ დღესვე, ან იმ ღამესვე კიშკარს არ შემოაღებდა. რავე ეგონა. თეთრად გაეთენებია ათი მაისი. იქვე ჰქონია მიმარაგებული ის ნახევარი ჰიკა ნავთი და სახაქაპურე, ომამდელი, პურის

ფეკილი. დილით ლეიბი, საბანი და ბალიში გაემზურებინა. ჯიბეებიანი ბლუზა და გალიფე შარვალი ჩრდილში გაეკიდებინა, მაისის სიცხემ არ გაახუნოს. ალათი, ვახტანგის ქარში წასვლის დღიდან ომში იყო, მაგრამ ომი რომ დამთავრდა, იმ დღეს ალათის ხელჩართული ბრძოლა დაიწყო. და ამ კაფანდარა, ავადმყოფმა, ართვალმა და თვალნაკლულმა ქალმა, იმ შვიდი წლის გარდა, ოცდათექვსმეტი წელიწადი იბრძოლა. დღედაღამ კიშკარზე მიციებულ

თვალეები დაეშრიტა და ლიბრი გადაეკრა. ოთხმოცი წლისა. პირველად მოვიდა თბილისში და ოპერატორს მოეხილა. გადაიცილა თვალთავან ის ბინდი, რაც დაბრუნებული შვილის ხილვას დაუშლიდა. ოთხმოცდაათ წელს გადააცილა. დედამიწის გულზე არც ერთ ლეგენდარულ ჯარისკაცს იმოდენა და ისე ხანგრძლივი, უსასრულო ომი არ გადაუხდია.

მაინც დამარცხდა.

ალათი სამი წლის წინ გარდაიცვალა.

ბეზია გარდაიცვალა

ქირის დღე მძიმე-მძიმედ გადის, მიჯანბრობს, მიიზღაწუნება, თუ გათენდა დაღამება არ ეღირსება და თუ დაღამება — გათენებას არ დაადგება საშველი. მაგრამ ერთი კია — ცხოვრებას ასწრებ. ბედნიერი უკან მოხედვას ვერ ახერხებს, წუთისოფელი ხელიდან ისე გამოეცლება. ბეზიას რამდენჯერ უთქვამს: აღარ მინდა, შვილო, სიცოცხლე, მომბეზრდაო. ძილის წინ ღმერთს მუხლმოყრილი ევედრებოდა: ვეჩელიე დამბრუნე ომიდან, შვილი და შვილიშვილი მიმყოფე კარგად და ჩემი სული მიიბარეო.

ბევრი იცოცხლა ბეზიამ.

ცამეტი წლისა გაათხოვეს. რვა შვილის დედა იყო, ორი ქალიშვილი შემორჩა ბოლოს. ქმრისა და ექვსი შვილის დამტირებელს ძაძა არ გაუხდია. ამ უღიმილო, სვეტუფრიანმა ქალმა წლოვანებით საუკუნეს გადააცილა, მაგრამ რამდენი საუკუნე იცხოვრა, ვინ მოთვლის.

დილაუთენია კარმოლებულ სამზადში, სოხანზე, დაბალ ჭორკოზე იჯდა, ზაფხული იყო თუ ზამთარი, ცეცხლი უნდა დაენთო. ბურთლიანი სახლის საკვამურში და საფაფურებში კვამლი უნდა გამდგარიყო. ცისთვის და სოფელქვეყნისთვის, მისი კერია რომ ისევ და ისევ ჩაუქრობელი იყო, უნდა ეუწყებინა. მერე, თუ ამინდი იდგა, ზენა ქარისაგან დაცულ, ოდის უკანა აივანში იცოდა ჯდომა, იტაკზე ფეხმორთხმუ-

ლი. ითბობდა და ითბობდა ძველებს. ზამთრისთვის ინახავდა. ბოლო ზამთარს აღარ ეყო გაზაფხულამდე.

ოდის იმ მორჩილა, მესამე ოთახში იწვა, რომელიც მოგვიანებით იყო მიშენებული და სამზეურ, უკანა აივნის უმოაჯირო ნახევარს ზენა ქარისაგან იფარავდა.

გამთენიის ხანი იყო ჩემი ბიძაშვილი რომ მოვარდა (ისიც მისი გაზრდილი, უდედ-მამო).

ფეხშიშველია გავიქეცი. ჯერ კიდევ ედგა სული.

შუაგული ზამთარია. ორ ძველ ოთახს კი ჰქონდა ბუხრები, მაგრამ საბუხრე შეშა, რაც თავი მახსოვს, არ გვექონია. იქ, სადაც ახლა ბეზია იწვა, ცეცხლი არასოდეს დანთებულა. ავადმყოფობა არ იცოდა, ან თუ იცოდა, ჩვენ არ გავვივია. ცხრა მარტს (ძველი სტილით) წურბლებს დაიყრიდა.

ექიმი მაზლიშვილის ცოლი ჰყავდა და ამდენად ჰყავდა ნანახი.

არც იმ დღეებში შეგვიმჩნევია უქმიფობა. ცივი ზამთარი იდგა, გამოლეოდა სითბო და გაციებულყო. ლოგინიც დასველებოდა.

ავიტაცე და სანამ გამოუცვლიდნენ, ხელებში შემომაღანა.

შემომხედა, რა თქმა უნდა, როგორც კი მივვარდი. მერეც, ხელში რომ ბავშვივით მგებია. უკბილო პირში ჩავარდნილი ტუჩები ჩალურჯებული ჰქონდა, არაფრის თქმას აპირებდა.

ბებიამ სათქმელი თქვა. სიკაცხლე-ზე გული არ დასწყვეტია. ფანჯარაზე მომდგარი დღისათვის არ შეუხედავს, არც ამოუოხრია, არც დაუყენესია.

სიკვდილს, პირიქით, არ დაუცადა, გაასწრო. როცა გათავდა, გული მერეც მუშაობდა. შე უბედურს, რაკი მაჯა ფეთქავდა, მობრუნდებოდა — მეგონა. ალბათ, რომ ნდომებოდა, მობრუნდებოდა. მისი ნებისყოფისა და ჭირთა-მთრგუნავი ხასიათის პატრონს ვაგლახად სიკვდილიც ვერ დაიმორჩილებდა.

არაფერი უანდერძია, რაც გააჩნდა, სიკაცხლეში გადმოგვცა. სულის ამარა იყო დარჩენილი, რომლის ალიკვალი ჩვენ სიკაცხლეშივე ჩავვიდგა.

ძველისძველი, ფესვლონიერი, მორკმული, ბებერი, მაგრამ გულიან ხედ მძლავრობდა ბებია. ქართველებმა, ელვამ და მეხმა რომ ურტყა, ურტყა და ხან ეს ტოტი ჩამოამტვრია, ხან ის, და მაინც თავისი ჰქნა, ნატოტვარზე ჩვენ ამოგვიყარა — შვილიშვილები და შვილთაშვილები. ას წელიწადს მაინც ფეხზე იდგა, ას წელიწადს არ დაუხრია კენწერო. ას წელიწადს იყო კერაის გადაფოფრილი. ას წელიწადს ბობოქრობდა, არ მოტყდა, არ დაფუტურავდა, არ გამოღრუვდა. ქურუხი სახე მუხის ქერქივით დაეღარა. ახლავა ჩამონაყოფდა, შეთხელდა, შეჭკნა, შებარბაცდა და თვითონვე ინება დასვენება, მენაყოფე ხილივით მეწლეობედ და ურგებად დგომა არ ინდომა, მოჭრილი ხესავით უდრტვინველად, უთქმელად, უცრემლოდ დაშვავდა და მისი საჩრდილობელის არე-მიდამოზე, თა-

ვისი ცხოვრებისეული სიბრძნე და „ჭირსა შიგან გამაგრება“... ქორცხლოს მატებით ნაფოტებად მრფანტა. მას აქეთ, და ალბათ, ყოველთვის, როცა ამდენი გვიჭირს, გვათოვს, გვაწვიმს და ვითოშებით, ვინთებთ იმ ნაფოტების ცეცხლს და დამზრალ ხელებს ვითბობთ.

სიკაცხლეში ხომ არასოდეს არ ჰქონია სიკვდილის შიში, არც აღსასრულის წინ. მთელი ცხოვრების მანძილზე დასდევდა ბებიას სიკვდილი, შემოაცალა ირგვლივ თუ ვინმე გააჩნდა და მასზე ხელი ვერ აღმართა. ასე მგონია, აღსასრულის დროსაც, ვერ შებედა. სადღაც იქ კი იყო, მაგრამ სანამ ბებია არ წავიდა, ოთახში არ დამინახავს. ეშინოდა, ბებიას კი არა, თვით სიკვდილს ეშინოდა: ას ხუთი წელიწადია მაწამებს და ახლაც არ გამაწამილოსო. საუკუნეზე მეტია ვებრძვი, ვერ მოვერიე, ახლაც არ დამამარცხოსო. სანამ თვითონ იყო, სახლში მაინც არ შემოუშვა, მერე შემოიჭრა, როცა ბებია გაიგულა და ჩვენ დაგვიბრძოვა.

მთელი საუკუნის შემდეგ იმ დღეს არ დაუნთია ბებიას ცეცხლი და საკვამურიდან და საფაფურებიდან კვამლი ცაში არ აუშვია, მისი ჩაუჭრობელი კერიის მაუწყებელი. იმ დღით, სიკვდილთან შეუხვედრად, თვითონ წავიდა...

იმ დღით ცად კვამლი არ აუშვია, თვითონ ავიდა.

ამიტომ მგონია... კი არ მგონია მჯერა, ბებია კი არ მომკვდარა, გარდაიცვალა-მეთქი.

მე დამესიზმრა:
გაზაფხულის მზე
ზღვის მინდობოდა და ნელ ტალღებზე
წყლის სიცილივით მილივლივებდა...
მე ცურვა-ცურვით მივყვებოდი.
ვერ ვეწეოდი...
და ასე დიდხანს, ზღვის სინათლეში,
მივისწრაფოდით ნაპირისაკენ,
მაგრამ ნაპირი შორი იყო
და მე ვხარობდი
ზღვისა და სივრცის უსასრულობით...

მერე კი უცებ გამომალვიძეს
და შემახსენეს, რომ ბაზარში უნდა
წავიდე,
მიჩიქ იქიდან აფთიაქში გამოვიარო

აფთიაქიდან (აფცილებლად!)
ფოსტაში უნდა შევირბინო.
მოკლე ბარათით
სოფელში უნდა შევატყობინო,
რომ შაბათ-კვირას
ველარ ავალ მოხუც მშობლებთან
თივის და შეშის ჩამოსათრეველად,
თუ სახურავის შესაკეთებლად,
რადგან ჩვენი პატარა ბიჭი
წევს სიცხიანი და ლოგინიდან
უკვე მესამე მულტფილმს უყურებს...

ო, ბავშვის გულისცემასავით
ჩქარო დღეებო!
ო, ნერვიულო, მაგრამ მაინც
ტკბილო ცხოვრებავო!

მაგრამ, ძვირფასო,
რა აზრი აქვს
ისეთ გაზაფხულს,
თუ აღიდებულ მდინარეს ზღვისკენ
არ მიაქვს ტოტი ყვავილოვანი,
ან ნამსხვრევეები ძველი ზღვისა?
ერთი მაღალი ჭებირი მაინც
თუ არ დაეცა და წაიშალა
მწვერვალებიდან წამოსული
ზეიმის გამო?
ერთ აღმართს მაინც
თუ არ დააჩნდა
ტყვილიანი სიხარულის
მბრწყინავი კვალი?...

სამსახურის შექმნა

საქართველოს
მწიგნობართა კავშირი

შენ კი რა გიჭირს,
პატარა ბიჭო,
მყუდრო ოთახში, ღუმელის გვერდით,
ბალიშებში რომ ხარ ჩაძირული
და მწვანე ბურთზე ცხვირმიკვლეტილი
შესცქერი კედლის ოქროსფერ საათს,
რომელიც, ალბათ, ყვეაილს ვაგონებს,
ან — შუეს, დაიკომ რომ დაგიხატა...

შენ გვიან, გვიან უნდა გვხვო,
თუ რა მწარეა
მაგ საათის პასუხი ჩემთვის!
შენ გვიან, გვიან უნდა გვიგო,
რომ ქვეყანაზე ბევრი ბალიში
ხშირად ცრემლიან სახესაც ათბობს
და, უფრო მეტიც:
ხშირად არის შესაიდუმლო

ფარული ლოცვის,
ჩაღვლიანი ფიჭვის და სიზმრის!..

ჯერ კი არ გიჭირს,
თბილ ბალიშებში ხარ ჩაძირული,
კალთაში გიზის რეზინის ჩიტი,
რალაც უხილავს და ღვთაებრივს
ეტეტიტებში

და თითქოს ვხედავ:
იატაკზე, ფანჯრის მინებზე
მიმოზნეულან და ბრწყინავენ შენი
ბგერები,

ვით ზღაპრის ველზე
უკვდავების წყაროს წვეთები...

შენ ჯერ ვერცერთი
ქარიშხალი ვერ შეგეხება
ღედის ღიმილით განათებულ,
მყუდრო ოთახში!

როცა წვიმებს მიაქვთ ქვეყანა

კარგა ხანია
სახლში თუთუნს აღარ ვეწევი.
ზის დედაკაცი
გაუხუნარ მოგონებებს შეკედლებული
და ძველ სურათს
მეათასედ ათვალეირებს...
აი ეს ქალი,
მინდობილი საყვარელ მკლავებს,
— ჩემი ცოლია,
ეს კი მე თვით ვარ,
წვეროსანი,
წინაპართა პოზაში მდგარი,
ცოლის მხარზე
ტორი მიდევს
და ქვეყანას თვალს ვუბრიალებ...
კარგა ხანია
სახლში თუთუნს აღარ ვეწევი.
ფანჯარასთან ჰადარი ცხოვრობს,
როცა წვიმებს მიაქვთ ქვეყანა
ვსაუბრობთ ხოლმე...

ჰადარმა იცის,
კბილები რომ დამცვივდა უკვე,
როცა მოყვასის სიკვდილს გავიგებ,
თვალზე ერემლი აღარ მადგება
თვალეებამდე
ვერ აღწევს ერემლი,
გზა გზა ეღვრება
პირშეუკრავ
სამარის ბორცვებს...
ზის დედაკაცი,
გაუხუნარ მოგონებებს შეკედლებული
და ძველ სურათს
მეათასედ ათვალეირებს,
ის კაცი უყვარს,
მისი ტორი
და მზერა მისი,
იქნებ არც ჯერა,
რომ სურათზე ნამდვილად მე ვარ...
კარგა ხანია
სახლში თუთუნს აღარ ვეწევი

* * *

ვაჩხაყუნებ გიტარას,
ქარს ქვეყანა მიაქვს...
უნდა გავხდე მდიდარი,
აბა ცუდი რით არი...
სახელი და დიდება
შორს არ გადაიდება —
გავხარ აღამიანს!
ვაჩხაყუნებ გიტარას,
ქარს ქვეყანა მიაქვს...

ვერ გავხდები მდიდარი,
კაცი ნამუსით არი,
ჰაერივით მჭირდება
ვგავდე აღამიანს...
ვაჩხაყუნებ გიტარას,
ვაჩხაყუნებ გიტარას,
ვაჩხაყუნებ გიტარას,
ქარს ქვეყანა მიაქვს.

* * *

მე არასოდეს არ მიმღერია.
 პატარობისას
 როცა მუხლებგადაღლეტილი
 ტყვიელს ვითმენდი,
 ვუსტვენდი სიმწრით.
 როცა დედა შემომწყურებოდა,
 ძველ ფარდულში
 ნახერხზე ვიწეე,
 ვაფრთხობდი ვირთხებს
 და შემკრთალი
 სიმწრით ვუსტვენდი.
 ენანებოდათ ბიძაშვილებს
 წიგნები ჩემთვის,
 მე ვადებდი ჩარაზულ ოთახს,
 გადაუშლელ წიგნებით საესეს,
 მერე გავრბოდი
 და ბალახში თავჩარგული
 ვუსტვენდი ისევ...
 სიყვარული მესტუმრა ადრე
 ბოშათა ბანაკს ჰგავდა იგი,
 მიყრუებულ სოფლად მოვარდნილს.
 მალე აიჭრა
 გაზაფხულის თოვლი რძესავით,
 უსტვენდა ჩიტი
 გულნატკენი და მარტოსული,
 დანა თოვლი და
 გაზაფხული აღარ მოვიდა,
 მე მენატრება ჩემი ვარსკვლავი,
 სხვა ვარსკვლავთ შორის მოქცეული
 და გასრესილი...
 მე ვუსტვენ სიმწრით
 და სიმწრით მახსოვს,
 რომ აქამომდე
 არასოდეს არ მიმღერია.

— • —

დავით გვახაძე

დაბრუნების შემდეგ

ათასი ზღვა გაქვს
რომანტიკის ლურჯი აფრით
გადასერილი,
მაგრამ სადაც ნაპირს მიაღწე
იქ ვიღაც დაგხვდა,
ხელი გკრა
და ისევ უკან დაგაბრუნა.

უკან,
უკან,
მშობლიური ნაპირებისკენ.

წითელი წიგნი

რად უფრო სწყალობთ ნეტავი ყარყატს,
ეგი ხომ ჩვენს სამშობლოს მხოლოდ მაშინ მოაკითხავს,
გაზაფხული როცა მოვა,
როცა დათბება.

იმ ძერას კი რაღას ერჩიოთ, ზამთარშიაც რომ სულ აქ არის,
საქართველოს დამზრალ ცაში, გაყინული ტყეების თავზე
დაფრენს,
დაწივის,
და ნიადაგ ვიღაცას თუ რაღაცას უხმობს.

• • •

ღამის ფარებიდან გამოცვენილი,
ღამეული სიზმრით დამფრთხალი,
ვინ საით წახვალთ,
რომელ მზარეს,
დილის თოვლი ყველაფერს იტყვის.

• • •

ღამეც კოგრიტია,
რომელიც მხოლოდ
პოეტის თვალს ერგება,
და საიდანაც კარგად მოჩანს
მოსაზღვრე გალაქტიკები,
ბიბლიური დრო და... საგვარეულო
სასაფლაო.

• • •

იყო დრო, ყველა გენდობოდა,
ყველა გულში ჩახედვას გთხოვდა,
არსად, არასდროს თოვლს
იმდენი არ უტირია,
როგორც იქ — შენი საგვარეულო
მიწურის ბანზე.

ფოთლები ქარდაქარ

ვხედავ — ხმელი ფოთლები მიფრინავენ ქარდაქარ,
თქვენ კი დიდო ბატონო, სად ბრძანდებით, სადა ხართ?
უსაზღვრობას შერთული სივრცეში მოთარეშე,
მანდ ყველა სტუმარია, უცხოა თუ გარეშე.
თქვენ ბრძანდებით მარტოდენ მბრძანებელი ყოველის,
ჩვენ კი თქვენს სამყოფელში სტუმრადაც ვერ მოვედით,
ვხედავ — ხმელი ფოთლები მიფრინავენ ქარდაქარ,
რომელ მხარეს ბატონო, სად ბრძანდებით, სადა ხართ?!

— — —

მოუქარგავს თოვლი სიზმარს

მოუქარგავს თოვლი სიზმარს,
ვით ცა მამლის ყვირის...
ფერადი ტყე. მთვრალი ქარი.
სურნელი მკლავს თივის!

ოდას ვაზი შემოენთო —
ლურჯი, როგორც გველი?.. —

მოუქარგავს თოვლი სიზმარს, —
თვალეზი აქვს სველი!

მოუქარგავს... სურნელი მკლავს,
სურნელი მკლავს თივის.
ფერადი ტყე. ღამის თევა —
გაზაფხული თბილი!

ვიდრეა ჩემი საქართველო

იყო თოვლივით მშვიდი და თეთრი ღიმილი შენი.
ქალები ჩუმაღ ბრუნდებოდნენ ოცნების ზღვიდან.
მერცხლები ფრთებს, ფრთებს ისწორებდნენ.

ზღვა. ზღვა. თეთრი ღიმილი.

მერცხლებო, არა, არა მგონია, თქვენ ნახოთ სადმე
უფრო, უფრო, უფრო, უფრო თბილი ქვეყანა,
ვიდრეა ჩემი საქართველო.

იყო თოვლივით მშვიდი და თეთრი, თეთრი, თეთრი შენი
ღიმილი

ბელურა, ტოტი, ორივე გტკივა ერთნაირად

მზის, მზის, სიცილის ხარ, ხარ ქალაქი!... —
ჩამოუტყდა ბელურას ტოტი?
ბელურა, ტოტი, ორივე გტკივა ერთნაირად!

მზის, მზის, სიცილის... —
 ლურჯ მონასტრის გუმბათს ჰგავს ნაძვი,
 ნაძვი — მარადი გაზაფხული.
 საესე გაქვს უბე, მარადღამს უბე
 იისფერი ცით
 და
 თბილი იებით.

მზის, გაზაფხულის, სიყვარულის ხარ, ხარ ქალაქი!... —
 ჩამოუტყდა ბედურას ტოტი?
 ბედურა, ტოტი, ორივე გტყვივა ერთნაირად!

ცის, ცის თბილი ნაფოტი

მოვყევ კრელ წვიმებს. კაცს—ბაბუაჩემს წალდივით ეჭირა ხელში
 შაბათი... —
 ცხვებოდა, როგორც თონეში ჰური, გიოიტას სული ნათელი!
 მოვყევ კრელ წვიმებს მე მირკანისას... —
 შაბათი. წალდი.
 ცის, ცის, ცის, ცის თბილი ნაფოტი ეყარა მზის და კაცის გარშემო!
 მე მოვყევ წვიმებს, წვიმებს მოვყევ მე მირკანისას.

მარადისობის მკვიდრი

გაზაფხული — ჰიაკოკონა.

იფრინე, შვილო, მკვიდრო, მკვიდრო მარადისობის,
 დაღვრემილო აწ საუკუნედი!.. —
 ბალახის ჩრდილში კიანჭველას შემოუზიდავს
 თოვლის ქვეყნის მთელი ამბები!

იფრინე, შვილო, სიზმრებისგან აყვავებულო,
 იფრინე... —
 თავთით გიდგას ჰადარი —
 ელვის ცრემლით მილიონჯერ გათენებული!

იფრინე, შვილო, მკვიდრო, მკვიდრო მარადისობის!

ორი თვალი

რომანი

დიდი არდადეგების დადგომიდან მე ისევ მოვიცილე ხელი აღრინდელ საქმეს. ჩონთო ბიძიას რა ჰქონდა თავისთვის, ჩემთვის რომ ჩაეცვა და დაეხურა, ან კიდევ საწყალ დედაჩემს, ან მამინაცვალს, ან ლუცა ბებიასა და სვიმო ბაბუას, — მათ თავიანთი თავის სარჩენი კი ჰქონდათ, მაგრამ ფული არასოდეს არ იბუღებდა სვიმო ბაბუას ოჯახში. მე ისევ გადავედი მცირე ხნით (როგორც მაშინ ვფიქრობდი) ჩემიანებთან და დავიწყე ჩვეულად პაპიროსით ვაჭრობა. თუკი გამომართლებდა და უქირის მალაზიებში პაპიროსი არ გაჩნდებოდა, ფულსაც მეტს ვიშოვნიდი, ვინემ ხილით ვაჭრობისას. მონაგები ფული მიმქონდა შინ. „პურის ფული მიხას შემოაქვს ოჯახში!“ — უთხრა ერთხელ მამინაცვალს დედაჩემმა. არ მსიამოვნებდა დედაჩემის კილო. მეცოდებოდა კელვა სანაია. ვიცოდი მისი მიზეზიანი და ჩვილი გულის ამბავი. მე რომ პურის ფული შემომქონდა, ამას ის აფასებდა, კაცობად მითვლიდა. ახლა კი, ცოლმარომ წამოაყვედრა, — სწყინდა და ვაბრაზებული იყო ბავშვივით; გულში კი რა ცეცხლი ენთო, ვინ იცის! ხომ არ დავჩაგრეო სხვისი შვილი, — ფიქრობდა ალბათ. ცუდს ის არ გაიფიქრებდა,

ცხადია. კელვა ცუდად გექცევო? — მკითხავდა ნინა დეიდა, — რანაირი ბავშვია ეს მიხა, — ეუბნებოდა ნინა დეიდა მეზობელ ქალს, — არაფრისდიდებით არ წამოსცდება მამინაცვლის ძვირი.

* * *

შუალამე კარგახნის გადაწეულია. ჩაბნელებულია სახლები ყველგან. სიწყნარეა სასადანოში და მარტოდმარტო ანუცა სადანიასს ანთია ლამაზა. ანუცა სადანია ჩვენი მეზობელია. მე უცილობლად უნდა გავიარო მისი სახლი, იქ ლამაზა ანთია, — დაბალი, ოროთახიანი ფიცრული სახლი უდგას ანუცას და მარტოკა ცხოვრობს. ლამაზი და მოხდენილია ანუცა სადანია, ვარსკვლავივით თვალები აქვს და გრძელი წამწამები. მცირე ოთახში ანთია ლამაზა. ღვიძავდა ანუცა სადანიას. სტუმარი თუ ჰყავდა ალბათ შინ და ლამაზაც იმიტომ ენთო, თორემ ისე რატომ დასწყავდა ნავთს, — სტუმარი კი ხშირი ჰყავდა ანუცა სადანიას. სტუმრობდნენ მას იჭირის სხვადასხვა კუთხეებში მცხოვრები კაცები, შუახნის კაცები, ახალგაზრდა ბიჭები, ათასი პროფესიისა და საქმის მიმდევარი ხალხი, ხანდახან კი რომელიმე სასადანოელი სტუმარიც კი ჰყავდა შინ. მეტწილად ახლადგადმოსახლებუ-

ლი ვინმე, მეტწილად უწვერული ყმაწვილი ვინმე, რომელსაც ეს-ესაა პირველად უნდა ეგებნა უცხო ხილი, და გამოდიოდნენ იმ ციციქნა სახლიდან შეთენებულზე თვალმზაცვენილი და ძლივს მოლასლავ კაცები, — „რა გინდა, ბიჭო, შენ“, „მომჩივრავდა თავს ხოლმე სადანიების ცირა, და მრცხვეწონდა უსაშველოდ იმ გაფიქრებისა, ანუცა რომ იგულისხმებოდა ამ სიტყვების წარმოთქმისთანავე, ყურები წამომიწითლდებოდა მაშინვე, ვგრძნობდი, — დედაჩემს კი ეშინოდა, მახსოვს, ბავშვი არ გამიხვიოსო რაიმე შარში, და ერთი სული ედგა, გავფრთხილებინე, სადანიას ქალთან კავშირი არ დამეკირა, ის ყმაწვილები არ გამეცნო, იმას რომ სტუმრობდნენ. ასე ფიქრობდა დედაჩემი, ეს ვიცოდი, მაგრამ არაფერს კი არ მეუბნებოდა მაინც, ამისი თქმა არც იქნებოდა, ცხადია, თანაც ათასნაირ რაღაცეებს უგონებდნენ ანუცას, ასე და ასეო, ჭირსო რაღაც, ვითომდა; სადღაც შორეთში ყოფილა ერთხელ, იქიდან აბა რას ჩამოიტანდაო უკეთესს, — პირში კი ვერ ეუბნებოდნენ ვერაფერს, პირში ელაქუცებოდნენ, უღიმოდნენ, შესციკინებდნენ, თან რაიმე რომ ეთქვათ, — იმ კაცების ეშინოდათ, ალბათ, მასთან რომ იარებოდნენ სტუმრად, — ანუცას სახლის წინ ხან სატვირთო მანქანა იდგა, ხან მსუბუქი, იმ მანქანებსაც სცნობდნენ ყველანი, იმ მანქანის შოფრების სახელებსაც ამბობდნენ, მათაც სახელით იხსენიებდნენ, გვართაც, მამის სახელითაც, ადგილითაც და სამსახურიც, ქალების სახელებსაც ამბობდნენ, მათი ცოლების სახელებსაც და უხაროდან ეს ამბავი, ირთობდნენ თავს ათასგვარი რაღაცეებით, საღამო ხანს, რომელიმე მეზობლის სახლის წინ, ფანჩატურში და ღობის ძირებში ჩამწკრივდებოდნენ, ვინმე ჩაივლიდა ქუჩაში ამ დროს, და ის ვინმე ათას რაღაცას მოაგონებდათ, ათას რაღაცას გაახსენებდათ, და მოაბამდნენ საუბარს თავს. გახსნიდნენ ტომრებს, ჩაჩურთავდნენ სიტყვებს, ცარი-

ელა და ფუყე სიტყვებს, აივსებოდა ის ტომარა, ოღონდაც ირუტებოდნენ სიტყვები და კარგა ხანს მაინც არ გაივსებოდა, გაივსებოდა ბოლოს და ბოლოს და დადგებოდა კიდევაც ფეხზე, გაიმართებოდა, ახლა ის ტომარა სიმძიმისაგან იქცეოდა, თავს ვერ იკავებდა, ხოლო ის კაცი ჩაივლიდა კიდევაც ამასობაში, ჩაივლიდა, თვალს მიეფარებოდა, ტომარაც წაიქცეოდა, მერე სხვა ვინმე გამოჩნდებოდა შუკაში, ცარიელ ტომარას იღებდნენ ისევ, ჭერ იყო და იმ ძველ ტომარას დაფრთხავდნენ, ამოიფრთხავდნენ გულიდან ყველაფერს, გაასუფთავებდნენ ალაგს და იწყებდნენ ახალი ამბების მოგროვებას, ივსებოდა ახალი ტომარა და იქცეოდა, ამასობაში დრო გადიოდა, ღამე უფრო და უფრო ბნელი ხდებოდა, ხმას, იღამლებდნენ მოსაუბრენი, ერთი რომელიმე ადგებოდა სხვაზე ადრე, მე წავედიო, იტყოდა, ბაღის ტირილი მოესმებოდა და წავიდოდა, მერე მეორე მიჰყვებოდა მას, — მერე — მესამე, გაიკრიფებოდნენ თანდათან ყველანი, გრძელი ფანჩატური დაცარიელდებოდა, ორი-სამი ქალი შემორჩებოდა ფანჩატურს, მერე ერთიც გამოაკლდებოდა, აქ ისინი იმუშაიფებდნენ კიდევ, ყველაფერს თავიდან გაიხსენებდნენ, არაფერს არ დაივიწყებდნენ, მერე საუბარი სულ ბოლოს რომ წაივლიდა ფანჩატურიდან — იმას შეეხებოდა. ამრიგად თავიანთ თავსაც კი მიაღგებოდნენ შემდეგ და საუბარიც დამთავრდებოდა, ამოიწურებოდა, ერთი ხომ თავის ჭიშკართან იდგებოდა, მეორე წავიდოდა, გამოეთხოვებოდა მასპინძელ ქალს და ნელი ფრატუნით შუკას გაჰყვებოდა, ძილს მიეცემოდა სასადანო. გამეფდებოდა სიჩუმე და დაბარებულივით შემოვიდოდა რომელიმე მანქანა უქირის მხრიდან, მიადგებოდა ანუცა სადანიას სახლს და დაამბინებდა. ამ დროს მე ლოგინში ვიყავი და გული მიფანცქალებდა, — ვნატრობდი, როდის მექნებოდა მე მანქანა, როდის გავიზრდებოდი იმხელა, რომ მეც მივსულიყავი ასე

ვინმე ლამაზმანთან, შუალამისას, ჩემი მანქანით, დამეპიპინებინა მის კართან იმ მოკორავე ქალების ჭინაზე, — ან სულაც ნიშანი ექნებოდათ რაიმე, ხმა რომ არ ისმოდა იმ ლამეებში, ასე ვფიქრობდი, ლამაზ ენთებოდა იქ და ეს იქნებოდა ნიშანი. ანუცა სადანი მარტო იყო. მარტო კი არ იქნებოდა არც ერთი ლამით. ასე მეგონა მაშინ, ან რა გააჩერებდა მარტოკა მთელი ლამე, ან სულაც შეეშინდებოდა მარტოობისა, ან სულაც მიუვარდებოდა ვინმე, უცნობთაგანი, მაგრამ ანუცა სადანი თავს არავის დააჩაგვრინებდა, ეს ყველამ იცოდა. სხვა მეძავი ქალებისაგან განსხვავებით ანუცას ზედიზედ უჩნდებოდა შვილები, მერე ბავშვებს ნათესავეებთან აბარებდა, ვიღაც-ვიღაცეებს ატანდა გასაზრდელად, ყველაზე პატარას კი თვითონ იტოვებდა, იმ ხანად კი არა ჰყავდა შვილი, მერე წაიწყო ერთმანეთს ასე და უკვირდათ მეზობლებს ეს ამბავი, შვილები რომ უჩნდებოდა ქალს. — „ვინაა, ანუცა, თუ ღმერთი გწამს, ამ ბალანას მამა“, — „რა უნდა გითხრა, აბა, ნანი, თვითონ რომ არ ვიცი, მე!“ — ეტყოდა დედაჩემს ანუცა სადანი. რალაცნაირად, გულლიად ეუბნებოდა, „შენ კი გგავს. ძალიან ეს გოგო“, — ეტყოდა დედა. ხოლო იმის ერთ ვაჟიშვილზე, ისიც კი ითქვა, ვისაც ჰგავდა, მაგრამ ხმამალა არ ამბობდნენ ამას, გულში აღარებდნენ ერთმანეთს იმ პაწია ბალს და მის შემქმნელს, ის კაცი ჩვენს მეზობლად ესახლა, დიდად წესიერ კაცად ითვლებოდა და როგორ აკადრებდნენ, შეეკითხათ, შენი ხომ არაა, ჭიბა, ეს ბიჭო. „ალიმენტი უნდა მომეთხოვა, ნანი, იმ კაცი-სათვის, ეს კი ნამდვილია, რასაც ვამბობ, მაგრამ რა ვქნა, მითხარი, ქვეყანა გაიგებს ამას და არ მინდა, მე თვითონ გავზრდი ჩემს შვილს“.

ანუცას სტუმარი ჰყოლია-მეთქი, გავიფიქრე და ნელა, ფეხაკრეფით ჩავიარე მისი სახლი, თითქოსდა რაიმეთი შემძლეობდა მათი სიმყუდროვის დარღვევა და ხელის შეშლა. მიხაროდა,

ანუცას რომ არ ეძინა ამ გვიანი ღამით, სტუმარი რომ ჰყავდა. ამ ფიქრებში მივედი შინ. „მიხა, დედა, შენს ნაპრუსს ხმა არ გამოიღია, ისე ჩუმად გავიხადე და ჩაეწევი ლოგინში. მამინაცვალს ეძინა და ხვრინავდა გაბმით, რალაცნაირი უსიამოვნო გრძნობა მქონდა, მიკვირდა, რა უნდოდა ამ კაცს აქ, რატომ ეძინა ჩვენსას, რატომ მიატოვა ოჯახი და წვრილ-შვილი თავისი. უცხო იყო კელვა სანაია ჩვენი სახლისათვის, უცხო იყო და გრძნობდა ამას თვითონაც; ხოლო ახლა, როცა მე ლოგინში ვწევარ და მესმის ხვრინვა მისი, ეს კიდევ უფრო აუცხოვებს ყველაფერს, თითქოსდა ჩვენს სახლში აღარ ვიწვევ მე, ჩვენს კერქვეშ, არამედ საღლაც სხვაგან, საღლაც სტუმრად ვყოფილიყავი თითქოსდა, ამგვარი გუნება მაქვს, და დედაჩემი, საწყალი, თითქოსდა ხვდებოდეს ჩემულ ფიქრებს, დგება ლოგინიდან და კელვა სანაიას უცვლის მხარს. „კელვა, კელვა, — ბუტბუტებს ის, — მხარი შეიცვალე, მხარი! არ ეძინება შენს გამო ბავშვებს!“ ამას კი, გულში უმატებდა, ალბათ, ჩემს გასაგონად არ ამბობდა, მაგრამ ისე ახლო ვიყავით ერთმანეთთან დედა-შვილი, ისეთი მსგავსი იყო სისხლი ჩვენი, დედაჩემის გულისფეთქვასაც კი ვგრძნობდი. „არ ეძინება შენს გამო ბავშვს“, — ამბობდა გული მისი და მე დამფოფინებდა, — თვალები ღია მაქვს, ვწევარ ლოგინში და მესმის, თუ როგორ ხვრინავს კელვა სანაია. ამ ხვრინვა-ხვრინვაში გაიარა ათეულმა წელიწადებმა, დედაჩემი ჩავარდა ლოგინად, ექვსი წელი იწვალა საწყალმა და გადაჰყვა კიდევაც ავადმყოფობას. იმ ღამეს არ მახსოვს, ვინ სად იყო, მეზობლებისას იყვნენ ალბათ, ან კიდევ ნათესავეებისას, — დედა მიცვალბული გყავდა, შინ იმ ღამეს მარტო მე და მამინაცვალი ვიყავით, თავს იკლავდა კელვა სანაია მწუხარებისაგან. ერთთავად გაფუჭდა და დაჩიავდა საბრალო კაცი. ტიროდა გაბმით, ტიროდა განუწყვეტლივ და გულს უჩუყებდა სამოცდაათ წელს მიღწეული კაცის წუ-

ხილი ყველას. იმ ღამეს ჩვენ მარტო დავრჩით ღელაჩემის კუბოსთან, მთელი კვირა ძილი არ მიჰკარებია ჩვენს თვალებს და ვცდილობდით ოდნავ მაინც მოგვეტყუებინა თვალი. კელვა სანაია სდუმდა. არ ეძინებოდა. ვღუმდი მეც. რაზე უნდა გვესაუბრა, ხმა რომ გაგვეცა ერთმანეთისათვის. შუალამე გადაწეული იყო. სიმუდროვებსა და სიწყნარეს მოჰქონდა ათასნაირი ფიქრი, აუტანელი ხდებოდა თანდათან სიწყნარე, ერთ წამში გაიარა ჩემს წინ მთელმა ჩემმა ცხოვრებამ, ოქტემმა და ყუმმა, სათუთარიომ და სადარანდიომ, უქირმა და მისმა ქუჩებმა, საღანებმა და ჩვენმა სახლეულმა, ერთ წამში ეტეოდა ეს ყველაფერი, მთელი ეს ქვეყანა, მთელი ჩვენი ცხოვრება, და უცებ, უცებ, ისე ძლიერ და ისე მკაფიოდ მომინდა კელვა სანაიას დაეხვრინა, რომ კინაღამ გული გამიჩერდა. ეხვრინა ჩვეულებრივად, ოღონდაც არ ყოფილიყო ეს აუტანელი სიჩუმე, ეს საყრუეთი, — ეხვრინა, როგორც უნდოდა ისე, ხმამაღლა, როგორც იცოდა. კელვა სანაიას ეძინა გასისმარებულად. იმ ღამიდან მოკიდებული, რაღაც შეიცვალა ჩემში. მას შემდეგ კელვა სანაიას ძვირი გულში არ გამოვიღია. მთავარი ის კი არაა, მოგვწონს თუ არა ჩვენ ესა თუ ის ჩვევა, ან საქციელი, ამა თუ იმ კაცისა, ყოველგვარი საქციელი მისაღებია და ბუნებრივი, თუკი ის ადამიანურია. — თუ რა დროს ხდება ეს, რა ეამს და რა წუთს, რანაირია იმ წუთის ბუნება ჩვენი, რა გუნებაზე ვართ; მაგალითად: ყველასათვის ცხადია და ნათელი, როცა ჩვენ თეთრებში გამოწყობილნი მივდივართ საღმე, გვეშინია, ერთი ნამცაცო მტვერიც კი არ მოგვეკაროს, ეს უცებ აჩნდება ტანისამოსს და გვიფუჭებს გუნებას, ხოლო იგივე მტვრის მწიკელი, უფერო ტანისამოსში გამოწყობილს, არაფრად არ მიგვაჩნია, ამას არც შევიმჩნევთ და არც გუნება არ შეგვეცვლება ამითი; — ამ შემთხვევაში ფერი მოქმედებს ჩვენზე, — ადამიანის ქცევას, მთელი მისეული გაცნობიერე-

ბული და გაუცნობიერებელი საწყარო აყალიბებს. ადამიანს ხშირად ნაჩვენებთარი ძალა არა აქვს დასჯაბნოს მისეული ჩვევა, — კელვა სანაიამ იცოდა, რა თქმა უნდა, რომ მისი ამგვარი ჩვევა არ იყო ღამაში, მაგრამ რა უნდა ექნა! მას შეეძლო ნერგისათვის ეტყირა კი ხანი და ამითი მიეღო სასიამო ტკბობა ბუნებისაგან, ისე უყვარდა მას თავისი ხელით დარგული ესა თუ ის ხეხილი. ხშირ-ხშირად მივიდოდა იმ ხეხილთან; ხელს კი არ მოჰკიდებდა ოღონდ, არც მის შტოს, არც ფოთოლს, ამითი, მგონი, ასე ფიქრობდა, ზრდას შევეშლიო ხელს, არამედ — მივიდოდა, ესიყვარულეობდა შორიდან, რაღაცას ბუტბუტებდა, გულში ღიღინებდა, ხოლო თუკი ხე ძალზე გადაიხრებოდა, შტო დაეღუნებოდა, ან სულაც განზე წაუვიდოდა მთავარი წელი, — კელვა სანაია ამართლებდა, დაღუნულ შტოს საბჯენს შეუღდამდა, ნაჭკრილობებს უხვევდა, თან ამინდიც ისეთი იყო, წყნარი და მწყაზარი, არც ცხელოდა, არც ციოდა, ხეს არ ეწყინებოდა ამგვარ ამინდში დაყოლა, გუნება გაფუჭებული არ ექნებოდა და დაყვებოდა, ღიზლად და ღამაზად, გაძლიანების და მოწყენის გარეშე. რაღაცნაირი ნათელი შუბლი ჰქონდა მიწისკაცს, ღიმილი ედგა პირზე, დიდი მხატვრების ტილოებში რომ ადგათ, ისეთი, რაღაც ღვთიური და უზრუნველი, მიმტევებელი და მოწყალე ღიმილი, კმაყოფილი და გახსნილი, როგორც იყო ისეთი, დაუმალავი და გამხელილი, გადმოშლილი იყო ხელისგულზე ცხოვრება მისი, მთელი მისი წარსული და მომავალი, მთელი ეს ქვეყანა, მის გარშემო განდგენილი, წამალს რომ შეურჩევს კაცს წყნარი მეთფთიაქე და მერე გაიგებს, იმ წამალს რომ მომაკვდავისთვის უშველია, იმგვარი, არაფერი რომ არ შეედრება, გარდა იმ წუთიერი მარადიულობისა, რაც აბუქდია ცხოვრებას მისას, — მე, შვილებო, იმიტომ მივტოვე ჩემი ოჯახი, რომ სხვანაირად არ შემიძლო“. ახსნა რომ არ დასჭირდება არაფერს, სიტყვა რომ ზედმეტი

იქნება, ყველაფერი რომ ბუნებრივი მოგეჩვენება, შენი და სხვა რომ ერთმანეთში აგერევა, ერთმანეთისაგან რომ ვერ გაარჩევ, როგორც ხანირ ხეხილსა და ახალს, ქორფას, ოღონდაც ცოტათი მეტ ყურადღებას მიაქცევ ამათ, ესენი ჭერ კიდევ უღონონი არიან, ჭერ კიდევ სკირდებათ ხელის შეშველება, — და ეგაა და ეგ! სვიმო დარანდიას თავისიანები უყვარდა გამორჩეულად, კელვა სანაია კი ბავშვს ბავშვისაგან ვერ ანსხვავებდა. რალაც ამგვარი ბუნებისა იყო ანუცა საღანაიც. მეძავ ჭალებს, როგორც პოეტებს, აქვთ პრეტენზია იმისა, რომ ყველას ეკუთვნიან, ამგვარი იყო ანუცა საღანაიც. ანუცას მე თვალეში შევციცინებდი. მაგრამ იმედი კი არა მქონდა იმისა, რასაც მეთხველი გაიფიქრებს და განა იმიტომ ვამბობ ამას, მე რომ ბავშვი ვიყავი და ის ჩემს გვერდით არ გაივილიდა, — მე იმხანად პატარა კი არ მეგონა ჩემი თავი. ის საქმე, რასაც მე ვეკიდებოდი, რალაციარ თავისთავადობას მმატებდა, თავმოსაწონარს მაძლევდა. მე შემომქონდა ოჯახში ფული და ეს ამბავი ჩემსავე თვალში მადიდებდა, მაამაყებდა და მიზუნთან ვხდებოდი დღითი-დღე, სულ პატარა რამე მომეკიდებოდა გულზე, ავდგებოდი და ზრდადარულეზული კაცივით გავბრაზდებოდი ხოლმე. საღამოს ბაზრიდან შინ კი არ დავბრუნდებოდი ჩვეულებრივ, არამედ ციხიდან ახლახან გამოსულ „ხოქოს“ ვავყვებოდი, ერთად ვიქნებოდი ორივენი და საღმე ერთად ვავთვევდი ღამეს, ვესტუმრებოდი ვინმეს, ვინმე ქალთაგანს, აქ, საღამოს ბაზარზე რომ იდგა დღენი-ადაგ და მთელი ღამე იქ ვიქნებოდი, იმ ქალთან კიდევ იქნებოდა ვინმე სტუმარი ქალი, მისივე მსგავსი და იმგვარივე საქმის მიმდევარი, იქ არაყსაც დავლევდი. იმ საღამოს ბაზარზე ნაყიდს. მახსოვს, პირველი ჭიქა არყის გემო, რა მოჩვენებითი სიამით დავლიე ის არაყი. „ხოქომ“ კი შეამჩნია ეს და მიტხრა: „პირველად სვამ, ბიჭო?!“ მე კი ერთი სული მედგა, ნადიას არ შეემჩნია

ჩემთვის, რასაც ვმალავდი, მაგრამ მახსოვს, რა ნეტარებით აღესილმა: გადახედა ლიდას დედას, — ნადია გრძობდა, რომ მე მარტო არაყი კი არ დავლიე იმ ღამეს პირველად, არამედ პირველად ვიყავი ამგვარ ვითარებაშიც; მას, როგორაც, ძალზე სიამოვნებდა ეს და ისე მიყურებდა, როგორც გალიაში მოხვედრილ ჩიტს, თან რომ გსიამოვნებს ჩიტი რომ შენს ბადეში მოხვდა, თავისით რომ შემოფრინდა, და თან რომ არ იცი, რა ქნა ახლა, გაუშვა თუ არა ის ჩიტი ისევე. განა რა ბადე იყო, ან გალია, ეს შეუმჩნეველი იყო სხვისათვის, ამას ვერც დაინახავდა კაცი, ოღონდაც, არ შეიძლება არ გეგრძნო, გიცახცახებს მუხლები და ალბათ, ამის გამოა, რომ ხშირ-ხშირად დგები სკამიდან და ფეხზე მდგარი სვამ სადღეგრძელოს. მერე „ხოქო“ გაიხდის პერანგს და დიდის ამბით მოისერის ლოგინისაკენ, პერანგს აიღებს ლიდას დედა და საწოლის თავზე გადაჰკიდებს. ცხელა. აგვისტოს ღამეა უქირში, მწერები დაფრენენ ღამის გარშემო, ყარს თევზის სუნი, არაყთან შეზავებული, ყარს თავად ეს პაწია ოთახიც, ეს ერთი თვალი ოთახი, რომელიც დიდ ოთახს რომაა მიშენებული, ან მიწებებული. ოთახი — ლოკოკინა, ანათებს პაწია ღამა და მიდის ის ოთახი, მილოღავს, ფარფატებს, ბანცალებს, მოძრაობს, ერთი ორად გეჩვენება, გიბრუნს თავი, ფიქრს ფიქრი ცვლის, მერე სულ ერთი და იგივე ფიქრი მოგდის; მახსოვს, როგორ ამიყვანა ნადიამ და როგორ ჩამაწვინა ლოგინში. „ხოქო“ და პაშა უკვე იწვენენ, კარგა ხანია, — ნახვამდისო, დაგვიბარეს ჩვენ, ხელი დაგვიქნიეს და წავიდა მათი ხომალდი, გასცდა ნაპირს, ჩვენ კი მარტოკა ვართ აქ, მარტო ჩვენ ორნი; უცებ მომეჩვენა, რომ სვიმო ბაბუს ხელა ვარ თითქო და მე მოვითხოვე, ნადიას ჩემთვის მოეტანა ტაშტით წყალი და ფეხები დაებანა.

ნადია მანამდეც მყავდა ნანახი საღამოს ბაზარში, მაგრამ როგორ ვიფიქრებდი, რომ როდესმე მასთან მომი-

წევდა ლამის გათევა. ამის გაფიქრებას არც ვაგებდავდი, ისეთი კაცები ესაუბრებოდნენ მას სალამოს ბაზარში; ნადიასთან რომ ღამე გავათიე, მეორე დღეს, დამიძახა ერთმა ბიძიამ. დამიძახა და მივედი მასთან; მან პაპიროსი გამომართვა, ფული მომცა, მხარზე ხელი დამადო და მითხრა, კი არ მითხრა თითქო, არამედ შემეხვეწა, მეტად არ მიხვიდო იქ, თუ ჩემი ხათრი გაქვსო, მე ხომ მიცნობო. როგორ არ გიცნობ-მეთქი, ბიძია. მეც იმიტომ გუუბნებო, შენ სხვაგვარად არ გამოიგო, ძალიან გთხოვო, აწი არ მიხვიდო იქ, „ხოკოს“ მე მოველაპარაკებო, მან ყველაფერი იცისო. ვხვდებოდი, რას გულისხმობდა ის ბიძია კაცი. და მე შევიგრძენი, — ამ სალამოს ბაზარზე ანგარიშს მიწევდნენ. სხვა მიხა ვიყავი თითქოსდა უკვე, უცებ წამოვიზარდე თითქოს, მე შეკითხვოდნენ და მთხოვდნენ კიდევაც, თუ არ გეწყინება, ამა და ამ ალაგას ნუ მიხვალო. ამას ისიც ამბავდა ალბათ, მე რომ „ხოკოს“ ვიცნობდი და მასთან ერთად ვიყავი იქ, „ხოკო“ ახალი გამოსული იყო ციხიდან, მას მოწიწებით ექცეოდა მთელი სალამოს ბაზარი, „ხოკო“ თუ ვინმეს გაქურდავდა, ყველამ იცოდა, ის კაცი უცხო იქნებოდა, სოფელი იქნებოდა ვინმე, უჭირში ჩამოსული; ამ სალამოს ბაზრის ხალხს კი „ხოკო“ ხელს არ ახლებდა, პირიქით, დაიცავდა სხვათაგან, ეს იცოდა ყველამ და უყვარდათ „ხოკო“. მსგავსი იყო ამ ხალხის ცხოვრება, მსგავსი იყო საქმე მათი. „ხოკო“ ჯიბის ქურდი იყო. ლიდას დედა. — ვადამყიდველი, მაგრამ რა განსხვავება იყო მათ შორის? მათი ნათესავი ვიყავი მეც. მეც იმგვარივე გზით ვშოულობდი ფულს. როგორც ისინი, ეგაა ოღონდაც: იმ დღის მერე, ის ბიძია რომ მელაპარაკა და მე თავი კაცად ვიგრძენი, მეტად არ გამოიყიდა პაპიროსი. შევეუამხანავდი „ხოკოს“ და ერთხელ და სამუდამოდ შევეშვი პაპიროსით ვაჭრობას. „ხოკოსთან“ დარბისო, ამბობდნენ ჩემზე, და მართლაც რომ სირბი-

ლი იყო ეს. ქურდბაცაცა ვერცხლისწყალივითაა, ის ერთ წამსაც არ გაჩერდება ერთ ალაგას უსაქმოდ, ხომ სწრაფია თითები მისი, ეს სისწრაფე გადადის თითქოსდა მის სხეულზეც; დაუდევარი ხდება ის, დურთავს თავს შეჩქეფიფულ ხალხში და გაძვრება ნემსივით, ამწუთას აქაა, იმწუთას — იქ, ხოლო ხულოგანი ბიჭები ერთსა და იმავე „ბირგაზე“ იყვნენ დაკოსებული; უჭირელები ხედავდნენ მათ ყოველთვის ერთსა და იმავე ალაგას, ერთსა და იმავე მდგომარეობაში, ხანდახან კი ჩამოვივლიდა კაჟა დარჯანია, ჩაპბერავდა სასტვენს და გაითანტებოდნენ ისინი, მაგრამ ჩაივლიდა დარჯანია და გროვდებოდნენ ისევ. ადამიანთა ამგვარ კასტას, ხელის განძრევა ეზარება ქირის დღესავით, არაფერს არ მოეკიდება მთელი ცხოვრება და დაბერდება კიდევაც აქ დგომით. ყველა იმათგანს, გამორჩეულად ეცვა ყოველთვის, მათ ჰყავდათ შემძლე და ქონებიერი შობლები და უზრუნველი იყვნენ კიდევაც არ მიყვარდა ეს კასტა. ზოგი ხომ ჩემთან ერთად სწავლობდა ოდესღაც სკოლაში, მაგრამ არც მათდამი არა მჭონდა კეთილი გული, „ისინი კინოებში ხედავენ იმას, რასაც ჩვენ ვაკეთებთ!“ — ამბობდა „ხოკო“.

ერთ წელიწადს საოცარი რამ მოხდა. საღდაც შორეული რუსეთის ციხიდან დაბრუნდა ერთი უჭირელი ბიჭი, გვარად შარაშია, ვისი სახელიც პირზე ეკერა ყველას, დიდსა და პატარას; შარაშიას ისეთი რამე ჰქონდა ჩადენილი, რასაც თავად სახელმწიფო მალავდა და ეს ამბავი ანკვიფრებდა ყველას. და თუმცა ქურდი არ ერჩის არავის, — დაფრთხნენ მაშინ უჭირელი ხულოგნები.

შარაშიას გამოჩენამ მოსვენება დაგვიკარგა. ნელი, ოღნავი რწევით დაუყვებოდა იგი უჭირის მთავარ ქუჩას, აღტაცებით შეეციცინებდით მას, და განა მარტო შორიდან. — ჩვენხელა ბიჭებიდან, — მე, „ხოკოს“ და რამდენიმე ბიჭს, ახლოსაც შეგვეძლო მასთან

გმდგარიყავით. რაღაც ფარულ ბედნიერებას ჰგავდა ეს. შარაშიას ჩეჩქივით ჰქონდა ფული, მაგრამ უბრალოდ და საღად იცვამდა მუდამ. იაფფასიანი კოსტუმი ეცვა, შეენოდა მინც, სუფთა იყო კოხტა იყო, ლაზათიანი სიარული ეცოდა, სხვებს ხომ ძვირფასი ქსოვილისაგან შეკერილი კოსტუმი ეცვათ, მაგრამ ყოველნაირი ტანისამოსი ჰკარგავდა მასთან ფერს. ახლა ვიცი, მისი ტანისამოსი კი არ იყო განსაკუთრებული, არამედ თავად პიროვნება, მას რაც არ უნდა ჩაეცვა, ის იქნებოდა ყველაზე ლამაზი და შესანიშნავი; აქ კაცი, მისი სახელი და ზნე-ჩვეულება აკანონებდა გემოვნებას. ქმნიდა აზრს ამა თუ იმ ქსოვილზე და ასე განსაკეთ, ფერზედაც კი. დაჯდებოდა შარაშია დადიანის ბაღში, შემოგხვეოდნენ ბიჭები ირგვლივ, ის შუაში კი არ მოხვდებოდა, სკამის კიდეზე ჩამოჯდებოდა ხოლმე, მაშინ იმ სკამის მთელ სიგრძეზე ჩამწკრივებული ბიჭები ადგებოდნენ თავიანთი ადგილებიდან და ფეხზე შემოეხვეოდნენ მას, ახლა ის სკამის კიდე იყო სკამის შუაგული, მერე წამოდგებოდა შარაშია, — მაგნოლიის სუნი მწყენსო, იტყოდა და ყველანი მიჰყვებოდნენ მას. მაგნოლიას თეთრი, ქათქათა ყვავილი ესხა, ყვავილს სურნელი ასდიოდა და მართლაცდა რაღაცნაირი უსიამოვნო ხდებოდა მისი სიტყვების მერე მაგნოლიის ყვავილის სურნელი. დადიანის ბაღში რომ ჰაწაწინა ტბაა, იქ მივიდოდა, ნაპირზე გაჩერდებოდა და უცქერდა ტბაში მოცურავე გედებს. გედი მარტოკა სიკვდილის წინ მღერისო, იტყოდა; ბიჭი ვინმე დაჭრიდა ბიჭს, მუცელში დანას გაუყრიდა, გადაჩებოდა ის ბიჭი მერე, მოგროვდებოდნენ ყველანი და გააჩვენდნენ საქმეს. ყველა თავისას იტყოდა, ბოლოს დაკეცავდა ჟურნალს შარაშია, მაშინ რომ კითხულობდა, და მოკლედ გადაწყვეტდა, თუ ვინ იყო მართალი. ერთი სიამოვნება იყო კინოში მის გვერდით მოხვედრა, თუკი რაიმეს ვერ გამოიტანდი იმ სურათიდან, — აგისხნიდა,

ამბავს თავს მოგებამდა და გარკვეული იყავი მას მერე ყველაფერში. ყველაზე ლამაზ ქალებთან დადიოდა, და უქირში საიდანმე ჩამოსულ კალთამაღლიანს პირველად მაინცდამაინც მასთან უნდა გაეარა. ნასწავლი არ იყო, მაგრამ თითქოსდა ყველაფერი იცოდა. თვითონ კი ამბობდა, — „ისეთი ნახატი ეკიდა თურმე იმ ქალთან, (ვისთანაც ყოფილა) ნახევარი მილიონი ღირებულაო, რა ვიცოდით, ოღონდაც მაშინ. „უქირის ცენტრში რომ ჰაწია სამხატვრო იყო, იქ შედიოდა, ახალგაზრდა მხატვარს ესაუბრებოდა ხოლმე, ქართული ასოების გამოყვანა ძალზე ძნელიაო, — ეუბნებოდა, — სიმეტრია არა გაქვსო დაცული. იმ სამხატვროში სამგლოვიარო გვირგვინებისათვის მისაბნევი ლენტები ეკიდა გასაშრობად, ლენტებზე წარწერები იყო სხვადასხვა შინაარსისა და ზომისა: „დაუფიწყარ კირილეს მეგობრებისაგან“, — ეწერა იმ ლენტზე, შარაშია რომ მიანიშნებდა, სიმეტრია არააო დაცული. უსმენდა ის ყმაწვილი მხატვარი შარაშიას, როგორც ოსტატს და რაღაცას იმიზეზებდა, საღებავსა თუ ქსოვილს, რაღაცა არ მივიარგაო, ჩიოდა, მართალს ამბობო, ეუბნებოდა შარაშიას, — მაგრამ პასუხად კი არა შენიშვნისა, გვერდს უქცევდა იმ სიტყვებს მხატვარი და სხვა ამბავზე გადაჰქონდა ყურადღება. წყინდა შარაშიას ეს ამბავი, ბიჭი რომ შენიშვნას არ ღებულობდა, ოღონდაც ვერ გაიგებდი, დანამდვილებით სწყინდა თუ უხაროდა სულაც, ისე გაიღიმა მის სიტყვებზე, ეს არ მივიარგაო, რომ თქვა, ისე გაიარა და გამოვიდა სამხატვროდან მაშინ; რაღაცა კიდე დაიბარა თითქო, როცა გამოვიდა. — „ქართული ასოები უძველესია ღედამიწაზე, ქართულ ასოებს შორის მთელი სამყარო ეტევია, ა—მაგალითად, აგერ, რაც არის, იმას ნიშნავს, მიწააო ა, ხოლო ჰაე, მაგალითად, ჰაერიო, თან ისე იწერება, სულ სიმალღეში მიდისო“. დაბალი იყო ტანით, მაგრამ დაბალი არ ეთქმობა, ისეთი ყელმოღერილი სიარული იცოდა,

ოდნავ ამალღებული და ამასთანავე წინ წამოწეული მხრები ჰქონდა, ორბსა ჰგავდა, ან ორბის მართვეს, — ძალზე ღონიერი იყო, მაგრამ ჩხუბი არ უყვარდა, — მახსოვს, როგორ შეენარცხნენ ერთმანეთს შარაშია და ერთი უქირელი კაცი, რომელიც ყველაზე ღონიერად ითვლებოდა მაშინ, „ხომ იცი შენ, რას გიზამო, — თქვა მან და მარჯვენა ხელისგული სჭიდა მკერდზე, ზედ, გულისპირზე სჭიდა ხელი და ასწია კიდევაც ეს ვეებერთელ კაცი; მოსწყვიტა მიწას, — მიკვირდა, ან პერანგმა როგორ გაუძლო იმ სიმძიმეს, ან ხელი ისე როგორ მოარგო შარაშიამ, — მერე კი, მახსოვს, როგორ წავიდა ის კაცი შერცხვენილი, ხმისამოუღებლად. შარაშია თამაშობდა და იგებდა ფულს. ან უქირელს ეთამაშებოდა „ბაიბუთს“, ან კიდევ სხვა ქალაქიდან ჩამოსულს, ვინმეს, ჭერ იყო და, წააგებდა და წააგებდა კარგა ძალ ფულს. თავსაც იწყევლიდა, მახსოვს, იგინებოდა, გასწყვედა იმ ხელს, რომლითაც წასაგები კამათელი გააგორა და სთხლიშავდა მოწყვეტით ქვას, იჭამდა ხელებს, წყევლიდა ღმერთსა და გამჩენს თავისას და აგებდა და აგებდა თან. მოსალამოვდებოდა ამასობაში, დილით დაჯდებოდნენ სათამაშოდ და საღამო მოაწევდა, დაიღებოდა მეწყვილე მისი, თვითონ კი ფხიზელი იყო ერთთავად, თამაშის იშტაზე ახლა მოდიოდა, მოუბრუნდებოდა მოპირდაპირეს და გაფტქვნიდა ერთიანად, სულ სიმღერ-სიმღერით აგორებდა კამათლებს, ათასნაირ ლექსებს ამბობდა, ხან ქართულად, ხან რუსულად, როგორც მერე გავიგე, მთელი ესენინი იცოდა ზებირად. რაიმეს დაუსტვენდა სხვადასხვა მუსიკალური ნაწარმოებიდან, ქართული ოპერებიდან, ჩაიკოვსკიდან, ის კაცი კი გულზე სკდებოდა, მაგრამ უკვე წაგებას იყო და თამაშს თავს ხომ ვერ გაანებებდა და მიჰყავდა შარაშიას ბაწრით ფინიასავით, — თვითონ წინ მიდიოდა, ის უკან, და რა თანხასაც დაუსახელებდა, იმაზე თანხმდებოდა, იქით მიჰყვებოდა, საითაც ის მიდიო-

და, როგორც გემის რწევას აყვება ხოლმე ტანი, იმგვარად. იჭდებოდა ცხენზე და არც ჩამოხვალ, ხანამ არ მოგწყინდება, ლაგამი მიშვებულები გაქვს, ცხენი არ იბრძვის, ლაგამს არ კვენტს, ყალყზე არ დგება, გემორჩილება შენ, იცის რომ აჯობე, გრძნობს იმას, შენ ხარ მისი ბატონ-პატრონი და ის მსახურია შენი, მონაა შენი, ამასობაში მზის შუქი აკლდება ხეივანს, მუქდება ცა, ძლივს დგება წაგებული ფეხზე, აიყრებიან ზღაზენით მოყურადეები, მარტოკა გაუდგება წაგებული გზას, მოგებულს კი ხალხი ეხვევა გარშემო, მიაცილებენ მას, ეუბნებიან სასიამოვნო სიტყვებს და დაიშლებიან თანდათან კიდევ, დაუყვებიან უქირის მოზინდულ ქუჩებს.

შარაშია ქურდი იყო, როგორც ვიცოდით, მაგრამ მას რომ რაიმე მოეპაროს, არ მახსოვს, მაგრამ „ბაიბუთს“ რომ თამაშობდა, ამას ყველა ხზედავდით. მე დღითი-დღე უფრო და უფრო მიზიდავდა ამგვარი ხელობა. ეუბნებდი ჩემს კბილა ბიჭებს მცირეოდენ ფულს, მერე ერთად მოვავგროვებდი მონაგებს, მოვქებნიდი ვინმეს, ჩემზე ჰკვიანსა და უკეთეს მოთამაშეს და მასთან წავაგებდი ყველაფერს. ასე იყო მუდამ. შინ ხომ არც დავდიოდი ღამ-ღამობით, გავაჯავრებდი საწყალ დედაჩემს, რაიმეს მოვიმიზეზებდი და გავვარდებოდი შინიდან, კი არ დავიბარებდი, საით მივდიოდი, სად გავათევდი ღამეს, ერთი სული ედგა გამზრდელს, როგორმე თვრამეტი წლის შევქმნილიყავი, რათა სამხედრო სამსახურში გავეწვიეთ, იქ დაჰკვიანდებო, ეუბნებოდნენ დედას, ანუგეშებდნენ ამითი და მასაც დიდი იმედი ჰქონდა, რომ იქიდან დაბრუნებული, კაცი დავდგებოდი. ჩონთო ბრძია დავინახე ერთხელ, საღამოს ბაზარზე, მაგრამ მხარი ავუქციე, — ან რა პირი მქონდა, გამარჯვება შეთქვა. ჩონთო ბიძია, ბაგი თუთარიასი არ იყოს, აწი მე თავის სახლში არ გამაჩერებდა, არ მაპატებდა ამგვარ საქციელს, ვიცოდი და მიტომაც ავუქციე მხარი; ეგე-

ბის დამინახა კიდევაც ჩონთო ბიძიამ და არ დამიძახა, ასეც გავიფიქრე, მაგრამ რა ჰქონდა დასამალი, თავს როგორ მოიტყუებდა, მიხა არ დამინახავსო, ან მიხა არ იქნებოა ეს ბიჭი; ამას რომ ვფიქრობდი, ტირილი მინდებოდა, მასწენდებოდა იქ გატარებული დღეები. სპირლო ჭანაშია და ჩონთო ბიძია რომ ეთამაშებოდნენ ერთმანეთს ნარდს, მეტრ ამ სურათისაც მოეხმებოდა პატარა პატარა ამბები, მაგრამ არა საგულისხმო, ძლივს რომ სუნთქავდნენ სადღაც, ბნელში თუ ჩრდილში, სადღაც უფსკრულში იძირებოდნენ, ჩემული გონების თვალი არ ცდილობდა იქ შეღწევის, ბნელი იყო ის ალაგი, მე რომ დავინახე ჭიხაშვარში, მიწაში გათხრილი გვირაბი, როსმე იმ გვირაბით მიდიოდა თურმე კაცი კაცთან, თურქობის ეამს, გვირაბი სოფლიდან სოფელს უერთდებოდა. მიჰქონდათ ერთმანეთთან წყალი და სიტყვა. ეხმარებოდა ერთმანეთს ხალხი, მაგრამ დრომ გაიარა და ის გვირაბიც გაუქმდა. ხავსი მოეკიდა მის კედლებს, ტენიანი და სველი გახდა, თან ბალახიც ხარობდა იქ, ნაწვიმარზე რომ იცის, ისეთი; ცხელოდა გარეთ, იქ კი სიცხე იდგა და ბნელოდა თან, საშინლად, უსინათლოდ ორ ნაბიჯსაც ვერ გადადგამდი, ქრქოლა გიტანდა და მაშინვე გამოდიოდა გარეთ და უფრთხოდა სოფელი იმ ქვაბს, შიგ არ იხედებოდა, გვერდით ჩაუვლიდა და თავის გზას გააგრძელებდა. ნინა დეიდამ თქვა: „მიხა სამ კბილ შაქარს ყრის ჩაიში“. ეს სიტყვებიც იმ გვირაბში იყო ჩაქედილი, როგორც იმ გვირაბის გავლისას რომელიმე გლეხკაცის მიერ ნათქვამი სიტყვა, ან კიდევ გაფიქრებული, იმ წარსულ დროს, როცა თურქების ძნელი ეამი იდგა სამეგრელოში, — გვირაბში არ შევდიოდით, ოდის წინ კი სამოთხე იყო სწორედ გადაშლილი. წყლიანი მსხალი მომავონდებოდა უცებ, ან კოწო თუთარია, მაგრამ იმწამსვე მიმავიწყდებოდა ისევ, გულში არ მიჩერდებოდა არაფერი. შარაშია კი ყოველთვის თვალწინ მდგა.

მინდოდა მას დაემგვანებოდა; მასწოეს, როგორ დავებოდით სასადნობო ჯოხის ცხენებით და როგორ გავინახავდით, მე ხუტა ვარ, მე ონიკო, და ასე შემდეგ. ხუტა და ონიკო მარულის ცხენებზე იჯდნენ, უქირის სტადიონზე დოლი და მარულა იმართებოდა კვირაობით და მუდამ ისინი გამოდიოდნენ გამარჯვებულნი. ბალები მათ სახელებს ვირქმევდით და დავაჰენებდით ჯოხის ცხენებს. ასევე იცვამენ ბავშვები ცნობილი ფეხბურთელების მაისურებს, ზედ კირით, ან მელნით იწერენ იმ ნომრებს, ისინი რომ ატარებენ მაისურებზე და დასდევენ ველური მანდარინის ბურთს. ერთი სული მდგა, ისე მოვეცეულიყავი, როგორც შარაშია მოიქცეოდა ამა თუ იმ დროს. მისებურად გადმოვიდოდი მანქანიდან, კარს ისე მივხურავდი, თვალს კი არ მივატანდი, კარგად დაიხურა თუ არა, — არამედ გადმოვიდოდი მანქანიდან და უკან მოუხედავად ვკრავდი ხელს მანქანის კარს, ისე, როგორც შარაშია. მისი გავლენის ქვეშ იყვნენ მთელი უქირელი ახალგაზრდები, ყველა ცდილობდა, მისებურად გაეგორებინა კამათელი, მისებურად დამქდარიყო ქვაზე მოწინააღმდეგის მოპირდაპირედ, — არ კი გამოუდიოდათ ოღონდაც, — იმდენად არაჩვეულებრივი იყო მისი ყოველი საქციელი. დღეს რომ მშვიდი და წყნარი იყო, ხვალ ავი ბრაზი გადაელვებოდა თვალებზე და უკვე ცისფერი თვალეები კი არა ჰქონდა, ჩვეულად, არამედ ჩაშავებული და მშვიერი მზერა ჰქონდა, მსხვერპლს რომ დალანდავს მტაცებელი, იმგვარი, და ვერ უხსნიდა გულს ვერაფერი, ვერანაირი სიტყვა და ოხუნჯობა, ვერანაირი ამბების მოყოლა და კინო, — რაღაცას შეეპყროთ თითქოსდა სული მისი, — ცუდად ვარო, — იტყოდა მოკლედ, მგონი სიცხე მაქვსო, მაკიებსო, და მაინცდამაინც იმ დღეს გამოჩნდებოდა საიდანმე მოთამაშე კაცი, შარაშიას თამაშს შესთავაზებდა, აქ სიახლოვეს ეყოლებოდა ვინმე, ამბავს რომ მიუტანდა, იგრძ-

ნობდა ამას შარაშია და ყველას გასაოცრად, იმ საღამოსაც მოგებულ მიდიოდა შინ, განზრახ თუ მოაჩვენებდა ვინმეს თავს უქეიფოდ. იმდენს მოუგებდა ციხიდან გამოსულ რომელიმე ბიჭს, ქურდიო, რომ ამბობდნენ, რასაც ვერ გადაუხდიდა დათქმული დროისათვის და ამრიგად ააღებინებდა ქურდობაზე ხელს. შარაშია წაგებას ვერ იტანდა, ყველაფერზე მიდიოდა, რათა მოგებულ გამოსულიყო, ის თავისი ბავშვობიდან გაპყურებდა და სწონიდა ყველაფერს, თავისი დაკარგული ბავშვობიდან: შარაშია ციხეში მოკვდაო, ამბობდნენ მაშინ უქირაში, ხოლო როცა ის დაბრუნდა, უქირალებს ძილი გაუტყდათ. ჩამოვიდა და თან ჩამოიტანა რაღაცნაირი შიში, არავის კი არ უნახავს იგი, თუნდაც სამეზობლოში გადასული, იქ დამჭდარიყოს და ესაუბროს ვინმესთან, ასე და ასეო, ესა და ეს ვნახეო იქ; მას თითქოსდა მეზობლებიც არა ჰყავდა, არც მეგობარი, არც ამხანაგი. დღემუდამ მის გარშემო დაწოწილებდნენ ბიჭები, მაგრამ მაინც მარტო-კაცი იყო, მარტო თამაშობდა მიტომაც და კაცს არ შეიამხანაგებდა, მოქეიფე არ იყო და მზიარული. თავისთვის კი ლიღინებდა თამაშის დროს, ან უსტვენდა და ისე აგორებდა კამათლებს. მისი ცხოვრების მეტი წილი დრო და ხანი თამაშს მიჰქონდა, თამაშს ეწირებოდა. მისი ხასიათი რომ იცოდა და გაეგონა, კელვა სანაია ამბობდა, მე რომ ვიყო, შარაშიას ბიჭს — მილიციის უფროსად გავუშვებდიო, აი, მაშინ იქნებოდაო უქირაში წესრიგი; თვალეში ვერ შეხედავო იმ ბიჭს, ისეთი თვალეები აქვსო. ცისფერი, მწყაზარი თვალეები ჰქონდა, — ამგვარი თვალეები აქვს მეტწილად მეოცნებე და შეყვარებულ ადამიანებს, პოეტებსა და ხელოვნების მსახურთ, ოღონდაც დიდხანს ვერ ცხოვრობენ ისინი თითქო, სულ არაქაუთრი ფიქრები აქვთ, სულ სხვათათვის გაუგებარი და უცხო მისწრაფებანი და როგორც წესი, უღონონი და უსუსურნი არიან თანაც, მაგრამ შარაშია ტყვიასა-

ვით სწრაფი და ღონიერი იყო. იმდენად ცოცხალი იყო იგი, იმდენად შემართული და გამზადებული ყოველი წამისათვის, — მისი ნაადრევი სიკვდილი ვერც წარმოედგინა ვერავის.

* * *

ჩონთო ბიძიასთან ვერ მივიდოდი. ოქტომში ვერ დაგბრუნდებოდი. სვიმო ბაბუა? საკვირველია, მაგრამ იქით სულ არ მიმიწევდა გული, თუმცა-ღა ყუმში მიმავალი გზა მაგონდებოდა ქამი-ქამი. გავიხედავდი ფიქრით იქითგენ და დავინახავდი ვეებერთელა კედარს, უქირსა და ყუმს შუა ამართულს. დაახლოებით ერთნაირი მანძილი იყო იმ კედარის ხიდან უქირამდე და ყუმამდე. კედარი კარგა შორი მანძილიდან ჩანს. ყუმის გახსენებას ყოველთვის გამოჰყავს კედარი ჩემეული ხსოვნის ეკრანზე. ის მუდამ ერთსა და იმავე ალაგას დგას, იოლად აღიქვამს ხსოვნა და იმწამსვე გამოებმება ხოლმე ფიქრს, როცა კი ყუმში გამახსენდება. კედარი მტკიცეა, მყარია მისი მდგომარეობა, ხოლო ჩემს მიერ ჩახატული სვიმო ბაბუას პორტრეტი არაა სრული, ეს უფრო ხატის გამოზრწყინებაა ხანდისხანი, რასაც ქმნის შუქის მოძრაობა, რასაც ჩემეული გონება აღიქვამს, სხვისი თვალით კი სხვაა კიდევ სვიმო ბაბუა; ლუცა ბებიას რომ თავისი ქმრის გამო რაიმე დაეწერა, — ერთი დიდი და უშველებელი ეკვიანი რომანი გამოუვიდოდა, ალე ბიძიას კი სულ სხვაგვარი რამ მოეჩვენებოდა მისი აღწერისას და სვიმო ბაბუას არასოდეს არ მოჰკლავდა თავის რომანში, რადგანაც ის იყო მისი მარჩენალი; კედარი კი დაახლოებით ერთსა და იმავე ფიქრებს აღუძრავდა მნახველს, მგზავრს, უქირიდან ყუმში მიმავალს, ან ყუმიდან უქირაში, ის გახედავდა კედარს და გაიფიქრებდა რაღაცას, „ახლა ორი კილომეტრიღა რჩება უქირამდე“, ან კიდევ, — „სანამ იმ კედარს მივალწევდეთ, კიდევაც დაღამდება“. კედარი იყო მანძილისა და დროის მოსანიშნი. გაიმართება კედარი

ხსოვნაში და ყუმიც გამახსენდება. არაფერი ისე არ იბეჭდება კაცის ხსოვნაში, როგორც ბუნების სურათები, ესა თუ ის ადგილი, ჩატეხილი ღობე იქნება ეს თუ კედარი, სადმე შეხვნიარავი ხე თუ უღრანი, მწუხრმა რომ მოგისწრო, ოდის უკან მდგარი ბნელი თუ პაწია მოლი, სადაფივით რომ გდია ტყის კორომში, მდინარის ხვეული ადგილი, ნაფოტებიდა და ღორღით ამოვსებული, უბრალო ჭევა, შენ რომ ოდესღაც შენს ბავშვობაში ამოაბრუნე და გალურსული ღორჯო დაინახე.—მაგრამ ის ხალხი, შენ რომ ბაზრობა დღეს დაინახე უქირში, სად წავიდა? სად გაიფანტა? რატომ არ მოეკიდა ხსოვნას? თუკი მოინდობა, ალბათ მაინც აღადგენს კაცი იმ დღიდან გამოყოლილ ხმეზსა და სახეებს, მაგრამ ამას ძალის დატანება უნდა, ბუნებრივად კი არ გაგახსენდება არაფერი იმ დღიდან, — კედარი კი ჩანს. მაშინაც კი ჩანს, როცა არა ხედავ, — თვალი ხომ ათასნაირია, თვალის ჩინია, გულის თვალია, გონების თვალია, ერთხელ რომ გაივლი ტყეში და მეორედ გავლისას რომ იმავე ალაგას დაადგამ ფეხს, კი არ იყურები ძირს, წინ იყურები, მაგრამ ფეხისგული გრძობს თვად, სად დააბიჯა მაშინ და არ მოხვდა ეკალი და იმავე ალაგას აბიჯებს ახლა. ხსოვნა? კედარს თუ ახსრავს ნეტა, ზანზალაკებიანმა ეტლმა რომ ჩაუარა, ქორწილი რომ ჰქონდა ალე ბიძიას და ფუხიდან მოგვეყავდა ნუნუ ბიცოლა? „შენი მოსვლა ჰერმაც გაიგოო, შვილო“, მეტყვის მე დედაჩემი კარგა ხნის მერე, თბილისიდან შინ დაბრუნებულს. ბევრ რამეს, რამაც ასე თუ ისე იმოქმედა ჩემზე, ბუნების სურათებსაც მივაწერ ახლა. სალამოს ბაზარი კი, გავა ეამი და არც კი გამახსენდება. — მიმავიწყდება.

იმ კედარს ისევ და ისევ ყუმში მივყავარ, საიდანაც ჩემივე ფეხით წამოვედი. ყველაზე მეტად ლუცა ბებოასთან საუბარი არ მსიამოვნებდა, „ამოწყდით თუთარიები, გააწამეთ საწყალი ქალი, მაგას თავისი სარჩენი არა აქვს მანდ“.

— იტყოდა ლუცა ბებოა; მეც ავდგე და ჩემად წამოვედი.

* * *

ალე ბიძიას ღორი მიჰყვება უკან; „ლრუტ-ლრუტ“, გაისმის ვენახის განაბირალში, იქ, ბილიკზე დგას ალე ბიძია და იქით მიდის ახლა, საითაც ჩვენი ბამბუკის ტყეა. ალე ბიძია ვენახში შევიდა, კარი არ მიიხურა, ღია დატოვა და ღორმაც მაშინვე იპოვა გზა, თან გაეფენვა ალე ბიძიას. ღორმა იცოდა თითქოს, საითაც მიდიოდა ალე ბიძია და რატომ მიდიოდა, რა საქმე ჰქონდა ალე ბიძია მაქირე მსხალს დაფერთხავდა, ალბათ, ბამბუკის ტყეში და ღორი მსხლის ხათრით მიჰყვებოდა კაცს. მაგრამ, ღორმა ჩემზე კარგად იცოდა იმ რატომ მიდიოდა, რა საქმე ჰქონდა. ალე ბიძიას. ვენახსა და ბამბუკნარს კი დაბალი, თხმელის ღობე ჰყოფდა. ალე ბიძია ღობეზე გადაძვრა, ღორი ღობის აქეთ დარჩა და გამალებით ქშინავდა და წიკინებდა უკვე, ღობის ძირებში რგავდა ცხვირ-პირს, ალე ბიძიას ეძახდა და ყნოსავდა ჰაერს. მაგრამ ალე ბიძიამ ეს არ შეიმჩნია და იქიდან რომ გამოვიდა, მხოლოდ მაშინ დაინახა აჰყვილებული ღორი, ჯოხის მოძებნა დაეზარა, ღორი ვენახში ჩატოვა და ვითომც არც ენახოს, ისე გამოვიდა ვენახიდან, ოღონდაც, ამჯერად, ვენახის კარი მოიხურა, ღორი ვენახში ჩაეკეტა და მხოლოდ მეორე დღეს, სვიმო ბაბუა რომ ყანიდან მობრუნდა და ვენახში შეიარა, მხოლოდ მაშინ გამოჩნდა ის, რაც აღრე მოხდა. „კარი ვინ დატოვაო“, იკითხა სვიმო ბაბუამ და ლუცა ბებოა მაშინვე მიხვდა, რომ კარი მე დამრჩა ღიად და პირისახეზე ფითრმა გადაუარა. ალე ბიძიამ კი ვენახის კარი იმიტომ ჩაეკეტა, რომ ღორის გადმორეკვა დაეზარა; რაკილა ვენახის კარი ჩაეკეტილი იქნებოდა, ხომ ძნელად გაირკვეოდა, როგორ შევიდა ვენახში ღორი, მაგრამ ყველაფერი პირიქით მოხდა, ამიღო ბიძიამ თქვა, — ვინ დატოვებდა, მამა, ვენახის კარს, რომ გვეკითხები. შენ თვითონ არ

უნდა მიხედო? — ასე თქვა ამიღო ბიძამ, ხოლო აღე ბიძია თვითონ შეეკითხა მამამისს: „ღორი ვენახს რას დააკლებსო!“ სვიმო ბაბუა იმ შეკითხვის მერე მიხვდა, თუ ვინ, დატოვა ვენახის კარი ღიად და მეტი სიტყვა არავის უთქვამს. მაგრამ გვიანობისას, როცა ვივახშმეთ, ფეხები დავიბანეთ, და სველი ფეხები ცეცხლს მივაფიცხეთ, დაძინების წინ, ჭარბულიდან რომ ოდაში უნდა ავსულიყავით, აი, მაშინ თქვა სვიმო ბაბუამ: „არაფრის შემოტანა თქვენ არ შეგიძლიათ ოჯახში და, ისიც კი შორს მიგაქვთ და უალაგო ალაგას ყრით, რაც თქვენ არ მოგიმკითათ“. რა თქვა სვიმო ბაბუამ? მე იმ სიტყვების მნიშვნელობა მაშინ ვერ გავიგე, და ვერც გავიგებდი, მაგრამ ხანმა რომ გაიარა, სიტყვებს ნათელი მოეფინა და ყველაფერი ცხადი შეიქნა. ლუცა ბებია გაიბადრა. ღორი სვიმო ბაბუამ გამოირეკა ვენახიდან, კეტი წყლიანი მსხლის ძირში მოისროლა, აიღო მოპირული თოხი და პატარა, შინა ორღობეებით, ყანასა და ეზოს შუა რომ იდგა, თვალს მიეფარა.

იმ დღესაც, სვიმო ბაბუა შინ არ იყო. ყანაში იყო და, რატომღაც აგვიანებდა შინ მობრუნებას. ხოლო თუ სად იყო სვიმო ბაბუა, ყანაში თუ ტყეში, სადმე ტირილში თუ ლხინში, სამეზობლოში თუ კრებაზე, — ამას გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა ოჯახის დანარჩენი წევრებისათვის. ამიღო ბიძია დილით უფრო მკაცრი მეჩვენებოდა, ვიდრე საღამოს. დილით სვიმო ბაბუა შინიდან მიდიოდა, საღამომობით კი ოჯახში იყო. ასე მაღლდებოდა და დაბლდებოდა ჩვენი ურთიერთობის ის დრო-ყამი, რაც სვიმო ბაბუას ადგილსამყოფელზე იყო დამოკიდებული. პირი და გული გაყოფილი ჰქონდა თითქოს ამიღო ბიძიას. პირი და გული გაყოფილი ჰქონდა თითქოს დედაჩემსაც, მაგრამ, ნათქვამია, დედის პირი რომ იწყველება, გული ილოცებაო, ან კიდევ, დედის პირი რომ იწყველება, ძუძუები გლოცავენო. — ქალო, ეს როგორ არ გესმისო, — ბრა-

ზდებოდა კელვა სანაია, — ასე უღვთოდ როგორ იწყველებით! დედაჩემი: მაგალითი მოკაყვდა ხოლმე ურთხმა! გამზრდელმა დასწყველა თურმე თავისი შვილი: აი, შენ კი გაგაქრო მამაზეციერმა, დედას რომ არ უჭერებო. და გამოიხედა თურმე მაშინ მამაზეციერმა და იკითხა: ნამდვილად იწყველებიო, — არაო, — უთქვამს დედას, ეგერ, მინდორზე რომ გოკი დგას, იმას ვწყველიო და გადაბრუნდა თურმე გოკი მაშინვე და დალია სული. დედაჩემი კი მაინც მწყველიდა; პირით მწყველიდა, როგორც ვთქვი, გულით — არა. გულის ხმა უსწრებდა პირის ნათქვამს და წინ მოდიოდა, ჭერ ლოცვა მომდიოდა და მერე — წყევლა, ან წყევლა სულაც ვერ პოულობდა თავის ადგილს; საცა მივიდოდა, იქ აშენებული საყდარი დახვდებოდა, სანთელი იწვოდა და ლოცვით იყო საყდარი საყვ.

სვიმო ბაბუამ რომ ყანიდან მოსვლა დაავიანა, იმ დღეს, ლუცა ბებია სადღისს გაკეთებას ახანებდა. აი, სწორედ ახლა გამორეცხა ქვაბი ქასთან და მიღის ახლა ჭარბვალში, ცალი ხელით ღომის წყალი მიაქვს, მეორე ხელი კი თავზე აფარია, როგორც პალმის ფურცელი, ჭარბვლის კარი ღიად და ჩანს შუაცეცხლი, ლუცა ბებია ლარქაზე ჰკიდებს ქვაბს და პუტუნებს რაღაცას, თავის ფიჭებშია წასული. „მოგიკვდეს, ნა, დედა“, და მერე იმ სიშორიდან, საცა მისი გულისფიჭი იყო ახლა და წამით ომში წასული ვაჭიშვილი დაინახა, ბრუნდება უცებ და ამჭერად აქაობას ეპოტინება: „სადაა ეს კაცი“, — და მერე ისევ შორსაა საღდაც, და მერე ისევ აქაა, „ამოგივარდა ფოსო!“ — იწყველება ლუცა ბებია, მაგრამ ხანი გადის და ის წყლიანი მსხალი კვლავ წრეში შემოვა. ცხონებაა ახლა იმისი ჩერო, ანუ გრილი სული, — გრილმა სულმა მოაწია, ეს კიდევ იმას ნიშნავს რომ ახლოა საღამო, მე ოდის ოთახში ვზივარ, იმ ოთახში, სადაც მეტი სიგრილეა და წინ მიდევს წიგნი. თვალით ვკითხულობ ასო-ნიშნებს, მაგრამ გული

არ იმასხოვრებს. „გულით წაიკითხე ის წიგნი ბებია“, — არ შედის თავში ეს ოხერი და რა უნდა ვქნა, ადრე რომ გულით წამეკითხა, ახლა მეცოდინებოდა, — აღმოვაჩინე. ჭეშმარიტება და მიგზვდი, ის წიგნი რამდენიც არ უნდა წამეკითხა, ვერაფერს მე იქიდან ვერ გამოვიტანდი, თავის მოტყუება იქნებოდა მხოლოდ წიგნში რომ კიდევ და კიდევ ჩამერგო თავი, „ვიცი გაკვეთილები, ბებია“, — და მე ჩამოვდივარ ოდის კიბეებზე; „აბა ბიცოლას შეეშველე ახლა, ბებია“. — ნუნუ ბიცოლა ასუფთავებდა აგვარას, ანუ ბოსელს, კაცივით ტრიალებდა ბოსელში ნუნუ ბიცოლა. „აბა, ახლა ეს გადავყაროთ, გოლუაფირი“, — მითხრა ნუნუ ბიცოლამ და დიდი ვარკლი დამანახა. მივედი, ავწიე ვარკლი ცალი ყურით, მეორე ყურით ნუნუ ბიცოლამ ასწია და გავიტანეთ თივა-ფუჩეჩში აზელილი საქონლის ფუნა აგვარიდან. მე, რა თქმა უნდა, იქით გავიწიე. საითაც მოკლე გზა მეგულეობდა ეზოდან გასასვლელი: „თავს ნუ ისულელებ მისა გოლუაფირი“, — მითხრა ნუნუ ბიცოლამ, — ვენახში უნდა შევზლოთ ნაკელი“. გაჭირვებით გავიარეთ ვიწრო ორღობე და ვენახში შევედით, მე ზედ ვენახის კართან დავაბირე ვარკლის გადმოპირქვევაება. მაგრამ არც ეს გამოვიდა, — სხვა მეტი რა გზა იყო, — გავყევით ვენახის მწკრივს.

— აქაც ხომ საჭიროა ნაკელი? — ვიკითხე მე.

— მიდი, კირიშია, მიდი!

— აქ არაა საჭირო ნაკელი?

ნუნუ ბიცოლამ არაფერი მიპასუხა. ესე იგი, კარგად გიღვეს თავიო, მანიშნა და გავწიეთ ვენახის ბოლოში. იქ ჩამოვდგით ვარკლი და ნუნუ ბიცოლა დამელოდა, ვიდრე მე ავიღებდი და ვარკლს გადმოვაპირქვევებდი. ჩიტი მიუფუფლიყო ვენახის ფოთლებსა და გრილოვანში და როცა ვარკლი გადმოვაბრუნე, ჩიტი ელდანაცემივით გამოფრთხილდა ფოთლებიდან და მახლობელ ბამბუკის ტყეში გაუჩინარდა. „ჩიტებსაც კი სცხელათ“. — გავიფიქ-

რე მე. ნუნუ ბიცოლა მიდიოდა ვენახის მწკრივში, მე უკან მივხედვით და ნუნუ ბიცოლას შიშველ ფეხებს, დაფხრეწილ კაბას, ძაფები რომ ჩამოვდიოდა. ნუნუ ბიცოლას ღონიერი ფეხები ჰქონდა, ძვალმსხვილი და დაკუნთული. მისი ფართო ტერფები ნელა, მშვიდად მიაბიჯებდნენ ვენახის მწკრივში და მე ამჯერად ვარჩევ რალაცნაირ რიტმს, ზომას, მიახლოებულს ჩვენს დიდებულ ხალხურ პოეზიასთან, რა ზომითაც იქმნებოდა ჩვენი კარმიდამოს პოემა. პოემის ყველა სტრიქონი ერთნაირი რაოდენობის მარცვლებისაგან შედგება; მიედინება პოემა მდორედ, ღინჯად, გარკვეული მიზნით და ჩერდება ხოლმე სადმე, ალაგესთან, სადმე კიბესთან, სადმე მდინარესთან და გადადის ალაგეზე. აღის კიბეზე, გავა მდინარეზე, ან კიდევ, ისვენებს სადმე, ხის ჩრდილში. ჭარს იღებს, სულს ითქვამს, ცეცხლს ეფიციება და ასეა მთელი მისი დღე და მოსწრება, მთელი ცხოვრება, ვიდრე საბოლოოდ არ დადგება, არ დაწვება და არ გაიარინდება. ნაბიჯების რიტმი ეხამება გულის რიტმს, სუნთქვას, მკლავების მოძრაობას; ეს იყო ნამდვილი ეპოსი. ეპიური პოემა და არა ლირიული; ნუნუ ბიცოლას არასოდეს სცმოია მალაქქესლიანი ფეხსაცმელები. — ან კალოშები ეცვა გამუდმებით, ან კიდევ ყაყაბი, — ხისგან გამოთლილი ქოშები. და თუკი სადმე სატირალში ან ქორწილში არ მიდიოდა, ნუნუ ბიცოლა წინდებსაც არ ჩაიცვამდა, წელიწადის რა დროც არ უნდა ყოფილიყო; ერთხელ ჩვენთან სტუმრად იყვნენ სვედ კონჯარია და მისი ნაზი მუეღლე; მაშინაც იმ წყლიანი მსხლის ძირში ვისხედით ყველანი და მეც ხომ მაშინ დავინახე, როგორ ჩამოიფარა გრძელი ჩითის კაბა ფეხებზე ნუნუ ბიცოლამ, როცა სალომე დეიდას ხორცისფერი წინდებით შემოსილ ფეხებს შეასწრო თვალი. კაბა გასწვდა შიშველ ფეხებს და სულ დაფარა, მაგრამ კალოშები ჩანდა. ნუნუ ბიცოლას სიმინდით სავსე კალთი აქ-

ქონდა ნალიაში. „მე, მამა, მე“, — ეუბნება სვიმო ბაბუას ნუნუ ბიცოლა და ზურგს უშვევს სიმინდით სავსე კალათს. თხელი კაბა აცვია მას, მაგრამ იმ მარცხენა მხარზე, საცა სავსე კალათი უნდა შემოიდგას, ან შემოადგამენ სავსე კალათას, იმ მხარზე ნუნუ ბიცოლას ჩამოფარებული აქვს ძველი სატინის ან შალის ნაჭერი, ან უფრო სქელი რამ ქსოვილი, ოღონდაც უკვე უვაჩრგისი, რათა მხარი არ ჩამოიტყავოს. „მოკალით ბარემ ეს სხვისი შვილი და ეგ არის“, — გვიბრაზდება ლუცა ბებია. ალე ბიძია შინ არაა ამ დროს, საქმე ექნება რამე უქირის ბაზარში, ან ონარიაში იქნება წასული; ალე ბიძიას უქირის ბაზრიდან მოაქვს საჭირო სურსათი და ნივთი: მარილი, სახნისი, ნაჯახი, ფითილი, ქსოვილი რაიმე, ან წითელი სატინი, ან კიდევ ფერადი ჩითი და როგორი სიამოვნებით ვათვალიერებდით: ხოლმე საღამო ხანს ალე ბიძიას მოტანილ ქსოვილს. ნუნუ ბიცოლა გულის პირზე მიიკარებდა ნარმას. მიხდებაო, ვითომ კითხულობდა, მაგრამ სინამდვილეში არ იკითხავდა, ეგების ის ქსოვილი სხვას მოსწონებოდა უფრო. მერე ლუცა ბებია აიღებდა იმ ნარმის ნაღერს, ერთი წამით მიიკარებდა გულის პირზე. — არ ვარგაო ეს ნარმა, იტყოდა განზრახ, თუკი თვალეში შეატყობდა თავის რძალს, ნარმა რომ მოსწონდა, მაგრამ არც ნუნუ ბიცოლა დაირჩენდა იმ ნაჭერს, „რას ამბობ. დედა, ეს ნარმა შენთვის არის ზედგამოჭრილიო“. ეტყოდა ოჯახის დედაქალს, ან კიდევ: „მე ხომ მაქვს, ჭერ ეს არ გამიკვეთიო“, და შესაძლოა. ის ნარმა თუ ჩითი, არავისაც არ რგებოდა. სადმე კიდობანში იღებოდა კარგა ხანს, არავინ მეტად არ მოიკითხავდა ერთმანეთის ხათრით, ერთმანეთის სიყვარულითა და მოწიწებით და კიდობანშიც გახუნდებოდა, ან კიდევ ახალი სულის შემომატებას დაელოდებოდა. და თუკი ცირა გაჩნდებოდა ოჯახში, იმ ცირას შეუტყვარავდნენ მერმისში კაბას.

რატომ შრომობდა ასე თავაუღებლად ნუნუ ბიცოლა? რატომ სწევდა შამაკაციის ასაწევ მძიმე კალათს, რატომ დაეციხრა მას ასეთი საქმიანობა? აი ის კითხვები, რაც იმხანებში ეამიდან ეამზე გულში გამოირბენდა. მაგრამ პასუხს მე ვერ ვპოულობდი. ახლა კი მგონია: ორი ვეციდან, ან ცოლ-ქმრიდან ორივემ თუ ერთნაირად დაუდო ამ ცხოვრებას თავი, საქმე წინ ვერ წავა; როცა კაცი არ ვარგა, ქალი ვარგა და ეს კანონიერთაა, არ ინგრევა ოჯახი და მიდის წინ, ღონეს იკრებს, ჯანმრთელობასა და ქონებას იკრებს, თვითონ ქმნის თავის ხვალეს და დიდსა თუ წვრილმან საქმეს ერთნაირი გულით ეკიდება. სვიმო ბაბუა თესავს სიმინდს; მოხდება ხოლმე და ერთი-ორი ცალი სიმინდის თესილი კვალს გარეთ მოხვდება, მაშინ სვიმო ბაბუა მოიქნევს თოხს და იმ მარცვალს კვალში შემოიტანს, მიწას მიაციხის და განაგრძობს თოხნას, მარცვლის ამბავი რომ გაიშალოს. ქვეყანას დაიტევს, ჭერ ხომ ერთი კაკალი მარცვლია, მერე ერთი ძირი სიმინდი, მერე ოთხი თუ ხუთი ტარო და იმ ტაროებიდან კიდევ რამდენი ძირი სიმინდი. მერე ყანაა და ერთი ყანის მოსავალი ხომ მთელ ოჯახს ჰყოფნის მთელი წელიწადი. თუკი ერთი ვერ გამოდგება, მეორე გამოდგება-მეთქი. ნუნუ ბიცოლა თუთას სხებს და ფეხებით ეყრდნობა მიწას, იწევა მალა ნუნუ ბიცოლა და იქნევს ალესილ კვალს და ამ შემთხვევაში მას ცერებზე უწევს შედგომა, მაგრამ ასე მაინც უხერხულად დგას. ის გავა ლობეზე და უფრო მარჯვედ მოიქნევს კვალს. „არ ჩამოვარდეს ეს პატიოსანი ქალი, — ამბობს ლუცა ბებია. — შეიკალით ბარემ ხელში ეს სხვისი შვილი და ეგ არის“. — თავისთავს ესაუბრება ლუცა ბებია, გამგონი კი არავინ ჰყავს ამჯერად ოჯახში. — არც სვიმო ბაბუაა შინ, არც ალე ბიძია, არც ამიღო ბიძია. „ჩამოდი, ნა. ჩამოდი დაბლა. სარზე არ წამოეცვა ეს ოხერი“. — და მე იმ სიტყვების გაგონებისას უცნაური რაღაც გავიფიქრე.

რაც ალბათ, არ უნდა გამეფიჭრებინა და მიინც ვაგიფიჭრე... წიგნის წერა, ამბის თხრობა მუდამყამს დაკავშირებულია რადიკალიზაციის წყვეტილ, ოდნავ გასმენილ ამბებთან, რაც ჭერ კიდევ შემორჩა გონებას, თუმცაღა თითქმის დავიწყებული პქონდა, მაგრამ ესა თუ ის მომენტი კვლავ გახსენებს მივიწყებულს ჩქამსა თუ ფერს, ათას რამეს, რაზეღაც არასოდეს არ ვიფიჭრია, რომ ოდესმე კიდევ ვაგახსენდებოღა; „ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, დაილოცოს შენი სახელი, მომეჩვენა, ცაზე მიღიოღა ის ბოში“, — ასე თქვა ლუცა ბებიაღმ კვაზი დარანდიას გამო, — გახუ დარანდიას უმცროსი ბიჭი თხებებს მიღენის ყუმის ზეგანზე, რის მერეღც ცაა და დაბლიღან, ჩვენი ეზო-კარიღან ჩანს პატარა კვაზი დარანღია და მისი თხები ცაზე რომ მიღიან. ლუცა ბებიაღმ პირჯვარი ვადაიწერა. ლუცა ბებიაღს შეიძლება ისიღ კი მოეჩვენოს ათასში ერთხელ, თუ საღამოს ხანს როგორ ბრუნდება ციღან კვაზი დარანღია და მიიღენის წინ ზანზალაკებიაღ თხებს. და ისეღ ვადაიწერს ვანცვიფრებული პირჯვარს. „რამ ვააციოთა ასე ეს ჩექმებო?“ — „ღრომ ვააციოთა, თოღი, ღრომ!“ მაგრამ ღრო ვერ ცვიოთავს იმ პირველ საწყისს, გულში რომ ჩავგვრჩა, იმ ახალ ჩექმებს, პირვეღად რომ ჩაიციღ და ვახსოვს, როგორღც ახალი, ისეთი, როგორიღ იყო მაშინ. ნუნუ ბიციოღას ვამზრდელს ახსოვს თავისი ასუღის ნაზი ფეხები, როცა კოცნიღა, როცა ცირა არტახებიღან ვამოიღანღა პაწია ფეხებს და ვამზრდელი ღამეში, ჭრატქის შუქზე აკვანს ვადახეღავღა, ან იგრძნობღა, რომ ფეხები ეწენებოღა ცირას ვარეთ ვამოყოფიღი და ფეხებს რომ დახეღავღა, გული ვერ მოუთმენღა და აკოცებღა და ისეღ დაუმაღავღა საზნის ქვეში... მაგრამ ჩემი თვალისათვის ნუნუ ბიციოღას ფეხები ის იყო, რაც იყო, რაც ჩანღა ახღა, ანუ მაშინ, არა — ხსოვნაში, არა გუღის თვალში, არამედ თვალის ჩინში და მე ვხეღავღი როგორ მოძრაობღენ ისინი, ხოლო სიარული მათი

მე არ მიხახავს, სასიარულოღ იმაღ არ ეცაღათ, იმღენი საქმე ელოღათ მუღდამ... აღღე ბიძიას კი სიარული უყვარღა.

სეიღო ბაბუა კარგა ვაღაშუაღღებულზე ამოვიღა ყანიღან. ლოში უკვე ჩასაზღელად თუხთუხებღა. და სწორედ ამ ღროს მოაღღა ჩვენს ღიდ ჭიშკარს შავი „ემაღინი“. მე დავინახე, როგორ ვაღმოვიღა მანქანიღან ჩონთო ბიძია, როგორ ვამოიღანა თავი, გრძელი და წარბენიღი ყელი, „კოზიროკიანი“ ქუღი კი ხელში ეჭირა. დაბალი, დაგვაჭული შოფერი ჭიშკართან მოვიღა და რიკული ვასწია, ჩონთო ბიძიას ფართოღ ვაუღო კარი და ამასობაში, ჩვენც ავიყარენით სტუმრის შესახვეღრად. წინ სეიღო ბაბუა მიღის (მე ბაბუას მივეყუები ვვერღით), მერე ლუცა ბებია მიღის, მერე ნუნუ ბიციოღა და სულ ბოღოს, ჩვენი ეზოს ძაღლი მოგვეყუება (ძაღლს კი ვერ ვხეღავ, მაგრამ ვიცი, რომ მოგვეყუება), უცხო კაცი რომ ყოფიღიყო ვინმე, ჭერ ჩვენი ძაღლი მიეგებებოღა მას. მაგრამ ჩონთო ბიძია ამ ეზო-კარისათვის არ იყო უცხო კაცი.

ვიღრე ჭიშკართან მივიღოღით. „ემაღენის“ შოფერი უკვე მანქანაში იჭღა; როგორღც ჩანღა, ის არ ამირებღა ჩვენთან დარჩენას. სტუმარ კაცს სეიღო ბაბუა შეეზმიანა: „ნუ მიზამ ვაგას, ქრისტიანო“, და ჩონთო ბიძიას მოუხაღა ქუღი, ახლო მივიღა, თვალღებში შეხეღა და მკლავები ვაშაღა ფართოღ, — მასპინძელმა სტუმარი გულში ჩაიკრა, შოფერი მანქანიღან ვაღმოვიღა.

— ძალიან მეჩჭარება, პატენი, — თქვა მან.

სეიღო ბაბუამ ცას ახეღა.

— აგერ, ქრისტიანო, ეს დალოცვიღიღ ჩჭარობს, მაგრამ ხვალ ისეღ აქ უნდა მოვიღეს.

ვაღაშუაღღებული იყო.

იმ უცხო კაცს მეტი თავპატიეი არ ვამოუღღვია, ისე შემოგვიერთღა. სეიღო ბაბუამ ის ცოტათი დავიწინაურა და ასე მივეღით წყლიანი მსხლის ძირამღღ. ლუცა ბებიაღ და ჩონთო ბიძიაღ ერთიანეთი მოიკითხეს. ნუნუ ბიციოღას სკა-

მები გამოჰკონდა ოღა-სახლიდან, ქვის კიბეზე ჩამოდიოდა, შოფერი მსხლას ძირას ჩამოჯდა ფიცრის გრძელ სკამზე, სვიმო ბაბუა კი. ჭერჭერობით, ფეხზე იდგა. იცდიდა, ვიდრე ჩონთო ბიძია ჩამოჯდებოდა. ნუნუ ბიცოლამ სკამები ბალახებში ჩაადგა; ერთი სკამი სქელ ჩრდილში მოახვედრა და იმ სკამზე ჩამოსვა ჩონთო ბიძია, მერე კი შოფერს უთხრა:

— აი, აგერ, სკამზე დაბრძანდით, პატენი.

შოფერმა არა ქნა, აქ მიჩვენილი და დარჩა, საცა იჯდა, ოღონდაც. ვიდრე სვიმო ბაბუას ელაპარაკებოდა, ფეხზე იდგა; ნუნუ ბიცოლამ ხის გრძელი ტაბაკი გამოიტანა და მსხლის ჩრდილში დადგა. ძალი ბოკონებს შორის, თავის საყვარელ ალაგას დაყუნცდა და იქიდან შეგვექეროდა.

— ოღაში! — თქვა სვიმო ბაბუამ, მაგრამ ჩონთო ბიძიამ აქ გვიჩვენებიაო, სვიმო პატენი, — და ტაბაკი მსხლის ძირში დარჩა. მერე ვიდრე ღომს ამოაგებდნენ, სვიმო ბაბუა წამოდგა, ერთი აქეთ გამომყევითო, თქვა და მარნისკენ აიღო გეზი. მწკრივი კი ასე დალაგდა: სვიმო ბაბუა, ჩონთო ბიძია, ის უცხო კაცი და მე. მარანში რომ შევედით, სვიმო ბაბუამ მიწაში ჩაფლულ ქვევრს თავი მოხადა, ხელში ხრიკე დაიჭირა და ქვევრს წაადგა, ერთი ჩახედა ღვინით საესე ლაგვინს და ჩონთო ბიძიას ანიშნა აქეთ მოიწიეო:

— ჩახედე, იმ ანგელოზებს გაფიცებ, — თქვა მან.

ჩონთო ბიძიამ ქვევრში ჩაიხედა.

მერე უცხო კაცმა ჩაიხედა ქვევრში. და სვიმო ბაბუამ დაიცადა, ქვევრში მეც ჩამახედა.

მარნის ღრიკოებიდან შემოსული ოქროსფერი შუქი ქვევრის პირს ეცემოდა, ქვევრში ჩადიოდა და ქვევრზე გადადიოდა. რა ფერი იყო იმ ლაგვინში მდგარი სალხინო? თუკი იმ ფერს ფერი ეთქმის, რაც მე მაშინ დავინახე, რაღაც მსგავსი ფერის სალამო მაქვს ოდესღაც ნანახი ჩვენი შავი ზღვის სანაპიროზე,

მზე რომ ჩასულია და არაა ჩასული, დღეც რომ ითქმის და ღამეც არაა ღამე, არამედ სალამო, წყნარი, როგორც ოღა-სახლის სასტუმრო ოთახის მაგიდაზე მდგარი გრაფინი, წყალი რომ ასლია შუამდე, ან ცოტა მეტი, ან ცოტა ნაკლები. და წყალი არ შეირხვევა, მაგრამ ქვევრში ფერი ირხეოდა, ფერი ფერში გადადიოდა, ღვინის წვენი კი უძრავად იდგა. მაგრამ ცოცხლობდა, სუნთქავდა. სვიმო ბაბუამ ხრიკე ჩაყო ლაგვინში და ღვინო წურწურით ამოიტანა. ხრიკე მან უცხო კაცს მიაწოდა, კაშნიკი აიღეო. უცხო კაცმა ჩონთო ბიძიას დაუთმო საჭაშნიკე წვენი, მერე სვიმო ბაბუამ აქ მარჯვენა ხელი ისე დაიჭირა, რომ ხრიკე უცხო კაცს შერჩა. სტუმარმა ხრიკე მოიყუდა და მოსვა ღვინო. ჩონთო ბიძიამაც რომ მოსვა ის ღვინო, მე ძლიერ ვინანე, რომ კაცი არ მეთქმოდა. სვიმო ბაბუამაც გასინჯა ღვინო და ახლა ცარიელი ხრიკე კვლავ სტუმარს მიაწოდა.

— აბა, ერთი ეს ლაგვინიკ მოვიწინებულეთ. — თქვა მან. მაგრამ სტუმარმა თავი მოიკლა, ამ ღვინის დაწუნება ქრისტიანისაგან როგორ იქნებაო და კიდევ გადაწყდა. — იმ პირველი ლაგვინიდან დალევდნენ კაცები სადილზე ღვინოს. მსხლის ძირში რომ მოვბრუნდით, ტაბაკი გაწყობილი დაგვხვდა.

— აქ ჭლომა მართლა ცხონებაა. — თქვა სტუმარმა და ჩვენი წყლიანი მსხალი მოათვალიერა ხარბად.

— აი, ესეც შენი ცხონება, — თქვა ჩონთო ბიძიამ. — ცხონება მე ასე წარმომიდგენია.

რაც დრო და ხანი გადიოდა, ჩვენს წყლიან მსხალს ფასი ემატებოდა. ჩრდილი უგრძელდებოდა, ნიავი ფაჩუნებდა რტოებში. კაცები ღვინოს სვამდნენ, ჭათმის ბარკალსა და კურტუმს წიწკნიდნენ, ღომის ლუქმას ავლებდნენ კოწახურში და წიწმატსა და ქორფა წიწკას ატანდნენ.

— არც ევკალიპტის ფოთლებმა უშველა ხომ? — იკითხა უცებ ჩონთო ბიძიამ.

— არა, ნანა, ექიმო უნდა მაგას, ექი-
მი, — გამოეხმაურა ლუცა ბებია.

ლუცა ბებია ჯარგვლიდან გვიგდებდა
ყურს, გულისხმაში იყო, რაზე საუბ-
რობდნენ კაცები და საქმე საქმეზე რომ
მიდგა, მაშინ ჩაერია საუბარში.

— ძარღვების გაგანიერებას ეძახიან
მაგას, — თქვა ჩონთო ბიძიამ, — უსა-
შველო აქ არაფერია, ოღონდაც მოვლა
და მკურნალობა სჭირდება.

— მერედა, ვინ მოუვლის მაგას, —
თქვა სვიმო ბაბუამ, — თავისი თავის
მიხედვა. ვაგიხარია, კარგი რამ არის,
მაგრამ სადა აქვს საწყალს მოცალეობა.

— საავადმყოფოში უნდა დაწვეს,
სვიმო პატენი, — სხვა გზა არაა.

— დღესვე წაიყვანე, ნანა, შემოგვე-
ლე, დღესვე!

— მიტომაყ მოვედი აქ, ლუცა გო-
ლუფირი!

— ძნელად ეშველება რამე, — თქვა
სვიმო ბაბუამ, — სიცხე მაგან არ იცის
და სიცივე, ფეხშიშველა გაივლის მუხ-
ლამდე თოვლში და ვითომ არაფერი.

— ჯანმრთელი ქალია და იმიტომ, —
თქვა ჩონთო ბიძიამ.

გაიშალა ჩვენი წყლიანი მსხლის
ჩრდილი, ოდა-სახლამდე მიაწია. მე ვა-
სხამდი ჭიქებში ღვინოს და კაცები
სცილიდნენ, სვამდა „ემადენის“ შოფე-
რიც, სვამდა, როგორც სწევები. წვეთს
არ იკლებდა; ლუცა ბებია გამოდიოდა
ხოლმე ჯარგვლიდან, ან სუფრაზე მოპ-
ქონდა რამე, ან ისე გამოივლიდა და და-
ხედავდა შეინახებებს, ხომ არაფერი მო-
აკლდათო, ალბათ. მაგრამ, როგორც მე-
რე გამოირკვა, ლუცა ბებია შეტწი-
ლად იმის გასაგებად გამოივლიდა თუ-
რმე, რათა კარგად დარწმუნებულიყო,
სვამდა თუ არა „ემადენის“ შოფერი.

ნუნუ ბიცოლა იმ საღამოს შინ დარ-
ჩა. და დარჩა სამუდამოდ. არც ჩონთო
ბიძია მოსულა მერე იმ მიზნით, რომ
ნუნუ ბიცოლა ექიმთან წაეყვანა. ნაწ-
ყენი თუ იყო, ალბათ, იმ საღამოს რომ
ნათესავი არ გაატანეს. არ გაატანა ლუ-
ცა ბებიამ, თავი მოიკლა. არცერთს არ
ვაგიშვებთო. მერე დათანხმდა, როგორც

იქნა, კაი პატენი. შოფერი წაივლიდა.
შენ დარჩიო, მაგრამ ჩონთო ბიძიამ
ყვა „ემადენის“ შოფერს, მანუა
პინით გასცდა გახუ დარანდის ვი-
კარს, შუკა გაიარა და მალე თვალს მი-
ეფარა. საღამო ხანი იდგა, მზე ჩადიო-
და პონტოში წითლად, გრილოდა სასი-
ამოვნოდ, სვიმო ბაბუას გულმკერდი
მოღელილი ქქონდა, ნაღვინვეი იყო და
სიგრილე სიამოვნებდა.

— კუტუ თუ ვაქვს ბოში, შენ! —
მკითხა მან ჭიშკარში რომ შემოვედიო,
ბევრგზის მომცა იმ საღამოს სვიმო ბა-
ბუამ ერთი და იგივე კითხვა, სხვა სიტ-
ყები თითქო დაეწყებულნი ქქონდა,
რალაც ძალზე გახარებული იყო, ისეთ
გუნებაზე იყო, მანამდე რომ არასოდეს
მენახა, ბედნიერი იყო სვიმო ბაბუა და
ძალზე დიღხანს მიდიოდა თითქო ჭიშ-
კრიდან ჯარგვლამდე, სადაც უკვე ცე-
ცხლი ციმციმებდა და ლანდივით იჭდა
შუაეცხლთან წელმოკაეული და ფიქ-
რიანი ლუცა ბებია. ნუნუ ბიცოლა ვიზო-
ში ტრიალებდა, სადღაც, აკვარიდან
მოდიოდა მისი ხმა და პუტუნი; კამეჩს
რომ ესაუბრებოდა, მე შორიდან ვარ-
ჩევდი, რომელ კამეჩს, რომელ ძროხას,
რომელ თხას ესაუბრებოდა იმ ბნელში
ნუნუ ბიცოლა. კოტოში დაიძირეო, —
კამეჩს ეუბნებოდა, მამალმა მგელმა
შეგჭამოსო, — ძროხას ეუბნებოდა,
ტურამ წაგიღოსო, — ქათმებზე ამბობ-
და და ასე შემდეგ. ვისაც რა ვკუთვნო-
და, იმას მიუზღავდა, ხან ეფერებოდა
საქონელს და ისმოდა მისი გულშიჩამ-
წვდომი ხმა და ლოცვა. შუაეცხლთან
ჩამომჭდარმა სვიმო ბაბუამ უცებ აღე
ბიძია მოიკითხა, ერთბაშად გუნება გა-
უფუჭდა, წამოდგა და ბანცალ-ბანცა-
ლით გაემართა ოდა-სახლში დასაძინებ-
ლად. მთვარე ამოვიდა ურთის ქედლიდან.

„ეო, თეთა, ჩელოა,
მე მონომარხიალე...“

მეაფიოდ დაიმღერა დარანდიებს
უმცროსმა ასულმა. გაჭრა დღის ქვეყა-
ნა, მალე ჩვენც გავუგდეთ ჯარგვლის
კარს ურდული და ოდაში ავედით.
როცა გამეღვიძა და თვალები მოე-

ფშეატი, ჩიტების ქიქვი გავიგონე. ავდექი, ოდის უკანა კარი გამოვადე. ეცხები კალოშებში ჩავეყვი, აივანზე რომ ვტოვებდი ღამლამობით და კიბეზე ჩავედი. იქიდან ხელმარცხნივ გავეხვიე და ვენახის კარი შევალე, როცა გამოვბრუნდო, აგვარის ბილიკზე ნუნუ ბიცოლა დაეინახე. ნუნუ ბიცოლას საჭონელი გამოეშვა. ეზოდან გადაერკვა, აგვარა გაესუფთავებინა და ახლა ცარიელი ტამტით ხელში მოდიოდა.

— შევევარებული ხომ არა ხარ, ბოზი, შენ, ადრე რომ გეღვიძებდა? — მომეალერსა ნუნუ ბიცოლა. — ბაბუა წავიდა უანაში.

შე ქვის კიბეები ავირბინე და ისევ ოდაში ავედი, ჩაწეჭი ჭერაც თბილ ლოგინში და საბანი მარჯვედ მოვიხვიე, მაგრამ შინც ვერ მოვიცადე ლოგინში, ცოტა ხანი ვიტრიალე, შერე ავდექი, ჩავიციე და გარეთ გამოვედი; ჩიტები სტვენდნენ განუწყვეტლივ. ეზო-ეზო, ხიდან ხეზე დაფრინავდნენ ნაირფერი ჩიტები. — სკვინჩები, ბელურები, წიწკანები. შაში კახკახებდა ღობის ძირებში დაფენილ მოლზე, ვაგოგმანდებოდა მწვანეზე, უცებ შედგებოდა, თავს წამოსწევდა, წითელ ნისკარტს გაუსვ-გამოუსვამდა ბალახის ყლორტს და კვლავ წაგოგმანდებოდა მცირეზე, კვლავ შედგებოდა და როცა აფრინდებოდა, მკაფიოდ დაიკახკახებდა. ჩხართვი იქდა ეზოს ვალმა მდგარი მალალი აკაციის ტოტზე მოწყენილი და მარტოსული; ნისლი იცრებოდა, ბოლქვა-ბოლქვა იდგა აქა-იქ ბამბასავით თეთრი და მჩატე ნისლი, შრებოდა ეზო-კარი. ბოლავდა და ბოლი მალლა მიდიოდა სვენებ-სვენებით, ბრწყინავდა ცვარნაში. ჩვენი მამალი მარჯვედ ატრიალებდა თავს აქეთ-იქით, მარცხნივ და მარჯვნივ, მარჯვნივ და მარცხნივ, ყელს მალლა სწევდა და სარდალივით ზეცრავდა შემოგარენს, მამლის ზურგს უკან ქათმები ნელა კრიახებდნენ, წიფწივებდნენ ოქროსფერი წიწილები და იდგა მშვიდობა მამლის ქალაბში. ლუცა ბებია ქარგვლის მოღებულ კარში ჩან-

და, ეზოს მიღმა სოფლის ნახირი მიზნაზნებოდა, ჩხართვი იმ კვლავ იმ ტოტზე იყო დასკუბული, სადაც პირველად დაეინახე. ჩხართვი ათვალეირებდა შემოგარენს, თავს წამოსწევდა, კვლავ ჩაიყუებოდა, კისერს დაიგრძელებდა, დაიმოკლებდა, მაგრამ ადგილს არ იცვლიდა. ჩხართვი იმ წელიწადს პირველად დაეინახე ასე ახლოს მოფრინილი. აგვისტო იწყებოდა და ქანჭრობებიდან მოფრინავდა და დღე-დღე სულ უფრო ახლოს მოდიოდა კაცთა სადგომებთან. ხშირდებოდა შაში და ღობემძვარა გულწითელა ჩიტი. ბელურებსა და სკვინჩებს ხომ ტევა არა ჰქონდათ. და განა თუ ფრინველი მარტო, იმ დღეებში ითქვა, რომ მგელმა გადასერა ჭუმის ქალა, სიგრძეზე გადაქრა ყუმის ვრცელი მინდორი და სადღაც გაუჩინარდა. თოფის ხმა არ გასმენილა. თორემ გავიგონებდით. თოფის ამინდიც ხომ ისევე დგება ხოლმე, როგორც ათასი სხვა რამის, მცენარე იქნება ეს თუ ფრინველი. სექტემბერში კი მწყერი წაიღებდა ყურს. აი, მაშინ გაიხარებენ თოფებიც. ალე ბიძიამ უხვად მოიტანა უჭირის ბაზრიდან თოფის წამალი, საფანტი და ქალაღდის გილზები, ცალბირა თოფი ქარგვალში გვეკიდა. ფრინველი უახლოვდებოდა სოფელს. დილ-დილობით უკვე ციოდა ნუნუ ბიცოლას კი ჭერაც არ ეცვა კალოშები.

— ჩაიციე, ნანა, კალოშები, რა კირად გინდა, ასე თუ შეინახე!

ნუნუ ბიცოლას კი თითქოს არც ვაგონოს დედამთილის ნათქვამი.

ხამთარი რომ მოვა, ჩიტები აივანის რიკულებზე შემოსხდებიან; მუქია აივანის ფერი, ნაცრისფერია თავად აივანი, მისი ძველი და გაცვეთილი რიკულები და ჩიტი ეხამება აივანს, როგორც მისი ნაწილი, როგორც ჩუქურთმა; ასეთი ხის ჩიტები ამშვენებენ ხოლმე ეზო-კიშკარს, ოდა-სახლის მანდალიონს. სადაც ბუდეს იყუთებენ თეთრგულა მერცხლები, ოდის კარ-ფანჯარა თუ ღია დაგრჩა, ჩიტი ოთახშიც შეფრთხილდება. ქარგ-

ელის წინ მოტყეხნილ მიწაზე გაგომამან-
დება და ჭარვეალში შეიხედავს, მახ-
ლობელ ხეებზე ჩამოსხდებიან ფრინ-
ველები და მოწყყენით მოიდრეკენ ყულს.
იყურებიან აქეთ, სადაც ადამიანები და-
ეუსუსესებენ, გზისპირებში დაეყრებიან
და გზისპირებში ამოსულ ხეებზე ჩა-
მოსკუბდებიან უშტნი და უშპარნი, ზა-
მთარი აახლოებს კაცსა და ფრინველს;
მაგრამ სულ რომ ითოვოს და სხვა ფე-
რი გაქრეს, გარდა იმ თოვლისფერისა,
ჩიტი უბემოც კი ჩაუძვრება ადამიანს.
ზამთარი აახლოებს კაცსა და ფრინველს.

მე ვუშვებ ჩხართვს, შალა, აკაციის
შტოზე რო დასკუბებულა. ჩხართვი მი-
შვებს მე. მე მივდივარ ღობის გასწე-
რივ, ხელში თოფი არ მიკავია და ჩხარ-
თვი მაკვირდება. იცის, რომ ამ სიშო-
რიდან ვერ დავეშქრები, ვერაფერს
დავაკლებ. მე მივდივარ უფრო ახლო,
ჩხართვი იწყებს ერთ ალაგას ტრიალს,
წრიალებს, შფოთავს, გულში რაღაცას
იქტრობს, მაგრამ ჭერხნობით მაინც არ
იცივლის ადგილს. ჩხართვი მაკვირდება
და მსწავრობს მე, ორფეხა სულიერს,
მიწაზე რომ დგას და ძალიან ნელა მი-
იხსნება ერთი ადგილიდან მეორემდე. მას
შეუძლია ამჯერად გაფრინდეს, და ამ
აკაციის იქით რომ აკაცია დგას, იმაზე
გადაფრინდეს, მაგრამ იცდის, თითქოს
მეუბნება: მე არა ვარ მტერი შენი, მე
რომც მინდოდეს, შენ ვერ მოგერევი
და შენც ნუ იქნები მტერი ჩემი... სას-
როლ მანძილზე რომ მივეუახლოვდი,
ჩხართვი სხვა ადგილზე გადაფრინდა;
ასეა, ვიდრე ძალიან დაზამთრდება. ძა-
ლიან რომ დაზამთრდება, მაშინ ჩხარ-
თვი მიმიშვებს თოფის მანძილზე და
ვესვრი კიდევ. ვესვრი იმიტომ, რომ მე
ჩხართვი არა ვარ. მე ვარ კაცი და დრო-
დადრო იმაშიც უნდა დავრწმუნდე,
რომ თვალი მიჭრის და გული მერჩის.

კოჩო დარანდიამ კიშკრიდან დაიძა-
ხა, ალე თუ არიო სახლში, იკითხა.

— არ გახლავთ ალე შინ, პატენი, —
გაეხშიანა ნუნუ ბიცოლა.

— ყუმის ტაფობში რომ ჭაგნარია,
იმას ვიღებთ დღეს, ძალიან გვეკირდება

ალე, ნუნუ, გენაცვალე. სვიმო პატენი
თუ არი შინ?
გენაცვალე

— ბაბას ამ დროს შინ რა უნდა, კო-
ჩო პატენი, არ გახლავთ შინ ოჯახის თა-
ვი.

— ხოდა, რა ვქნა ახლა მე, ალე რომ
ძალიან გვეკირდება, კველნარია გადა-
საწმენდი. მაღია თუ გყავთ შინ, ნუნუ
გენაცვალე.

— მაღია ეგერ, ჭალაშია გაშვებულნი,
კოჩო პატენი.

— ხოდა მაღიას მაინც წავეყვან მე,
თუკი დავიპირე.

— არა ქნა მაგი, კოჩო პატენი, ბაბას
ეწყინება.

— სხვა გზა მე არა მაქვს, ნუნუ, გე-
ნაცვალე, ან კაცი უნდა მივეყვანო იქ
დღეს, ან — პირუტყვი.

— მომიყვდა ახლა თავი, ბაბა მაინც
იყოს შინ. აგერ, დედას მაინც ვეტყვი
ამ ამბავს, კოჩო პატენი.

მაგრამ დარანდიამ არ მოიკადა. და-
ადო თავი და, როგორც მე დავინახე,
ჭალაში მიმავალ ბილიკს დაადგა. მერე,
როგორც საღამოს გამოირკვა, ბრიგა-
დირს მაღია დაეპირა ჭალაში, თოკი
ამოედო და კველნარის გასაწმენდად
წაყვანა. ალე ბიძია იმ საღამოს მთვრა-
ლი დაბრუნდა შინ. სვიმო ბაბუა ჭარ-
ველის წინ იჭდა, ალე ბიძიას თოკით
ეკავა მაღია და თხილის შოლტს ამტ-
ვრედა ზურგზე. ტორებს ყრიდა ბე-
ჩავი მაღია, პირს ამჩენდა, კიხვინებ-
და, თავის გამოხსნას ღამობდა, მაგრამ
ალე ბიძია უმოწყალოდ უშენდა
შოლტს.

— უთხარი, კაცო, რამე, — ამბობდა
ლუცა ბეზია, — ხომ ხედავ, მოკლა პი-
რუტყვი მაგ გადარეულმა.

ჭარველის წინ იჭდა ოჯახის უფრო-
სი და მძიმედ სდუმდა.

— აბა, გაგაქვავოთ ჩემმა გამჩენმა.

— თქვა ლუცა ბეზიამ, — რა შეუსმე-
ნელი გახდით ყველანი, მოკლა კაცმა
პირუტყვი.

ალე ბიძიას საგანგებოდ დაეყარა მა-
ხლობლად თხილის შოლტები და ახა-
ლი და ახალი შოლტით სცემდა მაღიას.

ლამდებოდა. დღის სინათლე იწურებოდა. და მე მომინდა უცებ დაღამებულიყო, ეგების მაშინ მაინც შეშვებოდა ალე ბიძია საწყალ მალიას.

— აჰა, შენ! — იძახდა ალე ბიძია და შოლტეს აზუზუნებდა. — აჰა! აჰა! აჰა! ესეც შენ! ესეც! ესეც! ესეც! — ბურსალებზეა კაცი და პირუტყვი. ნუნუ ბიცილამ ხელები მომხვია და გულზე მივიკრა.

ბოლო შოლტიც რომ გადაამტვრია და გული იჭერა, ალე ბიძიამ წიხლი ჰკრა ცხენს და მინდორში გაავლო.

— წამოდი, დაიძინე. — თქვა ნუნუ ბიცილამ და ქმარი ოღაში აიყვანა, საიღანაც მალე გამობრუნდა და მითხრა:

— მიხა, ერთი შენს გაზრდას, შეილო, ფეხის წყალი გაუცხელე ბაბას.

მე ავდექი და პატარა, წყლით სავეს ქვაბი ლარქაზე ჩამოვიკიდე.

ლუცა ბებიაც ავიდა ოღაში დასაძინებლად.

სვიმო ბაბუას ტაშტში წყალი ჩავესხი, ახლოს მივეუჩოჩდი და ფეხები რომ უნდა დამეზანა, — არ მიმიშეა, მე თვითონ დაღებანო, ესე იგი და ჯარგვლიდან გამოვედი. მერე მე დავინახე, როგორ ავიდა სვიმო ბაბუა ოღის აივანზე, როგორ ჩამოჭდა იქ და იწყო ღამის ყურება.

მე და ნუნუ ბიცილამ მალია დავიჭირეთ. ნუნუ ბიცილამ ხელები უსვა ზურგზე და გავაზე, ფეხებზე ჩამოკყეა პუტუნ-პუტუნით, მიეფერა და მიელაპარაკა, რა არ უთხრა გულის გასაკეთებელი და გულის მოსაბრუნებელი, ძველი ტომარა გამოიტანა ჯარგვლიდან და მალიას გაოფლილ ზურგზე გადააფარა.

— გაატარ-გამოატარე, მიხა გოლუ-აფირი, ცოდოა მალია.

მე წინ და უკან დავატარებდი ეზოში მალიას, მერე ნუნუ ბიცილამ ცხენი გამომართვა და დააბინავა. „მოდით ახლა, ფეხები დაგებანო“, — მითხრა და ჯარგვალში შემოიყვანა. ტაშტში ჩაასხა ნარჩენი წყალი და ფეხები დამზანა.

ნეკა იმ ღამეს მე თვითონ დამეზანა

დაღლილი ფეხები ნუნუ ბიცილასათვის, თუმცა ამას ნუნუ ბიცილამ როგორ დამანებებდა; მას შემდეგ, ლოგინი რომ გამიშალა და დამაწვინა, მე გავიგონე, როგორ გავიდა ოღის უკანა აივანიდან ნუნუ ბიცილა, როგორ მიწყა და მისი ყრუ ნაბიჯების ჩქამი, — ნუნუ ბიცილა ახლა თავად ჩამოაკიდედა ლარქაზე ფეხის წყალს, ვიდრე წყალი გაცხელდებოდა, ჯარგვალში რაიმე საქმეს გააკეთებდა, საქმეს რომ მოათავებდა, თავად ჩადგამდა ტაშტში ფეხებს. მდულარე წყალში ჩადგამდა შველ ფეხებს, ჩემსავით კი არ დაიცილიდა, ვიდრე წყალი განელდებოდა, არამედ მდულარე წყალში ჩადგამდა ფეხებს და წყლის მდულარებას ვერ იგრძნობდა, ფეხები არ მოეწვებოდა, ესე-ამოვნებოდა ცხელი წყალი, მუხლებზე დაიყრდნობდა იდაყვებს, ხელებში ჩარგავდა თავს ჩაფიქრებული, კარგა ხანს იჯდებოდა ასე, ბოლოს კი წამოღგებოდა კველადან, ფეხებს კალშებში ჩაყოფდა, წყალს ჯარგვლის ლაფაროში გადაღვრიდა და ოღაში ამოვიდოდა; ამ დროისათვის მე, ალბათ, ორი-სამი მტკაველი ძილი მედებოდა, როგორც აქ იტყვიან, სვიმო ბაბუა კი ჯერსნობით კვლავ ოღის აივანზე იჯდებოდა გაქვავებული და ურთის მთავარი ქედნიდან თუთარჩელას ამოფოთვლას დაინახავდა, ვარსკვლავები დასდებოდნენ ცაზე, წვრილი და ხშირი, შორი და სინათლიანი ვარსკვლავები. მოიქედებოდა ოღიშური ცა...

— ლოგინი დაგებულია, მამა, — იტყოდა სვიმო ბაბუას გასაგონად ნუნუ ბიცილა და თავისი საძილე ოთახის კარს შეაღებდა, ალე ბიძიას წაახურავდა გადმოცურებულ სახანს, ბალიშს დაუდაბლებდა ღვინით გამომთვრალ კაცს და ძილად მისდებდა ფიქრებით სავეს თავს. მაგრამ ვიდრე ჩაეძინებოდა, ერთხელ კიდევ ჩაფიქრდებოდა და ახალი საფიქრალი ძველ საფიქრალზე არ დაახანებდა, სხვა ფიქრი ესტუმრებოდა ნუნუ ბიცილას, სახვლილო და აუცილებელი, როგორც პაერი, როგორც

სუნთქვა, — აუცილებელი და საჭირო, როგორც ამდამინდელი ძილი და მოსვენება...

ლისგულზე. მათხოვარი ილოცება და მიდი-მოდის ქუჩაში ხალხი. **ეროვნული გიგლიოთისა**

ამასობაში ნელ-ნელა ქრება კედარი თვალსაწიერიდან, კარგავს მისეულ ჯადოს, მექედება შემოგარენი, სალაპარაკო არაფერი მრჩება ყუმის გამო, მცირდება ჩემეული ფიქრების სივრცე, ათასგზის ამოვაგლებ წყალში გასამქლავებლად სურათს, მაგრამ სურათი არ გამოდის, კადრი გაფუჭებულია, ამოიღებ წყლიდან, დახედავ, და არაფერი ჩანს, ბნელია სურათი, აქ შენ კიდევაც გაიფიქრებ, რომ ხელშეორედ მოგიწევს იმ ადგილის გადაღება, მაგრამ გამოიხედავ პაწია საკმლიდან გარეთ და იგრძნობ რომ დღეს ვერაფერსაც ვერ გადაიღებ, ცუდი ამინდია, მოღრუბლულია ცა. „ხვალ გადავიღებ, — ამბობ გულში, — ან სულაც ზეგ, რა ბედენაა“. მერე კი შეიძლება სულაც მიგაფიწყდეს ეს ამბავი, მერე კი შეიძლება დაეჭვდე სულაც, ღირდა თუ არა მისი გადაღება; მოგეჩვენება კიდევაც, რომ არაფერი დაგიკარგავს, იმის გამო, სურათი რომ არ გამოვიდა; შეიძლება ისეთი რაიმე გადაიღო სულაც, არავისაც რომ არ დასიზმრებია და ამის გაფიქრებაზე გაგონდება ასეთი რამ: უქირის ქუჩაში, ავტოსადგურის მახლობლად, ქვაფენილზე ზის ორი კაცი, ერთი მათგანი — ტუხა სადანიია, მას წაბლით საცხე ტომარა უდევს წინ; ხოლო მის გვერდით, ერთი გლახა ჩაცუქქული, თმა-აბურძნული და საცოდავი იერის მქონე, და ხელგამწერილი იხვეწება ხურდას: „Ради Христа, ради Христа!“ ტუხა სადანიია ფულს ართმევს მყიდველს და ჭიბეში უყრის წაბლს. ერთმანეთის გვერდი-გვერდ სხედან ორივენი, თითქმის მისწებებიან ერთმანეთს, ათასში ერთხელ აიღებს ვინმე და თეთრ ფულს ჩაუდებს ხელში იმ კაცს, კი არ ჩაუდებს ოლონდაც, — მიუახლოვდება მას, და წელში რომ არ მოიხრება ისე, აბაზიანს დააგდებს მის ხე-

თანდათან ჩამოვშორდი სალამოს ბაზარს, ჩამოვშორდი ჩემს კბილა სადანიებს, არც ხილით ვვაკრობდი, არც პაპიროსით, შევეშვი თამაშსაც, ყველაზე მეტად „ხოკოს“ სწყინდა ეს ამბავი. მეზობელმა კაცმა — კოლია ჩაგინავამ იყიდა „პობედა“. მის გვერდით ვიყავი გამუღმებით, ვეხმარებოდი მას, გაფაციცებით ვაკვირდებოდი, როგორ დაჰყავდა მანქანა კოლიას და ვისწავლე კიდევაც მანქანის ტარება. კოლია ჩაგინავა რომ დაიღლებოდა და საკესთან ჯდომა მოსწყინდებოდა, მე მსვამდა საკესთან, თვითონ მანქანის უკანა კუთხეში ჯდებოდა, ყვინთავდა, ეძინებოდა, ამოქნარებდა ჩაგინავა და მე გადამყავდა უქირელი ღამის მგზავრები აქეთ-იქით; ერთი სიტყვით, მე ვიყავი მისი თანაშემწე, ანუ „პომოშნიკი“, როგორც ეძახდნენ შოფრის დამხმარე ბიჭს მაშინ; ჩაგინავა მპირდებოდა, თუკი ასე ჰქვიანურად მოიქცევი, წიგნაკს ავალებინებო, და თავად შენ გახდებიო შოფერი. ეს მიხაროდა, მაგრამ დიდი ხანი არ ვასტანა მანკე ჩემმა გატაცებამ. ერთხელაც, საღამოთი, კოლია ჩაგინავა რომ მომადგა მანქანით შინ, რათა ღამის საშოვარზე წავსულიყავით უქირის სადგურზე, არ გავყევი, — „მიხა სხვაგან მიდის“, — უთხრა დედაჩემმა, სიამაყით უთხრა, კი არ ებოდიშებოდა ჩაგინავას, არამედ წელგამართული ეუბნებოდა: მიხა სხვაგან მიდისო. ერთი შორეული ნათესავი აღმოგვაჩინდა, კელვა სანაიას მხრიდან, რომელიც აკარმარაში მუშაობდა შახტის უფროსად. იმ კაცს უთქვამს დედაჩემისთვის, მიხა ჩამომიყვანეო და კაცს ვავხლო. გადავწყვიტეთ, არ გადავვედო ეს ამბავი და ხვალვე, დილით გავმგზავრებულიყავით აკარმარაში, საღაც აფხაზეთში, ტყვარჩელის მახლობლად, მთიან სოფელში. გუგუ მიჭიაი სამთო ინჟინერი იყო, როგორც ამბობდნენ,

ჯერ იყო და, თავად ყოფილა ოდეს-
ღაც იმ აკარმარაში უბრალო მუშა, გვი-
რამბამყვანი, იქ დაუმთავრებია სალა-
მოს სკოლა, მერე თბილისში ჩასულა
მარტოდმარტო ობოლი ბავშვი, უმაღ-
ლესში ჩაუბარებია გამოცდები, დაო-
ჯახებულა იქ, და ამჟამად ისევ ჩამო-
სულა აკარმარაში ცოლ-შვილით. მერე
დღედაჩემს უნახავს შემთხვევით გუგუ
მიქაია, ასე და ასეო, ბატონო, მთელი
ჩემი ამბავი ჩაუკაჟავს, ეგების მეშვე-
ლოს რამეო, და უთქვამს მაშინ გუგუ
ბიძიას, „მიხა მე ჩამომიყვანე აკარმა-
რაში, მისგან კაცს ვამოვიყვანო“. ნიჭი-
რიაო, ბატონო, უთქვამს დედაჩემს,
ეგა ოღონდაც, ვერანაირ საქმეს გულს
ვერ უღებსო, ისე მანქანის ტარება იცი-
სო, ეგების რაიმეთი დაასაქმოო შენი ჭი-
რიმე. ავდექით და გავემგზავრეთ მე და
საწყალი დედაჩემი აკარმარაში.

ლამაზია ის მხარე, ტყით დაბურულ
მთებს შორის მიიკლაკნება სამანქანო
გზა, თან სულ ზევით და ზევით მიდის,
ავტობუსში მსხდარი მგზავრები ჩიოდ-
ნენ, მახსოვს, ავარიები იცისო ამ მხა-
რეს ხშირი, უბედური გზა არიო ეს გზა,
მოსახვევს მოსახვევი ცვლის, ხან კიდევ
ბავშვების სათამაშო ავტოსტრადას
ჰგავს აკარმარისაკენ მიმავალი გზა, აქ
გზა წრიულია, ბრუნავ იმ წრეში და წინ
კი არ მიდიხარ თითქო, არამედ ადგი-
ლზე ბრუნავ, მაგრამ გზა მაინც მალ-
ღებდა ნელა და ამრიგად ცოტათი მაინც
მიიწევს წინ; ხანდახან, ტყის ზოლს
ამოფარებული რომელიმე მანქანა გა-
მოცოცხლდება შენს წინ აგერ, ხელის
გაწვდაზეა ის მანქანა, მაგრამ კარგა
ხუთიოდე კილომეტრით მაინც იქნება
შენგან დაშორებული, მოძრაობს წრი-
ულად გზა, ქშენით მიჰყვება აღმართს,
დედაჩემი ზის ჩემს გვერდით და იც-
ქირება სარკელიდან, — წყნარი, მშვი-
დი პირისახე ჰქონდა დედას, თავის ფი-
ქრებში იყო წასული, რალაცას ემუღა-
რებოდა თითქო გარემოს, შენ იციო,
როგორ დამიბრუნებო ჩემს შვილს, რო-
გორ მოუვლიო, და მე ვამჩნევდი, კაც-
ზე მეტი იმედი ჰქონდა გამზრდელს იმ

ტყიანი და კორობი ადგილებისა. „მა-
რტო არ წამოხვიდე, შენოო! უკან, გუ-
გუ ბიძია წამოვა უქირში და იმას ჩა-
მოჰყევი შენც, როცა ჩვენი ნახვა მოგ-
წყურდება“, — ამბობდა დედა; დღი-
ანად ჩავედით აკარმარაში. გუგუ ბი-
ძიას ცოლი ღიმილით შეგვხვდა, გვე-
ლოდა, როგორც ჩანს, გუგუს გაფრთხი-
ლებული ჰყავდა ცოლი, უქირიდან ჩა-
მოვლენო ალბათ, დღეისათვის, და კი-
დევაც ძალზე შინაურულად მიგვიღეს
ჩვენ. მახსოვს, გუგუ ბიძიას ცოლმა,
კითხვა-მოკითხვის შემდეგ, თხილით
სავსე ფართო ლამბაქი დადგა მაგიდა-
ზე და ყველას ჩვენ-ჩვენი საინი ჩამო-
გვირიგა. კარკალია თხილი იყო, ზუს-
ტად ასეთი თხილი მოდიოდა სვიმო ბა-
ბუასას. ყუმში. გემრიელად შევქაჯეოდი
თხილს. დახვავდა ნაქუქი ჩემს პაწია
საინზე, — მაშინ აიღო დედაჩემმა და
ის ნაქუქი თავის საინზე გადაიტანა მა-
ლულად, თვითონ დაიყარა წინ და მე
ისევ სუფთა საინი დამიბრუნა, — ამ
დროს ყველას საინს მოავლო თვალი
გუგუ ბიძიას ცოლმა და თქვა: „მიხა
რა ცოტას ჰვამს, ნანი!“ — დედაჩემმა
მოუბოდიშა ნათესავს. „ასეა მიხა, არა-
ფერს კი არა ჰვამს სხვისას, ასე მყავს
მიჩვეული მე“, — რა ეგონა დედაჩემს
ნეტა, რა გაიფიქრა, ჩემი საინიდან რომ
გადაჰქონდა თხილის ნაქუქი, — მე რომ
აქ მტოვებდა, ალბათ, დედაჩემი ამაზე
ამახვილებდა გულისყურს, — ასე იქ-
ცევა მიხა სხვისას, ცოტას ჰვამს, ხარბი
არ არიო... დედაჩემი მეორე დღეს გა-
ბრუნდა უქირში, მე კი გუგუ ბიძიამ სა-
ერთო საცხოვრებელში მომაწყო, იქ
მომცეს პატარა ოთახი, სადაც ერთი
ლოგინი, მცირე მაგიდა (მაგიდაზე პა-
ტარა სარკე) და ერთი სკამი იდგა. სარ-
კელიდან ჩანდა აკარმარის მთავარი ქუ-
ჩა, იმ ქუჩაზე იყო კინო-თეატრი, სასა-
დლო; აქეთ, მარჯვენა მხარეს, საცუ-
ვაო მოედანი იყო. მერე გზა უხვევდა,
ჩრდილოეთის მხარეს — გვირაბში მი-
დიოდა, სამხრეთით — ტყვარჩელში.
ჩამაცვეს ბრუნენტის კომბინეზონი, თა-
ვზე დამახურეს რკინის „კასკა“, ხელში

— ნიჩაბი მომცეს და იმ ალაგას დამა-
უენეს, საცა გვირაბიდან გამოტანილ
ნახშირს ცლიდნენ. ნახევარი წელი ვი-
მუშავე აქ, — გუგუ ბიძია გამოუცდელ
კაცს გვირაბში ხომ არ შემისვებდა, მე
კი ერთი სული მედგა, იჭაურობა მენა-
ხა; თან იქ მომუშავეთ მეტი ხელფასი
ქმონდათ, აქ კი ქალებთან ერთად ვმუ-
შაობდი; — კაცი ჩემს გარდა აქ არა-
ეინ იღვა და ვისთან უნდა გამეცვალა
სიტყვა, ან რაზე უნდა მელაპარაკა, გუ-
ლი გვირაბისაკენ მიმიწევდა; ხანდახან
ვესტუმრებოდი გუგუ ბიძიას შინ, ან
კიდევ კაბინეტში, სამუშაო საათების
მერე, — ის დაღამებამდე იჯდა იქ, —
დამისვამდა გვერდით, როგორა ხარო,
მკითხავდა, გვირაბში ხომ არ მიგიწევსო
გული, სკოლაში თუ დადიხარო, — შა-
რთალი რომ ვთქვა, მე მუშაობას უფ-
რო ვიყავი დანატრებული, ვიდრე სწავ-
ლას; იმ საღამოს სკოლაში, თუკი გაკ-
ვეთილებს არ ვეცადენდი, საშოწყალო
სამიანს მაინც მიიღებდი, არაფერიც რომ
არა გეკოდნოდა, და მეტი რაღა მინდო-
და, მუშაობას კი იმითომაც ვიყავი და-
ხარბებული, რათა ბევრი ფული გამე-
კეთებინა, — შეეწყოდი ოჯახს, ხანდა-
ხან შინაც ვესტუმრებოდი გუგუ ბიძიას,
კვირა დღე იქნებოდა, გუგუ ბიძია შინ
დამხვდებოდა, დრაიზერი, დიკენსი,
სეიფტი, სერვანტესი, — მომქონდა და
მომქონდა გუგუ ბიძიას ბიბლიოთეკი-
დან საკითხავი წიგნები. გუგუ ბიძია
მამოწმებდა, მართლა მქონდა თუ არა
წაკითხული ესა თუ ის წიგნი, მე კი
ყველაფერი მახსოვდა წაკითხულიდან,
მაგრამ ერთი წლის მერე რომ მოეცა
შეკითხვა ჩემთვის, ვერაფერსაც ვერ
გუპასუხებდი, მავიწყდებოდა იმ წიგნე-
ბში აღწერილი ამბები, ვის ვინ უყვარ-
და, მოსწონდა, ვინ ვინ მოკლა, ან ვინ
ვის ესროლა, მავიწყდებოდა, ერთი შე-
ხედვით, უმთავრესი რამ, რისთვისაც
იწერებოდა მთელი ის წიგნი. პატარ-
პატარა ამბები კი მუდამ მახსოვდა. მა-
ხსოვდა, მაგალითად, როგორი დღე იყო,
წვიმდა თუ ცხელოდა წიგნის ამა თუ იმ
ადგილას. ერთი იმხანად წაკითხული

უმველებელი წიგნიდან მხოლოდ ასე
მახსოვს, ახლა რომ არავისაც ვხსენებ
ბა ჩემს გარდა, და არც ღიბა მსმენი
ლად, იმდენად უმნიშვნელო ამბავია იქ
აღწერილი. მას მერე ხანმა გაიარა და
ერთხელაც, ის ადგილი რომ გამახსენ-
და, მე ავხედე ცას და დავინახე, რო-
გორ მიდიოდა ცა, — თეთრი დრუბლე-
ბი (წიგნიდან შემორჩენილი) მიდიოდ-
ნენ ნელა, ხოლო თუკი ძალიან დააკვი-
რდებოდა, დაინახავდი, როგორ მიდი-
ოდა ცაც მაგრამ ეს ამბავი მწერალს
არ ქმონდა აღწერილი, ამას მე ვკმნიდი
ჩემეული ფიქრით, ოდონდაც იმ წიგნი-
დან მოდიოდა ეს, წიგნში აღწერილი
სურათი იყო ბიძგის მომცემი, ჯანი ხან-
თურია კი სამი წლის მერეც გაიხსენე-
ბდა დაწვრილებით წაკითხული წიგნის
შინაარს და ეს ყველას ანციფრებდა,
რა მახსოვრობა აქვსო, ამბობდნენ —
ერთხელ კი ჩემმა ქართულის მასწავ-
ლებელმა თქვა, სხვა საგნებში არ ვიცი
და თუთარია სჯობია ყველას, ბატონე-
ბო, მაგრამ რად გინდაო, — და მეც,
იმაზე ვფიქრობდი მაშინ, რომ ჩემი ნი-
ჭიერება არაფერსაც არ ნიშნავდა. ან
შეიძლება დამრიგებელი მაქვებდა სუ-
ლაც, რათა მეტი მოხდომებით მოვიკი-
ლებოდი სწავლას. ისე კი, დანამდვი-
ლებით ვამბობ, მთელი ის ხუთი წელი-
წადი, რაც მე ჯანი ხანთურისთან ერ-
თად ვსწავლობდი, მთელი ის ხანა მო-
წაფეობისა, ხანთურისა და მასწავლებ-
ლების ურთიერთობაში დაიხარჯა, თუ-
მცალა ოცდაათამდე ვიყავით ერთ კლას-
ში, მაინც ერთი მოწაფე იყო მხოლოდ,
და იმ ერთი მოწაფის გულისთვის იღ-
ვწოდნენ მასწავლებლები, ისინი ჩვენ
კი არ გეასწავლიდნენ რაიმეს, არამედ
მარტოკა ჯანი ხანთურისა, ის ითხოვდა
კიდევაც თავისას, ეს არ მესმისო, ეს
ვერ გავიგეო, მასწავლებელო, და ახლა
რომ ამას ვუფიქრებდი, ვხვდები, ერთი
კაცი, დიდად გამოჩინებული მასწავლე-
ბელიც რომ იყოს, ვერასდროს შეასწავ-
ლის ვერაფერს ერთ გამორჩეულ მო-
წაფეზე მეტს. აკარმარაშიც, ცხადია,
ჩემთვის არ ეცალა არავის. გუგუ ბი-

ძიამ გვირახში გადამიყვანა. მბურღა-
ვები წინ მიიწვედნენ, მერე ქვანახშირს
გამოაცლიდნენ იმ ალაგს, ვაამაგრებდ-
ნენ ბოძებით და ჩვენ კიდევ ქვანახში-
რი გარეთ გამოგვქონდა. სახალისო იყო
მემანქანის თანაშემწეობა. ასე მეგონა
ბირველ ხანებში, მაგრამ მერე, ვაჩენის
დღესაც ვიწყვედი. მოდის და მოხ-
რიგინებს ბნელში ვაგონების წყება.
უცებ გადავარდება ლიანდაგიდან ვა-
გონი, მივდივართ ქვანახშირით სავსე
ვაგონთან და ვეჭაგვტრებით ხელებით,
ზურგით, მორებით, რათა ისევ დავა-
ყენოთ ლიანდაგზე. დეარად ჩამოგვდის
ოფლი. რის ვაი-ვაგლაბით, რის ვაი-ვა-
გლაბით, ისევე გაიპართება ვაგონების
მწკრივი და უცებ, ასე რომ ხარ მოთა-
ვებული, კვლავ გადავარდება ვაგონი
ლიანდაგიდან, — ბოლოს და ბოლოს შე-
ნი ცვლაც მთავრდება, გამოხვალ გა-
რეთ, შეხვალ აბანოში, დადლილი ხარ
სისტეკად, დაიბან ტანს, ტანსაცმელს
ვამოიცვლი და მიხვალ შინ, დღეს ვაკ-
ვითილები გაქვს, მაგრამ გეზარება,
ვეძინება თითქო, მოდუნებული ხარ,
დავგდები ლოგინზე და იძინებ გემრი-
ელად „ვილაკის ოთახი გაუქურდავთ“,
— ვესმის ბურანში, ავაკუნებენ, შენ
თავს იმიანარებ, გეზარება ადგომა და
ხელის ვანძრევა, მაგრამ ამასობაში გა-
მოფხიზლდები კიდევ უკვე ფეხზე
ხარ, ვაიხედავ სარკმლიდან, სასადი-
ლოსაკენ. იცვამ, ვადიხარ ბინიდან,
ასმის მუსიკა და საცეკვაო მოედანზე
ირველიან ვოგო-ბიჭები. ვოგო და ბიჭი.
ვოგო და ბიჭი. და კვლავ — ორი ვო-
გო. ორი რუსის ვოგონა. ორივე ლა-
მანი. ვანუყრელად რომ ცეკვავენ აქ,
მუდამ. ყოველ საღამოს. ერთი ქერა.
ერთი შავ-შავი. მამა თუ ჰყავს, ალბათ,
ქართული. ფიქრობ. შენ ის ქერა ვო-
გონა მოგწონს. მას აკვირდები, უმ-
ზერ მალულად, — ვამჩნევს ისიც. და
თქვენს შორის უკვე რალაციონირი კავ-
შირია. ორივენი ვრძნობთ ამას, მაგრამ
სახელითაც კი არ იცნობთ ერთმანეთს
ქერ. მერე იმ ვოგონასთან ვილაცა ბი-
ჭი მოდის. ბიჭს პერანგის დილები აქვს

ბოლომდე ჩახსნილი და თამამად ვსაუ-
ბრება მას.

ერქენული

როგორ მეშინოდა, ჩემთვის არ დაბე-
ბრალებინათ იმ ოთახის ვაქურდვა.
კომენდანტი კი მოვიდა ჩემთან: „შენ
უქირელი ხარ, არა?“ მკითხა მან. კი-
მეთქი, — ვუპასუხე. მეტი არაფერი
უკითხავს. იცოდა, ალბათ, ვუგუ მიქა-
იას ნათესადად რომ მოუვლიოდი. ისე
კი, რას დაიჭერებდა ჩვენი კომენდან-
ტი ჩვენს ნათესაობას, „ეს ბიჭი მისი
ახლობელი რომ იყოს საერთო საცხოვ-
რებელში ხომ არ გააჩერებდა“, ასე
ფიქრობდა ალბათ კომენდანტი, მაგრამ
ბოლომდე არ სჯეროდა თავისი ვაფიქ-
რებისა, მოწიწება ჰქონდა გვირახის
უფროსისადმი, ვაითუ მართლა ნათე-
სავიყო, იფიქრებდა მაშინ, ჩემთან რომ
შემოვივდა ოთახში, თან ამას ისიც ერ-
თვოდა, ვილაცა რომ მესტუმრა უქირი-
დან, ვილაცა კომენდანტისათვის იყო,
ცხადია, და არა ჩემთვის, „ხოკო“ მე
მეგობრულად შევხვდი, აქ ვაათიემეთ-
ქი ღამე, ვუთხარი და კიდევაც დარჩა
„ხოკო“ მაშინ, მაგრამ მთელმა აქარმა-
რამ ვაიგო ეს. ვაიგო ვუგუ ბიძამაც;
არ კი ვიცოდი, ოღონდაც, ვინ მოუტანა
ეს ამბავი: ახლა ვიცი, კომენდანტი მი-
უტანდა, ცხადია; „ხოკო“, მე და კიდევ
ორი აქაური ბიჭი ერთად ვიჭყით სა-
სადილოში და ვსვამდით რვა ნომერს,
— არც ჩხუბი ავტიტეხია, არც ხმაური,
ისე დავგეთხოვა „ხოკო“ მეორე დღეს,
და ვაემგზავრა უქირში. ის ოთახი კი,
„ხოკოს“ ვაუტეხავს იმ ღამით, — არ
ვიცი, მიხა მუშა კაცია, ვინ იცის, ეგე-
ბის ეს ამბავი კიდევაც ვამოამზურთო-
სო, თუ რა იფიქრა, მაგრამ ჩემთვის
არაფერი ვაუტეხადებია. ამან მთლად
მომიბოძა ხელი, გული მეწოდა. ცალკე
„ხოკოს“ საქციელის ვამო. და ცალკე
კიდევ — მე რომ არ ვამანდო ის ამ-
ბავი. შემზარდა და შემზიზლდა ყველა-
ფერი, რაც იყო ჩემს ვარშემო, სასწრა-
ფოდ ვადაწყვიტე, წავსულიყავი აქე-
დან. ჩავალავე კიდევაც ჩემი ჩემოდანი,
და ვავიხედე ჩვეულად სარკმლიდან, სა-
ღამო ხანი იღვა, ფირფიტა უკვე უქრავ-

და, იწვევდა მოცეკვავეებს შინიდან, ის რუსის გოგონა გამახსენდა და უცებ, თითქოსდა კიდევაც დავინახე იმ ხალხში, ჩავვეტე ოთახი და გამოვედი გარეთ, თითქმის ათი-თხუთმეტი კილომეტრი ვიარე მარტო; ღამდებოდა, უქირი — სამხრეთით იყო, მე ჩრდილოეთით მივიღიოდი აკარმარიდან, სულ უფრო და უფრო მალლა, ზევით და ზევით. გაუვალი და უდაბური ტყისაყენ, სადაც პაწია წყარო იღებდა სათავეს.

შუალამე იქნებოდა, ბინაში რომ დავბრუნდი; სიწყნარე იდგა აკარმარაში, ცარიელი იყო საცეკვაო მოედანი, სარკმლიდან ჩანდა ნათურების სუსტი შუქით განათებული დაბა, მისი ყრუ შენობები, გაუხდელად წამოვწევი საწოლზე, ავდექი ისევ, მოვწიე ერთი პაპიროსი, ორი, ვერ მოვისვენე მაინც, რაღაცა მეძახდა გარეთ, ქუჩაში; გამოვიხურე კარი და მთელი ღამე ვიწვრიალე იმ სახლის მახლობლად, ის რუსის გოგონა რომ ცხოვრობდა. არც სამუშაოზე წავსულვარ მეორე დღეს, არ ვიცი, მერამდენედ არ გავდიოდი სამუშაოზე, გუგუ ბიძიამ დამიბარა. მახსოვს, რჩევას მაძლევდა, მანამუსებდა, ასე და ასეო, დედაშენს შენი იმედი აქვსო, იქნებ იმ სტუმრის ბრალიაო ყველაფერი, არ დამიმალოო, — „ხოქოს“ სტუმრობას გულისხმობდა გუგუ ბიძია. არა-მეთქი, ეს არაფერ შუაშია-მეთქი, საერთოდ არ გამოდის არაფერი და არ ვიცი, რა ვაკეთო-მეთქი. ლექსებს ხომ არ წერო, მიხა, შენ! — რაღაც დაფიქრებულად მკითხა მაშინ გუგუ ბიძიამ. რამე აფიქრებინა, ნეტა, გუგუ მიქიას ამგვარი რამე. რაღაცნაირად დაბნეული ვიყავი ის დღეები და ეს თუ აძლევდა რაიმე საბაბს. „წავალ უქირში, გუგუ ბიძია, — ვუთხარი მე, — იქ ცოტა ხანი გაივლის და მერე მაინც ქარში მომიწევს წასვლა“. — აქ თუ კარგად იმუშავებ და დღეებს არ გააცდენ, სამხედრო სამსახურიდანაც განთავისუფლებული იქნებიო, მეუბნებოდა

გუგუ ბიძია, მაგრამ მე მაინც უქირში წავიდი.

გაუხარდათ სადანიებს აკარმარიდან ჩემი ჩამოსვლა. ისინი ხომ რაღაცას იფიქრებდნენ ჩემზე, უქირში რომ არ ვიყავი ისე, ეამი-ემამ მაინც იფიქრებდნენ, სადაა ის ბიჭი ახლა, რას აკეთებსო. ნეტავი თუ სწავლობსო იქ. თუ მუშაობსო, მოკლედ, რა კაცი უნდა დამდგარიყო ჩემგან, ეს აფიქრებდა სასადანიოს და აკი კიდევაც სიხარულით შემხვდნენ ყველანი. უხაროდათ სადანიებს, იქაც რომ ვერ მოვიკიდე ფეხი. „გამოიქეცი, მიხა-ბაბაია, თუ დროებით ჩამოხვედი აკარმარიდან“, — მეკითხება ჯოკო სადანიო. ფუხუ სადანიო გადმოვიდა სადამო ხანს ჩვენთან, დაჯდა და გააბა საუბარი დედაჩემთან. „ასეა, ნანი, ზოგჯერ ადგილის გამოცვლაც კი არ შევლის საქმეს (თუმცაღა კარგად მახსოვს, კელვა სანაია რომ ნერგს გადარგავდა, ხარობდა ის ნერგი ახალ ნიადაგზე და ახალი ხალისითა და სიცოცხლით ივსებოდა), ხინტუ მთლად დაქვიანდა, ქალო, „ხინტუ ხომ მიხაზე უფროსიც არის“, — თავს ინუგეშებდა დედაჩემი. — „ხინტუმ გული დაუდო ვაქრობას, — ჰყვებოდა ფუხუ. — ამ გამოზაფხულზე სახლის შენებას იწყებს, მაგრამ სერო გაეონიასთან შეილი ჩემზე კარგის მთქმელს ჰყოლოდეს, ის ყველას სჯობნის“. სერო გაეონია ერთი ნახტომით გვასწრებდა ყველას, მე ვაქრობა არ მქონდა დაწყებული, — სერო უკვე ხილს ჰყიდდა უქირის ქუჩებში, მე რომ პაპიროსს ვყიდდი — სეროს უკვე სხვა და სხვა ქალაქიდან ჩამოაქონდა საქონელი. ის მუდამ ჩვენზე აღრე ზედბოდა. რისაგან რა გამოვიდოდა, რას უფრო ჰქონდა გასაყალი ამა თუ იმ დროისათვის უქირში, გაეონიას ბიჭმა პირველმა იყიდა ველოსიპედი სასადანიოში და იმ დიდ მინდორზე, საცა ჩვენ ბურთს ვთამაშობდით, ველოსიპედს აქირავებდა. გვართმევდა ხურდა ფულს და სათითა-

ოდ, ჩვენი რიგის მიხედვით გვსვამდა იმ ველოსიპედზე თავის კბილა ბიჭებს. მაშინ დიდი არდადეგები იდგა, თავისუფალი ვიყავი და ლუცა ბებიას ბუზ-ღუნის მიუხედავად, უჭირში ვცხოვრობდი, დედაჩემთან, — ომი მიწურულს იყო, და ის რიგი, სერო გაკონიას ველოსიპედზე რომ იდგა, ახლა მახსენებს ერთ დაუვიწყარ დღეს...

მე მაშინ რვა წლისა ვიქნებოდი, და დედას რომ არ წავეყვანე, რა თქმა უნდა, მე იქ არ წავიდოდი. ან საიდან ვიცნობდი იმ კაცს, ვისთანაც უნდა მივსულიყავი, გაგონებით კი გამეგონა მაშინ, იმ კაცს რომ ჰქვის ეძახდნენ. მას ახსენებდნენ, ჟამიდან-ჟამზე ახსენებდნენ, ისეთი მდგომარეობა შეიქმნებოდა — მისი სახელის უხსენებლად საუბარი არ გამოვიდოდა, სიტყვა სიტყვას ვერ წაებმებოდა და მიტომაც ახსენებდნენ ჰქვის. ცნობილია, ლამაზი ლანდშაფტი გულს ახალისებს, და გარკვეული ვაგლენაც აქვს ალბათ ჩვენს მეტყველებაზე, მაგრამ ეს ბუნებრივი ურთიერთობა სათქმელსა და გარემოს შორის, ომის წლებში, ომიანობის ეპოს, ცოტათი შეიცვალა; დაირღვა სიტყვათა რიგი, რომელიმე სიტყვა ამოტივტივდება უცებ სიტყვათა ჯგუფიდან, ამოტივტივდება და მკაფიოდ დაგიდგება წინ, — ასეთი სიტყვა იყო მაშინ, — პური. გამოვა სიტყვათა კრებიდან ეს ოთხად-ოთხი ასოსაგან შემდგარი სიტყვა და მთელი თავისი მნიშვნელობით დაგიდგება წინ, შორდება ის გარკვეული აბსტრაქტულობა, რაც ყოველგვარ სიტყვას ახლავს, დაწერილისა თუ ნათქვამს, გამოგეცხადება და თითქოს რალაცნაირი ხილული სუნიც ასდის; მკაფიო და ხელშესახები, ხოლო აქედან გამომდინარე, ცოცხალივით ეპყრობი მას, სულიერით. არ იტყვი — „პური შევჭამეო, ჩვენ გუშინ გვჭონდა პური და შევჭამეთ“, ამას არ იტყვის გამზრდელი შენი, — პური არა გვაქვსო. — შენ იკითხავ პურს და დედა გეტყვის: „პური გავგითავდა“, ან ასე იტყვის: „პური არ არის!“ იყო და არ

არის და არა — „გვჭონდა“ და „არა გვაქვს“. და ეს ყველაფერი ახლა მახსენდება, ისევე ნათლად მდგება თავაწინ, როგორც მაშინ, იმ ომის წლებში, იმ ომიანობის ეპოს, იმ გაუთავებელი ომიანობისა, მე რომ რვა წლისა ვიყავი და დედამ პურზე გამაგზავნა. მარტო კი არ გამაგზავნა, დედამ წამიყვანა-მეთქი. მერე დედაჩემი ქუჩის თავში გაჩერდა, მოფარებულში იდგა დედაჩემი და იქიდან მანიშნებდა ხელით. — წადი, წადიო, — პურის წერტისაგან მანიშნებდა, აი, იმ წერტს ხომ ხედავ, იქითკენ წადიო, იქ მოგცემენო პურს. უნდა მივსულიყავი იქ და მეთქვა იმ კაცისთვის, ვინაც, როგორც მერე გავიგე, დედაჩემს ბიძაშვილად მოუდიოდა ბიძია, მე ნანის ბავშვი ვარ, დედამ გამომგზავნა-მეთქი; ის ტალონი კი, რასაც ამ სიტყვებზე მეტი ძალა ჰქონდა, როგორც მერე გავიგე, ხელში არ მეკავა, ტალონი ჩვენ არ გავგაჩნდა. სამი დღე იყო, რაც დაგვეხარჯა და ახლა სწორედ იმ სიტყვებს უნდა გაეკეთებინა ის, რასაც ტალონი აკეთებდა, რაც გამოლუული გვჭონდა და იმ სიტყვების მნიშვნელობას უახლოვდებოდა, დედამ რომ დამაბარა; კი მიყურებდა საწყალი დედაჩემი იქიდან, იმ ქუჩის მოფარებულნიდან, ეს ვიცოდი და ერთი სული მედგა, იმ კაცთან მიმეტანა: ნანის შვილი ვარ-მეთქი, ამას რა ჯანდაბა დამავიწყებდა, თან იმ კაცს სახელსაც ვეტყვოდი, როგორც დედამ დამაროგა, ჰქვი ბიძია, მე ნანის შვილი ვარ-მეთქი, დედაჩემი კი მისი ბიძაშვილი იყო და თუკი იქ მივიდოდი, პურსაც კი წამოვიღებდი, რა თქმა უნდა; ჯერ ვიფიქრე, პირდაპირ მივალ-მეთქი ჰქვი ბიძიასთან, მაგრამ იქ რომ როგი დამხვდა და გაწამაწია იყო, ეს სურვილიც უმალ დამეკარგა, თან ერთი ჩია ტანის კაცი დამამახსოვრდა, რომელიც დიდის ამბით დადიოდა რიგის თავიდან რიგის ბოლომდე და, როგორც იტყვიან, წესრიგს იცავდა; ურიგოდ კაცს არ უშვებდა, არც რიგს დაუკარგავდა ვინმეს, აბა, შენი რიგიაო, უთხრა ერთ ყმაწ-

ვილს, დასაძინებლად ხომ არ მოხვედით აქ. ადრე გათენებული იყო, მაგრამ, ხალხს, როგორც ჩანდა, ჭერ კიდევ ბნელში დაეკავებინა თავისი რიგი. იმ ყმაწვილმა რომ პური აიღო, გეგონებოდა, აი, მართლაცდა, ახლა გამოიღვიძაო, თვალები უბრწყინავდა, უკან არკი მოუხედია, ისე მოკეცულა იმ პურიანა, დიდი ბიჭი იყო, ჩემზე ხუთი-ექვსი წლით უფროსი იქნებოდა, — მირბოდა და მიუხაროდა. მერე ბავშვიანი ქალი იდგა, იმ ქალმაც აიღო პური, მე ვხედავდი იმას, ვინც რიგის თავში ხედებოდა და პურს იღებდა, რიგი ოდნავად გაზნექილი იყო, მე რიგის ბოლოში ვიდექი და მიტომაყ ვხედავდი მათ, ჭიჭი ბიძია კი ჭერჭერობით არა ჩანდა. კი იყო იქ, რა თქმა უნდა, წერტილში იდგა და პურს არიგებდა, მაგრამ მისი პირისახე არა ჩანდა-მეთქი. რიგი ცოტ-ცოტა მიიწევეს წინ, მე გულში ვიმეორებ სათქმელს, და ვდგავარ ჩემთვის, კიდევაც დამავიწყდა, დედაჩემი ქუჩის მოფარებულში რომ მიცდის. ერთი ფარაჯიანი კაცი მიდგას წინ, ძველი, გახუნებული ფარაჯა აცვია, არ გამოვარდეთ, ბიძიო, მეუბნება ის კაცი მოუბრუნებლად. — აი, აქ ჩამჭიდეთ ხელი, — ფართო სარტყელი აქვს შემოვლებული ფარაჯაზე და იმაზე მიმანიშნებს, ჩაფრენილი ვარ იმ ფართო სარტყელზე, გამოვარდნით რიგიდან არ გამოვვარდები, მაგრამ, არც წინ რომ მიდის საქმე! იქ, რიგის თავში მდგარმა ქალმა ერთი წივილ-კივილი მორთო, მე მეტი მეკუთვნის, შენ კი მაკლებო; ყვიროდა და წიოკობდა; აი სწორედ მაშინ დავინახე პირველად ჭიჭი ბიძია, — მას გრძელი დანა ჰქონდა წერტილდან გამოშვრილი და ერთი ამბით უწყყრებოდა ქალს, — „ვერა ხედავ, რა რიგი დგასო, ჭკეყანა შენზე კი არ თავდებაო, აბაო“, ამბობდა ჭიჭი ბიძია და იმუჭრებოდა. საოცარი ის იყო, რომ ყველანი რატომღაც ჭიჭი ბიძიას მხარეზე იყვნენ, იმ ქალს კი არ ესარჩლებოდნენ მართალი არიო, არამედ ჭიჭი ბიძიას ემხრობოდნენ. „ნოჭარი არიო, ბატონო, მართა-

ლი“, — ამბობდნენ პირდაპირ. რას ფიქრობდნენ გულში და რას ამბობდნენ, არ ვამბობ, ეს არ ვიცოდი. ახლა თუ ვიცი, ამჟამინდელი ცოდნა რა ბედენაა, ისეთ რიგში მე აწი ვერ დავდგები, მაშინ რომ ვიდექი და რომც ყველაფერი გამეორდეს და იგივე მდგომარეობა შეიქმნას, რაც მაშინ იყო, — როგორ მოვიქცეოდი, განა რომელ მათგანს დავუჭერდი მხარს, რომელზე ვიტყვოდი მართალია-მეთქი და რომელზე — არა, ამას ვამბობ; მაგრამ განა იმათ არ იცოდნენ, თუ ვისთვის უნდა დაეჭირათ მხარი, იმ დღეს რომ იქ იდგნენ და ელოდნენ რიგს! ყველაფერი ისე იყო, ცხადია, როგორც უნდა ყოფილიყო და მე თუ ის ქალი მეცოდებოდა უფრო, ვინემ ჭიჭი ბიძია, განა მაშინ ვიცოდი, რომ ჭიჭი ბიძია იმ დღეს პურს არ მომცემდა, არ მომცემდა კი არა და, არც მიცნობდა და არც გამომელაპარაკებოდა სულაც, არც დედაჩემს გაიხსენებდა და დაივიწყებდა კიდევაც, დედაჩემი რომ მისი ბიძაშვილი იყო, რომ მისი გამოგზავნილი ვიყავი და ნამდვილად ნანი იყო დედაჩემი. მაგრამ, სანამ მე რიგის თავში მოვექცეოდი, ამას როგორ ვიფიქრებდი. ჭიჭი ბიძია, მე ნანის შვილი ვარ-მეთქი. — ეუთხარი მას, — ვისი რიგიაო, იკითხა ჭიჭი ბიძიამ. ის ფარაჯიანი კაცი უკვე წასული იყო, რომლის ქამარზეც მე ვიყავი ჩაფრენილი და უკან რომ ქალი მედგა იმან თქვა, ჩემი რიგიაო. მას მერე რომ იდგა, იმანაც ის გაიმეორა, რა თქმა უნდა, მერე კიდევაც მიჰყვა ერთმანეთს ქალი თუ კაცი, კაცი თუ ქალი, და ამრიგად იღებდნენ თავიანთ წილ პურს, მაგრამ ვიდრე პურს აიღებდა, ვისი წილიც უკვე აწონილი იყო, მცირეოდენი დროც ხომ რჩებოდა, — ჭიჭი ბიძია თავისუფალი იყო მცირე ხნით, სანამ კიდევ აუწონიდა პურს ვინმეს, და სწორედ მაშინ ჩაეურთავდი მეც იმ სიტყვებს, ჭიჭი ბიძია, მე ნანიმ გამოგზავნა, ნანის შვილი ვარ-მეთქი. ჭიჭი ბიძიამ ვერ მიცნო. მე რომ ვერ მიცნობდა, ეს რა გასაკვირია, ასეც უნდა ყო-

ფილიყო, ჭიჭი ბიძია, როგორც დედა ამბობდა, ომის დაწყებიდან არ ყოფილა ჩვენსას, მაგრამ ვერც დედაჩემი იცნო იმ დღეს ჭიჭი ბიძიამ, ან შეიძლება სულაც განზრახ წამიყრუა და არ გაიგონა ის სიტყვები, რაც უნდა გავგონა და არ გამცა პასუხი, თუმცა ყოველი ახალი პურის აწონვის მერე ვიმეორებდი იმ სიტყვებს ხმამაღლა, ესა და ეს ვარ-მეთქი; და ჭიჭი ბიძიამ რომ არა და არ მომაქცია ყურადღება არაფრისდიდებით (შეხედვით კი შემომხედა, ეს კარგად მახსოვს), მე ძალიან მომეწევა გული და მგონი, ასეც კი გავიფიქრე მაშინ, ეს კაცი, ალბათ, ჭიჭი ბიძია არაა-მეთქი და რივიდან გავვდი. ჭიჭი ბიძია კი იყო ნამდვილად.

ხოლო ის რივი, ქვაფათის მინდორზე რომ იდგა, მხიარული რივი იყო. სერო გაეონიას ჩავედებდით ხელში თეთრ აბაზიანს და ვჯდებოდით ველოსიპედზე. გაეონია გვიყურებდა. ჭერ იყო და საათს ინიშნავდა, ხუთი წუთით გვსვამდა ველოსიპედზე, მაგრამ მერე რაკილა ხინტუ სადანიამ მოითხოვა, ჭერ ხუთი კი არა, ორი წუთიც არ იქნებოო გასული, — სერო გაეონიამ გადაწყვიტა, იმ საბურთაო მოედნის წრეზე გავეშვით, ორგზის შემოვუვლიდით იმ წრეს და ჩამოვდიოდით ველოსიპედიდან. რა ჩქარა გავდიოდით იმ ორადორ წრეს, როგორ არ გვიწოდდა ჩამოსვლა ველოსიპედიდან! ერთხელაც, მიტუ ანდია, მახსოვს კუს ნაბიჯებით დაადგა იმ წრეს, სიამოვნებას გავიხანგრძლივებო, ალბათ, მაგრამ მეტად არც ერთ ჩვენგანს არ მოსვლია აზრად ამგვარი რამ გაემეორებინა! ხალისი სწორედ რომ ჩქარ სრბოლას მოჰქონდა, დაეცემოდა რომელიმე ჩვენგანი კიდევაც მიწაზე, მაგრამ ასფალტი ხომ არ იყო მოგებული, რაიმე რომ გტკენოდა და ტირილი მოგვერთო: — ის ატყავებულნი მუხლი, მაშინ არც მაწუხებდა, მარტოოდენ საღამო ხანს, შინ ყოფნისას თუ ვიგრძნობდი ტკივილს.

* * *

რა საქმისათვის უნდა მომეცნოდა ხელი? აკარმარიდან არავითარნი საშუალო არ წამომილია, ისე წამოვედი. დავრჩი სკოლის გარეთ. კელვა სანაია აგებდა სახლს სასადანიოში, მას ხელის მუშა არ ჰყავდა და იმხანად მე ვედექი დამხმარედ, ვაწვდიდი აგურს, ამრიგად სანახევროდ ამოვიყვანეთ იმ სახლის კედელი, მერე სამუშაო უფრო და უფრო გაძნელდა, კედელი რაც ზევით იწეგნდა, მით უფრო ძნელი იყო საშენი მასალის მიწოდება, წელში ვწყდებოდი, მახსოვს, დამხმარე კი არაფერ გვყავდა. ასე გაჭირვებით, ძლივს-ძლივობით ამოვიყვანეთ შენობის მეორე სართულიც და მეც გავუტეე ჩვეულად, — მეტად არ ვეხმარებოდი მამინაცვალს, მომწყინდა ამგვარი სამუშაო, სადმე წარმოებაში უნდა დავიწყო-მეთქი სამსახური და ამრიგად ავიცილე კელვას შეგირდობა. „კარგი, ბაბა, როგორც ვინდოდეს, მე გზას კი არ დავიკავებ“; საღამოობით, საქმისაგან მოცილილი კელვა ესაუბრებდა დედაჩემს ნაწყვეტ-ნაწყვეტ: „ხალხში გაერევა ბავშვი, ასე სჯობია, სად წარმოება და სად კიდევ ხუროს შეგირდობა“, — აიმედებდა დედაჩემს, ნუ გეშინია, აწი მაინც მოეკიდებოო მიხა საქმეს; კოლია ჩაგინავამ უქირის საავტომობილო გარაჟში მიმიყვანა, იქ ჩემი თავი გააცნო გარაჟის გამგეს, რაიმეთი დაასაქმეო ეს ბიჭი, ცოცხალი ბიჭიაო, ამბობდა კოლია. ვმუშაობდი იქ. ჭერ იყო და გამაფორმეს წესისამებრ, განცხადება დანაწერიანეს, მერე იმ ქალაქზე ხელი მოაწერეს, და ჩააქრეს საქმეში, ხელფასი კი ძალიან ცოტა მქონდა, მაგრამ ხანდახან შოფრები გვჩუქნიდნენ ორსამ მანეთს, შევაკეთებდით მანქანას და გვჩუქნიდნენ ფულს. არ მიზიდავდა აქ მუშაობა. უცხო იყო ეს ხალხი ჩემთვის. თანდათანობით მიხვდა მთელი გარაჟი ჩემს გულისტქმას, და საქმესაც ნაკლებად მავალბდნენ. მივდიოდი გარაჟში, დავჯდებოდი შემოსასვლელ კართან, ჩამოვიკოსებდი თვალებზე

გრძელ, „კოზიროკიან“ ქუდს და გვეყურებდი იქ მოფუსფუსე ხალხს, როგორც თანამედროვე ამერიკულ კინოებში ღვანან ბოძს მიყუღებულნი, ან სადმე რომელიმე რეკლამით აბრკვევილებული ვიტრინების წინ-ფეხმომსვებულნი და მოთენთილი, უზრუნველი ახალგაზრდა კაცები, და ახედ-დახედავენ ხოლმე გამვლელ-გამომვლელს, — იმგვარად. საშოფრო სკოლა კი დავამთავრე მაინც, მოვგაროვე ასი მანეთი, მერე ის ფული მივეცი ერთ ლიბიან ლეიტენანტს და შოფრის წიგნაკიცი ავიღე. რაში უნდა გამომდგომოდა ოღონდაც, შოფრად მოწყობას მაშინ კაი ძალი ფული უნდოდა, „ჯარში რომ გაგიწვევენ, იქ გამოგადგება, ბიძია, ეს წიგნაკი“, — მეუბნებოდა ჯოკი სადანი. ახალი წლის გამოზაფხულზე დავეწერე განცხადება და გამანთავისუფლეს სამუშაოდან. რამდენი განცხადება მაქვს ჩემი ცხოვრების მანძილზე დაწერილი. „გთხოვთ, გამანთავისუფლოთ, გთხოვთ გამანთავისუფლოთ, გთხოვთ, გამანთავისუფლოთ. „გთხოვთ, მომცეთ ჩემი კუთვნილი შვებულება“, — „აი, ხომ ხედავ, ბიძია, კი გეკუთვნის შვებულება, მაგრამ მაინც უნდა ითხოვო, ასეა, ბიძია, ასე! — მითხრა ერთხელ სამშენებლო უბნის უფროსმა, — არაა საქმე მასე, შენ რომ გგონია, თორემ რაღა სათხოვარი გექნებოდა, ადგილი და წადი, საითაც გინდა, შენი ნება არაა მაგი?“

ახლა მე არსად არ ვმსახურობ, თავისუფალი ვარ, ვზივარ მე და გუჩი სადანი, გერა სადანიას უმცროსი ვაჟი, და გავცქერით დობხოროს ბაღში ბეჭდის თვალისთვის ჩასმულ ტბას. გვიანი ზაფხულის დღეებია. ხანდახან ჩამოვარდება შეყვირლებული ფოთოლი მალალი ჭადრის ხიდან და ცვივა ტბის ზედაპირზე, ტბა გამდინარეა, პაწია ლელის წყალი შემოდის ტბაში, ოდნავ ირხვეა ტბის წყნარი სარკეც, ირხვეიან ფოთლებიც, ქანაობენ ნელა, მიცურავენ ძლივს შესამჩნევად, და რაკილა არაფერი საქმე არა გვაქვს მეტი — გავცქერით ჩვენც, — ზოგი ფოთოლი მოყვი-

თალოა, ზოგი მწვანეა ჭერაც, ზოგიც — ღია ფერისაა, ზოგი კიდევ უმეხმარია ოდნავ, და ჰგვანან ეს ფოთლები ნაირფერ გემებს სხვადასხვა სახელმწიფოებიდან შემოსულს ამ ტბაში, ან სულაც უზარმაზარ ზღვის უბეში. — რაკილა ფოთლები ხომალდებს ჰგვანან, ამ პაწია ტბაში ხომ შეიძლება ზღვა ვიგულისხმოთ, ჩვენ კიდევ ვითომ სადმე უცხო ქვეყანაში ვართ, ის შემხმარი ფოთოლი კი — ხისაგან გამოთლილ ხომალდს გვაგონებს, სხვა ფოთლები-საგან განსხვავებით, აქ არიან უზარმაზარი, მზეზე მოლაპლაპე ფოლადის გემები, — ყველაფერი ეს მე მეჩვენება, ცხადია, და არა გუჩი სადანიას, — გუჩი ახლა იმ მხარეს იცქირება გაფაციცებით, იმ ხის სკამისაკენ, ტბის მეორე მხარეს. ქალი და კაცი რომ ჩამომჯდარა; რაღაცაზე მუსაიფობენ ისინი, აიღებს კაცი ხელს და წაებოტინება ქალს მხარზე, ქალი შემკრთალი იყურება იქით-აქით, ხომ არავინ გვხედავსო ნეტა, და ჩამოაღებინებს მკლავს იმ კაცს, — ჩვენს მხარეს ჩრდილია და იმათ მხარეს მზიანეთი, რაღა ეს ადგილი აირჩია მაინცდამაინც ამ წყვილმა, ჩვენ მესურათესავეთ გვაქვს თავი გაყოფილი ფოთლებით მობინდულ ჩრდილში და გავცქერით ნათელ ადგილზე მსხდარ წყვილს, ასეა თითქმის მთელი საათი, მიეპოტინება კაცი ქალს, ქალი იუარებს, დიარცხვენს, მერე ის კაცი საქმიან გამომეტყველებას იღებს, თითქოსდა უნებურად მოსვლოდეს ამგვარი რამ, და არა ნებისად, და მუსაიფობენ ისინი კვლავ. „წაეიდეთ აქედან“, — ვუთხარი მე სადანიას და ისიც უეცრად დამეთანხმა, ამის თქმას ელოდაო, თითქო. გუჩი სადანი კაი ათიოდე წლით მაინც იქნებოდა ჩემზე უფროსი, მაგრამ ჩემთან ჯდომას და ლაპარაკს არ თაკილობდა. კინოშიც ვყოფილვართ ერთად, ერთ სუფრაზეც ვმჯდარვართ და დავგილევია ღვინო, ერთად გვითამაშია ბურთი ქაფათის მინდორზე, ერთად გავგიტეხია ლამე, რომელიმე მიცვალებულისათვის, ერთად გვითამაშია კარტი

და წილშიც კი გავსულვართ ერთმანეთთან, მაგრამ არ მახსოვს, გუჩი სადანიას რაიმე ეთქვას ჩემთვის თავის საყვარელ ქალზე, რომელიც უყვარდა თავზე მეტად და იცოდა ეს ამბავი მთელმა სასადანიომ, დიდმა და პატარამ, მოხუცებულმა და ახალგაზრდამ, — გუჩი სადანიამ ამხანად ცოლთან გაყრილი იყო, მაგრამ სასადანიოში ამბობდნენ, ისევე შეურვიდებოდა გერას ბიჭი იმ ბოზანდარას, იმ მეძავსა და კალთამადლიან ქალს, ვისაც აბრალებდნენ პატროსანი ოჯახის დანგრევას, გუჩი სადანიას ქალ-ვაჟი ჰყავდა იმ ქალთან, სასამართლომ, როგორც ვიცოდით, დედას მიავუთვნა ორივე შვილი და იმასაც ამბობდნენ სასადანიოში, ის ქალი ბავშვებს მამას არ ანახებდა.

ყველაფერი კი ასე დაიწყო: ჩვენს მეზობლად ჩამოსახლებული კაცი, ერასტო კუონია ასაფლავებდა მოხუცებულ დედას. შაბათი დღე იყო. ჩამოდიოდა მომტირებული ხალხი. ზუსტუნებდა საქელეხო სუფრა, ლოცავდნენ მიცვალეულსა და აქ დარჩენილთ, უკან არ მოგვხედდნენ ავი თვალთ, კირავდნენ და შანთავდნენ მიმავალს, ლოცავდნენ დარჩენილთ, ესე იგი, ვისაც კიდევ წინ ჰქონდა ცხოვრება, და იყო რაღაც ძალზე ბრძნული იმ სადღეგრძელოებში, იმ ერთადერთ სიტყვაში, რითაც ცოცხლებს — აქ დარჩენილებს ეძახდნენ იმ დღეს, და არა გულჩვილობით მოსდიოდათ ეს, არამედ საოცარი გულმარობითაც. მკვდრის შემხედვარე კაცი გულმართალი და გულგახსნილი ხდება საოცრად, და განათუ სიკვდილი, საკმარისია, ჩვენ ავად გავვიხდეს რომელიმე ჩვენი ახლობელთაგანი, რომ აინუნშიაც კი არ ჩავგადოთ შიში. კაცს, რომელსაც მშობელი დედა მომაკვდავი ჰყავს, მეტად არაფრის აღარ ეშინია. ილოცებოდნენ ფანჩატურში მსხდარი კაცები, ქალები უთქმელად სწევდნენ მომცრო კიბებს; ტუჩთან მიიტანდნენ, მოწურუპავდნენ ოდნავ და ისევე დგამდნენ მაგიდაზე. ზანი შანავა კი, ოდასახლს რომ ღობე ჰქონდა შემოვლებუ-

ლი, იმ ღობის ძირში იდგა მისიანებთან ერთად. გუჩი სადანიას ანახეს შანავა ბის ცირა (სამეგრელოში წყნადა; ქალი და კაცი გააცნონ ერთმანეთს ტირილის ქამს) და უცებ გაიშალა ხმა ხალხში, ასე და ასეო, აი, იქა დგასო, — რომელიაო, ნანა, — აი, შე ქალო, რომელი იქნებოა. რა კითხვა უნდაო; გუჩი სადანიამ, ხელში პაპიროსით იდგა კუონიებისას. მათ შორიდან ნახეს ერთმანეთი და მორჩა ამით ცერემონიალიც. მას მერე სადანიამ კაცები გაუგზავნა შანავებს; ქალის მშობლებმა ჯერ იყო და ფეხი განზე გადგეს, თურმე, მერე კი, ჯოჯო სადანიას შეუხსენებია, სადაც ესახლა გუჩი, ამას იქით ქალის პატრონიც არ გაჩიუტებულა და ამითვე მორჩენილა საქმეც. ქორწილის მესამე დღეს, სეფა-ფანჩატურის დაშლაში ვეხმარებოდით მეზობლები გერა სადანიას ოჯახს, კვირამალიც კი არ იქნებოდა მიწურული ქორწილიდან, ზანი შანავა რომ ჩვენსას იჭდა და მუსაიფობდა მხიარულად. მე თითქმის ზანის ხელა ვიყავი, ეს თუ ნიშნავდა რაიმეს მაშინ, შემოვიდოდა შინ კელვა სანაია, დახედავდა ბუხარს, ხელებს მოითობდა, ხან კიდევ შემას წიუმატებდა ცეცხლს და გარეთ გავიღოდა, წვიმიანი, გულის გამაწვრილებელი დღეები იდგა. ორი-სამი დღის მერე, კელვად გადმოვიდა ჩვენთან სადანიას ცოლი. „გუჩი დღეს ექიმთან წავიდაო“, თქვა მან. „რა დაემართა გუჩის“, იკითხა დედამ. „არ ვიციო მე“, — ამბობდა ზანი. კელვა სანაიამ თქვა იმ დამის შეთენებულზე (მამინაცვალი მზის ამოსვლამდე დგებოდა მუდამ), ადრე ელვიძებოდა გამზრდელსაც და მესმოდა დილაობით მათი საუბარი, წვიმას გადაუღიაო, — თქვა ერთხელ კელვამ, იქნებ დღეს მაინც გავითავისუფლოო ხელი, მუსაიფობდნენ ისინი ხმადაბლა, ჩვენ რომ არ გაველვიძებინეთ, მუსაიფობდნენ მევალებსა და პურზე, ჩემზე და ჩემს პაწია და-ძმებზე, ხოლო იმ დილით კელვა სანაიამ თქვა, ვერ გამოდგებიანო ისინი ერთად, „რაზე ამბობენ ნეტა“, ეს გავიფიქრე, გავიხსენე გარ-

დასული ღღე. გავიხსენე დაწერილებით, ვინ იყო ჩვენსას გუშინ, ვინ შემოვიდა, და მივხვდი, ზანისა და გუჩის ეხებოდა ის სიტყვები, მახსოვს, სადანიებისას რომ ვიყავი ერთხელ, მათ სტუმრები ჰყავდათ. ზანი შანავა, შემთხვევით, ერთი ყმაწვილი კაცის გვერდით მოხვდა იმ ღამეს, — გუჩი სადანიას არ სიამოვნებდა ეს, ეჭვიანობდა, ასე მეჩვენებოდა მე, ასე ეჩვენებოდა ყველას. და ალბათ, მიტომაც თქვა კელვა სანაიამ, ვერ გამოდგებიან ისინი ერთად. ახალგაზრდა სტუმარი მღეროდა:

„იმგვარი ფერი აქვს ამალამ მთვარეს, ვაი, მე საბრალოს, ალბათ შემოძულეხს საყვარელი, ვაი, მე საბრალოს, საყვარელი!“ სტუმრები რომ გვააცილეთ, ჯოკო სადანი და მე შევებრუნდით გუჩისთან იმ ღამით და კაი ძალი ღვინო ვსვით კიდევ. ზანი შანავამ დაიძინა. სწეინდა ეს ამბავი ჯოკო სადანიას, და ეუბნებოდა კიდევაც გუჩის, სახარებას უკითხავდა, სირცხვილ-წამუსში აგდებდა, ჯოკო სადანი ქადაგებდა. ცეცხლი ენთო ბუხარში, ხან მალა აიწვედა ალი, ხან დაბლა დაიწვედა, კარგი სიტყვა ცეცხლსაც კი გაუხარდებოდა, ნახშირს რომ ესაუბრებოდა — თანდათან ღვივდებოდა, ზანი ახალგაზრდა და იძინოსო, მალე მოთოვსო, ალბათ, ამბობდა ჯოკო, — სხეული მიგრძობსო, ჩემი გზა კი ქაფათში მიდისო, ამ ბეჩავი სასადანიოს გავლით, სამოთხეში მიდისო, იცინოდა სადანი, შენ კაი ბიჭი ხარ, მიხა, კელვა რომ გიყვარსო. რალაცაირად, უსაშველოდ მემშობლიურა ჯოკო იმ ღამეს, ღირდა ცხოვრება ქვეყანაზე; უქირში ამბობდნენ, დღე-ღღეზე ერთი უზარმაზარი მშენებლობა უნდა დაიწყოსო, იქ მოვეწყობი-მეთქი, ვეუბნებოდი დედას, სადამოს სკოლაში ვივლი, ვინ იცის, ეგების უმაღლესიც კი დავამთავრო-მეთქი ოდესმე. ვნახოთო, — ამბობდა დედა. კელვა სანაი კი, როცა რაიმეზე წამოვიწყებდი ლაპარაკს, მოიტანდა სკამს და დიდის ამბით მომიჯდებოდა გვერდით, თვალეში შემ-

ციცინებდა, აბა, რას იტყვისო; სჯეროდა ჩემი, მისმენდა გულით, მიხამ ასე თქვაო, — ეუბნებოდა დიდისხანს ეზოს მომდგარ კოლია ჩავინავას, მაგრამ ცდებოდა. ერთს ვამბობდი და მეორეს ვაკეთებდი. არ გამომდიოდა არაფერი, არ ამიხდებოდა ნათქვამი და შეპირებული, მაშინაცვალი კი მაინც მისმენდა, მაინც სჯეროდა ჩემი და მაინც იმიედებდა თავს.

გუჩი სადანი ჩაქამებული დადიოდა; რა შეუჩნდაო ასეთი გერას ვაცს, ჰკვირობდა სასადანიო, მერე კი დრომაც გაიარა და ზანი შანავა ვილაცის „მოსკვიჩშიც“ კი დაინახეს, წავიდა მიტქმა-მოტქმა, ამ ამბავმა ანუცა სადანიაც კი გადაავიწყა ყველას, ანუცა მავასთან მონაგონიაო, ასე ამბობდნენ, ანუცას ქმარი არა ჰყავდა კანონიერი და რასაც მოისურვებდა იმას გააკეთებდა, ზანი შანავა კი ოჯახის ქალი იყო, მას უკვე ბავშვებიც ჰყავდა; მახსოვს, ზანი შანავა მცირე ხნით ტყაიში წავიდა, თავისიანებთან, გუჩი ამბობდა, ერთმანეთს გავშორდითო, მაგრამ არ გასულა ორიოდ კვირა და ისევ ერთად იყვნენ. ბოლოს და ბოლოს კი მართლა გაცილდა ცოლ-ქმარი ერთმანეთს. შანავას ქალმა, იქვე, ჩვენს ქუჩაზე, სასადანიოში დიჭირავა ბინა, და ყველას თვალწინ აკეთებდა იმას, რაც არ უნდა გაეკეთებინა. ერთთავად ფერნაცვალი და მკვდარი დადიოდა გუჩი სადანი. ზოლო იმ დღეს, ჩვენ რომ დობორეს ბაღში ვიჯექით, სადანიას, ალბათ, თავისი ცოლი ეგონა ის ქალი, კაცი რომ ელაცებოდა.

საქმე საქმეზე რომ მიმდგარიყო, გუჩი სადანი სამ-ოთხ ვეკაცს მოერეოდა, მაგრამ თავის ტანმორჩილ ცოლთან საცოდავად გამოიყურებოდა. და მიუხედავად ყველაფრისა, ის ყოველწამს მზად იყო, ცოლს შერიგებოდა, თუკი ამას ზანი ისურვებდა. ზანი იცოდა ეს და კიდევაც იმ ადგილიდან ჰვრეტდა ყველაფერს, საიდანაც ყველაფერი კარგად ჩანდა. ის ყოველთვის მალა იდგა, გუჩი — დაბლა, ქაფათის მიწოდორზე,

ზანი შანავე ქაფათის გორაკიდან დას-
ცქეროდა სასადანოსს. სადანები ვაჭ-
რობდნენ. სვამდნენ, მიწას ამუშავებ-
დნენ, ჯოკო სადანია ღობეს უქირაობებ-
და, ზანი შანავე პირს ილაშაზებდა,
თითქოსდა მთელ სასადანოზე ყოფი-
ლიყო ნაწყენი გუჩის გამო შანავების
ქალი, მათ აბრალებდა ყველაფერს,
თქვენ რომ არა, აქეთ არ გამოვთხოვ-
დებოდით, სხვა ბედი მეწეოდაო, ვინ
დააძალა ოღონდაც რამე. ქმარზე უმ-
ცროსი იყო შანავების ცირა, მაგრამ
ესეც ხომ თავიდანვე იცოდა. კელვა სა-
ნაიამ შეამჩნია ქორწილის შესამე თუ
მეოთხე დღეს, ვერ გამოდგებიანო ისი-
ნი ერთად, მაგრამ კელვამ რა იგულისხმა,
ვინ იცის. გუჩი სადანიას შემხედვარეს,
არავითარი სურვილი არა მქონდა, ოდეს-
მე ცოლი მომეყვანა, ისე უბედური
იყო გუჩი. ახლა უკვე არა მწყინდა კო-
ნარიების გორაზე მოსახლე მშებს რომ
ცოლი არ მოჰყავდათ. ოთხი ძმა ცხოვ-
რობდა ვეებერთელა ოდა-სახლში,
ვრცელი ადგილ-მამული ჰქონდათ, ასი
ცხენოსანი რომ სტუმრებოდათ, რო-
გორც ამბობდნენ, ვარეთაც არ გამო-
ვიდოდნენ, ისე გაუმასპინძლებოდნენ
მათ, და უკვირდა ყველას, რატომ არ
ირთავდნენ ცოლს ეს ლამაზი ვაჟკაცე-
ბი. მათი ეზოდან ჩანდა გამუდმებით
კონარიების ვრცელი სასაფლაო, მაგ-
რამ ამას რა მნიშვნელობა უნდა ჰქო-
ნოდა მათ ბედ-იღბალთან. ათასნაირი
ფიქრი მომდიოდა. რატომ არ ირთავ-
დნენ კონარიები ცოლს, რატომ არ
მყავდა მამა მე, რატომ არ მიწყობოდა
მამინაცვალი არასოდეს, რატომ ვცხოვ-
რობდით ჩვენ ყველაზე ღარიბად, რო-
ცა მამინაცვალს დასაჯდომდაც კი არ
ეცალა. რატომ ხდებოდა ასე, — ზოგი
კაცი არც თავს გამოიდებს მაინცდამა-
ინც, მუშაობს, როგორც შეუძლია, შრო-
მაც იცის და მოსვენებაც, ქონება კი
მაინც ეკიდება და შეძლებულ კაცე-
დაც ითვლება სასადანოში, კელვა სა-
ნაიამ დღე-ღამეს ასწორებდა, წელში არ
იმართებოდა, დოვლათი კი მაინც არ
ეკიდებოდა. აი, მაგალითად, იყო ფა-

ნია, ჩვენი მეზობელი კაცი, ხელის გან-
ძრევა რომ ეზარება ჰირანს დღესაც,
არაფერზე რომ არ ზრუნავს არასოდეს,
მუდამ რომ წიგნებში აქვს თავი ჩარ-
გული ან ჰადარაკის დაფას უზის, ან
ნარდს, — რითი ცხოვრობს ამ ქვეყა-
ნაზე, საიდან მოაქვს თავის საარჩენი,
ყანა მას არა აქვს და ბალი, არსად არ
მუშაობს და არც უმუშავია, განაწყე-
ნებულია რაღაცაზე და ხელს არ ანძ-
რებს, სუფთად კი აცვია მაინც, არც
სამეზობლოში არ გამოჩნება, — ქი-
რის დღე იქნება ეს, თუ ლხინისა, —
რატომ? რატომაა სოფელი ასე მოწყ-
ობილი? ათასნაირი კითხვა მიჩნდებო-
და. ეს ის ყამია ადამიანის ცხოვრება-
ში, რაც ყმაწვილის მომწიფებასთანაა
დაკავშირებული. ესაა — სხეულის გა-
ზაფხული, გამოღვიძების ყამი, კვირტი
რომ გასკდება და პირველად დაინახავს
გარემოს, საიდან ეს ხეები, ეს სახლები,
ეს ფრინველები, ეს ბაღში მოსიარუ-
ლე, ნელა მოღვიძნე გლეხი-კაცი, საი-
დან ეს ყველაფერი; ბუნდოვანია ფიქ-
რი შენი. დიღეს ნისლითაა მოფარჩუ-
ლი სანახები, რაღაცა ვინდა, მაგრამ
მკაფიოდ კი არ იცი, რა! ამ დროს ათა-
სი ცირა მოგწონს, ათასი თვალი და
ტუჩი, და ვისზედაც არ უნდა გითხრან,
— აი, მიხა, შენ, ეს პაწია ცირა, ესაა
დღეიდან შენი ცოლი, და ერთად იქნე-
ბითო, — შენ უარის თქმას კი ვერ მო-
ახერხებ, იმდენად გიყვარს ყველაფე-
რი, ისე ხარ აღზნებული, ოღონდაც
კი გაიყო ვინმესთან ეს გრძობა, და
სულერთია ვისთან, ამას არავითარი
მნიშვნელობა არა აქვს, შენ ყველაფე-
რზე თანახმა ხარ, და ზანი შანავე დაუ-
ფიქრებლად, პირველი ნახვისთანავე მი-
ჰყვება გუჩი სადანიას, მას უნდა რა-
ღაც, სწყურია რაღაც, შიშველია უკვე
და ცალი ფეხი აქვს შედგმული მდინა-
რის წყალში, ყრყოლის მომგვრელია ის
წყალი, მაგრამ მაინც მიღიხარ წინ, ვინ-
და დაიოკო სურვილი მწყველი, აწი უბა-
ნაოდ არ გამოხვალ შენ იმ მდინარიდან,
თან შესაძლოა საიდანმე, მოფარებული-
დან გიყურებდნენ კიდევაც, ჩათრევას

ჩაყოლა სჯობია, და შენ შედიხარ მდინარეში, და იკლავ წყურვილს, მას მერე გამოდიხარ მდინარიდან, მაგრამ უკვე შეჩვეული გაქვს ტანი, ისევე შედიხარ წყალში, გაზაფხულის დღეებია სოფლად, მიდის ეამი, თანდათან იფანტება თვალებში მოწოლილი ნისლი, სინათლიანდება გარემო, უკვე კავკასიონის დათოვლილი მთაგრეხილიც კი ჩანს სინწის ნაპირებიდან, შორს მიდის თვალი შენი, და ფიქრი, ოღონდაც მახვილია ამჟერად ფიქრი, კარგად იცი, რასაც ფიქრობ, და ნანობ უკვე, რომ ასე სულსწრაფი იყავი, ასე ნაჩქარევად გადასწყვეტე ყველაფერი, და ეძიებ სხნას, მიზეზს თავის გასამართლებელს და რაკილა იმას ვერ პოულობ, ვისაც შენთვის ამოსდიოდა მზე, — არავისადმი არა ხარ გულგრილი მეტად, — და ზანი შანავა გაეყრება გუჩი სადანიას. ამგვარი გუნება მეჭმნებოდა ივო ფანასთან საუბრის შემდეგ, ის დამაკავებინებდა ხელში წიგნს, ახლა ეს წაიკითხო, მიხა ბაბაია, ასე მეტყოდა, თვითონ მიეფიცებოდა მინავლებულ ბუხარს (შეშა არასოდეს ჰქონდა საკმარისი, ოღონდაც, მახსოვს, რაც გააჩნდა, სულ სუფთად ჰქონდა დახერხილი და დაპობილი) არ მიდის ოხერი ზამთარი, ამბობდა ის, მე ხელში მეკავა წიგნი და ვკითხულობდი:

„შემოდგომის ქარი, მძლავრი, უნაპირო, ზუნებით მიწეწავს ქალარა თმა-წვერს...“

ივო ფანია ტიროდა. პაწია დოქით ადესის ღვინო გვედგა მაგიდაზე, ციციქა ღვინის კიჭებში ვასხამდით წვეწს და ვწრუბავდით ნეღა.

„ხშირად, ფიქრების სიბნელიდან თავს გამოპყოფს და შემეკითხება: რად მომკალითო?“ —

ივო ფანია ზღუქუნებდა. არ წაიკითხოო მეტი, მეტყოდა, და სიტყვებს ვერ აბამდა თავს, ვერ ამბობდა, რისი თქმაც სურდა. მე თანდათან უცილობელ მოთხოვნილებად მექცა მეზობელთან სიარული და იქ ჯდომა. დათრობა არ უყვარდა ივოს. ცოტ-ცოტას ვწრუბავდით ადესას და ვკითხულობდით ხმამაღლა

სხვადასხვა წიგნებს, ლექსებს და მოთხრობებს, დიდი რომანების ჩაწყვეტებს, იმნაირი ადგილების ამორჩევა იცოდა ივო ფანია, მაინცდამაინც ტირილი მოგინდებოდა. „შენ დიდი კაცი გახდები და მე დაგვიწყდებაო“, — ამბობდა ივო. მერე ადგა და, მახსოვს, რომელიღაც მწერლის წიგნიდან ასეთი ადგილი წამაკითხა: „მე ყოველ დღით ვდგები და მცირე საუზმის შემდეგ ჩვეულად ვუზივარ ჩემს სამუშაო მაგიდას, ვწერ რაღაცას, ვწერ წიგნს, მაგრამ აგერ მესამე კვირა გადის, ვერ ვპასუხობ ჩემს ალალ ბიძაშვილს, რომელმაც გამაფრთხილა, წერილის მიღებისთანავე დამებრუნებინა მისთვის პასუხი“... ჰადრაკის დაფას გადმოიღებდა ხანდახან წიგნების თაროდან და ვთამაშობდით. მე ვუვებდი, და წყინდა ეს. არკი იმჩნევდა, ოღონდაც, მალავდა ამას; ერთხელ კი იქამდეც მივიდა საქმე, ის ჰადრაკი თან გამომატანა, — წაიღეო, მიხა, ეს ჰადრაკი, შენი იყოსო, ასე თქვა. ხოლო სხვას ვინმეს თუ ვეთამაშებოდი. ერთი სული ჰქონდა, როგორმე მე მომეგო. ერთადერთი თხა ჰყავდა შინ, ნახევარ ლიტრს რომ იწვევლიდა, ან ცოტათი მეტს, ან კიდევ ნაკლებს, და ის თხაც დაეკარგა. ვეძებდით ქაფათის სანახებში იმ თხას, სახელს ეძახდა, შემოგვალამდა კიდევაც, რალაცნაირი, ნალვლიანი გაუხდა ხმა, ტირილი ერეოდა, თავს ძლივს იკავებდა, გულდაწყვეტილი დავბრუნდით შინ, ჩემზე ხომ არ ეკვობო რამეს, უკითხავს ივოსთვის მეზობელ სადანიას, არაო, კაცო, უთქვამს ივოს, ეს რამ გაფიქრებინაო, მას მერე კი თხა არ უძებნია, თითქოსდა ნაპოვნი ჰყოლოდა. მე კი იმ თხის გამო ძალიან მომეწვა მაშინ გული და დავწერე ლექსი, პირველი ლექსი ჩემს ცხოვრებაში.

ჯანი ხანთურამ საშუალო სკოლა დაამთავრა და თბილისში წაიყვანეს, რათა უმაღლეს სასწავლებელში გაეგრძელებინა სწავლა. ამას შემთხვევით

შევესწარი, — ერთხელ, საღამოთი, თბილისის მიმავალი მატარებელი რომ იყო ჩამომდგარი უქირის სადგურში, მაშინ, — ივო ფანიამ არაყზე გამაგზავნა, სტუმარი ჰყავდა, სადგურში ვნახე ხანთურია და მისი შშობლები, — დედ-მამა, ახლობლები და ნათესაეები — ჯანის უქირიდან მიაცილებდნენ, მე ორი ბოთლი არაყი მჭონდა ამოჩრილი ილიაში და ვიდექი მათ წინ, — ჯანი ხანთურიას დედა ამბობდა, რას შვრებო მინა, შვილო (პოი, რა ნიჭიერი იყოო ეს ბავშვი, ეუბნებოდა იქ მყოფთ), სკოლა ვერ დაამთავრეო, ხომ? — ვერამეთქი, დედა, — ვუთხარი მე; ჯანიმ გადამკოცნა და ამრიგად დავშორდით ერთმანეთს. ივო ფანიას სტუმარი უქირელი კაცი აღმოჩნდა, ძველი პედაგოგი და ლიტერატურის კარგი მცოდნე, ქართულს ვინ გასწავლიდაო, შკითხა; მე ვუპასუხე. „რუსულს?“ — ცოტათი შევხანდი ამ შეკითხვაზე და ივო ბიძიამ თქვა: „მგონია, არც კი ახსოვს მიხას რუსულის მასწავლებელი“. სტუმარს შეკითხვა არ გაუმეორებია და ამითვე მორჩა ყველაფერი. ისინი კი ისევ საუბრობდნენ ქვეყნის ამბებზე, ყველაფერს მაინც ლექსი სჯობიაო, ამბობდა ივო ფანია, და ხელში იღებდა აკაკის ლექსთა კრებულს, აბა, თუ კაცი ხარ, ერთი შენებურად წაიკითხეო, და მეც ვკითხულობდი:

„გამიგონია, თითქოს ლერწამი
ობლის საფლავეზე ამოსულაყოს“...

ლექსი რომ ჩავათავე, საოცარი სიჩუმე იდგა. მიხასაც მამა არა ჰყავსო, ამბობდა მასპინძელი, და მე უნებურად მეხვეოდა ფიქრი, მახსენდებოდა ჩემი ოჭუმი და მისი შემოგარენი, თხმელაზე ასული ადესა, ჩრდილში დაგებული ჭილოფი, და საღამოს ბინდი, კოწოთუთარია რომ გადადიოდა შინდორზე... მახსოვს, იმ ღამეს სინათლე ჩაქრა, რაზედაც გრძლად შეუეკურთხა ვილაყებს ივო ფანიამ, მერე ლუმელის კარი გამომაღებინა და ახლა იმ სინათლეზე

ვკითხულობდი ახალ ნაწყვეტს რომელიმე წიგნიდან. — ზეპირად რომ გეცოდინება, ბაბა, სინათლეც არ დაგვირდებაო, — ამბობდა სტუმარი. მერე მან შინ დამიბარა, ივო გასწავლის საღვეცხოვრობო, ჩემთან მოდიო. მეორე თუ მესამე დღეს ვეწვიე ბატონ ბესარიონს. მთელი დღე წიგნები მალაგებინა, ახარისხებდა ბიბლიოთეკას, ამდენი წიგნი არასოდეს მენახა ერთად თავმოყრილი, ავიღებდი რომელიმე წიგნს და ვიდრე თავის ალაგას მიმჩენინებდა ბატონი ბესარიონი, — ავტორის გვარს წაეკითხავდი; მაგას მოესწრებო, მაჩქარებდა მასპინძელი, — არავითარი წიგნი კი არ გამომატანა იმ დღეს ბატონმა ბესარიონმა, ივო ფანიამ მითხრა, ასე იცის, ჭერხნობით კარგად არ გიცნობს და ვერ გენდობაო. და კიდევაც მთელმა თვემ გაიარა, ვინემ ბატონი ბესარიონი წიგნს მათხოვებდა. ამისობაში ივო ფანიამ ერთ თავის ნაცნობთან მიმიყვანა, ავტო-სარემონტო კანტორის უფროსად რომ მუშაობდა, სოფელ ჭვარზენში, უქირიდან ოციოდე კილომეტრის დაშორებით; იმხანად იქ უნდა ჩაყრილიყო საძირკველი უზარმაზარი მშენებლობისა, რომელსაც შემდგომში ენგურჰესი დაერქმეოდა. მე შოფრის წიგნაკი მჭონდა; კანტორის უფროსმა კარგად მივკილო, „იმუშაოს, ბატონო, საქმე თავზე საყრელია: აქ მგონი, საღამოს სკოლის გახსნასაც აპირებენ. სწორედ ეს გავიცნო, ეუბნებოდა ივო ფანია, შეგაწუხეთო, ამან თან უნდა ისწავლოს, თან უნდა იმუშაოსო, ხელმოკლეც ცხოვრობენ ძალიან, ობოლიაო, თქვენი იმედით ვიქნებიო. რის ვაი-ვაგლახით, ერთ წელიწადში დავამთავრე საღამოს სკოლა და კიდევაც გამოიწვიეს საყოველთაო სამხედრო სამსახურში. საწყალმა დედაჩემმა სამგზის შემომატრიალა მხარმარჯნივ, ასე დამიბრუნდიო, მომალოცა და გაეუყვიე გრძელსა და ჩემთვის სრულად უცნობ გზას, შორი რუსეთისაკენ.

ვილაც აქანებს ხშირ ვარსკვლავთა მაღალ ღეროებს,
და მეჩვენება:
თითქოს გიჟი ცხენების ეტლით
ამოჰყავთ ხომლი
უზარმაზარ წითელ წეროებს
და ცვივა ნუშის გაშლილ ტოტებს ფერები ნედლი...

განიხვენ, ცაო!
გამიბრწყინე ვარსკვლავი ბედის,
დასაბამიდან სულს სწყურია სინათლე მეტი,
სამშობლო ჩემი
დედამიწის მწვანე ტოტია
და მტრები,
როგორც თხები ვენახს,
ისე მკორტნიან.

მაგრამ ჩემს წყლულებს კურნავს ფერი ნაზი იების,
გიყურებ ჩუმაღ
და მასველებს სხივი ცხოველი.
შენს ლურჯ ბუდეში ფართქალებენ ოქროს ჩიტები,
და მესიზმრება ვარსკვლავების თეთრი სოფელი...

შეხედე, რა მთვარე ამოდის!

შეხედე, შეხედე, შეხედე,
შეხედე, რა მთვარე ამოდის!
ცოდვია სიმღერით არ შეხვდე,
სამგორში ამწვანდა წალკოტი!

სად იცის სალამო ამგვარი,
რა ლურჯი გამხდარა იორი,
ვერცხლისფრად შრიალებს ბაღნარი,
მანანამ დანამა მინდორი.

დანამა, დანამა, დანამა
მანანამ შორი მთის ორწოხი,
სამოთხეს ვიხილავთ ამალამ,
ცეცხლისფრად მოფრინავს ხოხობი.

დაგვათრობს ფოთლების შრიალი,
ხეები ნაზ ტოტებს დახრიან,
ბაღებში გადმოვა ჩხრიალით
იორის ზეირთები არხიდან.

ვის ახსოვს ამგვარი სალამო,
ცოდვია, სიმღერით არ შეხვდე,
რა ცეცხლით მოსულა ყაყაო,
შეხედე, შეხედე, შეხედე!..

სახსოვარი

ჩემს დას სოფლის

აყვავდნენ ჩვენი კახაბლები და ატმის ხენი,
წვიმის შხეფებად თითქოს წითელ ფიფქებს ისვრიან...
ნეტა შემეძლოს ახლა მხრებზე მოგზავიო ხელი,
გარს რომ მამუტრავს, შენი თეთრი თმების ნისლია...

შენ აქ რა გინდა? იმერეთში ყოფნა გერჩია!
აწ სამუდამოდ ვერეს ჰალას უნდა უმზირო,
შენს განშორებას, რა ვქნა, სული ვერ შეეჩვია
და ყვავილივით გულით დამაქვს სევდა უძირო...

შენ ყოველ დილით ამ ლურჯი ცის ცქერით ტკებობდი,
რალად გინდოდა ნეტა ჩემი ჩუმი ცრემლები,
მე ხომ ყოველთვის სიხარულის ლექსს გპირდებოდი!

როგორ დაინგრა ჩვენი ეზოს ხალისის ბუდე,
შენზე ნალგლობენ ჩემი ნაზი წიფობელებიც
და თითქოს შენი ცივი ლოდი მე მაწევს გულზე...

გუშინ ვმღეროდი სულ ჰერი, ჰერი,
მხარზე მსუბუქი მასხდნენ ჩიტები,
ხვალ სხვანაირი
ცას დაჰკრავს ფერი,
მეც სხვანაირი
ფერის ვიქნები.

საით მაჩქარებს ნეტავი ეტლი,
სით მიილტვიან ლუში ცხენები?
დასაბამიდან ვარ შენი მსხვერპლი,
მომხვიე შენი თეთრი ხელები...

ხვალ სხვა დაცვივა ტყეებს ფანტელი
და სხვა იქნება ნაზ ფერთა თოვაც,
სხვა ამღერდება
სხვა ერუანტელით,
სხვა სიხარულის
წვიმები მოვა...

მინდა დღეს შეესვა უცხო სურნელი
ახლად გახსნილი სამოთხეების,
ხვალ სხვა დაბინდავს ცას საბურველი
აყვავებული ცაცხვის ხეების.

გუშინ ვმღეროდი სულ ჰერი, ჰერი,
დღეს სხვა მესხმიან თავზე სიზმრები,
ხვალ სხვანაირი
ცას დაჰკრავს ფერი,
შენც სხვანაირი
ფერის იქნები...

მინდა დღეს ვიგრძნო მზე დამთუთქველი
და ამ ცხოვრების კორიანტელი,
ვიყნოსო შენი თმების სურნელი
და გაჰქრე როგორც თოვლის ფანტელი...

შ ხ ა მ ი

მოთხრობა

მამილო ლორმელი, მეტსახელად მიკო,* ერთი სოკოსავით ჩია, მელოტი კაცი იყო. ქედს არასოდეს იხურავდა და მოტვლებილი თავი მზისგულზე გამოხუნებულ ბებერა-სოკოსავით დაზაფროდა. გაცრეცილი, დაჭორფლილი, ალაგ-ალაგ აჭერცილი ბირისახე და ჩიხაზეით გამრუდებული ყელი კიდევ უფრო აძლიერებდა ამ მსგავსებას. მოშვებული სიარული იცოდა, თითქოს რაღაცას ეპარებო. მიწაზე ფრთხილად დგამდა ფეხს, ხმელ ფოთოლსაც არ გაატყავნებდა და ბალახის ღეროსაც არ დაიტანდა.

ეს დღეც შუაგულ ტყეში გაატარა მოხუცმა. ტანმადალი ხეების გადახლართულ ტოტებში ნიავეც ვერ ატანდა და ტყეს სული ეხუთებოდა. ამ უღრან ადგილებში გველის სუროც ვერ იკიდებდა ფეხს და ბუც არ იდებდა ბინას. მოხუცი ტყეში ხეტიალისას ხის აღნაგობით, ხავსის სიწიროთა და ძნელად შესაცნობი სურნელებებით იკვლევდა გზას. ეამიყამ ჩაიმუხლებდა. ეს ადგილები, სადაც მელიებს, ბოტანიკოსებს ან ბრაკონიერებს თუ გადაეყრები კაცი, მიკოს ადრევე ჰქონდა შეგულებული. კალათას პირთამდე ავსებდა, უკან ბრუნდებოდა, წრეს უვლიდა და ვინ მოთვლის, მერამდენედ ტყეშიდა საკუ-

თარ ნაკვალევს. წიფელი და მუხა ახლა იშვიათად ხედებოდა, ცადაჭრილი ხეების ვერტიკალურ ხაზებს კი პაემანისთვის ზედგამოჭრილი ბუჩქნარის ტებილი ჰორიზონტალური ხაზი ენაცვლებოდა. ერთი-ორჯერ თითქოს და ხანძრისთვის საგულდაგულოდ შემზადებულ განაკაფებსაც გადაეყარა.

უცებ მოხუცი შედგა და მიიყურადა. მარცხნიდან ყრუ ხმაური შემოესმა. ქარის შრიალს არ ჰგავდა, არც კალიას ფაციფუცი უნდა ყოფილიყო და არც დაფეთებული ბიგას თათების ტყაპატყუპი. მიკოს რას გამოაპარებდი? კარგად უწყობდა შეყვარებულთა ვითომდა სიფრთხილის ამბავი. წყვილები მეტწილად მშრალ ადგილებს ეტანებოდნენ. იმას არად დაგიდევდნენ, რომ ხმელი ფიჩხის ერთი გაფაჩუნებაც კი წამსვე ამქლავებდა მათ ადგილსამყოფელს. მიკომ ბუჩქნარი მოათვალიერა და შეყვარებულთა თავშესაფარი დალანდა. ტოტებში სამუშაო ხალათის კიდემ და ხავერდის კაბის კალთამ გაიფრიალა.

— ეიული იქნება... პო, ისაა! — წაიჩურჩულა მოხუცმა — სხვასთანაა...

მერე ერთი კი ჩაიხიბოთითა, მაგრამ უმაღლესი შეიკრა. „ზედ ჩემს ხელთამხალეებთან მოუკალათებიათ“, გაივლო გულში და გზა გააგრძელა, ჭერ იყო და შეყვარებულთა მერორე წყვილს გაერიდა, ცოტა იქით მახეების დამგებს

* მიკო — შემოკლებული „მიკოლოგიიდან“ (მიკოლოგია — მეცნიერება, რომელიც სოკოებს შეისწავლის).

აუტყია გვერდი, ბოლოს კი კაკლების მოყვარულ ბიჭსაც კი და თვალი. მოხუცის მზერას არაფერი გამოეპარებოდა, თვითონ კი ყველასთვის უხილავი რჩებოდა. ტყიდან მობრუნებული, ჩვეულებისამებრ, კალათს გზა-გზა აცარიელებდა, მაგრამ თავისი „სანუჯვარი ადგილების“ საიდუმლოს არავის ანდობდა. არც იმაზე ძრავდა კრინტს, ვის ან სად გადაეყარა — სოკოებისა არ იყოს, ესეც ღრმად უნდა შეენახა გულში. ბნელ, დაბურულ ადგილებში მოხელთებული საიდუმლო შეიძლება შხამა-სოკოსავით მომაკვდინებელი არც იყო, მაგრამ აყვია ქალებს მეტიც არ უნდოდათ, წამსვე ჭორის ნიაღვარს გადმოანთხევდნენ.

ნახევარი საათის შემდეგ მოხუცი სოფლის შარავნაზე მიაფრატუნებდა ძაფებგამოგლეჯილ საცვეთებს. ნაბიჯებს ისე მსუბუქად და ფრთხილად ადგამდა, რომ მტერიან ასფალტზე ნაფეხურებსაც არ ტოვებდა. მიდიოდა და არც არაფერზე ფიქრობდა, ჩიჩაბვიან ყელზე პერანგი მოღვლოდა, პრიალა შარვალი კი მუხლებთან გამოებროდა. მზე ზურგს უწვავდა, წინ საყუთარი ჩრდილი მიუძლოდა, უკან კი დაკრეფილი სოკოს სურნელი ადევნებოდა. ქვემოთ, ორიოდ კილომეტრზე, სოფლის სახლები ქანდარაზე შემომჭდარი თეთრგულა ქათმებივით მოყუყუთიყვენენ. მაღლა, ლავარდში, ბუხრის კვამლი იწვერებოდა და ღობეს მიმდგარი ძროხები გამბით ზმულოდნენ. სარეველა ბალახი თბრილებს მოსდებოდა. მიკოს ყურადღება გზისპირას ახარხოლებულმა ცხენის ნაკელმა მიიპყრო.

— რა ჭონება ფუჭდება! ორმოცდაათ სოკოს მაინც ეყოფოდა! — გაიფიქრა მოხუცმა.

სოფლის ზარებმა ეამის წირვა ჩამოპყრეს. ერთი ზარი გაბზარული იყო და ყღრიალი გაუდიოდა. საწვიმარი მილებიდან ყვავები აიზღაზნენ და ბამბის ქულებივით ნაზი, მოწითალო ღრუბლებით მოფენილ ცას მოედგნენ. თითქოსდა დროის შესხენებას ელო-

დაო, მიკომ ფეხს აუჩქარა, ციცაბო დამართი ჩაათავა, რაბის ხიდიდან დღევანე გადავიდა, და სოფლის მთავარ ქუჩას დაუყვა, გზადაგზა „ზიარების ძმის“, კაფეს პატრონის, ათანასის შემოტევისაც იგერიებდა:

— ეი, შენ, კაცისმკვლელი აქეთ მოდი! ერთ ჰიქას გადაგაყლურწებ!

— ეგ შენი საწამლაგი ჩემსაზე უფრო ჰრის! — შეეპასუხა მიკო, ისე რომ ნაბიჯი არ შეუნელებია.

ოცდაათი მეტრიც არ გაეგლო, რომ ახლა მერის პირველი თანამეგწის ცოლი, ოგუსტინი გადაუდგა წინ თავის ურთიკანად. თეთრეული დაერეცხა და ურთიკას წურწურით გასდიოდა წყალი.

— მამილო მიკო, შუადღისას კურდღელი მოვკალი. ცოტა ბებერა-სოკოც რომ მქონდეს, საწებელად გამომადგებოდა.

მიკო შეჩერდა და საღმის ნიშნად თავი მოიხანა.

— ბებერა-სოკო? — მიუნაცვლა კითხვა ქალს, — ქამა-სოკოს ხომ არ ინებებდით? საბურში მოიკითხეთ.

კალათს თავი მაინც მოხსნა და თან რწმენის გაცხადებას მოჰყვა. მეტსახელიც ხომ სწორედ ამიტომ შეარქვეს!

— სოკოების უბრალო მოყვარული არ გეგონოთ! მიკოლოგი გახლავარ.

— მელისყურა ხომ არ მოგეძებნებათ!

— ჯერ არ შემოსულა. აი, ქამა-სოკო, ესეც შეგჩხა, აგერ კიდევ საჩეჩელა-სოკო.

მამილო ლორმელი „მწვანე სოკოს“ ნაცვლად „შეჩხოსას“ ამბობდა „ირმის რქის“ ნაცვლად „საჩეჩელას“, „თოვლის გუნდას“ კი „ქამა სოკოს“ უნაცვლებდა. ამ ტყისკაცს დაზუთხული ჰქონდა „საფრანგეთის სოკოების მკირე ილუსტრირებული ატლასი“. წიგნი ყველას დასანახად სასადილო ოთახში, დიდ კარადაზე იდო, სამზარეულო წიგნის გვერდით. პოდა, შემთხვევა მიეცემოდა თუ არა, უვიცებთან მეცნიერული ტერმინებით იწონებდა თავს. პირმოხსნილი კალათა ქვაფენილზე იდო და ჭრელა-ჭრულა სოკოები ავ თვალს არ

დაენახეობდა. ოგუსტინა, რომელსაც ორი თუ სამი გამველელი ამოდგომოდა გვერდით, ეკვით აქნევედა თავს:

— მაგილო მიკო, ხომ არ ცდებით?

— მე არც არასოდეს ვცდები, — შეეპასუხა მიკო და რადგანაც მსმენელთა დამინებაც უყვარდა, დაამატა: — სხვათა შორის სოკო რაღაცით ცოდვას ჩამოგავს: თუ გსურს გემო გაუსინჯო, შედეგსაც არ უნდა უფრთხოდე.

ოგუსტინამ რამდენიმე ერთი შეხედვით უვნებელი სოკო შეარჩია და ოთხი დიდი შავჩოხაც დაუმტა, რომელზედაც ლოკოკინებს თეთრი ღარები გაეფლოთ.

— ცხოველები მუდამ გემრიელს ეტანებიან, — დამრიგებლური ტონით წარმოთქვა მან, — ინსტინქტი შევლით.

მიკომ გზა განაგრძო ისე, რომ ამ საყოველთაო მცდარ შეხედულებაზე ყურადღება არ გაუბარტყუნებია. მაგრამ პირველივე მოსახვევთან შეჩერდა, კალათა გადახსნა, შერე დახურა, ისევ გახსნა და ნადავლი გადააწყო. ეს მოხუცის ყოველდღიური საზეიმო რიტუალი გახლდათ.

— ერთი ეს მითხარით, ამდენ სოკოს სად პოულობთ? — ჩაეძია სოფლის ვეტექნიმი, რომელიც მოცალეობის ეამს თვითონაც ტყე-ტყე დარბოდა, მაგრამ სატრაბახო არასოდეს არაფერი მოუხელთებია.

— აბა რა ვიცი. აჭა-იქ ტყეში!

მიკო ენად გაიკრიფა, ვინ იცის მერამდენედ უხსნიდა ვეტექნიმს, როგორ გამოერჩია ნამდვილი შხამა-სოკო და თავგამოდებით იცავდა მკადა-სოკოს ცრუ ბრალდებისაგან.

— აი, ამბობენ, შხამიანი სოკო თუ გადატყე, რძეს გამოასახამსო. სულ ტყუილია, ლმერთმანი.

მიკო ქადაგებდა და თან მუჰა-მუჰა არიგებდა სოკოებს. მთხოვნელების ყოყმანიც ართობდა და მათი ხეწუნა-მუდარაც სიამოვნებდა. განსაკუთრებით კი ათი წლის მანძილზე მოხვეჭილი ნღობა ეფონებოდა გულს. როგორც სხვა დროს, ახლაც ის იყო კალათა და-

აკარიელა, რომ მეზობლის ქალი — ბერტინა წაეტანა მკლავზე:

— იჩქარეთ, მაგილო მიკო, სელესტი სადაცაა კივლით ცას შეძრავს!

მიკოს სიხარულიც და ცბიერებაც ერთბაშად დაუცხრა, მოიკუნტა, თვალები ჩაუქრა და ენაც მუცელში ჩაივლო.

— ხვალ — ... — წაილულულა მან — მე... მოგიტანთ... აი, ნახავთ...

იგი უკვე შინისაკენ მიძუნძულებდა, უკან კი დამცინავი მზერა და ენაპარტალა სოფლელების ლაქლაქი მისდევდა.

— საწყალი მიკო! უენო კაცია! რქიანი!

— ეს ტყეც რომ არ ჰქონდეს...

— ფეხებს გაფშოკავდა! — ბოღმით დაასკვნა ვეტექნიმი... წუთსაც ვერ გაძლებდა! ისე კი, მართალი თუ გნებავთ, საჭმე იცის და არც არასოდეს შეცდებდა.

• • •

მაგილო ლორმელი მხოლოდ ერთხელ შეცდა ცხოვრებაში — აი, მაშინ როცა სელესტი იქორწინა. პირველი ცოლის სიკვდილმა, ქალიშვილის გათხოვებამ და რკინიგზის მოხელის პატარა ხელფასმა აიძულა თავისი ბიძაშვილის, ბეშას შეძლებული ქვრივისთვის ეთხოვა ხელი. მიკოზე თხუთმეტი წლით უმცროსი სელესტი თავის ნებაზე ათამაშებდა მეორე ქმარს. ოჯახში პირველივე დღიდან საომარი მდგომარეობა გამეფდა. სანამ ორმოცდაათ წელს შიტანებული ქალს ფერმის მოსამსახურე ბიჭები ეტორღილებოდნენ, მიკოს საწუწუნო არაფერი ჰქონდა. მაგრამ, ავტო უკვე რამდენიმე თვეა სელესტმა ეს ცოდვაც ჩამოირეცხა და ახლა, სხვისი საპატიებელი რომ აღარაფერი ჰქონდა, კიდევ უფრო მეტად გაკაპასდა. არცთუ აქოთებული ძალუშად ქმინავდა და იფიქრებდით, სადაცაა იფეთქებსო. მიკოს ამდენის ატანა აღარ შეეძლო. ამიტომაც იყო, ინათებდა თუ არა, ტყეში გაიძვრებოდა, მაგრამ ახლა ამ უკა-

ნასკნელ სიამტკბილობასაც უნდა შე-
ლეოდა. ბებრუხანამ, აქაოდა ფულს
დავზოგავთო, მამილო ლორმელის გან-
სწავლულობის ექსპლუატაცია გადაწყე-
ვიტა და გადაჭრით მოთხოვა ამ დილე-
ტანტს, თითქმის მეცნიერს, სოფლის
ახლოს, ქვიშის კარიერთან გაშენებულ
სოკოს სათბურში დაეწყო მუშაობა.

— ვაი სირცხვილო! ამას ისევ შათ-
ხოვრობა მერჩია, — ანდობდა ხეაში-
აღს მიკო ახლობლებს. ახლობელი და
მოკეთე კი, გიყვარდეთ, ბევრი ჰყავდა
— თითქმის მთელი სოფელი.

ამ საღამოს სელესტმა განსაკუთრე-
ბით მხურვალე შეხედრა მოუწყო
ქმარს. მთელ სამეზობლოს ესმოდა მი-
სი ვაი-უშველებელი: ქალი მხოლოდ
მაშინ დაშოშმინდა, როცა არაქათი გა-
მოეცალა და ლანძღვა-გინების გუდაც
დააპარიელა.

— წვნიანი გაგიცრვდა! ახია შენზე!
შენი თავის ხეთქვამ, შენ ტყე-ღრე იხე-
ტალო, მე კი წვნიანი გიცხელო! ვერ
მოგართვეს!

ბედს შეგუებული მიკო მაგიდას მი-
უჯდა და კოვზით შედედებულ ნახარშს
ამოურია. ცოლი დაფხვნილი აგურით
გაშმაგებით ხეხავდა ქვაბებს. აგურის
ხრაშენი ღრძილებს უქავებდა მიკოს.
მოხუცემა თვალი ცოლისაკენ გააპარა
და ამრეზით შეთვალერა: „ამასაც
თმა ჰქვია, რაღა! ეკალბარდივით არ გა-
ბურძგვინია! ერთი ყურებსაც დამიხედე!
კუჭუკი ჩაჯდომია და სოკოსავით დაფო-
რაქებია“.

— რა მოიტანე, ლორმელ? — შეე-
კითხა მოულოდნელად სელესტი, რო-
მელსაც ქმრისთვის მიკო არასოდეს
უწოდებია და მისი ნათლობის სახელიც
— ვილომენი — დიდი ხანია დავიწყე-
ბის წყალს გაატანა.

— ბევრი არაფერი, — აღიარა მო-
ხუცმა, — ოგუსტინმა და ადრეანმა.

— ...ყველაფერი აგაფექენეს, არა?
შინ მხოლოდ ნარჩენები მოგაქვს. ერ-
თი დღეც იქნება და ყველას საიჭროს
გაგვისტუმრებ, მე შენ გეტყვი და სათ-
ვალავეში დააკლდები ვინმეს. მე კი, ჩე-

მო კარგო, სულაც არ მეპიტნაება შენს
გვერდით წოლა.

სელესტი აპარბებდა. ჩვეულებრივ,
თუ სიტყვა მოიტანდა, ქმრის განსწავ-
ლულობას პატივისცემითაც იხსენიებ-
და. მაგრამ ახლა სურდა — რაც შეიძ-
ლება მწარედ დაეგესლა ქმარი.

— მეუო, — წაისისინა ქალმა, —
ცხოვრება დღითი-დღე ძვირდება. თუ
კი სხვა არაფრისთვის უქნისხარ ღმერთს,
ისევ სათბურში მუშაობა გიჯობს.

მიკოს სუნთქვა შეეკრა.

— ერთხელ ხომ ვითხარი?!

— ვიცი, ვიცი. შენ ხომ მი-კო-ლო-გი
ბრძანდები! ასე იყოს! იმ შენს მიკო-
ლოგიას უქმე დღეებში მიხედავ. პატ-
რონსაც მოველაპარაკე — თანახმაა.
იცოდე, სიტყვას არ გადავალ.

სელესტმა ერთი რომ აიშვა, კიდევ
თხუთმეტი წუთი მაინც ილაქლაქა. სკა-
მზე მოკუნტული მიკო პურის ქერქს
ლოლნიდა და მორჩილად იტანდა ცო-
ლის ქოთქოტს.

— კარგი, ვნახოთ. — წაილულულა
ბოლოს.

— ამას ნახვა აღარ უნდა! — იწიფ-
ლა სელესტმა, — უსაქმურის მოვლის
თავი აღარა მაქვს! თუ კი ტყე გირჩევ-
ნია, ვინ გიშლის? იქ ათენე და აღამე.
სახლში ფეხი არ შემოდგა. ახლა კი ნა-
ხე, ამ შენს მიკოლოგიას რა ვუყო!

შეშფოთებულმა მიკომ თავის წამო-
წევა კი გაბედა, მაგრამ რაღა დროს!
სელესტი „მცირე ილუსტრირებულ ატ-
ლასს“ და მოწაფის უბრალო რვეულს
წაეტანა, რომელშიც მიკო გაუწაფავი
ხელით თავის მეცნიერულ დაკვირვე-
ბებს იწერდა და ნაყუნებად აქცია.

— სელესტ, ჩემი შრომები!

გაცოფებულმა ქალმა ნიშნისმოგებით
ჩაიჭირკილა და ქმარს სახეში მიაყარა
ნაგლეჯები. მოხუცი ფეხზე წამოდგა;
სახე ერთიანად გადაფითრებოდა. რაღაც
უცნაური სხივი ჩაუდგა თვალებში, თა-
ვის ქალას კი ერთბაშად მოწოლილი
სისხლისაგან სოკო-ეშმაკას ხასხასა წი-
თელი ფერი გადაეკრა.

— სისხლი არ ჩაგვქცეს! — წიჭი-
ლიკა სელესტმა.

მიკოს კაცის ფერი არ ედო. მელო-
ტი თავი თანდათან მწარე სოკოს მომ-
წვანო-მოყვითალო ფერს იღებდა.

მოხუცი სკამზე დაეშვა, თვალები
მილულა და ჩაფიქრდა. ბოლოს წელში
გასწორდა და მკაფიო ხმით, რომელიც
მის ჩვეულებრივ ბუტბუტს სრულიად
არ ჰგავდა, მორჩილად წარმოთქვა:

— შენი ნება იყო! ორშაბათიდან
დავიწყებ!

მერე დაიხარა და სასოებით აკრიფა
ნაქუწები.

* * *

მეორე დღით, გამთენიისას, მიკო
ზოზინით გადმოძვრა საწოლიდან, რომ-
ლის ნახევარზე მეტი ძონძროხა სე-
ლესტს მიესაკუთრებინა, ძველმანები
გადაიკვა და მხარზე ჩანთა მოიგდო.

— აბა, შენ იცი! — მთქნარებით მი-
აძახა ცოლმა, — დრო არ გააცდინო!

— შენც ამას გირჩევ, ჩემო სქელუა!

— უცნაური ხმით შეეპასუხა მოხუცი.

შემოდგომის შხაპუნა წვიმას ტალა-
ვერზე შაბიამანი გადაერეცხა, თხრი-
ლებიც წყლით ამოეცსო და მწერებიც
საღლაც გადაეკრიფა. მიკოს ჩექმების
ჩაცმა არც უფიქრია, ძველ საცვეთებ-
ში წაყო ფეხები. სანამ უკაცრიელ
ტყეში შეაღწევდა, თავით-ფეხებამდე
გაიწუწა. წვიმის წვეთები ტყაბა-ტყუ-
პით ეცემოდა ტანაზიდული ხეების ტო-
ტებიდან და მკვდარ ფოთლებზე წკა-
რუნი გაუდიოდა. ამჯერად მიკომ ჩვე-
ულებას უღალატა. ტყეში ხეტიალს
აღარ მოყოლია. პირდაპირ ადრევე და-
გულეებული ადგილისკენ გაუხვია. ერთ-
გან შეუხედავი და უვნებელი ციდამაყ-
ვანების მთელ ჯარს გადაეყარა, მაგრამ
ნაბიჯი არც მაშინ შეუწელებია. უბრა-
ლოდ, თვალი შეავლო. ეს იყო და ეს.
ოთხ, წითლად აელვარებულ, თეთრ-
წინწყლებიან ბუზიხოცია სოკოსთან წა-
მიო შეყოვნდა, მერე გზა გააგრძელა
და თავისთვის ჩაიბუტბუტა:

— არ ეყოფა!

ერთი საათის შემდეგ მიკომ წიფლ-
ნარს მიადგინა. აქედან ტახტის სანქსუ-
ფო იწყებოდა. ოფლი ღვარად სდიო-
და. მუხის დაძარღვეული, სიფრფინა
ფოთოლი ზედ კინკრიხოზე მიწებებო-
და. მოხუცმა ხელები წინ გაიშვირა,
ლიქენით დაფარული ხეების გლუვი და
სლიპინა ტანი მოსინჯა, რამდენიმე ნა-
ბიჯი გადადგა, მერე უცებ ჩრდილში
რაღაც ნათელი წერტილი დალანდა,
სიამოვნებისაგან დაუსტვინა და იქვე,
ნეშობაღალას გროვანზე ჩამოჯდა. ნეშომ-
პალამ ისეთი ხმა გამოსცა, თითქოს
წყლით გაბერილი ღრუბელი გაწურე-
სო.

— არა, არც ეს ივარგებს...

მიკოს ცხვირწინ ექვსიოდნე ნაპვრე-
თიანი და ჰრელი თავკიდილა სოკო
ჭილქუებს აოცებდა თავისი სურეალის-
ტური ფორმებით. მანჭკვალას ელა-
ტინისებური მტევანი ნებივრად ეხვე-
ოდა დამპალ ფესვს.

— აი, ეს მესმის, აი, ეს რქაა! — წა-
მოიძახა მოხუცმა და ძაღლივით უკანა-
ლზე დაყურსულმა წინ წაიწია. ოთხი
სოკო ხის ძირში მორცხვად შეუფუფ-
ლიყო. თეთრი ბოლქვიდან ამოზიდული,
უცნაურად დაგრეხილი ლერწები გა-
ჭირვებით იკავებდნენ მრგვალ და მოყ-
ვითალო ქუდებს. მიკომ ხელი გაიწოდა
და უცებ მთელი ტანით შემოტრიალ-
და:

— ეს კიდევ რააა?

იქვე, ორ ნაბიჯზე ტახი ღრუტუნებ-
და ბუნავში. მიკო დამშვიდდა, სოკოებს
წაეტანა, ხის ტანს აავლიჯა და ქურთუ-
კის ჯიბეში ჩაისრიალა.

— ტუ-ტუ-ტუ-ტუ-ტუ! — კაკუნი
აუტება მერქანს კოდალამ, თითქოს მი-
კოს ნადავლს უწუნებდნო.

— ჩუმად! მე არასოდეს ვცდები, —
დაამშვიდა მიკომ და ინსტინქტურად
შარვალზე შეიწმინდა ხელი.

მერე ერთბაშად წამოხტა, ერთი-ორი
სოკოც მიასრისა და ტყეში სირბილს
მოყვა. ჯერ ადრევე გადანახული სო-
კოებით აავსო კალათა. მერე, თითქოს,
ტანში ეშმაკი შეუქდაო, სოკოებს ნამ-

დელი ომი აუტეხა. სორობში მიმალული, თავზარდაცემული კურდღლები და ქცინები გაფაციკებით უმზერდნენ ამ საოკრებას. ზრდილი და თავაზიანი მიკო, გუშინ რომ ისეთი მოწიწებით ჰრიდა სოკოს, თითქოს ქალწულს გულისპირს უხსნისო, დღეს არც პატარა ღრუბელა-სოკოს ზოგავდა, არც ერთობ პატივსაცემ ფშუკურას ერიდებოდა და აღარც ეს-ეს არის გამოჩეკილ, პაწაწა მჭადა-სოკოებს იცოდებდა. კვერცხივით ჩამრგვალებული, უგემური მგლის სოკოებიც ვერ გადაურჩნენ მოხუცის რისხვას, ხმაურით სკდებოდნენ მის ფეხქვეშ და შავ მტვერს აბრჩოლებდნენ. შუადღისას მიკო ტყიდან გამოვიდა და სოფლის გზას დაადგა. უკან გავერანებული კორდები, ფფასავით ერთმანეთში არეული, გაპყლტბილი სოკოები, მცენარეულის დახვავებული ნაგავი — ერთ ღროს სათაყვანებელი ტაძრის მწუხარე ნანგრევები მიატოვა. წვიმას გადაელო და ჭარი უბერავდა. მუხის ფოთოლი ისევ ისე უმშვენებდა კინკრისოს. მიკო ქვების გროვებზე ჩამოჯდა, ქურთუკის ჯიბეში გადაწახული სოკოები ამოიღო, კანი გადააყალა, მერე ისევ სარჩულში ჩაიჩურთა და შინისაკენ წაეხეტა.

— გელირსა! — წაიდუღუნა ცოლმა და გაოცებული მზერა შეავლო კალათას. — საღამომდე არ მოვა-მეთქი, ვიფიქრე, არც არაფერი მომიმზადებია.

— საქათმეში ორიოდ კვერცხი მგულება, — მშვიდად უპასუხა მიკომ, — მანამდე სოკოს ვაფუცქვნი.

სელესტი, ჩვეულებისამებრ აბუზუნდა, მაგრამ, ქმრის მორჩილებით ნასიამოვნები, საქათმისკენ წაივინა კვერცხების გამოსატანად. მიკომ ჯიბისკენ გააპარა ხელი. როცა ქალი უკან მობრუნდა, მაგიდის მუშაბაზე ლამაზად დახვავებული დარჩეული სოკოები დახვდა.

— სალათასთან ერთად პირდაპირ მისწრება იქნება, — თქვა მიკომ, — ახლავე მოვამზადებ.

სელესტმა გაოცება ვერ დაფარა.

— ხედავ, კაცმა რომ ერთი გვარია, ნად შეგახუროს, ფიანდაზად... გაიშვილები ფეხქვეშ კიდევ კარგად გაქცევი!

ტაფაზე კარაქი აშოშინდა. კატამ სუნი იყნოსა, სამზარეულოში შემოიპარა და გაქუცული ტანით სელესტს გაეხახუნა.

— გაეთრიე, ქეციანო!... ლორმელ, რალას უცდი? სუფრა გაშალე.

მიკომ განსხვავებული თევშები მოიხიანა. ერთი, ლაფონტენის ცნობილი იგავის სცენა რომ ამშვენებდა (პირველი ოჯახის მოგონება გახლდათ), თავისთვის დაიღო და მონჯღრეულ, თივაგაცილ სკამზე დაეშვა. სელესტმა კარგა ხნის დაუბანელი თმა შუბლიდან გადაიწია, კვერცხები დატეხა, კიდემორღვეულ ღრმა თევში ათქვიფა, ერობკვერცხი ტაფაზე გადააბრუნა და ორ არათანაბარ ნაწილად გაპყო, მოზრდილი ნაპერი თავისთვის გადმოიღო, მომცროს კი მიკოს თევშზე მოადენინა ტყაპანი. ესეც რომ მოითავა, ღუმელს მიუბრუნდა, შემწვარი სოკო გადმოიღო და მაგიდაზე შემოდგა.

— გადაიღე, ლორმელ... შენ რა, ციება ხომ არ შეგეყარა?

— წვიმის ბრაღია... — ამოილულულა მიკომ, — მგონი ვაცვივდი.

სელესტი აღარ ჩაძიებია, სოკოს მიადგა და ნახევარზე მეტი გადმოიღო, დანარჩენი კი ქმარს უწილადა. ძონძროხა და გაჭირვებული, მკერდით მაგიდას ჩამოაწვა და ხელიპინით შეუდგა ჭამას.

— ...კარგი რამაა!

— მეც, მანდა ვარ — უპასუხა ცოტა არ იყოს შეცბუნებულმა მიკომ.

— სალათას რატომ არ ჭამ?

— მართალი ვითხრა, არ მინდა... კუჭი მძმარავს.

რაო, კუჭი გტკივა? ისერივად გაიოცა სელესტმა თითქოსდა ადამიანისათვის ტკივილის მიყენება მხოლოდ მისი პრივილეგია ყოფილიყო. — მუშაობა მოგარჩენს.

ნაშუადღევს სელესტმა ღელეში იბანავა. მიკოს სახლიდან ფეხი არ გაუდ-

გამს, ცოლის არყოფნით ისარგებლა და ნაწილ-ნაწილ შეაწება დაფლეთილი რვეული. ამ გულისგამაწვრილებელ საქმეს ორი საათი, კარგა ბლომად ნერწყვი და ერთი გორგალი წებოვანი ქალაღი შეაღია. მერე, ავად თუ კარად, „მცირე ატლასი“ გაკერა და სამოცდამეტრამეტრე გვერდზე სანიშნი ჩადო. საქმე რომ მოილია, კუთხეში მიგდებულ კატის მუთაქაზე ჩამოჯდა და ლოდინს მოჰყვა. თავს უკეთ გრძნობდა და ბუნებაც გამოუკეთდა.

— ყველა ყველა და შეცდომა კი არასოდეს მომსვლია, — მისდაუნებურად ხმამაღლა წამოიძახა და საკუთარი ხმის გაგონებაზე თვითვე გაოცდა.

სახლში მობრუნებულ ცოლს თვალი რომ შეავლო, მოხუცი დამშვიდდა. ქალი ხუთ საათზე მოვიდა, სახეზე მკვდრის ფერი ედო, მთელი სხეულით ცახცახებდა და ძლივს მოათრევდა თერთრულით სავსე კალათას. თმა შუბლზე ჩამოშლოდა, ქვედა ტუჩი კი უშნოდ გადმობურცვოდა. სკამზე დაეხეთქა და ძლივს წაიღულღულდა:

— ლორმელ... მუცელი არ გტკივა?

— მე? არა... — უპასუხა მიკომ; — ასეც იყო, ტკივილს ვერაფერს გრძნობდა — რატომ მეკითხები?

— ოპ, — ამოიხვნეშა ქალმა, — თუ ასეა, საშიშიც არაფერი ყოფილა.

მერე არყის ბოთლს გადაწვდა, რომლისთვისაც კარადის კუთხეში მიეჩინა მუდმივი ადგილი და კიქა სანახევროდ შეიგისო.

— გირჩევნია, ლოგინში ჩაწვე, ჩემო სქელუა! — ურჩია მიკომ.

სელესტი ბანცალოთ გავიდა თავის ოთახში და საწოლის ზამბარებს კრაქუნე აუტეხა. მიკო რვეულს მივარდა და ჩაწერა:

„შხამა სოკო საუკეთესო საწამლავი ყოფილა“. მერე, ეტყობა, პროფესიულმა სინდისმა შეაწუხა, ერთი-ორი წუთით მუდმივი კალამი კბილებში გაიჩხირა და ახალი სტრიქონი დაიწყო.

„ამბობენ რომ შხამა სოკო კაცს ჭამიდან ექვსი საათის შემდეგ ჰკლავს,

— ატლასში ისიც კი წერია, ძმარი საწამლავს ხსნის და მის კრქმედებას აჩქარებსო. ასეც უნდა იყოს. სელესტმა სალათას მოულხინა, მე კი პირიც არ დამიკარებია. აჰი, ამიტომაც ჯანზე ვარ!“ საკუთარი სიბრძნითა და მართლწერით კმაყოფილი მიკო სკამის სახურვეზე გადაწვა და პირქუში მხიარულობით წაილიღინა:

ფლობოროტი, ყიამყარალი
სამეთოს მიღის ქალი...

მაგრამ ეს საზეიმო-სამგლოვიარო პიშინი ცოტა ნაადრევად მოუვიდა. ოთახიდან ცოლის მკაფიო ხმა შემოესმა:

— ლორმელ, ღამის ქოთანნი მომიტანე!

„ეშმაკმა დალაზგროს, ნეტავ კი არ არწყვიოს“, — ინატრა მოხუცმა, ჭურჭელს ხელი წამოავლო და ოთახში შეარბენინა. სელესტმა ერთი-ორჯერ ამოისლოკინა და ქოთანი გაავსო. „კარგა ბლომადაა! — გაიფიქრა მიკომ, — მაგრამ ვერც ეს გიშველის. შხამა-სოკომ პატემა არ იცის“. გული მიინც ეთანალრებოდა და ქოთანს თავის მსხვერპლის პირს უმარჯვებდა. ეს სანახაობა სულაც არ ეპიტნავებოდა, მაგრამ საბოლოო შედეგის გარდუვალობის რწმენა მხნეობას მატებდა.

სელესტს დონდლო ხორცი პერანგის სალტეებიდან ამოჩროდა და დუნედ ჩამოკიდებოდა. სიმყარალისაგან მიკოს გული კინაღამ აერია და ფერი დაკარგა.

— შენ... შენც ცუდად ხომ არა ხარ? — ამოიკვნესა სელესტმა, რომელიც მხოლოდ ახლა დაინტერესდა მეუღლის ბედით. „მართლაც და, ავად ხომ არა ვარო?“ — გაიფიქრა მიკომ და მქრალმა ღიმილმა გადააურბინა სახეზე. მაგრამ ყველაფერი რიგზე იყო. კუჭიც დაუამდა.

— არა, აღრენით შეეპასუხა ცოლს, — ძალიან კარგად ვარ. მერე ქოთანნი რომ გაქონდა, ხმადამლა დაამატა:

— ვერაფერი გამიგია! — დრო ვადიოდა. ქალბატონი ლორმელი საწოლზე იკრუნჩხებოდა, ხელე-

ბი მუცელზე შემოეკედო და ქმარს ხან შეველას შესთხოვდა, ხან კი თავგამოდებით თათხავდა. მიკო ყურსაც არ აბარტყუნებდა. სამზარეულოს მაგიდაზე კალათი გადმოაპირქვავა და სოკოები ზომის მიხედვით იმგვარად დააღაგა, რომ სამკლოვიარო გვირგვინს დაამსვავსა. სინდისის ქენჯნას, წამითაც არ შეუწუხებია.

— ფილომენა — ხმა მოაწვდინა დედილო ლორმელმა.

მიკო გააოცა ასეთმა მიმართვამ და იფიქრა ბებრუხუნა საცაა სულს განუტევებსო.

— ფილომენ, ნაღდად გვკვდები. ექიმს დაუძახე!

— აბა ეგ რამ გაფიქრებინა, ჩემო სქელუაე! ჩხვლეტები გექნება.

მიკოს დროს გაყვანა სურდა. მაგრამ სელესტი მშობიარე ქალივით აკივლდა. მეზობლებმა ფანჯრები დააღეს — ბევრს ჯერ კიდევ ეღვიძა.

— რა უბედურება შეგეყარათ? — შემოუძახა ბერტინმა. — „ასე და ამგვარად“ ხომ არ მოვიყვანო? მიკომ სახე დამანჯა, მაგრამ უარი ვეღარ თქვა და თავი დაუქნია. ექიმი შერელი, მეტსახელად „ასე და ამგვარად“, ნახევარი საათის შემდეგ მოვიდა ბერტინას თანხლებით. ჩამრგვალებულ-ჩაკეპატებულ, მხიარულ და ენაკვიმატ ექიმს გრძელი რეცეპტების წერა არ უყვარდა. ერთი ეს იყო, რომ სიკვდილის პირას მისული ავადმყოფის ქირისუფლებს ბოლო წუთამდე არ გადაუწურავდა იმედს. ექიმი ლოკებატკეცილ, ოფლიან სელესტს მიუჯდა. პერანგი წამოხადა და დიდხანს ზილა ქალის აფუებული სხეული. მერე ცერა თითი დააკვირა ქონმოძალებულ მუცელს და სელესტმაც სიმწრისგან იკივლა.

— ასე და ამგვარად, კობტა აპენ-ბ. „მნათობი“, № 8.

ლიციტი გაქვთ! — ჩაიხიბითთა ექიმმა:

— აპენ... აპენ... აპენლიციტი?

ენა დაება მიკოს — დარწმუნებული ხართ?

მოხუცს ბრაზი ახრჩობდა.

— დიდი არაფერია! — ანუგეშა შერელმა. ექიმის სიტყვები ხანჯალივით ესობოდა გულში საბრალო მიკოს.

მოხუცი შებარბაცდა, სამზარეულოსაკენ დაიხია და კარები გამოხურა ბერტინი აღშფოთდა:

— პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, მამილო მიკომ აურია! სამოცდათხუთმეტი წლის კაცისაგან აბა სხვას რას უნდა ელოდო?

— ლორმელს ეშინია... — წამოიყენავლა ავადმყოფმა. — შუადღისას სოკოები მოიტანა და ჰგონია, რომ მოვიწამლე. ჩემი დარდი სულაც არა აქვს, სახელის გატეხვას უფრო უფრთხის.

— მიუტევოთ მოყვასთ ცოდვანი მათი, — გაიხუმრა შერელმა, — ეს ყველა კარგი, მაგრამ დროა საქმესაც მივხედოთ. სასწრაფო დახმარებას დავურეკავ, დედილო ლორმელს გადაუღებელი ოპერაცია სჭირდება-მეთქი. ბერტინ, მანქანის მოსვლამდე აქ დარჩით და ტყვილების დასაყუჩებლად ცივი კომპრესები დაადეთ. მამილო ლორმელს კი, იმედი მაქვს, იმის თავი მაინც შერჩა მეყვასბისაგან უიხული ითხოვოს.

ამ სიტყვებზე ექიმმა სამზარეულოს კარი შეაღო. ოთახში არავინ იყო. იატაკზე გასრესილი სოკოები და სასკოლო რვეულის ნაფლეთები ეყარა.

— მგონი, არ შემცდარხართ, ბერტინ... ეს ტყუილი სად გადაიკარგა, ერთი მაკოდინა?

• • •

მიკოს თავზე წაეველო ხელები და რაბისკენ მიძუნძულებდა.

— საკმელად ვარგისი ყველა სოკო ვიცი, — ბურტყუნებდა თავისთვის, — ეს ერთხელ მივაღეჭი შხამიანს და ისიც...

მოხუცმა კომბოსტოს ხივეს წამოპკრა ფეხი, წაიფორხილა და სიტყვა ყელში გაეჩხირა.

— არ უნდა მექნა, — სინანულით თქვა და წამოდგა.

მიკოს სელესტის ბედი აღარ აწუნებდა. რაბის კიდესთან რომ მივიდა, სათქმელი დააზუსტა:

— ტყე არ უნდა გამენადგურებინა... არც სოკოები... მათ ხომ ჩემთვის არა-

ფერი დაუშავებიათ... არც არაფერი შემყარეს... რადგანაც ცხადია, რაბის ფარიდან წყლის ჰავლი იღვრებოდა და ღამეს აბრეშუმის გაბმული შრიალით ავსებდა.

— ...რადგანაც, ცხადია, არ შევმცდარვარ. ეს არც შეიძლება მომხდარიყო! — დარწმუნებით წამოიძახა მიკომ. მოხუცი დაიხარა, მის ფეხთით წყალმცენარეები და ლელქაში ერთმანეთს გადაჰლობოდა. ასობით ვარსკვლავი უცხო სამყაროს სოკოებივით კიაფობდა და ცაც ამოპირქვავებულ ტყეს ჰგავდა. მიკომ ხელები გაიწვდინა მდინარისაკენ და თავქვე გადაეშვა. კინკრიხოზე მიკრული მუხის ფოთოლი ნელა ჩამოცურდა და მოხუცის სხეულზე უსწრაფესად გაჰყვა დინებას.

თარგმანი ზიორზი მაიჯაშვილისა

ვიროს ხარბიანი

ფეროების კოლიგონი

რა ღამაზე დაეწყებინა ხოლმე წეროების ცის კახადონზე.

ქარავენ თავში მეთაური ჩაუდგება, ყველაზე ღონიერი და ძლიერი, რათა უკან მიმყოფლებს ფრენა გაუადვილოს, გუნდი სამშვიდობოს გაიყუანოს. ამ ცის ღაფვარდებზე, უკიდურეს პირიწონებზე, უსასრულოა მათი მართლა, დაშქანცველია ფრინველია მარათონი.

პარადზე ცაში აჭრილი და სიმეტრიულად დაწყობილი წივადღებზე თვითმფრინავების ასოციაციას აღძრავენ წეროები. არავის სმენია, გუნდი არეულია, თოფის ხაჭქვდაც კი მხოლოდ წუთიერად თუ შეჩქვრდება წეროთა გუნდი, მერმე ყველა თავის ადგილზე აკვებს, მოუტყუარე წეროებს ზმა დაეწმინდებათ. კვლავ ძველებურის სიმშვიდით გაუწყებინა ცისიერ ბილიკებს, მეთაური ფაშადან-ფაშად უკან გადმოხედვას ხოლმე თანამოძმეთ, უკვედშემთხვევისათვის გადმოხედვას... იცის, ამ გადმოხედვასი არის რაღაც მშობლიური და ახლობელი, შეგუღლიანებელი.

თვითმფრინავები და წეროები...

მაგრამ ვინ უწყის, რა ენერჯისა და ძალის ხმევის ფაზად უქდება მეთაურს წინაშელოლობა, რა ქანცამოშტეულია მისთვის უფალ სავრცეებთან შეხება, ქარებსა და წარღვებთან პირველი ევეთება, სხვათათვის გზის გაადვილება. ყველაზე მეტი ქირსი და წვაშა ჩიედიდება თვალბეში, ყველაზე მეტი ქარი და ლუსკუმი ებღება და ეხეთქება მხრებსა და ბეჭებზე...

არ ვიცი, რამდენად ბუნებრივია ეს უცნაური ასოციაცია წეროებისა და თვითმფრინავებისა, მაგრამ ამ პირველსავე დღეს, აქ რომ მოვდი ამ უშველებელ დაწებებულღებში და მისი საქმიანობის სტრუქტურაში, წარმოების ანაბანა. ში, ასე თუ ისე, გავრკვევ, წამიერდა თითქმის წეროების შორეული კავკავი ჩამესმა, რომელიც მერმე თვითმფრინავების გუგუნში ჩაიკარგა...

ხილო რიცა ქარხნის დირექტორის კახინტს

მივადგეი და უშველებელ და ერთი შეხედვით პირქულ, უკაცრიელ ოთახში წარმოების ხელმძღვანელი პანტიკო თორღია გავიციანი, წეროების მეთაურზე ფიქრი კიდევ უფრო გაიციკოვდა. ჩვენი საუბრის კვლობაზე უფრო და უფრო მიმტყიდებოდა ჩემი პირვანდელი ვარაუდი მეთაურის არც თუ უდრტიანელი ცხოვრების თაობაზე. ამაზე პირველ რაგში გაგრძელობნებდათ ქერ კიდევ საქმიად ახალგაზრდა კაცის დაფიქრებულა, ნაოგებით დაფარული, კონსტრუქტორის ურთულეხა სამუშაო ნახაზეზავით დასერალი სახე, სევდადაფერილი საქმიანი იერი, საიდანაც თითქოს შავშვიმინდროინდელი გავირევისა და ხილტაკის ცვი ქარების ქროდენს, ხოლო რიცა უნაბრანო ბავშვთა სახლი ასხენა მასხანქელში და ოშის წლებში ამ არც თუ სახარბილო დაწებებულღებში შეუფუღელი თავისი შეგობრები მოიგონა, ნათელი ვახდა, ვისთანაც მქონდა საქმე, რა ტიპის ხელმძღვანელთან ვსაუბრობდი. ეს ძუნწი, საქმიანი, ერთგვარად თითქოს მზარდი და მონოტონური მსქელობა, ფიქრიანი თვალები ყველაფერი ისედაც მეტყველებდა პანტიკოს წარსულზე, თვითონ სახელიც კი თითქოს რაღაც სევდიანი სიფლური იდელის შემსყველი იყო. თითქოს სიმბოლურად იმეამინდელ გაჭირვებულ უოფანა და ქარციცხლან დეიებზე მეტყველებდა.

ხელმძღვანელის ტიპი... უფრო სწორად, სტერეოტიპი.

ღამაზე და მოწყობილი, უდარდელი, ენაწულიანება, სეწარმოს გაჭირვების ეამსაც კი სახემომლიმარნი და უდრტიანელი. რამდენი შეგხედრია ასეთი, თითქოს მათ არც ებებოდეს ეს ჩივარდნა, გეგმების შეუწრფლებლობა, თითქოს სხვისი ზრალია ყველაფერი და სხვამ უნდა აგოს სასული. თითქოს ეს ჩვეულებრივი ამბავია და მათ განწყობილებასთან უკველივც ამას არავითარი შენაგანი კავშირი არა აქვს.

პანტიკო კი ქარხნის ცხოვრებით ხელუღმებ

დობს. მოგვუწუნე მანქანის რომელიმე მნიშვნელოვანი დეტალით ჩართულია მის უკველდური რიტმში. ერთი თვალის მოხუცება და...

ცხოვრების ზეცურება სკოლამ, საქმისადმი გულიანმა, პაპუბისმგებლურმა და მოკიდებულებამ, მორალია, ნაოუბები მოუმრავლა სახეზე და ის უნარდღეობის ნატაბილი წამყარა, მაგრამ, სამაგიეროდ დიდება მოუტანა. თვითონ არასოდეს არ იტყვის ასე — დიდება მომიტანაო, მისი ზუნების ადამიანებისათვის მსგავსი თვით-აღიარება თუ რკელამა უჩვეულო და უცხოა. ეს მე მგზავნება, რომ რესპუბლიკაში უდიდებო, მეთაური ქარხნის ზელმძღვანელობა ჭრ კიდევ ახალგაზრდულ ასაკში (პანტიკო ორმოცდათუთი წლისა ვახლავთ) მართლაც დიდებაზე მეტი თუ არა ნაქლები რითია. მით უმეტეს, როცა ასეთი სახსუნისმგებლო თანამდებობა დამსაბურვებით არის მოკიდებული, ავტორიტეტა კი უკველდურია საქმიანობით არის განწყობილი... და ეს დიდი ნდობაც აქედან გამოდინარეა, რომელიც მის მინარტ გამოიჩინა პირველ რიგში კოლექტივში, და ასევე, რაღა თქმა უნდა, რესპუბლიკის ზელმძღვანელობაში.

რუსეთში, ქალაქ სარატოვში პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ხელმძღვანელი ვანუკილია, დამხმარე მუშის საქმიანობა წლების განმავლობაში, რათა რეკორდზე თავი გაიტანოს, ელემენტარულად ჩაიყვას და საზელმძღვანელობა და სასწავლო ნივთები მოიხარავს. მეტრე დაწინაურება, უფრო სწორად, ინფინარად მუშაობა თავისი სპეციალობით. 1988-ში სამ. შობლობი დაბრუნება და საავიაციო ქარხანაში კონსტრუქტორია. ასე თანდათანობით აღიარება, მთავარ ინფინარად არჩევა და ბოლოს 1979 წლიდან — ქარხნის დირექტორად განწყვნება.

კოლექტივის ნდობა... არჩევა, დაწინაურება. ეს სიტყვები უყვლა თავის ადგილზეა ნახმა. რი. არასოდეს არ წაწეულა წინ, ერთი საფეხურიითაც არ დაწინაურებულა პანტიკო დამსახურებლად, ნდობაშით თუ ზიქებისა და მფარველების წყალობით, უკველთვის ერთი ნაწილი, საქმიანი ნიშნით ხდებოდა მისი ერთი ადგილიდან მეორეზე გადაყვანა. მითუმეტეს აქ, დამატრკობს ქარხანაში, სადაც შეშფახებლობის, დაწინაურებისა და კადრების განაწილების დემოკრატიული, კოლექტიური პრინციპები მოქმედებდნენ ჰველითაგანვე, და სადაც უკველგვარა უმნიშვნელო გადაადგილებაც კი კოლექტივის საერთო გადაწყვეტილების საფუძველზე ხდებოდა, ვერავის ვერაფერს ვერ გა. მოპარებდი, თადელობა და საქმისადმი მედროულად, აზვარებაანი დამოკიდებულება არ შეგრებოდა, უკველშემთხვევაში, მოწვევებითი ერთგულებით შორს ვერ წავიდოდა ადამიანი.

პანტიკო ამ დაწინაურებას, ეს ვაი, მის აღიარებას კოლექტივისა და რესპუბლიკის ზელმძღვანელობის მხრიდან, გააჩნდა მეორე, მე-

ტად მნიშვნელოვანი მხარე — შეგრებება და იმედი იმისა, რომ საერთო კველად სურმე არც ასე ადვილად იკარგება და ელფვა დამწყვენას, თორმე ჭატო და ფქვილი უკველთვის არ აღიარება ერთმანეთში, კატორკაცობა, მამულიშვილობა, ბოლოდაბოლოს, ფასდება, სიმარტლდე იმარყვებს, შესაძლოა ვაი, წინაპრების ბრწყინვლი ნათქვამისა არ იყოს, — „ბიჯით დადიოდეს“, მაგრამ, რაც მთავარია, საბოლოოდ მაინც იმარყვებს.

და ამ მომენტს არა მხოლოდ ერთადერთი პანტიკოსათვის ჰქონდა კველმწეული მნიშვნელობა. დღეს, ჩვენს რთულ ეპოქაში სიმარტლდის რწმენას მრავალი ობიექტური თუ, არა-ობიექტური ვარემოება ქინცავს და ემტერება, ხევრი რამე და ვაწმე ეღობება ვწად, და ამ ვითარებაში არც თუ ადვილია ამ ვწის ერთგულება; ბოლიმდე მყოლია; მხოლიდა განსაკუთრებული ნებისყოფის, მტაცვე მრწმისა და პრინციპების მქონეთ ძალეით ერთხელ დასახული მიწის ბოლიმდე ერთგულება. რომ ვოქვით, მრავალი ემტერებაო, ზმარად ისეც ხდება, რომ ეს მართობი, ვაყატური მართალი ბოლის ერთობ უსახურად, უღმელამოდ მთავრდება ბოლიმდე. ეს არის უყვლავი დიდი უხედურება არა მხოლოდ ამ შეუპოვარი მორბენალისათვის, თავისი შრომა და ამავე რომ არ დაუფასებს, არამედ მთელი საზოგადოების პატობისანი ნაწილისათვისაც. გლტკაცო იმედით უხედვმდებლობა, და არა მარტო გლტკაცო, უყვლას მხნეობასა და ძალას მატებს მომავლისათვის რწმენა და იმედი, და როცა ეს წმინდათა-წმიდა, სულში მოვიგზავნე ღამარად ქრება, მერმე ადამიანთა ვულში ურწმუნობა და სინდრე ისადგურებს, მამინ იძლიებენ სინდრე ცთოლებანი და ეშპაიხეული კობხევისი.

პანტიკოს გამარყვება კი მთელი კოლექტივის გამარყვება იყო, დამატრკოდებს მუშური ტრადიციების დირსეული წარმოადგენელი მოცვლინაი ზელმძღვანელად. ადამიანი, რომელიც მწვენივრად ერტვება ნახაზებშიც და უოლიდი კოლექტივის სულისმიერ ზველმდებოდა, მათს სატკიცრება და დაღბინებებში.

თუმცა ეს არც პირველი შემთხვევა ვახლდათ და, ზუნებრივია, არც უკანსეული იქნება — კადრების წამოყვებისა და დაწინაურების ტრადიციული მექანიზმი რამან ერთხელ აეწყო დემოკრატიულ პრინციპებზე, მისი შეცვლა ძალიანაც რომ ეწადოს ვინმეს, უყვე შეუძლებელიც კია. მითუმეტეს რომ ამჟამად რესპუბლიკის ზელმძღვანელობა უყვლა დონის ზმარობის, რომ ეს, ქარხნისთვის დამსახურებელი, მთელი რესპუბლიკისა და შესაძლოა კავშირის მასშტაბითაც კი გამორჩეული საკადრო სტრუქტურა კიდევ უფრო განამტკიცოს, ახალი შტაბებითა და ნულანებით გაამდიდროს, უფრო თანამედროვე და მოდერნისტული ელფერი შესძინოს და, რაც მთავარია, უყვლა საწარმო-

დაწესებულებებისთვის ნორმად და შევსებითა და აქციის.

მართლაც ხალხთა პარტიის ის გულმოდგინება და მოწოდებულობა, პარტიის ცენტრალური კომიტეტი და მინისტრთა საბჭო რომ მოუწოდებს დადი და მცირე სამრეწველო საწარმოთა თუ რაიონების ხელმძღვანელობას პარტიული და სამეურნეო მუშაობის სტილის გარდაქმნისაკენ, სიახლეებისაკენ, მოწინავე კოლექტივებისა და რაიონების მონაპოვრებზე წერტილისაკენ, ყველაზე მნიშვნელოვანია ამ მოწოდებების ის გახლავთ, რომ ეს არ არის სხვათა შორის, ღონისძიების მოწოდება, პარტიის ცენტრალური კომიტეტი ექსპერიმენტების შედეგებისაზე პასუხისმგებლობას თვითონ იღებს თავის თავზე, და ამით ცდილობს ზოგადი რაიონის და მოუქმელი ხელმძღვანელების შევსებისას, მაგრამ, ამწინააღმდეგობა და დაძვრა აღვიდადან ყოველთვის მაინც არ ხერხდება. თუ ადრე ზემოდან მოდიხარე მითითებითა და კანონებში გამოქვეყნებულ ღონისძიებთა ტყვეობაში აყენებ ხელმძღვანელებს და ამ დაწესებულებათა კოლექტივებს, ამჟამად მდგომარეობა რადიკალურად შეიცვალა, რესპუბლიკის კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი და მინისტრთა საბჭო სოციალისტური დემოკრატიის პრინციპების შემდგომი სრულყოფისა და განვითარების შეტად ვახდელთ შევსების იძლევა. აქ კვეთიდან, წარმოება-ორგანიზაციების, პარტიულ-სამეურნეო ხელმძღვანელებისა და კოლექტივებისაგან ელოდება ახალ საინტერესო ინიციატივებსა და წინადადებებს. და ეს ახალი ამბავი როდეს ვახლავთ, ამ ბოლო ათწლეულში რესპუბლიკაში ჩამოყალიბდა შეტად ხელმძღვანელი ვითარება სოციალისტური დემოკრატიის მემკვიდრის სრულყოფისა და დახვეწისა, მისი განვითარების ახალ საფეხურზე აუვანისთვის. ყოველივე ამან კი საშუალება მოგვცა ამჟამად უკვე მთელი კავშირის მასშტაბით აღიარებული სხვადასხვა შეთობებისა და ექსპერიმენტების განხორციელებისა და აქ მიღებული შედეგების განვითარებისა. რესპუბლიკის ხელმძღვანელობის სრული რეობისა და მხარდაჭერის პირობებში იშვა ამა შის, მასშტაბის, გადამწინა თუ სხვა ექსპერიმენტები და წარმოუდგინა, რომელია მნიშვნელოვანზე დღეს მალე ტრიალიდან ხშირად გვეხმის ბოლოზე პარტიულ თუ სამეურნეო დარგის სახელმწიფო მოღვაწეთა პოზიტიური შედეგებისა.

მართლაც, საქართველო, რომელიც ამ რამდენიმე წლის წინ რესპუბლიკებს შორის წარმოების ტემპის ზრდის მიხედვით მხოლოდ ბოლოსწინა ადგილი ეკავა, დღეს მოწინავე პოზიციებზე გავიდა ამ გახდელში ექსპერიმენტებისა და სახალხო მეურნეობის დარგებისა თუ ჩვენი ცხოვრების სხვადასხვა უხერ-

ხე კმედიოთი ღონისძიებების განხორციელების წყალობით.

მაგრამ ექსპერიმენტები, როგორც წინააღმდეგობა, როდეს ამოიწურა, დრო ახლანაღ ამოცანების აყენებს ჩვენს საზოგადოების წინაშე, და რესპუბლიკის ხელმძღვანელობას სოფელ არ მიაჩნია სიახლეთა დანერგვის პროცესი ამოიწურულად. პირაქით, როგორც უკვე იქნა, აქი უქმყოფილოც კია ამ პროცესის მომდინარეობის აჩანახურველი ტემპებით. ამის შესახებ ახლანაღ თბილისში ჩატარებული პარტიული და სამეურნეო აქტივის კრებაზედაც მწვენივრად შეახსენა საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის პარტიულმა მდიანამა რესპუბლიკის ზოგადი რაიონის პარტიულ ხელმძღვანელებს. ამ საქმეში, რაღა თქმა უნდა, მცირე როლი როდეს ენიჭება მკვლელის ძალის. ამას წინააღმდეგობა ექსპერიმენტის კომიტეტის პოლიტიკურ მოიწინა და მიიღო საქართველოს ცენტრალური კომიტეტისა და მინისტრთა საბჭოს წინადადება სოფლის მეურნეობის სამინისტროს, წყალთა მეურნეობის, და საქართველოს სახელმწიფო კომიტეტის მანაზე ერთიანი ორგანიზაციის, მსხველი სამმართველოს — სოფლის მეურნეობის წარმოების სახელმწიფო კომიტეტის შექმნის თაობაზე. ამ კომიტეტმა უშუალოდ უნდა და უხელმძღვანელოს რაიონულ დარგობრივულ განყოფილებებს და მთლიანად უნდა წარმართოს სოფლის მეურნეობის დარგში შექმნილი ვითარება, წარმართოს და იკისროს კიდევაც პასუხისმგებლობა. ამ ღონისძიების ხორცშესხმით საბოლოოდ გადაწყდება ერთი შეხედვით თითქმის ნაწარმა ტრეშარტება, ხანამდვილეთა კი რაიონულ სახეობა ტყვეობა აქხიონია, რომ მისთვის ერთი მიხედვით და პარტიული უნდა შეუდგეს...

აქ მხოლოდ ერთ ღონისძიებაზე, ერთ რესპუბლიკურ სიახლეზე გვკონდა საუბარი, მათი ჩამოთვლა კი შორს წაგვყავანდა. და როგორც ზემოთაც იქნა, ამ განახლების პროცესებს, ზემოდან მომდინარე იქნება აქი თუ კვეთიდან, თავისი გონიერის, უფლისშემწე, იმდენი ინტერპრეტატორები და კვიანი შემხრულელები სტირდება, რადგანაც, როგორც ამის თაობაზე შეხასივნებად იქნა სკკ ცენტრალური კომიტეტის ნოემბრის პლენუმზე სკკ ცენტრალური კომიტეტის ვენტრალურმა მდიანამა ამხანაგმა იური ვლადიმერის ძე ანდროპოვმა — „ჩვენი სოციალისტური სინამდვილე თავის განვითარების ჩვენს წინაშე აყენებს ახალ-ახალ პრობლემებს, რომელთა გადაწყვეტას მშა რეცეპტებმა არა აქვს. ყველა ჩვენგანმა უნდა ამოვივოს პასუხი ამ კითხვებზე. იპოვოს კოლექტიურად, განაზოგადოს სახეობური და მსოფლიო გამოცდილება, მოახდინოს საუკეთესო პრაქტიკის მუშაობა და შეცნობილი ცოდნის აკუმულირება“.

ამ მდგომარეობა გვაქვს ამ თვალსაზრისით

დინატორის ქარხანაში როგორ მოულოდნელ მა-
ხებს ამ ცხოვრებისეულ ახალ-ახალ საზრუნავ-
ებზე. დროს მერ წამოჭრილ კობელებზე, რა რე-
კეტებს იწერება თანამედროვე მოთხოვნილე-
ბათა სამართლებრივ ქარხნის ბელმძღვანელობის,
მისი სპეციალისტების და შიდა კოლექტივის
მერს და ნაერთად, რა როლს ამჟებებს მასზე
რესპუბლიკის ცენტრალური კომიტეტი, მისი.
ტრია საბჭო, შიდა ჩვენი საზოგადოებრიობა,
როგორ განისაზღვრება მისი როლი და წვლილი
საქართველოს ეკონომიკის, ერთნაირი სახალხო
მეურნეობის განვითარების საქმეში როგორია
მისი მნიშვნელობა ჩვენი რესპუბლიკისათვის?

ჩვენს საზოგადოებაში ბუნებრივად არსებობს
ქვეშევსეული ცნობისმოყვარეობა ამ კობელების
მიმართ, ყველას აინტერესებს ამ მოწინავე სა-
წარმოის ხელმძღვანელ კლასტებში ჩაბედა, სა-
მომავლო გეგმებში გათვითცნობიერება...

მაშ ახვ. გავაგრძელოთ ჩვენი საუბარი ქარ-
ხნის მეთაურთან პანტიკო თორდიასთან.

თუმცა მისი, როგორც დირექტორისა და ბე-
ლმძღვანელის განსაკუთრებულ როლზე პანტი-
კო თორდია არ შეიამბებდა:

— მე ვფიქრობ, ქარხნისათვის სასურველია
საფუძვლის მათი კოლექტივი წარმოადგინს. ის
ადაჩინები ვინც უშუალოდ დგანს დაზვებთან
და პროდუქციას ქმნიან და არა ადმინისტრაციისა.
— შემეხატება თქვენთან მისი მნიშვნელობა.

— მაგარ მაშინ რატომ არის, რომ სხვადასხ-
ვა კოლექტივები სხვადასხვა ბელმძღვანელების, და
ახვედ სხვადასხვა ადმინისტრაციული აპარატის
ბელში განსხვავებულ შრომით შედგენს აღწე-
ვენს კოლექტივი. მათა ზოგადად არსობდეს არ
არის უნიკო, და უნარო, ეს ბუნების კანონა
და საზოგადოების დიალექტიკური განვითარე-
ბის კანონზომიერების ეწინააღმდეგება. უფრო
შობალიდგენია, რომ ერთნაირი ცდებოდნენ,
ყვენს უნარონი და უნიკონი, ან საშუალო
შინაყვებების მქონენა... თქვენს ქარხანაზე კ
სულ იმას ვაძიებთან, აქ ადმინისტრაციისა და კო-
ლექტივი განუყოფელი ცნება გახდავით.

პანტიკოს ღიბილი უყრებდა სახზე —
წითლი ავი თითქოს ეთიშება ქარხნის
ცხოვრებას, ჩვენივეს უცხო და მოწვედომელი
პრობლემების, თანხარ, უკლებიერა, მნიშ-
ნელობისა და ნაკლებმნიშვნელოვანი საკითხ-
ების წარს, ურთულესი ნახაზების მოზაიკის და
უფარდელად უცემიებდება თვადები, მაგარ
ეს არის მხოლოდ წითლი, მერმე კვლავ ის
ჭველი ხილარახილედ და სერიოზულობა ახად-
გურებს მის ახებაში:

— საერთოდ იდეალურ მდგომარეობად მი-
მანია, როცა ადმინისტრაციისა და კოლექტივი
ერთ შიდას ირგანიშნად არის შედობილებუ-
ლი, ერთ განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს და
მათ შორის ერთადერთი თანამდებობრივი და
უფრქვიური განსხვავებაა არსებობს. ჩვენი
მოცინავ ამაში მდგომარეობს, რომ ეს შედე-

ღების, ერთნაირი ბუნების ღველიაგან ტრადი-
ციულად მომდინარე პროცესებისაა უფრო
დაინკარო, ახალი ნიუანსებისა განსაზღვრავს,
განვითაროთ, უფრო მაღალ საფეხურზე ავი-
ყვართ იგი...

— თქვენთვის როგორ დიწყო დირექტორი-
ბა? რა პრობლემების წინაშე დადგით პირველ-
სავე ხანებში?

— თავიდან უფრო სკეპტიკურად ვუყურებდი
საკუთარ შესაძლებლობებს — მეგონა ვერ გა-
ვართმევდა თავს, ვანა იმიტომ რომ გამოცდი-
ლება მაქვს ან საქმისა მესწინად, უბრალოდ,
ამხელა ქარხნის, უფრო მარტივად იწვევდა
ვეთქვა — ქარხანა-კლასის ბელმძღვანელობა-
ზე ოცნებითაც არ მოცინებია მანამდე...

— თქვენ წიდან სახავეყო სახლი ახსენით...

— შევაწყვეტიანი საუბარი პანტიკოს.

— დიხ, თუნდაც ამ ფაქტორს თუ გადაწე-
ვეთ არა, რაღაც ქვეშევსეული მნიშვნელო-
ბა მათც ენიჭება. ომის წლებში ზუგდიდის
სახავეყო სახლში ვიჭრებოდი, ბუნებრივია,
დაღბინებულ ცხოვრებაზე დაპარაკოე კი ზედ-
მეტია, მრავალი გაჭირება და უბედურება გა-
დავიტანე, თუმცა იმ წლებში ვინდა იყო და-
ღბინებული, პანტიკო და წვადებით როგორღაც
დავუხბლტი კლანუებიდან საღებურიც, მომდო-
მებამ თავისი გაიტანა, საშუალო რომ დავამო-
ვრე ქარში გამოვიყენე, საჩატოვში სამშენებლო
ინსტიტუტში ჩავბარე, საღამოს დასწრებულზე
ვსწავლობდი, იმს ვმუშაობდი, მეც ინტერად
გადამოყვანეს... მოკრამდებულა, ჩემი ცხოვრე-
ბით ვამოკრობდი, დიდა პირტენიები არასო-
დეს არ მქონია, გაჭირებებისა და მეტულობის
ეამს ათვლას უოველოვას სახავეყო სახლში გა-
ტარებულ დღეებიდან ვიწყებდი. ბავშვობის
დღებარ ცხოვრებას ვადრადი ახლანდელ მდგო-
მარობას და მცირედითაც კმაყოფილი ვიყავი.

მაღე კი ჩემი ცხოვრება სულ სხვა გზით წარი-
მართა, საქართველოში გადმოვიდი საშუაოდ
და საავიაციო ქარხანაში ცხოვრების სასურ-
ველი დირექტორის თანამდებობაზე ამისრდა.
უამარონი ბავშვთა თავსესაფარი და დღეობადე-
ლი მდგომარეობა, მართლაც რომ სხვადასხვა
პოლუსებშია სწორედ ეს მოშენტი მქონდა მზე-
დველობაში, ზემოთ რომ ვამბობდი — ახვ
დაწინაურებაზე არც მოცინებია. მეთქი... ჩემი
სკეპტიციზმი ალბათ აქიდან მომდინარეობდა...

— მაგარ, საბედნიეროდ, თქვენი სკეპტიცი-
ზმი მოხვედებითი და წარმატად გამოიქცა...

— წარმოადგინეთ, რომ არა, ასეთი დამოკი-
დებულება საკუთარ თავისადში, ეტუობა, პი-
როვნული თვისება უფრო ვიდრე კონკრეტული
მდგომარეობით გამოწვეული დროებითი ელემე-
ნტარული მოშენტი. ზოგიერთ ჩემს კლდეგან,
ბელმძღვანელ მუშაკს, თითქოს მასების წარმა-
რთებისათვის განდლო ამ ქვეყანაზე, ისე ოლოდ
ვამბობდა ვეწოდებოდა, გაბარდებდა, აველოდაც
გადააქვს ხიანდებები, გულს არ აკარებს მტყო-

წინულ მომენტებს, მრავლად რომ გვხვდება ქარხნის თუ ნებისმიერი საწარმოს ცხოვრებაში, საქმიანობაში. ერთი სიტყვით, თავს იხედავს, როგორც თვეში წყალში. მე კიდევ პასუხისმგებლობის გრძობა ჩრდილივით ახდევინებია, და განგაშის ზარები არ მასვენებენ — „ვია თუ“, „ვია თუ“! ეს ერთსიარად გუბება როგორც წარმოების საკომპლექსი, ასევე კოლექტივის სოციალურ და საყოფაცხოვრებო ასპექტებსაც... ერთი სიტყვით, ეს შინაგანი განგაში მოიცავს ქარხნის მთლიან ცხოვრებას... უფრო კონკრეტულადაც შემიძლია ჩამოვყავალიყო სათქმელი — პირველი რიგში, ეს, „ვია, თუ“ გვიჩვენებს შეტარებულს გულსმშობს, გვიჩვენებს სინტაქსურად აირყვება ურთიერთის ქარხნისა და საერთოდ წარმოება-დაწესებულების ამგვარადელი მდგომარეობა, მისი ვაჭარვება და დაღიანება... უსუსტი საკომპლექსი კი აირყვება კოლექტივის, — ტექნიკური პერსონალიზი და მუშა-მოსამსახურეთა გუნება-განწყობილებაში, ურთიერთდასოვილებლებაში, თუ გვიჩვენებს მიმდინარეობას თვალსაზრისით წმინდად ირგანობების წინაშე ვარ უპირველესად პასუხისმგებელი, ამ სოციალურ და უსუსტი საკომპლექსი უე ამდამიანებს წინაშე ვაჭვ პასუხს, ვინც უპიტირება ხელმძღვანელობს მანდო, ამირანი თავის უფროსად... ახლა თქვენ თვითონ განსაჩეთ აქაური მდგომარეობა, და ის რთული ვითარება, რომელც ჩვენგან — ხელმძღვანელი მუშაკებისაგან ათას თვალსა და უფროს, უკიდურეს სულიერ დამახურობასს და შინაგან წონაწარმობის მოიხობვს.

— მაგრამ ასეთ პასუხისმგებლობას მხოლოდ გამარჯვებები მოუტანია თქვენთვის... ასე, რომ ღირს კაცმა ზედმეტად შეიწყუბოს თავი მინდობილ საქმეზე, ასე არ არის?

— და არა მარტო ჩემთვის, მეტად, უფრო წარმადობის თავი და თავი გულშემატკეპრული, პასუხისმგებლობის გრძობით განმსჭვადული დასოვილებლება მინდობილი საქმიანობაში. და ამ შემთხვევაში, მთავარია პირველების მოქალაქეობრივი პოზიცია, მე რომ ვთქვა წესით, წმინდად ირგანობების წინაშე ვაჭვ-მუთქი პასუხს, ეს ერთი მხარეა ჩვენს საქმიანობისა, მაგრამ არის კიდევ სხვა არანაკლებ მნიშვნელოვანი მომენტები — და უპირველეს უსუსლობა კი სწორედ ეს — საზოგადოებრივი, მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობის გრძობა ადამიანში. როგორც ესის ადამიანს კეთილდღეობა, დაწინაურება, დარეკტორობა, ან სხვა რომ თანამდებობაზე არჩევა, პირადი კეთილდღეობისათვის ეხარება მას თუ საერთოდ ადამიანისათვის და მახასიათებელ ადამიანურებასთან ერთად საზოგადოებრივი ინტერესებშიც ამორბავებს, რადაც შენაგან დამახურობასაც განიცდის ამ დროს, დაძახულობას, რასაც სწორედ მინდობილი საქმიანობაში პასუხისმგებლობის გრძობა ზადებს ადამიანში. ხელმძღვანელობა, ჩემის აზრით, არ ვაბ.

დავთ მაინდამაინც სასიამოვნო მდგომარეობა, სხვაზე ვერ ვიტყვი და, თანამდებობაში ვარსდევ საწარმო-დაწესებულების დამდგომარეობა ნამდვილად რომ ტაბილ-მწარე განცდებთანა დაკავშირებულია: ჩვენი კოლექტივის ხელმძღვანელობა სხვაგვარად ვერც წარმოიადგენია.

— უნდა ვთქვათ, რომ უფრო საყოფარეო გამოცდილებიდან გამოდინარა ამ შემთხვევაში... თქვენი კოლექტივი რომ სეციფიკურია, ასე ვთქვათ, თავისი მუარა და განსაღი ტრადიციებით განსხვავდება სხვა შრომითი კოლექტივისისაგან.

— რა თქმა უნდა, ძირითადად საყოფარეო გამოცდილებიდან გამოდინარა მოგახსენებთ ურთიერთის, ამიტომაც, შენაგან, ჩემს მოსაზრებებს განზოგადება აკლდეს, არცა მაქვს ამისი პრეტენზია, მაგრამ ერთი რომ მართლაც კვლავარჩებება, რომ ჩვენი ქარხანა მეთაურია რესპუბლიკაში თავისი მოცულობით, წარმოების მასშტაბებით და მრავალ სხვა მონაცემითაც, თანაც აქ მამდინარეობს ურთიერთის საინტერესო და სამეცნიერო პროცესების, ტექნიკური სიახლეების დანერგვა და ათვისება, ჩვენთან, ასე ვთქვათ, „მეგარი თავება“ მუშაობენ... ამასთანავე ქარხანაში საკადრო პოლიტიკა მასპინდელდება დემოკრატიული-კოლექტიური საფუძველზე. უკუდგავარ ვაკატორ ადგილზე დაწინაურება ზდება კოლექტივის ნება-სურვილის მიხედვით, გარედან ჩაურეცლად, რომ იტყვიან ხელმე, მთარეველებს გარეშე... ადამიანი უსადგინა დამახურობისაგან, წლებს მანძილზე შექმნილი ავტორიტეტის მიხედვით, დაახლოებით ამ პრინციპით აკ მთავი რომ ზევისებურს არჩევდენ რველად, თქვენთან რომ მსხვედს ასახელებენ ზოლმე. ადამიანზე მთელმა კოლექტივმა უნდა შეიმუშოს თავისი აზრი და გამოქვას თედს მამადალა. უღირსი რომ მოქცეულყო სთავებში ამისი პრეცედენტი ქერ არა გვერინა გარდა...

— გარდა ერთისა, არა იმ ავადახსენებელმა შემთხვევამ რომ გამოამწერა არაწადების ბანდა.

— ეს შემთხვევა ჩვენი აქილევსის ქუსლი გახლავთ, და მან, ღამისა, წუალში ჩაკვიურა წლების მანძილზე მოპოვებული წარმატებები, ჩირქი მოსტყო ჩვენს ტრადიციებს, ავტორიტეტს... მაგრამ ასევე უნდა ითვას, რომ თანამდებობის ხალხი იხინი არა უსუსლოდ და, რაც აგრეთვე მნიშვნელოვანი მომენტია, ჩვენთან ადგილობრივი ძალებით შევქელით მათი ადამიანები. ესეც რომ ჩამეს ნიშნავს, კი არ მივჩიქმნაღვს და არცა ვცდილობა ამ გარეწრების ჩადენილად აუცი საქმეების გამო პასუხისმგებლობა თავიდან ავცილებინა... თუმცა ამ საკომპლექსი ჩემი მოადგილე პატივცემული უშანგი დონდავ მოგახსენებთ უფრო კარგად. ხანდობების გამოვლენა და მათი შეპყრობა პირველ რიგში მისი დამახურობება.

საბრძოლველად — „პორტრეტები“ —
პარტიაში კინეზოგრაფიული

ქარხანა... პირველ რიგში ეს არის კორპუსების რიგი; სააქტიურობის წყება, დანადგარები და აღჭურვილობა, ტექნიკური მოწყობილობა და ათასი სხვა მსხვილმან. წარმართა. მართლაც არაფერს ხმენია ქარხანა ურველივე შემოქმედების გარეშე, მაგრამ ოპროს ფონდს მაინც ქარხანასათვის ადამიანები წარმოადგენენ. ურველშეშობივებაში, რობოტების ეპოქაზე მაინც ადამიანი შეუცვლელია, მისი მნიშვნელობა განზოგადია... ადამიანები ქმნიან ქარხნის ავტომატებს, ადამიანებდენ თუ ამტრობენ მის სახელს...

ჩვენი წარკვების ცხოვრები. მართალია, ხაგანგებოდ არიან შერჩეული პორტრეტების სერიათების, მაგრამ ასეც რომ არ მოვეყრდითავით, ღრმად ვარ დარწმუნებული, იმ ერთობორღა უღირობაგანს, რომელიც შეიქმნება მართლად ურცვია ქარხნის მრავალ ათასიან კოლექტივში, და ეს არცაა გასაყირი, სპეციალურადაც რომ შედგენა, შერჩეა, მაინც ვერ წარაწვდებოდა. რომც წარწვდებოდა, თვითონ არ გამოირგდებოდენ, გულს არ მხვეწებდნენ გრძელად საუბრისათვის, როგორც ეს ამ კატეგორიის ადამიანებისათვის, მათი ფსიქიკისათვისაა ნიშანდობლივი და ადამიანისათებელი... ასე, რომ ეს ჩემი შერჩევა პორტრეტების სერიისათვის ადამიანებისა, ხაგანგებოდ არის და, ამავე დროს, თავისი კუშიარტია არსით შემოხვევითადაც შეიქმნება ჩათვალოს.

მაინც ვინ არიან „პორტრეტების სერიის“ დედუქაბელი სტრუქტურა? დავიწყოთ პატივერმულ ვარლამ კინეზოგრაფიული, ჭადაროსანი ნარტეკალით, დარბაისელი, სულდარა და ფსიქოლოგიურად ხოცრად გაწონსწორებული პირიგნებით. ეს უცანასკნელი შტრიხი კი თანამედროვე ადამიანის ევოლუტე დიდ ღირსებად მიმანნია. ცხოვრობდენ ბოზოქარი შერცე საუკუნის განწაწივაში, მსოფლიო და ადგილობრივი მნიშვნელობის კატალიზმათა ტკბილ-მწარე ტალღები თავზე გვეღებოდნენ, განჭდევდნენ და არც თუ იშვითად მოშობითადაც გემუტრებოდნენ და მაინც შეინარჩუნო სულიერა ხაშვიდენ, შინაგანი წონსწორობა და ხედარბაისდენ, ეს არის ალბათ მართლად ძველქართულია. მამაპაპურა თვისება და უნარი ჩვეუბნითაა ცალსადა. და ასეთი ვახლავთ სწორედ ჩვენი ბატონი ვარლამ კინეზოგრაფიული. ნათქვამის საიდუმტარციოდ ერთ შვიტე ნიუანსს მოვიშველიებ და ბოლოში ხათქმელს თავშივე ვტყუავ — მორცხვად მისობა საუბრის დროს პატივერმულ ვარლამმა — დარწმუნებუა შემომთავაზა ქარხნის ხელმძღვანელობამ, მაგრამ უარი ვუტვიო, ჩემს დაზგას ვერ შევიდეთო. ზუსტად ასე მითხრა და მერტე სხვებმაც დუდასტურეს, იქ მუყუებანი, თორემ შე ზომ არ დავიწყებდი ამ ჭადაროსანი ადამიანის ნათქვამის შემოწმებას, ამას როგორ

ვაკარებდი პატივერმულ ვარლამს, მის კეთილშობილ კვლარას...

ესე კი ჩვენი საუბარი ჰევერმულ ვარლამქალამით, ვაცნობითა და სადაურობის ვამოკიოხვით დავიწყო. ვარლამმა თქვა:

— წულუკიძის ჩაიონის სოფელ გორდინა ვარ ჩამოსული, 1942 წელს მთავარცე სოფელი და მერტე ისე დამებედა, რომ სამუდამოდ მოეწვდი იქაურობას.

— როგორ დავიწყო თქვენი მუშოტი ცხოვრება? — კითხვ ვარლამს.

მან მისაწუხა:

— ქალაქში წამოსვლამდე ლითონის მტაიეობის სახტოთა მეტრენობაში ვმუშაობდი მტრეფავად, შემდეგ კი აგროტექნიკოსად. 1941 წელს ამ მეტრენობის დირექტორი ნესტორ ვიორცაძე ამიერკავკასიის მეტალურგიული ქარხნის უფროსად დააწინარტე. სწორედ ამდამდელო ქარხნის ტერიტორიაზე იყო განსაზღვრული მეტალურგიული კომბინატის მშენებლობა. ნესტორმა მეც თან წამომიყვანა, შემპარდა, ზაპოროტიეში გვაგზავნით მეტალურგიის კურსებზეო. დავიწყებ მეტალურგიული ქარხნის მშენებლობა. შეე მუშად ვიყავი ვაფორმებულე. ომის დარწვების დღემდე იქ ვმუშაობდი. ომის დარწვების მეორე დღეს კი საბალბო კომბინატის ბრძანება გამოვიდა, რომ ამიერკავკასიის მეტალურგიული ქარხნის მუშაობისამატურენი უღებლივ ევბედის გადარბანილო ყოფილეთვენ სტალინგრადას სატრექტორი ქარხანაში სამუშაოდ. გადარბეთვანეს ივლისში, იქაც ვიორცაძემ ჩავეთვანა. 21 დეკემბრამდე დარბით სტალინგრადაში, შემდეგ კი კვლავ ჩემი გამოიწიხა გულშია — ვნელ სამუშაოზე გამოვედი თბილისში და მანდე დავიწყე მუშობა მეტორმეტე სააქტიუროში. ათიოვით მრანდვის ხელობა. ამ შემოდან დაზგას არ მოეშორებევარ. ორ-სამ ჩარხზე ვმუშაობ იქამომდე. ეს ის ჩარხებია, დარწმუნებრა რომ შემომთავაზეს და უარი ვუტვი, ვედარ შეველიე და იმავ... ისე დავიწყო და ასე მოვედა აქამდე, ჩემო ბატონო...

— ხელობით კმაყოფილი ბრძანდებით? — ვკითხე ვარლამს — ჩაის კრეთას ქობია თუ ვერა...

— უმადლები თანრიგი მაქვს, მეხუთე... დარწმუნებრაზე რომ უარი ვუტვი, ეს მარტო ჩარხებისა კი არა ბეღობის ხაორითაც იყო... იმ დარწვილებთან ფუსფუსე ქანშრთიღობის მხრავაც კარგადა. მაქვს დარწვილი, რი ვსაქმინაობ, ევტე ვაგონია თითქოს ვამაშნევებელ ვარტიშებს ვასრულებდენ...

— ეს მართლი არადაც ზედარტული ჩარხები ყოფილა და ხელობაც დარწვილი გქონიათ, ძი ვარლამ...

— მარტო ევ არ არის, რა თქმა უნდა. რაცა ამავი ვითახდება მშრომელ ადამიანს, ევბა მთავარი. ამ დროს ჩარხიც შეეეთვარდება და ხელობაც გხამოტუნებს. დაღლას ვერა გრძნობ

აღბათ გულში მალულად ეკუთვნილი იყო თავისი კურხობა, როცა ამან შეხებებ განუცუხნადე, პანტიკონ თითქოს დაიმორცხვა, თავდაზღუდრად გაწყადაჲ!

— ერთი რამე კია, ეკუთვნილებია ჩა მოგახსენოთ და წინა რამ ვოქე—მეთაური საწარმოა მთელი რიგი მარტოების მიხედვით. მეთაურ, ვეგების შესრულებასა და წარმოების ინტენსივობის ტიპების მქონდა მხედველობაში. ჩვენ ქარხანა არა მარტო რესპუბლიკაში, არამედ მთელი კავშირის მსახურით თავის და რაგი ერთ-ერთი მოწინავედგანია, ამიტომაცაა, რომ ურველშემთხვევაში ჩვენთან პაიჯ საქართველოში, წარმატებათა ორიენტორად მხირად ასახედებენ ხოლმე ჩვენს საქარმოს. ამ ასპექტითაც გარკვეული ტრადიციები გაჩინა ქარხანას, კერძოდ ის, რომ მისი დაარსების დღიდანვე გვერდში არ ჩადგება. მილიონი მიწეში მქონია, დღესაც არის გარკვეული შეფერხებები, მაგრამ მის კოლექტივს თავი არასოდეს არ შეურცხვინია. ღრმად მწამს, არც მომავალში შეირცხვენს.

გადავდივარ იყო პანტიკონ ოპტიმიზმი. ამ ხივევებს იგი ამზობდა ღრმად დაჩქურხებული ადამიანის კილოთა, რომელსაც ერთი წუთითაც არ ეპარება თავის ნათქვამში ეჭვი. და ამ დროს იგი არც ტრახახობდა და არაფერცა, პირაქით, ძუნწი კი იყო თავისი ზეშინადის გამქვადუნეაში. უფრო მეტიც, მისი ხატევენბის ფერხობა ინტონაცია მთლიანად გამოიხსნავდა ვალადებულის, წარმატებებისაგან თავებრდახვეული ზელმძღვანელის თავისმორწონებას. მე ვგრძობობდი, რომ მისი ასეთი ოპტიმიზმი ეშუარებოდა კოლექტივისაში ღრმა წდობას, ქარხანაში არსებული შრომითი ტრადიციების არსებობას, საკუთრივ მის მიერ დაწერგილ თავდაზღუდრ, კოლექტივადურ, დემოკრატიულ პრინციპებზე დაფუძნებულ ზელმძღვანელების შედგენიან და ეფექტურ სტილსა და მეთოდოლოგიას. ურველადერთი ეს კი საშუალებას აქვდა გულდაფერებული უფილიაყო ზერს რამეში.

უოველივე შემთქმულის დასტურად გამოდგებოდა შეკითხვა, ჩვენი საუბრის დასასტულს რომ მივეყო პანტიკონ და ამ შეკითხვაზე მისი პასუხი. ზედწინების მიხედვლ ვაგებენ შეეებოდა იგი, თუ როგორ ემზოდა ასახეარად ხედმძღვანელს, ეს ერთი შეხედვით ტრავიალტორცუნება — ზედწინება. მისი პასუხი კი ასეთი იყო:

— ვაქორცვბის ვაშს შენს თხოვნას რომ გულისა მიიტანენ თანამშრომლები, მთელი კოლექტივი, ისე, უსიხადე, კი არა, არამედ მთელის შეგნებულობითა და მოქალაქეობრივ რწინით და საზოგადოებრივი ინტერესების გულისხამონს დღესასწაულსაც კი დაზგებთან გაატარებენ, ღამეს გაათევენ ჩარბანს, დაიწინევენ უოველივე პარადულს, რაც ასე მნიშვნელოვანია ურველა ჩვეთაგანისთვის და თავაგწი.

არული შრომით, ობიექტური თუ არაობიექტური მიწეწებით გამოწვეულ მახინჯებნილობას აანაზღაურებენ. ხოლო კიდევ უფრო დაძაბება დინერება ის ვახლავთ, აღბათ, ხელმძღვანელებისათვის, როცა იგივე მუშები, რაგითი თუ ტექნიკური და სინინტრო პერსონალი, თავად წამოკლებენ წინადადებებს, თავად აღრავენ საკითხს რომელიადე მწევეე პრობლემის გარშემო, თავისი ნება-სურვილით, ჩვენი თქმისა და თხოვნის გარეშე დაარტვიან სამსახურის სათიებას მერმე, ამ მოკვდას საშუაოდ უქმე და კვირბა დღეში, რათა კიდევ უფრო აზრადლონ ქარხნის წარმატებები. შეიძლება მადლუარადოვნად ედებდეს მაგრამ ჩემთვის, ზელმძღვანელობათის ამაზე დიდი ზედწინება, ნამდვილად არ არსებობს. როგორც უკვე თქვე, აქერად დაპარაკია ზელმძღვანელის ზედწინებაზე, ისე კი, რა თქმა უნდა, პანტიკონ თორდაბა, როგორც ჩვეულებრივ მოქალაქეს, პაროვნებას, ქაროველ კაცს, გაჩინა ზგვა ვაგებაც ზედწინებისა, მაგრამ ეს უკვე საზოგადოებრივის ასპექტს აღარ განეოთვნება...

ის კი არა, მე უფრო მეტსაც ვიტყვა, ასეთი ადამიანები კოლექტივები მთელი ერთი ზედწინებაა, მისი მომავლის საფუძველითა საფუძველი... ბოლოს და ბოლოს ქვეყანა რომ ასეთი ადამიანების ერთობლიობაა.

ასეთი იყო პანტიკონ მოსაზრება ზედწინების რაობაზე. ჩვენ ამ საკითხს კვლავაც მოუხარუნდებით თავის დროზე. აქერად კი ის გვირდა ვოქვათ, რომ ანგვარი აზადებულის და განსპექტაკებული, ზედწინები წუთები მრავლად მქონია მას, როგორც დირექტორს, მისი ზედწინების კოლექტივის მთლიანობაზე და მის ინტექტივადურ დინერზე, აქაური ტრადიციების ქანად სხეულზე იყო დაეშუნობილი. იცა და კოლექტივი მართლაც ერთსულ და ერთხორცში იყვნენ...

და არა მარტო პანტიკონ ფერხობდა ასე... ანალოგიური შეხედულებანი გაჩინათ ქარხნის პარტკომის მთიანს ვახტანგ ლომიძეს, დირექტორის მოადგილეებს ბონდო აზორიას, ვლა. დამერ გეგიასა და უშანგი დონდაძეს... ასევე კომკავშირის კომიტეტისა და საქარბნო პარტკომის ზელმძღვანელები... მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მხირად ვუოველივართ იმის მოწმე, როცა თანამდებობის პირნი, ზელმძღვანელები თქმით ერთს ამზობდნენ ხოლმე და საქმით შეორებს აკეთებდნენ. ზუნებრივია, მკითხველსაც უზად უწინდება ეჭვი, ეგვნი აქ რადიკას შეთამზებულად მპობენ და ჩვენაც ვვაქერებენო, მათი ურწმუნობის გამარტლებაც შეიძლება აღბათ. მართლაცადა მთელი გასული წლების მანძილზე მრავალი ასეთი შემთხვევა გამომვადუნდა — ზელმძღვანელების საქაროდ თქმული და, ნამოქმედარა ერთმანეთს რომ არ ემთხვეოდა. უფრო მეტიც — მისი დაპირებანი თუ განცხადებები ცა და მწინასეთი სცილდებოდა ერთმა.

ნია, მრავალწლიანად უნდა ჩაითვალოს...

— ღმერთმა გიმრავლოს ნაშვირი, ძია ვარ-
ლამ... როგორ არ ჩაითვლება... ისე, ახალგაზრ-
დობას რას ურჩევდით ამ მხრით? ხომ ხართ
გამრავლების მომხრე?..

— რაჟა არ ვიქნება, გენაცვალე, მაგრამ ახა-
ლგაზრდობას რომ ურჩიოს, ამისი შორალური
უფლება უნდა ჰქონდეს მარტველს. აი, ჩემები
კი გაჰგავებთ სააწიხოდ... მე კი ვეტყვოდი,
რომ შრომა შეიფარონ, შრომის ქვეყნისა და სე-
კულური თავისთვის, ოქახისთვის...

— პარტიის წევრი თუ ბრძანებით, ძია ვარ-
ლამ? როგორ გეხმობი თქვენ ეს მოწოდება?

— 1948 წლის აპრილში პარტკავშირის ურ-
დობის დიდგვადი რომ ვიყავი, მოსკოვში ერთი
გენერალი ჩვენს ანკეტებს ახედა. ამდენი
წინს მერმე იმისი სხეული და გვარი საიდან შე-
მისხორცება, რომ მანამ უპარტიო ვიყავი, მისა-
უფლებლოა — არა გრცხვინია თქვენებური კაცი
მთელი ქვეყნის პარტიულ ორგანიზაციას ხელ-
მძღვანელობს და შენ კიდევ როგორ მოგვადე,
რომ პარტიის წევრი არა ხართ... მესიამოვნა,
ასე რომ მთხარა და პაროსა მივცი, როგორც
კი ჩავიდ თბილისში განცხადებას დავტერი და
პარტიაში შევალ-მეოქი. სიტყვა შევასრულე.

შეშვალწი დიდად დაიხმარა ეს ამბავი. რა
ხანია, პარტიაში ყოფნის 30 წლის სტატი შემიხ-
ორულდა. ამდამად პენსიაზე ვარ...

— პენსიის განხილვას ხანდახან სევდის მომ-
გვრელიც არის ალბათ, ძია ვარლამ.

— ეს უფრო იშვიათად, ვინაც ფუჭად გან-
ვლო თავისი ცხოვრება და ძირიც კი არ ჩივს ამ
ქვეყნად. მე კიდევ მომავალს უიწოდ შევცე-
რი... შეიღწევილებზე ხომ გითხარათ, შეიღწე-
ვერისი მიღება, აქ სამსახურშიაც კი ჩემთან
არის... ეს კი იყო, რა მისწავლევანია მოზ-
ლისათვის?

— დამის მთელი ოქახით ყოფილხართ ქარ-
ხანასთან დაკავშირებული.

— ეგრეთ, შეიღწე 22 წელია ქარხანაში მუშა-
ობს. შეიღწე-გამომდელია ნა-ე საამქროში...

— კოლექტივზე რას იტყვით?

— ხანმეუშოა. ჩემი კი განსაკუთრებით მიყ-
ვარს. მეთორმეტე საამქროს ნამდვილად ვერა-
ხოდვეს ვერ მივატოვებ. ისეც იყო მიწეში, რა
სიქვი, დაწინაურებზე უარი განცხადებ-მეოქი.
ის კი არა სხვა საამქროშიაც კი ვერა ვმდებ
ხლმე. ხომ არის შეშვებვა, მხმარება სპირ-
დებით მერობლებს. კი არ მერარება, მაგრამ
გული ისე არ მტყვია, ჩემს უმანზე მიმჩქარე-
ბა ყოველთვის და ერთ სულზე ვარ დროზე მო-
ვარე ხაქმეს...

— დირექტორი როგორი კაცია? თუმცა
ჭიკის ხომ არ იტყვით ჩემთან.

— არც შენთან და არც სხვასთან. სათქმელი
რომ იყოს, რაღაზე მოვერიდებოდი, ამ პენსი-
ონერ კაცს რაღას დამაკლდებდა ვიომი და იმის
შეშვანდებოდა? სერთოდა, თავშიც ვსკვი,

სულ კარგი ხელმძღვანელები დაჯავრებ-
ნი. სიმართლე გითხრათ, დირექტორებმა შეგრი-
არც გამოგვიცვლია. ეს პარტკავშირის უფრო
ხშირად იცულებიან. კარგებია და აწინაურებენ.
რაც შეეხება პანტიკო თორღიას... ერთი ჩამის
თქმა ახლავ შეშვებულა დაუფიქრებლად — და-
გვიან დაწინაურებულა ადამიანი მუშათა კლასს
არასოდეს არ უღალატებს...

— ძია ვარლამ, ჩიი და სოფელი არ გენა-
ტებათ?..

— ზვედს სოფელში ბაღი აყავა. იქ რომ
ჩავდებარ გული მეწურება ხლმე. ერთი-ორი-
და კომლიდა დარჩენილი — ახალგაზრდობა
სულ არ არის. ახა მიიხარო, კარგი ხანახა ექ-
ნება ოდებლაც მქვეყარე და ამდამად ივარ-
ქნაილი ბავშვობის ნაფურაო? აქეთ, კუშისის-
კენ მაქვს ისეთი ხალი, თვალს ვეღარ მოსწევი-
ტავ. იქ ვიქარებ მშობლიურ სოფელზე და-
დებს. მა რა უნდა ქნა, როცა შევლა არაფრისა
შევიძლია, დიდი ილას თქმისა არ იყოს. —
„რასაც არაფერი ეშველება კაცი არ უნდა აეთ-
რებინოს“...

გული კი მწუდება, მაგრამ რას იზამ, დროცამ
შოტისა არის, ომაც მიქმდებს ალბათ ხრალი
სოფლების დაცარიელებაში. მაგრამ ადრე თუ
გვიან, მჭერა, კვლავ შეტრიალდება ყველაფე-
რი, ადამიანები თავისი ნებით გასწვენ სოფელ
იდელებში სამუშაოდ და საცხოვრებლად.
მგონია უკუარსებობა მადე დაიწყება. ცხოვრე-
ბა ახე აუენებს საკითხს...

— ბატონო ვარლამ, კიდევ რაზე გწუდებათ
გული? მოგეხსენებათ, ცხოვრება უკრულია, ათ-
ნი კუთხე-კუწეული აქვს, მოწყობილია და
მოწუწუბელიც. თქვენ კიდევ, ცხოვრებაგამო-
ვლილი კაცი ბრძანდებით, ბევრი რამ გინახავთ
და გაამტკიცდით, ჰო და დაგტერებთ კიდე-
ვაც ნათქვამი... აი, ამ კუთხე-კუწეულებზე, რას
გვეტყვოდით...

— ყველაზე მთავარი ჩვენს ცხოვრებაში ის
არის, რომ შრომელი ადამიანი თავისი მოწა-
დინებით ყველაფერს აღწევს. აი, მაგალითად,
მე, ყველაფერს მივაღწეე. შემოთ ხომ ჩამოგი-
თვალევი მდლები და დამსახურებანი... დაწი-
ნაურებაზე უარს რომ იტყვის ადამიანი, იმანზე,
უნდა ვიფიქროს, თავისი მდგომარეობით კმა-
ყოფილია. ახეც არის, რაც განაჩნა, და ამ
დროს შეიძლება ბევრი რამეც მოკლდეს, ეს უკვე
ხახითისა და ადამიანის ბუნების ამბავია, მე
იშთაც კმაყოფილი ვარ. პატრონანი გზით არის
შეწენილი ყველაფერი და იმის შეგრძნება სია.
მოვნებით აღმავსებს. ხამაყებს მამტებს. ხარ
მშვიდად, არაფრის არ გეწინია, ამ გრძობის
რა შეიძლება ქვეყანაზე... სხვების კი
გამკვარვებია, ფულსა და მომპყვეტელობას რომ
ამკობინებენ სასულიარ ქალაში ტკბობით ცხო-
ვრებას; ფულსა და მონებას, ჩემო ბატონო,
ბილორს ცახე და სიმწარე მოაქვს ადამი-
ნებისთვის. ჭარ არავის არ შერჩენია ეს ამბა-

ვი. ეს უველამ იყის, მაგრამ მაინც არ ანებებენ თავსა. მე ისე მაქვს მხედველობაში. მარტოღმა-
 წლებსაც რომ გადაურჩენ ვინმე. ცხოვრება
 თავისთავად გამოუტანს მაინც განაჩენსა. ნათ-
 ქვაში რომა. „პარის მოტაწილს ქარავე წაიდებო
 ხო“. ახლა ეს საქმეც. ოჯახს სხვა ვხეი შემო-
 ენარება უბედურება, აჩამად გამდიდრებული
 ოჯახი მაქვს მხედველობაში. ოჯახთან მოხმდე-
 ხი ვერც კი იანდებებენ იმ გზას... შექმად ნა-
 შოვნი ფული და ხიმდიდრე რყენის კაცის და
 მით უმეტეს მოზარდის სულსა და გონებას. თა-
 დათანობით გადაეცემა მართალია გზიდან, ხო-
 ლის კი მწარედ მოვარდება უნდადურა, მაგ-
 რამ უკვე გვიანია. ახ, რაც მხსნელი ეგონათ
 უფროსებს, თურმე მათი დამდუკვლი უყოფლა-
 ნათუ ამასე არ ფიქრობენ ეს ადამიანები? გუ-
 ლი მწყდება, შუალო, როცა ცულ რამეს ვაჯი-
 ვებ ჩვენს ქვეყანაში. და იმხედვად, სხირად
 აქ დაუგანან მოფუსფუსის ოჯახზე და
 შეილიშედეგზე ფიქრებში გასთულს შიში
 რომ შემოემტარება ხოლმე... ეს არამზადები ქურ-
 დები და კაცისმკვლელები მართლა ვაიმწარებენ
 ცხოვრებას. ხელ ამ მოკცებს, მს ზოხელმად
 და ჰიტლები დავამარტები და ეს არამზადები
 და ზორსებები რა გზიდენ ამითანა-მუთქა.
 ჩვენს საზოგადოებას უფრო მტკიცედ მართებს
 ამ მხრივ ზედის გამოდება, მყერა, ვადამწვევებ
 ბრძოლები წინ გველოდებო...

ბო ვარლმა კი მრავალათასიანი კოლექტო-
 ვის ერთი წარმომადგენელია, ეს პირვენება-
 შიაც, როგორც წელს წვეთში, სექტორივით
 ირქლება მშრომელთა სახელოვანი ოჯახის სა-
 ცრით განწყობილება, ცხოვრებისეული პოზიცია.

* * *

საუბარი პარტიკომის მდივანთან

— საქმე ცენტრალური კომიტეტის დადგენი-
 ლებს პარტიის თბილისის საქალაქო კომიტეტის
 ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის
 შესახებ, რომელიც მიღებული იქნა 1972 წელს
 თებერვალში ახტორიული მნიშვნელობის დო-
 კუმენტო ვახდა ჩვენი რესპუბლიკისათვის —
 თქვა ზემთან საუბარში დიმიტროვის ქარხნის
 პარტიგანინაციის მდივანმა ვახტანგ ლომიძემ
 — ამ დადგენილებამ გარდატეხი რთლი ითა-
 მანა რესპუბლიკის ცხოვრების უველი სფერო-
 ში. ვაუმკობსდა პარტიული ზელმძღვანელობო-
 ხა და მუშაობის სტილი და მეთოდები, გან-
 ტიყდა პარტიული ორგანიზაციის კავშირი მან-
 სებთან, განსაკუთრებულ ყურადღება მიექცა
 სახელმწიფოებრივ, პარტიული-საზოგადოებრი-
 ვი და ცხოვრების დენინურა ნორმების დაცვას,
 კიდევ უფრო განვითარდა სოციალისტურა დე-
 მოკრატია, უკომპრომისო ბრძოლა გამოცხადდა
 შექთაბრობასა და უსაქმრობას, უკველგვარ
 წვატიურ მველენებს, როგორც თქვენ ბრძა-

ნით, პროტექციონიზმს კადრების განაწილება-
 და დანაწარების საქმეში, ასევე მშრომით
 ცალინის გაძლიერებას... უკველგვარ
 ჩანოვლი, მხედველობაში მაქვს ჩვენი ქარხ-
 ნის წამყვანი მდგომარეობა პარტიისა და შო-
 ვრობის ახალ წამოწვებითა განმორცილებო-
 ხა და ცხოვრებაში დამკვიდრების საქმეში... ბატო-
 ნმა კანტკომ საშაროლიანად ბრძანა, რომ ჩვენი
 საწარმო მართლაც შეთარია რესპუბლიკაში;
 პირველი ხიტყვა უკველთვის ჩვენს კოლექტავ
 ეკოთენის ზოღმე რა ვანდ სამწელო საქმეც არ
 უნდა იყოს.

ამათან ერთად, შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენი
 ქარხანა ერთგვარ მეცნიერულ ასპარეს წარ-
 მოადგენს მრავალი რესპუბლიკური დაწესებუ-
 ლება-ორგანიზაციისათვის, უმაღლები საწყა-
 ლებლისათვის. ჩვენი ქარხნის ბაზზე ზორციულ-
 დება აჩაგრთი ჩანაფიქრი და მეცნიერული
 იდეა... ასევე მრავალი მოწოდებისა და წამო-
 წვების ინიციატორია ჩვენი საწარმო.

ვახტანგის ვაცნობამ, მისმა შრომატევადმა,
 ყოვლისომცველმა და მახსკაბურმა, ამავე
 დროს უმზარო, შეიძლება ითქვას, რითაც გან-
 მსვავალდება მუშაობის სტილმა და ზელწერამ
 საქართველოს მნი- ურობაზე ამხანავ ედუარდ
 შევარდნაძის მიერ პარტიულ მუშაეებსა და
 ორგანიზაციის საქმიანობაზე გამოქმნილი მო-
 საზრებანი გამახსენა, თუ რატომაც ეს აღბათ
 განსაკუთრებთ ნათელია ამითვის, ვინაც უფ-
 რი ასევე იცნობს ბატონ ვახტანგს, მის პირო-
 ვნებას, მათთან ყოველდღიური საქმიანი ურთი-
 ვრობა და კონტაქტები აკავშირებს...

აი, ეს შეფასებაც პარტიული ორგანიზაციის
 მუშაობისა:

„უკვე დადგა ის დრო, როცა პარტიული ორ-
 განიაციის მუშაობის საქმიანობის შეფასების
 კრიტერიუმად უნდა მივიჩნიოთ არა მხოლოდ
 საბოლოო შედეგები, არამედ ისიც, თუ რა
 მეთოდებითა და საშუალებებით არის იგი მიღ-
 წეული. ჩვენ გვინდა, რომ პარტიული კომიტე-
 ტი იყოს კარგად აწყობილი პოლიტიკური ცენ-
 ტრი, ზუსტად შეთანაწყობებული სისტემა რე-
 გიონის მთელი სოციალურ-ეკონომიკური და
 კულტურული ცხოვრების მმართველობისა“.

ეს იყო ამ პარტიულ ორგანიზაციისთან და
 მის ზელმძღვანელთან ზემი ნაცნობობის პირ-
 ველი დღე, და ამდენად, შესაძლოა, ეს ნაწ-
 კარევი ახოცავთა აქ არც უნდა გამოშეტანა,
 რომ არა შემდგომი დღეების, ჩვენი შემდგომი
 შეხვედრებისა და საუბრების, ფაქტებისა და
 მოვლენების ანაღაშით განმტკიცებულ რწმე-
 ნა, რომ ქარხნის პარტიული კომიტეტი და მისი
 მენვერები მართლაც სახელოვნად ამართლე-
 ნენ რესპუბლიკის ზელმძღვანელების ყოვლისმომ-
 ცველ და ამომწურავ შეფასებას თანაშეღრო-
 ვე პარტიული ორგანიზაციის საქმიანობისა...

სანტიმომოთმობა:

— დირექტორად 1958 წელს დამაწინაურეს, ამის შემახებ მოგახსენებთ კიდევაც. როგორც იყო ამ დროისათვის საზოგადოებრივი კლიმატი არსებულდა, მე მგონია, რომ შემოქმედებითად ნაკლებად, ნეგატიური მოვლენების შემართო უკმაპრობისა და შეურაცხელი, მუდმივად მინიმალური — მუქთაბრების, მუქთაბრებისა და უფლებამოსების წინააღმდეგ შემართული, ერთი ხატებით, ძილურაწიდან გამოფხვლებსა და გამოკვეცის, მოქალაქეობრივი მრწამსის, ცნობილიაშისა და პატრიოტული სულისკვეთების გამოღვიძების ხანა: ჩვენი არსებობის ბედმდგომლობას უკვე კარგა ხნის წინააღმდეგული პქონდა დაუცხრომელი და უოველმზრავი ბრძოლა ერთგვარად შეღებული ერთგვარი ავტორიტეტის ასაძლიერებლად, საზოგადოებრივი კათარისის პროცესის დასაქარებლად. ქვეყნის საწვავზე თავისი კუთვნილი ღირსებული ადგილის დასაყვებლად. პარტიული და, მე ვიტყვით, შინაარსითა და მნიშვნელობით, თავისი ხასიათითა და გამოვლენით შეუდარებელი და მეტად ხარისხი, ამავე დროს განუყოფლად მნიშვნელოვანი რაუნდები უკვე განხორციელებული იყო; ვახსოვთ ალბათ, რა ხანებო მთავარი-მოთქმა, მავანთა გორები და ქიქიალი, ცილისწამებლური და დვარდლიანი გამოხდომები გამოიწვია პირველ ხანებში ამ ბრძოლაში განახლებისათვის, განწმენდისათვის, დაკარგული პოზიციების დაბრუნებისათვის და მართლაც, მრავალი უკვე შეგუებული იყო თავის ტრადიციულ ნიშანს საქონისა და მეტროპოლისა, მოხერხებული ორბიტისა და მლიქვნელობის, მოჩვენებითად ერთგულებისა პარტიის საქმიანობის, მიმოიხილებსა, მდღაწვედობის... რა თქმა უნდა, ამ კატეგორიის ხალხი მწვენივრად ცხოვრობდა და მათ პატრონების აღდგენისათვის უფლებებში არაფრად ებრძობებოდნენ. ამიტომაც ატეხეს ბოქა-ბოქი; ეკონომიკით, რომ რაღაც მოხდებოდა, ფაქტების ფაქტობრივობის მიშვეობით წუძლს შეუთქმებდნენ არსებულადის ზღმმდგომლებს მთელი ჩვენი საზოგადოებრიობის იფაღში, დაიკვირებდნენ უმჯობეს ორგანიზებს მათი პლიტიკის სისწორეში და უშედეგოა იხვე თავისი გზით წარამართებოდა, მაგრამ, იმედო ვარაუდით, პროვოკაცია პროვოკაციად დარჩა, რადგანაც არსებულადის ზღმმდგომლები ამ ზემოხილდნენ, საბოლოოდ დაფრთხნენ და მიმდინდნენ...

საზოგადოებრივი განვითარების დაღმკტიკა პატრონების მხარეზე იყო, მისი უმბრუნება არავის და არაფერს ძალუდდა... ერთი ხატებით, ეს განვილი ათი წელი მთელი არსებულადის მასშტაბით განახლების, საუკველთაო კათარისის ათი წელი იყო და ეს ჩემზე კარგად მოგეხსენება: როგორც უშედეგოა უნაწივ, ქალაქად თუ სოფლად საგნებისა და მოვლენებისათვის

თავისი ადგილის მიჩენისა და განახლების მხარე, მაგრამ თავისი არსითა და მნიშვნელობით ერთგული, საშეღებოლო პროცესი მნიშვნელოვანია, მთავარბრძოლს იგი ამაჰმადაც, ჩვენი ქარხნის სინამდვილეში ეს არის ბრძოლა შრომისა და ნაკოვანების წრდის, პროდუქციის ხარისხისა და მოცულობის გაღვიძების, ტექნიკიზაციური და საწარმოო პროცესების სრულყოფისა და თანამედროვე დონეზე დახვეწისა, ახალი განხიზხისა და უბნების დაკომპლექტებისა, შრომობატევადა საშეღებოების ავტომატიზების ხარევე შრომობით არსებების გამოწვავისუფლებისათვის უოველდღორთი ბრძოლა, შრომობით რევერსებისა, რის დეფიციტსაც ახე მწველად განიცდის ჩვენი ქარხანა და არა მარტო ჩვენი, საერთოდაც, მთელი არსებულადი და, განხვავებითად სახელმწიფო... და რაღა თქმა უნდა, განმეღებდა ბრძოლა შრომობით დისციპლინის განმტკიცების თვალსაზრისითაც... მოგახსენებთ, შრომობით დისციპლინა სწორედ ის ქვეყნობედა, რომელსაც ეწყარება ამ შრომის შედეგი და ეფექტურობა და აქიდან გამოდინარე ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური და პლიტიკური ძლიერება;

შრომობით დისციპლინის პრობლემა მეტად მწველად დგას მთელი ქვეყნის მასშტაბით, ამას მოწმობს ის დაუცხრომელი ბრძოლა, რომელსაც ჩვენი პარტია აბრციელებს ამაჰმად ამ მთავარბრძოლაში, სკკ კენტრალურმა კომიტეტმა განსაკუთრებულად ურადღება მიაქცია ამ მხარეზე, შეიძლება ითქვას, ჩვენი საზოგადოების ამ სუბტ უბანს და სახელმწიფო რანგში ათევა, რა შრომის დისციპლინის განმტკიცებისათვის ბრძოლა, რაც ეწეღებოდა ზოგად გამოჩნდა სკკ კენტრალური კომიტეტის განმარტული მდივნის ამხანაგ ა. ვ. ანდროპოვის შეხვედრანე მოსკოველ ჩარხმწინებლებთან. თვით ეს შეხვედრა არის მავალითი ხალხისა და მთავრობის ერთიანობისა, ხოლო 1958 წლის ნოემბრის პლენუმზე ქვეყნის ზღმმდგომლების მთავარ გამოთქმულმა მოთხოვნებმა, ამოცანებმა და მიზნებმა, იხვე როგორც მთელს ქვეყანაში, ჩვენს რეს. პუბლიკაშიაც შრომის დისციპლინის განმტკიცებისათვის ბრძოლის აქტივიზაცია გამოიწვია. მოსკოველ ჩარხმწინებლებთან ანციაციის კვანლობაზე ჩადარდა ჩვენი ქარხნის აქტივის კრება, ახვე ტვავის მშრომლების ურადობა, უნივერსიტეტის აქტივის კრება და სხვ. რითაც დაიწყო ამ მოძრაობის ვავრცელება მთელი რესპუბლიკის მასშტაბით...

„სანამუშო დისციპლინა, მადარი აქტიურობა და სასუბსტეგებლობა — თითოეულისაგან უკვეღან და უშედეგოაში!“ — ამ დევიზით მუშაობს დღეს ჩვენი ქარხნის მრავალათიანი კომლექტები. როგორც უკველთვის, ამაჰმადაც დიდი გამოხმარება პიოვა ამ მოძრაობამ ჩვენს მუშებში, შემუშავებულია მონობრივი გარფიკები, პროგრამები, ჩამოყალიბდა ბრავდები...

ხატავს — „კარ მარქსი და სოციალისტური მშენებლობის ზოგიერთი საკითხი საბჭოთა კავშირში“ — ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი იურა ანდროპოვი წერდა: „ისტორიული გამოცდილება რეალური სოციალიზმის გვიჩვენებს, რომ „ჩემის“ თვისობრივი მეტაბოლოზა „ჩვენად“, „ზოგადად“ არ თუ უბრალო საქმეა, ერთი მესაუკეთრულ ურთიერთობებში ასეთი გადატარებლება სულაც არ გახლავთ ერთგვარი მოვლენა“...

„თანამედროვე საბჭოთა საზოგადოების უმთავრესმა თვისებებმა თავისი გამოხატულება პოვა განვითარებულმა სოციალიზმის კომპლექსში. მასში დამაჩერებლადია ჩაყვანები და კლექტორული ერთიანობა და რეალური წარმატებანი სოციალისტური წყობილების მშენებლობაში, კომუნისმის პირველი ფაზის ბუნს-მიკურს, სოციალური და კულტურული ამოცანების განხორციელებაში. ახვევ კომუნისტური მომავლისადმი რწმენაში და წარსულიდან გადმოყოლილი გადაუტრედი ამოცანების გადაწყვეტაში, ეს კი ნიშნავს, რომ დაგვიჩრდება განსაზღვრული დრო, რათა ჩამოგვრედი უბნები წამოვიყოთ და ასე ვთავით ვინ...“

ქვეყნის მეთაურის ამ ნათქვამიდან ბევრი რამ უხსტად ჩვენი საწარმოს უკრავს. მისი კლექტივის განწყობილებას, სამომავლო ამოცანებს უფარდება. ეს უპირველესად ვახლავთ, „ჩემისა“ და „ჩვენის“, „საზოგადოებრივის“ იდეოლოგიის პროცესი ჩვენი კლექტივის მავალია. აქ ივრდისხმება კლექტივის წევრებს შორის ურთიერთობა და ასევე მათი დამოკიდებულება უკველივე საზოგადოებრივისადმი. ა, თუნდაც ქარხნის გაჭირების ეამს მათი და მოკლედულება უმდგომარეობა რგანობისა თუ უბრალო ხელმძღვანელების თხოვნისადმი. ხშირად, როცა საწარმოო ვეგმებს ჩავარდნა ებუტრებათ, მათ უქმე დღეების ვადენის უსად უჯდებათ ამ ჩავარდნის ამოკაცვა. ამის თაობაზე უფროს უკვე მკონდა საუბარი... ეს არის აგრეთვე ჩვენი მშრომლების ერთგულება საქმისადმი, რწმენა ზედინდელი დღისა, და ასევე თვალის სწორება ზოგიერთ ხარვეზზე, რომელთა გამოწყობისასაც ჩვენ ვცდლობთ. უფრო მართებული იქნება ვთქვათ, რომელთა გამოწყობის ხარვეზ ახალ-ახალ წარმატებებს ვადწინებ ჩვენს საქმიანობაში... ჩამდგინად დღე-ღამე ძალაშია და აღბნა დღისას დარჩება კიდევ ლათინების ბრძნული ნათქვამი — „ერთი რე მუხიანე ესტ!“ — შეცდომა ხვევითა კაცთაო. როგორც კარგი მეორე მამვევობა ზოლზე ვქვად ხორბლით დატარებულ მარხილს და ვჯად ჩამოცვენით თავთავებს აქურჩებათ, ასევე უნდა მივყვით უკან ამ შეცდომებს და ხოლომდე „ავკრიფთ“ ისინი... სხვათაშორის, ეს შეცდომები ჩვენთვის ჯერ კიდევ გამოუყენებულ შრომითი რეზერვს წარმოადგენს.

და შეცდომები ჯერ კიდევ მოიძებნება თქვენს საქმიანობაში...

— დიახ, ასეა, ჩვენ მართლაც ვეცდებით არ ვთამაშობთ. რატომ უნდა დავშალოთ ის, რაც ჯერ კიდევ ხარვეზად გვეოვლება? მერე დავიღვს დავუშალოთ და რა მონანი აქვს უკველივე ამას? უფროსად ვთქვი, კუპეშალბინის არავისთვის ბეგარი არ მოტანია-შეთქი. ჩვენმა მთავარმა ამ მოვლენის წინააღმდეგ რა ბრძოლებიც ვადიბტანს ამაზეც საქარისად ითქვა, ერთი სიტყვით ახლა დაღაც შეცდომებზე თვალისწირების, მათი განალიზების დრო, ეს შეცდომები კი უკველივის არსებობდნენ და იარსებებდნენ მომავალიც, ვერავის დაარწმუნებს, რომ უკვეც ვახკეთებელი არაფერა ვეკვეს, ადამიანური მორალი ითვალისწინებს ამ შეცდომებს. ოღონდ იგი ვვეუნდება, რომ წინასწარ განზარბული, ბოროტგანზარბული და უტალიტარული ხასიათის არ უნდა აუოს ეს შეცდომები. საყოველთაოდ ცნობილია — მდინარე მორაობაში ეწოქლევა ნაპირებს, ოცადე დედვისას დაიღურდებია, მხედარის სპობლება წაიქვება, მეოთხე ბოროტის ველზე დაბურება მხოლოდ ამას არ მოუვა შეცდომა. ვინც თავის საყოველთაოდ ნებუბში ჩამჭარადა სხვათა საბიჭების მინაურთაღებლად (არის ასეთებიც) სხვათა პქენისა და ქილიკის ბოროტი იარაღი რომ აქვთ მომარჩვებული...

ამიტომაც ვინ ვველაზე მუხანური ჩვენი მორალი...

— ხატონო პანტიკო, ხე ვომ არ უნდა ვავიგოთ თქვენი ნათქვამი, რომ ერთადერთი შეცდომები წარმოქმნიან პრობლემებს?

— რა თქმა უნდა, რომ ხარვეზებს და ვადაცდომებს ერთგვარი სიმწვავე შეიკვთ ჩვენს ხედვად დასაბუღ საქმიანობაში, ხანდახან საწარმოო ვრადეკოდან ამოვარდნასაც იწვევენ ისინი. უფროს რომ მოგახსენებო, არა ერთხელ ჩავვარდნილვართ-შეთქი გაჭირებაში, მაგრამ კლექტივის ერთგულებასა და მოწადინებულობას ბევრჯერ ვუბნებართ-შეთქი, უბათოოდ რაღაც ვაუთვალისწინებელმა შეცდომამ გამოიწვია იგი, მაგრამ ეს ვველაფერი, ასე ვთქვათ, საწარმოო ხასიათის შეცდომათა რგვს ვანეკუთენება, და ისინი ჩვენთან თითქმის მინიმუმადე დაცუანილი, ისე კი, პრობლემებს რა გამოდგეს, ვველა სტეროში თავზე საურებადა ვეკვეს ისინი. უფრო კი, როგორც წესი, სოციალურ-საკოედაცხოვრებო სტეროში ვვხვდებხა — იმპორტული საქონლის, საჭურების, ბინების თუ შევებულებათა ვანაწილება ჩვენი აქილევების ქულელი იყო წლების მამძილზე... თუნცა აქვადეად ამასაც ვუუღლოთ, და, მგონია, სახურველ მონასაც უნდა მავადწიოთ... კომისიები მქვს მხედველობაში. ეს რადენიმე ხანია, საქარბნო კომისიები შევქმენით, სადაც სამაქროს მოწინავე მუშებმა არიან გაერთიანებულნი და ისინი ადმინისტრაციის წარმომადგენლებთან

— ესე იგი, თქვენ ამბობთ, რომ ხარვეზები

ერთად წავებტენ ყველა საქართველოზე საყრდენს. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ პრობლემები, ეთნომადინარების კვალბაზე ჩნდებიან. ასე იქნება მოსავალიც, მთავარი ისაა, რომ უნდა მოერჩოთ რაგორაზე, შენი, რაგორაზე ხელმძღვანელების ნიჭი და უნარი უპირველესად ამ ბაძო-ღანო ვლინდება. ასე რომ პრობლემა ნებისმიერი ხელმძღვანელებისათვის ერთგვარ საქმედ აღქვას წარმოადგენს...

შეათე ზეოწმელებს დახაყენებში ჩვენი კიდევ ქტივეთა მიიღო შეტად მნიშვნელოვანი დავალები, რამაც მოითხოვა მთელი წარმოების ძირეული გარდაქმნა. ჩვენ უნდა ავტოწმეებისა ახალე საწარმოო უბნები, რეკონსტრუქცია ჩავეტარებინა ქველებისათვის, უნდა აღვეწმურება საშქრობები შეხფერების დანადგარებით, მაქცნა-ბაობარებებით, შეგვედგინა დოკუმენტაცია, ავეტოვებინა ახალი ნახაზები, დავვეწმურება ახალე ტექნოლოგური პროცესები... ეს უკანასკნელი ყველაზე მნიშვნელოვანი და ამავე დროს რთული საქმე გახლდათ, რამდენადაც დღეს ჩვენი მრეწველობისა და საერთოდვე მთელი სახალხო მწერწმეებისათვის სწორად ტექნოლოგიის სფეროში ჩამორჩენილობა წარმოადგენს მტკიცეწმეულ ადგალს. ამ ამოცანების განხორციელებებში ხელს გვაწმეობდა კადრების უკანასკნობა. აუცილებელი შეიქცნა ქარხანებში ახალი შევების მიღება და ამ ადამიანების მოწმეობა სრულიად ახალი საქმისათვის, მათი კვალიფიკაციის დონის ამაღლება. ამასთანავე ახალი საბეობის პროდუქციაც უნდა გამოვეწმურება ქველის პარალელურად და ამავე დროს არა თუ შეწყობებული სხობი, რამდენ კიდევ უფრო მალად ტექმეობით. მთავარი კი ის გახლავთ, რომ ჩვენს საქმეობის შეტად აწმელებდა ერთი გარემოება — მთელი ეს ტექნიკური რვეოლუციისა და აღჭურვის პროცესი უნდა ჩავეტარებინა უმოკლეს ვადაში და თანაც, სპორტრული ტერმინოლოგიისა არ იყოს, თობობა უფროც ცვლის შეტად მტკიცეწმეული პროცესის თობარება...

შექმნილ სიტუაციებში ადმინისტრაციამ და პარტიულმა კომიტეტმა გამოწვალადებით ახალი-ში გაუყობა საუთარ ორგანიზაციულ, ტექნიკურ, იდეოლოგიურ და პოლიტიკურ შესაძლებლობებს. შემდგე კი შემწმეავდა ვრცელი პროგრამა ახალი პროდუქციის წმეწმეებისა, სადაც გათვალისწინებული იყო თანდათანობითი და ეტაპობრივი გადახვლა მინი სერიაული წარმოებისაკენ. უნდა აღინიშნოს ამ საქმეში ჩვენი პარტიული კომიტეტის დიდი როლი, რომელმაც ამ ეტაპობრივ მოძრაობას მიმდინარე პროცესის ყველა უბანზე თავისი კონტროლი დაუწმეხა...

საბჭოები:

— ბატონო ვახტანგ, თქვენ რას იტყოდი ქარხნისათვის ამ შეტად მნიშვნელოვანი და რთული ეტაპის მიმდინარეობის თობაზე? რა

ამოცანები იღბა კიდევ პარტიული კომიტეტის წინაშე ამ პერიოდში და საერთოდვე რამე ტობნებით მივმართეთ ქარხნის პარტიულმა კომიტეტმა ვახტანგ ღონისძებ.

— ჩვენი პარტიული ორგანიზაცია მონაწილეობდა ავტოწმე კომპლექსების ბრავებების ჩამოვალისებებში. ავანშიდა და რთავდა ამ ბრავებებში გამოკიდულ სპეციალისტ-კომუნისტებს აკობრებდა მათ მთელი გაწმეული მუშობისათვის პასუხისმგებლობას. ყველაზე რთული ამ ამოცანებს შორის, რაგორაზე ბატონმა პანტიკონ ბობანა, იყო ტექნოლოგიური ხაზების სრული-ყოფა, მათი ამოწმელება. საქმარისა ითქვას, რომ ამ პროცესების წარმართვისას ჩვენი კომიტეტებმა თვითმრეტი ათისი კონსტრუქციული სახალე დანერგა ქარხანაში.

მეორე არანაკლებ რთული ამოცანა გახლდათ კადრების წმეობის პირობებში წარმოების ტექნიკის დაქარება. ჩვენ დავადგენით ექსპერტ-მენტრულ გუნს — მოვეწმეეთ რესპუბლიკის სხვა საწარმოებიდან სპეციალისტები. ახეთი რადიკალური დონისმიღების გამოხორცილება დავვეწმურება წარმოების განახლების პროცესში სხვა მიმართულებებისათვის.

დასახული ამოცანების გვეგაროშიერი გადაწყვეტისათვის და მიმდინარე პროცესებზე კონტროლის განხორციელებისათვის ქარხნის ხელმძღვანელობა იმუშავებდა კადრდარულ გრაფიკებს ცალკეული დონისმიღების მიმდინარეობის მათ შორის უფრო მნიშვნელოვანი დონისმიღებები ქარხნის პარტიული კომიტეტის სპორტრულ განხილვებში და მტკიცეწმეობდა.

პარტიული კომიტეტი აკონტროლებდა ამ დონისმიღებათა მიმდინარეობას, რათა დასახულ დროში შესრულდებოდა საწმეობა. ისმენდა ანგარიშებს ქარხნის ხელმძღვანელი მუშაკებისაგან, ამაღლებდა კომუნისტთა მოთხოვნეულ-ხას და პასუხისმგებლობას დაკობრებული მოვალეობისადაში.

ფართოდ დავწმეებთ პარტიული კომიტეტის წმეობა მიმდინარეობის პრაქტიკა განსაკუთრებით რთულ უბნებზე. ყველაზე მძიმე მომენტებში ჩვენი პარტიული კომიტეტის წმეობები პირადდ წარმართავდნენ საწარმოო უბნის ამა თუ იმ საწმეობათა ორგანიზაციას.

ახელი მასწმეობრივი და ყოველისმომწმეველი რეორგანიზაცია წარმოებისა, ახალი ტექნიკისა და აღჭურვილობის თობებისა ყოველთვის წამოჭრის ზოლმე სხვადასხვა საბის დანერგვებებს, და კვლავ მთელი სიმძიმე ჩვენი კომუნისტებზე, ქარხნის აქტივზე გადადიოდა. ვინ მოთვლის ერთი საწმეობა კვირისა რამდენი ოპერატიული დავალება იგვეგებობდა ჩვენს კაბინეტში, რამდენი ენერგია იხარჯებოდა მის განსახორციელებლად, ზორცმეხასხმეობდა... იყო ერთი გაწმეობა, პეტრეტრუბაციები, შედარებით მსუბუქიდან მძიმე უბნებზე გადასარული სპეციალისტებისა, მუშებისა, და მოლოდინის წმეობა, რადის ვა-

მონათვისუფლებობა რომელიმე ხარკად მიაგრობულა უზნადა, ეს იგი, როდის ხადგებოდა კიდევ ერთი ტექნოლოგიური ხაზი მწუხარში, რომ ახლა რაგიით ამოცანებისათვის შეგებულია, ახალ ხაზის დამონტაჟებაზე გადაგვიყვანა ხადბი.

საბერკონსტრუქციო და სამშენებლო ობიექტების გამოვაცხადეთ დამკვეთელურ უზნებად. ამ უზნებზე მივამატეთ საუკეთესო მშენებლები და მემონტაჟები. მათ დასამართლებლად საბერკონსტრუქციო დამკვეთელი შეათბობეს. მუშები შეათბობის დღეებშიაც გამოდიოდნენ ხოლმე საშუალოდ. რეკონსტრუქცია და გაფართოების პროცესში გრაფიკით განსაზღვრულ ვადებში ჩაიარა. მდებლობამ სასურველი შედეგა გამოიღო...

აბტონი:

პარტიული კომიტეტის მდიანის საუბარს წითელ ზოლად გახდებდა ერთგვარი განჯახის ხმა კადრებისა და სპეციალისტების უკმაჩისობაზე დიპლომატიის ქარხანაში. და მართლაც კადრების, როგორც სპეციალისტების, ასევე მუშების პრობლემა აღდგინდა მასშტაბური ზანდა, რომ მისი მნიშვნელობა სცადებდნენ ერთი რომელიმე ქარხნის, ქალაქის და გუნდაზე რესპუბლიკის ფარგლებს. ცნობილია, რომ დღეს მივდივართ ქვეყნის მასშტაბით ერთი მწვერულ დგას. მუშაბელის საკითხი. ამ სამწვერულ განაჩისობებს მრავალი ცხოვრებისეული ობიექტური თუ არა ობიექტური ხასიათის ფაქტორი და მათი ჩამოყალიბდა შორს წაგვიყვანდა. რაც შეეხება ვეფხველ მნიშვნელოვან ფაქტორიდან, აქ პარტიულ ჩაგონი აღბათ უნდა ვივლიდნენ ობიექტის გამოწვეული შედეგები მოსახლეობის აღწარმოების ხერტიში და მთელი ქვეყნის მასშტაბით და განსაკუთრებით კი ჩვენი, საქართველოში შობადობის მკვეთრი შემცირება, რაც თავისებურ გველენას ახდენს აღნიშნული პრობლემის ცხოველმყოფელობაზე. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ეს შობადობის მაჩვენებელი ქვეყნისა და ასევე ჩვენი რესპუბლიკის შგნით სხვადასხვა უბანზე განსხვავებულია, რაც იწვევს შრომითი რესურსების არათანაბარ განაწილებას და წარმოქმნის მთელ რაგ ხინფლებს მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული მონახატების თვალსაზრისით. მაგალითად, უფრო ფართო მასშტაბით რომ შევებოთ ამ მოვლენას, დავანახათ, რომ სახჭოთა კავშირში მოსახლეობის ძირითადი ზრდა მიდის შუა აზრის რესპუბლიკების ხარკზე. 1940 წლისათვის თუ ამ რესპუბლიკებში მოსახლეობის ზრდის პროცენტი ქვეყნის დანარჩენი მოსახლე-

ობის ზრდასთან მიმართებაში შეადგინდა 8,2 პროცენტი, 1950 წელს ამ მაჩვენებელმა თითქმის ერთ მესამედს მკნ პროცენტი შეადგინა, ამჟამად კი ჩვენს ქვეყანაში მოსახლეობის წლიური ზრდის არც თუ ურთავ მაჩვენებელი — 1 პროცენტი მხოლოდის მოსახლეობის მატების 2 პროცენტთან შედარებით დიდად საწუგრო მოვლენას არ უნდა წარმოადგენდეს პერსპექტივის თვალსაზრისით. საქმე იმაში გახლავთ, რომ როგორც ზემოთაც ითქვა, ეს ზრდა მატისებრად რეგონალური ხასიათისა და იგი ხშირ შემთხვევაში ჩვენს გაქორცვას ვეღარა შევლის. ჩვენს რესპუბლიკაშიაც დემოგრაფიული მდგომარეობა საკავშირის ანალიტიკურია — აქაც მოსახლეობის აღწარმოება ექსტენსიურიდან ინტენსიურზე გადავიდა, მართალია დღეს შობადობის კლებადობის კვალობაზე რაოდენობრიობა ხარისხობრივით აცვლება, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ როგორც სოფლად ისე ქალაქად წარმოების მასშტაბებისა და ტემპების არსებულ ზრდას, ჩვენთვის ნათელი შეიქმნება ამ პრობლემის ხინწვავე უფრო გასაგები ვადება აგრეთვე რესპუბლიკის ხელმძღვანელობის მიერ ამ ბოლო წლებში ამ საკითხით დაინტერესება და სხვადასხვა გუნითა და საშუალებებით, მრავალშედილობის ტრადიციების აღმრძინებისათვის დაუტარებელი ზანძოლა.

ცხოვრებამ თანდათანობით გამოკვეთა ის ქვეშეპარება, რომ მხოლოდ საკუთარი კადრები, შრომითი რესურსები და საერთოდვე ვეღარაფერი საკუთარი ძის ძირითადი და საინფორმაციო ქველი, რომელზედაც მუარა საშომადღო შენობა უნდა აღიშნოს, რის ხაზზედაც საკუთარი მურნეობა და მარწველობა უნდა განვიტარო, დაბ, ცხოვრებამ ისევე, როგორც ფებურთში და ასევე სპორტის სხვა საგნებზედაც დღის წესრიგში დააყენა და მებრად მწვერულად „სათადარიგო შენადგენლობის“ საკითხი. მართლაც და საკუთარი თავის იმედზე უნდა იყოს დღეს გონიერი მურნე. და როგორც ამას აღნიშნავდა თავის საუბარში ქარხნის პარტიკომის მდივანი ვახტანგ ლომიძე, სხვა ხაწარმოებდან მუშაბელის და განსაკუთრებით სპეციალისტების მოზიდვა და გადმოყვანა თუ გადმოხორება, გუნდავით ნებაყოფლობითი შევება არც ნებრივით და ეთიკური თვალსაზრისით და ფართო თვალსაწიერით არც ეკონომიკური მოსაზრებებით არის მიანცდამაინც გამართლებული, რამდენადაც კარგი სპეციალისტები ვეღა უბანზე არაან სპორტი და მათი მექანიკური გადმოვილება ამ შემთხვევაში გამოხავდეს არ წარმოადგენს. მით უფრო ითქმის ეს სხვა რესპუბლიკების მხრიდან რაიმე დებარების იმედზე.

□გაზარძილიბა იმენბა□

პალარიანე იოსელიანი

დარილის ხეობა

საქართველოსა და ჩუხეთის მრავალპირობი ურთიერთობის განვითარება დიდად აუკმაყოფილებელი იმეტი და იმეტიკაცების ურთიერთ-დამაკავშირებელ გზებსა და გადასახველებზე, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდა არაგვისა და თერგის ხეობებში გაშვებული მაგისტრალი. როგორც ქართულ, ისე არაქართულ წყაროებში ამ გზის შესახებ ცნობები გვხვდება უძველესი დროიდან. ჯერ კიდევ I საუკუნეში (ძველი და ახალი წელთაღრიცხვის მიჯნაზე) ბერძენი ისტორიკოსი სტრაბონი წერდა: „ჩრდილოეთი მსოფრეთი მომთაბარეებიდან დახლოებით სამი დღის ძნელი ამოსახველია, ხოლო ამის შემდეგ არის საცალფეხო გზა მდინარე არაგვის ვიწრო ხეობაში, დაახლოებით ოთხი დღის სავალი, ხოლო გზის ბოლო ძნელად ახადები კედლით არის გამოგრებული“ (თ. უაუბანი შვილი, სტრაბონის გეოგრაფია, თბ., 1957, გვ. 129).

სტრაბონის მიერ აღწერილი ამ „ძნელად ამოსახველმა“ და „საცალფეხო გზას მდინარე არაგვისს (არაგვის — ვ. ა.) ვიწრო ხეობაში“ ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსები კასპიის ან კავკასიის კარებს ეძახდნენ. ეს სახელწოდებები ეხება დარილის ხეობას (დარიალის სპარსული სახელია და ალანების კარს ნიშნავს). „როცა რომაელები პირველად მოვიდნენ საქართველოში, მათ უკვე დარიალს იბერების სამეფოს ხელში დაუბათ. ქართველებს ეს ხეობა მიუდგომელი კედლით ჰქონდათ გამოგრებული. თუ რა მისანი ჰქონდა ამ სიმაგრეს, გვიამბობს ერთი იმდროინდელი რომაელი მწერალი: „კავკასიის კარები უზარმაზარი კმნილებაა ზუნებისა, მთების უფერო გამოხის შედეგი. თითო გასახველი მოზღვდულია რკინით შემოკედლილი დირებით... მდინარის გამოღმა აგებულია კმნიად წოდებული სიმაგრე, აშენებული იმ მიზ-

ნით, რათა დაახლოებ მრავალრიცხოვანი ტომების გადმოსვლა“ (ნ. ბერძენი შვილი, ი. ქავკასი შვილი, ს. ქანაშია, საქართველოს ისტორია, I, თბ., 1945, გვ. 77-78).

ქართული საისტორიო მწერლობიდან ცნობილია „არაგვის კარი“. რაც ამის მანიშნებელია, რომ ხვეის არაგვის (შერმანდელი თერგის) ხეობაში იბერიის (საქართველოს) ჩრდილოეთი საზღვარი კარით (სიმაგრით) იკეტებოდა. ქართული წყაროებიც ცნობილია, აგრეთვე, „კარი ოვსეთისა“ ან „გზაა დარიალისისი“, რომელსაც ის ახსნა მოქმედება, რომ საქართველო ამ გზა-კარით ოსეთს (ალანებს) უკავშირდებოდა.

დარილის ხეობაში სამხედრო-სტრატეგიული მნიშვნელობის ნაკებობათა შექმნა უძველეს ეპოქაში დაიწყო არა მარტო ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსების ცნობების, არამედ ქართული საისტორიო მწერლობის მიხედვითაც. ვახუშტის ცნობით, ძვ. წ. III ს.ში მეფემან მირიან „უგაბა კარი და კმნა სიმაგრე ხაზრთა და ოვსეთისა“, რათა უმისოდ ვერღარა ვიდოდნენ“ (ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, „ქართლის ცხოვრება“. IV, თბ., 1978, გვ. 85).

დარილის გამაგრება და მასზე კონტროლი მკიდროდ არის დაკავშირებული ვახტანგ გორგასალის დიდ სახელმწიფოებრივ ღონისძიებებთან. ვახტანგმა დამარცხდა დარიალის ხეობით შემოჭრილი ლაშქარი, „დაამორჩინა ოვსნი და უიგზანნი, და შექმნა კარნი ოვსეთისანი, რომელთა ჩვენ დარიალისად უწოდოთ. და აღაშენა მას ზედა გოდოლნი მაღალნი, და დაადგინა მცველად მახლობელნი ფეი მთელნი. არა კლდეწიფების გამოსლვად დიდთა მათ ნათესავთა ოვსთა და უიგზანთა, თუნიერ ბრძანებისა ქართველთა მეფისა“ (ქართლის ცხოვრება, I, თბ., 1955, გვ. 158). მომდევნო ეპოქაში, კერძოდ კ

არაბთა ბატონობის პერიოდში, დარიალისთვის ბრძოლა მიმდინარეობს არაბებსა და ხაზარებს შორის.

დარიალის ხეობის ფუნქცია არსებითად შეიცვალა საქართველოს ძლიერების ხანაში, როდესაც ის ძირითადად ასრულებდა ფეოდალური მონარქიის შედასამოსხმის გზის მნიშვნელობას, ვინაიდან საქართველოსთან უმადნაფიცობით შეკავშირებული ჩრდილო კავკასიის ქვეყნებიდან მოხალოდნელი საშინაოება ფაქტურად აღიკვეთა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია დავით აღმაშენებლის დიდი სახელმწიფოებრივი ღონისძიებანი ჩრდილო კავკასიის ხალხებთან სამშვიდობო დიპლომატიური ურთიერთობის დონეზე, რომლის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს შედეგს წარმოადგენდა ყივჩაყების ჩამოსახლება და რეგულარული არმიის გაზრდა-გაძლიერება. 1118 წელს დავით მწკანოსბართლუცეს ვიოარგი ჭყონდადელთან ერთად, ამ მიზნით, ოსეთზე გაველით, ყივჩაყეთს გაემგზავრა. მას მოუყვებნეს მეფენი ოვსეთისანი და ურველენი შივაჯარნი მათნი, და ვითარცა მონანი დიდგვს ვინაშე მისხა, და აღიხუნეს მძევლანი ორთავან. ვი, ოვსთა და ყივჩაყთა, და ესბრეთ ადვილად შეაერთნა ორნივე ნათესავნი, და უო შორის მათხა სიუყარული და მშვიდობა ვითარცა ძმთა. და აღიხუნა ციხენი დარიალასა და ურველთა კართა ოვსეთისათა და კავკასიისა შიისათანი. და შემშინა ჳნა მშვიდობისა ყივჩაღათვს, და გამოიუვანა სიმრავლე ფრიალ დიდი“ (ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 886).

დარიალში ამ დროისათვის არსებულ ციხეებზე კონტრაქტის დაწესებამთან ერთად, დავით აღმაშენებელმა ახალი ნაგებობებით გააძაგრა ხეობა. „ღუა მშვიდობისა“, რა თქმა უნდა, მხოლოდ ყივჩაყთა დაშქრის გადმოსაყენად არ სჭიროდა დავითს. ასეთი პირობა საჭირო და აუცილებელი იყო ამ მნიშვნელოვანი კულტურული ურთიერთობისათვის, როგორც საქართველოსა და ამიერკავკასიისა თუ „ჩრდობრძს“ ქვეყნებს შორის არსებობდა ამ დროს. დავითის ეს საქმიანობა — დარიალის კარების ხელში აღება — იყო არა თავდაცვის აქტი ჩრდილოეთიდან მოწოდებლ მომთაბარეთა შემოსების წინააღმდეგ, არამედ ღონისძიება შეტევისა და გაკლენის მიზნით კავკასიის შიონისა და იმერკავკასიის ხალხებზე“ (ნ. ბერძენიშვილი, გზები რუსთაველის ეპოქის საქართველოში, თბ., 1966, გვ. 56).

მოწოდება გაბატონებისა და საქართველოს ძლიერება დაცემის პერიოდთან დარიალის გზა ურთიერებად ერთმანეთისადაღი დამთავსებრებულ დამპყრობელთა (ოქროს ურდო და ილ. ხანთა სახელმწიფო) ბრძოლის ასპარეზად აქცია. ხანგამოშვებით ეს გზა და ხაზგატე თავის სასაზღვრო ფუნქციას ასრულებდა (ვიოარგი ბრწყინვალის ხანა), მაგრამ საქართველოს ცალკეულ საშფო-სამთავროებად დაშლისა და არან-

თურქების გამუდმებული შემოსევების პერიოდში თანდათანობით შესუსტდა დაქრალენს ხეობის ადრინდელი პოლიტიკური მნიშვნელობა და სტრატეგიული მნიშვნელობა ჩრდილო კავკასიის ქვეყნებთან ურთიერთობაში. სამაგიეროდ, XVI საუკუნიდან სულ უფრო და უფრო გამოკვეთილ სახესღებულობს რუსეთის სახელმწიფოსთან დიპლომატიური ურთიერთობისა და დაახლოების ტენდენცია. 1589 წლის სექტემბერში კახეთის მეფე ალექსანდრესთან მოხალაპარაკებლად სუნჯიდან საქართველოსკენ გამოემართნენ რუსი ელჩები, რომელთაც თან ახლდნენ კაროვული ელჩები და უხარდოს წარმომადგენლები (ხოლოდ ტაშარუკოვი და აღკას მელაროვი). გზაში მათ შეეგებნენ ქერ ნუგზარ არაგვის ერისთავის არსურები, ხოლო შემდეგ, მეფე ალექსანდრეს თხოვნით, თვით არაგვის ერისთავიც.

დარიალის გზით არაგვის საერისთავოში რუსი ელჩები შემოვიდნენ 1604 წელსაც. მათ საჯიროდ ცნეს კეთილ განწყობილებასი უთხოლიუნენ კახთა მეფე ალექსანდრე და არაგვის ერისთავი, ვინაიდან მათ შორის ერთობა დაკავშირებულა იყო დარიალის გზის გამოუენების ინტერესებთან, რომლის დიდ მნიშვნელობას რუსეთის ხელისუფლებამ ათვალისწინებდა საქართველოსა და ჩრდილო კავკასიის ხალხებთან ურთიერთობაში.

დარიალის გზით კაროვული და რუსი სახელმწიფო პოლიტიკების მიმოსვლა გრძელდება შემდგომშიც და თანდათანობით მწიფდება აზრი საქართველოსადმი რუსეთის შეზარებლობისა. ეს აზრი ჩამოყალიბებულ სახესღებულობს XVIII ს-ში, ურველ მეორის მეფობის ხანაში, და სახელმწიფო პოლიტიკათა მოლაპარაკების დონეზე, ურელასათვის კარგად ცნობილ ვიოარგივეცქეშე შეზარებლობითი ტრაქტატის სახით სახლოოდ ფორმდება 1788 წელს. ამ დროიდან დარიალის გზას განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენჭა, ვინაიდან მისი მოწინაარგების გარეშე შეუძლებელი იყო ხელშეკრულებით დასახულ ღონისძიებათა განმორციელება.

მდგომარეობის ნორმალიზაციის მიზნით, რაც აუცილებელი პირობას წარმოადგენდა პოლიტიკური, ეკონომიკური, სახელმწიფო-სტრატეგიული და კულტურული ურთიერთობის წარმომბაძოვის, კაროლ-კახეთის სამეფო ხელისუფლებამ ახარეთი საჭირო ღონისძიება განახორციელა. ამ მხრივ უმნიშვნელოვანება მოვლენა იყო არაგვის საერისთავოს გაუქმება 1748 წელს, ურჩი ფეოდალების აღაგმვა და საფეოდალოს გარდაქმნა საუფლისწულოდ. ამიერადან მისი გაშვებლობის უფლება მიენჭათ სამეფო დინასტიის წარმომადგენლებს, რაც აშკარად ააფალებდა სახელმწიფო ხელისუფლების პოლიტიკური ურჩის გატარების, არაგვის საფეოდალოს, როგორც დამარკალიბებელი ჳდუდის, მოწოდითი თე-მურაჳ მერკემ და ერთადე მერკემ შემშენს

მის სრული შესაძლებლობა, რომ ამოვიციო. ნერი ფორდადების აქტიური ხარჯვის ვარგისე, პარდაპირი კავშირი დაემყარებინათ როგორც რუსეთის ხელისუფლებასთან, ისე არავეს ხალხურ-ლიწულის (ყოფილი საერისთაოს) მოსახლეობასთან. პირველ რაგონ, ეს უნება მოხვედრება და მთი თავაკებთან კავშირს, რაზედაც იყო დამოკიდებული დარიალის ზეობით ხარჯვებლობის შესაძლებლობა. არავეს საერისთაოს გაუქმების დროიდან სამეფო ხელისუფლებამ ასევე დაიბნა დროა თავადრეტი (თავადური — თერგის ხეობა დარიალის ქვემოთ, სოფ. ღარსიდან ქ. ვლადიკავკაზამდე, დღევანდელ ქ. ორჭონიკოძემდე) ოსების და მათი პრეფერენციური პირები.

არავეს საერისთაოს გაუქმებაში გარკვეული როლი შეასრულა სამეფო ხელისუფლებასადმი მთის მოსახლეობის დამოკიდებულებამ. მოხვედრები, მთიულები, გუდამაყრელები, ხანდოელები და კართლები ტრადიციულად სახელმწიფო ხელისუფლებას სცნობდნენ და, არსებული სამეურნეო-ეკონომიკური შტაბმარტობის შესაბამისად, უმთავრესად სამეფო ვალდებულებას ასრულებდნენ. მთის მოსახლეობა, რომელიც ხუხტი სოციალური დაფერენციაციით აშკარად ჩამორჩებოდა ხარის სოციალური განვითარების დონეს და თემობრობის ტრადიციებს ინარჩუნებდა, შეურთიბებლობას იჩენდა პატარაშტორი გრეთისადმი და უპირატესობას ანიჭებდა ხახოს შტაბმარტობას. სამეფო ხელისუფლება მთიულებში მოღვაწე რაღას ხედავდა და ამ საქმეში მონაწილეებს წყალობასაც აქლევდა. ამგვარ დამოკიდებულებას რელიეფური ხაზებით გვიჩვენებს 1782 წლის 10 თებერვლის ვახტანგ VI-ის შტორ მოხვედრებისათვის შედგენილი სავალი: „ქ: ნებთა და შეწვენითა დვთხათა, ჩვენ... შეფეთ შეფეთ პატრონის ვახტანგ და... ურველთავე მომავლთა ხახოსა ჩვენისათა: ესე ამირ ურუნისამდე ხათა და ეთათა გახათავე-ხელა და ხახოლოდ გახოსადეტი მტკიცე და უწყალებული წყალობის წიგნი და ნიშნა შეგორაული და გიბრძეთ თქვენ ჩვენთა დიდად ერთგულთა და მრავალ გვარად გარქილთა და ნამახურთა ბრძანებისა ჩვენისა დიდად მორჩილთა, თქვენ ერთობლივ მოქვეთა: ასე რომი. როდესაც ჩვენს სამახორზედ ღაშქრობაში დავიბახობ და გამოვყავართ, ვთათა ძველთა ხუღბრწინავადეთა შეფრებთა ჩვენთა მამა. პათათავე უღუფად ვაგჩენოდესთ, ვგარეთვე აჩვენეთ აგრეთვე წყალობა გვენთა რომ ჩვენის ქარხნიდამ უნდა მოვცემოდესთა ხახს დღეში: პარს, ერთი, ცხვარი — ერთი, ფეკელი კოლი ხუთი, დვინო კოკა ხუთი, მარჩილი ღიტრა ოთხი და განგიახლეთ კუალად უღუფისა და წყალობის წიგნი ესე. რომ ამ მოვჯნალობს არა ჩვენგან და არცა შემდგომთა შეფრთა და შეპატრონითაგან. აჩ გიბრძანებთ ვეჭელ-ვერონო და ურველთ კარხისა ჩვენისა გარჩევნით ბრძანება ესე, რომელიცა ამა ჩვენგან წაწყალობება

ფარმანსა ზეგან ეწეროს, თქვენცა ასე დაუბტკიცეთ და ნურარასმც ცუდად აღქმულთ და გაურჩეულად ამა ჩვენგან წაწყალობებას. რაღას ჩვენი ქარხნიდამ მისცემდეთ ზოღვე დაუდონებლად თვინერ თანადგომისა და შეწვენიხა ვანვადე“ (სახუთი ინახება აღ. ყაზბეგის ხახ. ყაზბეგის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში).

როდესაც ეს სახუთი შეიქმნა, მანინ არავეს საერისთაო ქერ კიდევ ცალკე სათავადოს შეადგენდა. ასეთ ვითარებაშიც სამეფო ხელისუფლება მთის მხარით თავის უფლებებს იცავდა, მაგრამ არავეს სათავადოს გაუქმების დროიდან უფლებამოსილება კიდევ უფრო გამოიკვთა. 1774 წლის სტატისტიკური აღწერის მიხედვით (1907 წელს გამოსცა ექვთიმ თაყაიშვილმა), ყოფილი არავეს საერისთაო დიუკო რამდენიმე სამორტად, ამის შესახახად ურველ მოთავანს მორტავა განავებდა, რომელსაც შეფე ქამაგირს აქლევდა. ხევეი ოთხი ასეთი სამორტად ყოფილა, რომელთა შორის განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ქვემო ხევის სამორტადი. ეს იმტომ, რომ მის ფარგლებში მოქცეულ დარიალის ხეობა, საქართველოს ქიშკარა ჩრდილოეთის მხრიდან, რომელსაც ხვენებულ ეპოქაში, მფარველობით ტრაქტატის მოსამზადებელ პერიოდში, უდიდესი მისია უნდა შეესრულებინა.

ქვემო ხევის სამორტადში, დარიალის ხეობასთან ერთად, შედიოდა ხევის მოთავარი სოფელი ზტეფანწმინდა, აგრეთვე სოფლები: გერგეტტი, ქობი (ამჟამად ნახოფლარი), ცდო და გვედეთი. 1774 წლის აღწერაში ქვემო ხევის მოტრავად იხვენებება ყაზბეგ ჩიფიკასხვილი — ხევეი ერთ-ერთი მუხლარაგული გვარის — ჩიფიკასხვილის წარმომადგენელი. ამ გვარის ეთონიამდ (წინაპრად) ცნობილია ჩოფიკა, რომლის შთამომავლებად ითვლებიან ყაზბეგა, ღეტანი, გუგუა და ზალია. დასამებულეულ ეპონიმა მიხედვით, ჩოფიკასხვილების გვარში ვახუშტი ერთიმორტის მონათესავე დანიარტები ვახუშტი განაურები: ყაზბეგაჩანი, ღეტანენი, გუგუენი და ზალიენი, რომლებიც დღემდე ინარჩუნებენ ხიდაშვებლობას და ხახახლიკო ურთიერთობას.

ჩოფიკასხვილების ამ ოთხი ვანშტობიდან სოციალურად დაწინაურდა ყაზბეგის შთამომავლობა. თვით ყაზბეგი, როგორც მორტავი, ფაქტიურად აწნაურის სახელის ფლობდა და შეფე ერთკლეს წინაშე დამახორტებული აქტორიტეტით ხარგებლობდა. დარიალის პატრონად ვამწვენებული პირი უსათოდ მეფის უერთგულეს მოხელედ წარმოვადგებდა, მაგრამ როგორც წყარობიდან ხახს, ყაზბეგი აწნაურულ წოდებაში გაფორმებული არ ყოფილა. ოფიციალურ დოკუმენტებში ის ხევის თავაკად და მორტავად ფიგურირებს, მაგრამ აწნაურად არ იხვენებდა. ყაზბეგი ჩოფიკასხვილი ქართლ-კახეთის სამეფოს თავადდა და აწნაურთა იმ სახუთ არაბის მოხედრალი, რომელიც 1788 წლის ტრა-

ქატს ერთვას. სამაგიეროდ, მის მოდგმაზე მდგომარეობა შეიცვალა.

უაზიხე ზოფიკაშვილის გარდაცვალების შემდეგ ქვემო ხევას მოურავად დასვეს მისი შვიდი ვაჟი. ეს ბოლო მფარველობის ხელშეკრულების დავების შემდეგ, საქართველოს რუსეთთან შეერთების მოახლოების ეპოქა, რადესი დარიალის ვაზი უნდა მოეშადადებინათ ქართველთა შემოსევიანად, სათანადო აღჭურვალობის შემოსატანად, საფოსტო და სავაჭრო ტრანსპორტის მიმოსვლისათვის.

გაბრიელ უაზიხეის ძე ზოფიკაშვილი ერთკელე მერობს უერთგულეხი მოხელე აღმოჩნდა, რისთვისაც მეფემ მას აწაურბომა უბოძა. იგი უსუქმანოდ ასრულებდა სამეფო ხელისუფლების უკველგვარ დავებისა და განუბრძლად ატარებდა ერთკელეს პოლიტიკის რუსეთთან ურთერთობის სფეროში. რუსეთთან საქართველოს დაახლოების პოლიტიკური ხაზისადმი მისი ერთგულება კიდევ უფრო ნათლად გამოჩნდა საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ, ხაზინის გაუქმებისა და ახალი აღმშენებარცული სისტემის დამუშარების დღიდან გაბრიელი აქტიურად ჩაება მმართველობის აპარატში, რისთვისაც მას ქერ მთობრის წოდება მთაიბებს, ხოლო შემდეგ გენერლის მინდობითაც შემოსეს, გაწაურებულმა და სამსახურში დაწინაურებულმა გაბრიელმა გვარაც შეიცვალა. როგორც ნიდეხელი იყო, საქართველოს სამეფო ხელისუფლებას წარმომადგენლები, პარველ რიგში კი, მეფე ერთკელე თვითან წერილებში მას მიმართვეწ უაზიხეის შვილობით, მაგრამ რუსულ რევილიურ წიწწერვაში მის ვეარად ზოფიკაშვილის ნაცდელ დაგვდება უაზიხეი. ეს მოხდა იმის შემდეგ, რაც გაბრიელმა მამის სახელი უაზიხეა გვარის სახელწოდებად დაიმიჯიდრა და სათავე დაუდო ახალ პრივილეგიურ გვარს. გაბრიელ უაზიხეის დამსახურებისა და მისდამი პატივისცემის ნიშნად რუსებმა შემდეგ მუწწარწვერსა და ხოფელ სტეფანწწინდასაც უაზიხეი უწოდეს.

გაბრიელის შემდეგ ამ ვეარს ატარებდენ მისი შვილები — გენერალი მიხეილი და პოლკოვნიკი ნეკოლოზი. გაბრიელიდან მესამე თობის წარმომადგენლები იყვენ დიდი ქართველი მწერალი აღქმანდრე მიხეილის ძე უაზიხეი და ნეკოლოზის შვილები — დიმიტრი და გიორგი. ქართველ მოღვაწეთა შობის დიმიტრი უაზიხეი ცნობილია, როგორც ხალხისწერი იღებთი გამსჭვალული ფრთად განათლებული პირსენე. მას, რაც შეეება გიორგი უაზიხეს, იგი იყო არა მარტო მაღალი ჩინის გენერალი, არამედ შესანიშნავი ისტორიულ-დოქტრინარული, გეოგრაფიული და სამხედრო-სტატისტიკური შრომების ავტორი, ხოლო ილია ქვეკვაძის გარდაცვალების დროიდან საქართველოში წერაკოების გამაგრებლებელი საზოგადოების თავმჯდომარე. გაბრიელ უაზიხეი ის სამეფო მოხელე იყო,

რომელთანაც მიმწერას აწარმოებდენ ქართველი მეფეები და უფლისწულები, მისი ნიშნობით გაწაწინელი ყოველი წერილი შედგებულა ნიშნიბებს, რომელთა განმარტებულა უაზიხეისადმი და რიალის ხეობას და მისი პატრონის საქმანობას. 1791 წელს შედგენილ ერთ-ერთ სახასუბო წერილში ერთკელე მეორე გაბრიელს სთბავს და ავლებს, რომ გეარკვიოს ურთერთობა თავურის ხეობის ისებთან, ერთკელე უამყოფილებას გამოთქვამდა ზოგიერთი თავაწრების უხეფრველო პრეტენწიების გამო და შეახსენებდა თუ ტრადიციულად რა ხაზის წყალობას დებულობდენ და რაოდენ დიდი უმადურობა იქნებოდა მისი დავიწვევა. მთავარი პრბლმა, რასაც ერთკელეს წერილი შეეება, იყო სამწადისი ქარის შემოყვანისათვის, რასაც მთწაწწილეთა უნდა მიეღოთ თავურის ხეობის მცხოვრებთ. ეს კი შესამდებელი იქნებოდა მხოლოდ მოღაწარკებითა და მატერიალური დაინტერესებით. წინააღმდეგ შემთხვევაში და რიალის ხეობამდე მოსვლა დაბრკოლებოდა, ვინაიდან და რიალის ქვემოთ თერგის ხეობაზე კონტროლს დუდარკების აწაურული გვარი ამარცილებდა. აღნიშნული ვითარების შესახებ ერთკელე მეორე გაბრიელ უაზიხეს წერდა:

„კ. ჩვენ მაგიერად უაზიხეიწვილს გაბრიელს მოკითხვა ეუწუოს, მერე შენი წიწაწწილი იღარც მოვადრე ვეწოა შეტევეთო. შეწ, როგორც ჩვენი სიტყვა გაქვს, ისე ვეწლას დაუარე და შეატუბინე და მწად იყვენ. თავაურებისა რომ მოგწერვა ზოგი ერთის კაცისა, ცალკე დაპირადით რასწეო, ჩვენწან ეგ არ იქნება, ამიტომ, რომ მავთ ჩვენი წყალობას სწიროს, ქამაგირებო აქვსთ, მოვლენ, თვითან ქამაგირსაც იღებენ ხოლმე და სხვაც მიეცემთ ხოლმე. წინადაგ ჩვენი მადრიელნი წასულან და ეწლა მავ გვარი ღამარკები რათ უნდათ? როდის უნდავთ, რომ ჩვენ მავათვის გეწმტუწვიხინოს და, თუ მავთ არ უნდათ, ჩვენ სხვას გწასაც ვიწოვნი და იმაზე მოვიუწანთ ქარს. მძეველების რომ მოგწერა, როგორც კვლავ მომხდარა, ეწლაც ისე უნდა მოხდეს. მიღების გაცეობისა ჩვენიწ შვილის აღმსახანხათვის მოგწერწარა და აღხად რომ გააკეთებინებს. შეწ ეწლას ეწლავ შეატუბინე, რომ ეწლანი მწათ იყვენ და როგორც ჩვენი კაცო მოვიუწდესთ, ისე წამოვიღენ“ („მოკაწბე“, 1901, № 4, ვახუ. 11).

იმავე წელს ერთკელე მაღლიერების გრძობით აღხავებ წერილს უგწადის გაბრიელ უაზიხეს (იხ. იგივე ეურწარად) და აქერად საქმის მოწწარგებას ავლებს არა მარტო ისებთან, არამედ კავკასიის სხვა შალხებთანაც. აი ეს წერილი:

„კ. ჩვენ მაგიერად უაზიხეიწვილს გაბრიელს მოკითხვა უამბეო. მერე, შენი დიად მაღლიერნი ვართ, რომ ჩვენს სამსახურედ კარგად ირწეხი, ახლა ეს შენი ძმა ბაადური, რომელსაც ხაკმეწედ გამოვსებულწმეო, ის საქმე შეწ და აწან

ერთად უნდა ამოქმედდო. რომელთათვისაც ახლა წინაშე მოგვედგოს, ყველაყას ახლავ უნდა შეატყობინოთ და მოაშაადოთ. ჩერქეზიცი უნდა მოაშაადოთ, თავაურებიც, ანგუსტელებიც, კისტებიც, დღოღებიც და სხვანიც — ჩაჩანს აქეთი კაცნი. ჩვენც მაგათთვის ცალცალკე წიგნები მოგვიწერია მოაშადებისა, და ჩვენს კაცი და წინა რომებსაც მოუთვლებს, მაშინ უნდა დაუაროთ და დასძრათ ის ქარები და, როგორც დავეუბარებინოს, ისე საჩქაროდ გამოისტუმროთ. მაშინ იმ დაბარების დროს თავიანთს მიხაცემს ჩამაგირებსაც და უღუფასაც წერილით გამოუტყულებთ და გამოუტყუანთ და თქვენც კი დიდად ბეჭითად უნდა გაისარქნეთ; თუღურერუყოსაც უნდა შეატყობინოთ და მოაშადოთ, რომ როდესაც ეს ქარები დავიბაროთ, მაშინ ეგვეც წამოვიდეს და რაც მაგ ქარების სამეშამდროები აქნება, შენ და შენს ძმას გვბოძებთ, ალბათ ამ საქმეზედ ორნივე დიდად გაისარქნით”.

ჩრდილო კავკასიის მოსახლეობასთან ურთიერთობაში გაბრიელ უაზბეგის, როგორც შეფის ერთგული მოხელის, როლი კარგად ჩანს ერთგულს ერთი წერილიდანაც. საქმი ებუბა თავაურის ოსებთან სალაპარაკებს ქარავენის გამოტარებისათვის საქარო ღონისძიებების განსაზღვრულეხლად. „მოაშის“ ამავე წიგნში ვკითხულობთ:

„ქ. ჩვენ მაგებრად უაზბეგის შევილს ვაბრიელს. ახე უაზბეგი: მერე შენი ძმა ივანე მოვიდა და შენი წინა და თავაურების წინა მოგვაცხანა, რაც ან თავაურებს და ან შენ მოგვერეა, ვიღუფეთ და თავაურებსაც პასუხი მოვწერეთ. როგორც ეგერი დავიბარებთ, თუ ისე ჩამოვლენ და მძევლებსაც ჩამოიყვანენ, ზომ ის არის, და თუ ისე არ ჩამოვლენ, უფროს უფროსნი კაცნი ასეთნი ჩამოვიდნენ და მძევლებსაც ჩამოიყვანონ, რომ, რაც ამითან დაპარაკი და მორიგება მოხდეს, ის დამტკიცდეს, სხვათა წინაღმდეგობა და მოწილა აღარ შეეძლოსთ. თუ დღის ნება არის და კარგად, რიგინად მოვრადებთ, ზომ ის არის, და თუ რიგინად ვერ მოვრადებთ, მას უკან მაგათ თავიანთ გზა დაჩრებთ და ჩვენს ქარენის კაცთ სხვა გზაზედ ვაჭარებთ, და აქ რომ ჩამოვლენ, თუ ვითანმე საშარტლიანი სალაპარაკო ექნებათ რამე, ხაიარგანნი იუვენენ, საშარტლიანი საქმით კარგად ვაუეროგებთ, და ვინ დაბარებულნი არიან მანდლად ჩარნი, ამ ორს დღეს უკან კიდევ კაცს გამოვიხტუმრებთ და ის სწორეთ მოვტანს ჩვენს ხიტყვას ხეტქმშარბის ით, ქ-ის უოთ (ტ. ა. 1791 წლის 18 სექტემბერი — ვ. ა.).

ქ. თუ შანი იყვენენ, ეს წინა რომ მოგვიდებო, მაშინვე წამოვადენენ, სხვას უკანა მომავალს კარს ნუღარ მოუტყდიან. ქელოშათისათვისაც წინა მოგვიწერია, დღის მადლსა მადლ გავტყუანენ და თუღურერუყოს წამოყვანასაც ცხადი და დიდად ბეჭითი იყავ. რომელნიც ჩერქეზები იუვენენ წამოსავლენდი, თავაურებისათვის

მოგვიწერია, რომ გზა დაინებონ და რომ წამოვიდნენ უფროსებმა თითო კარგა მშვილდე უაზვის ესით მოგვიტანონ და რომელნიც არ წამოვიდნენ, შენ მაგებრ სხმოვად და მოგვიტანე და ვინც მოგვართმევს, მაგებრი წყალობა ჩვენგან დემაართებათ”.

როგორც დამოწმებული წერილებიდან ჩანს, ერთგულ მეორე დარიალის გზის მოწესრიგებას უკავშირებდა პირველ რიგში, ქარების შემოყვანის საქმეობებს. ამაზე ზრუნვა მეფეს დაუწყია ქერ კიდევ 1788 წლის ხელშეკრულების გაფორმებაზედ. მანამდე რომ სათანადო სამუშაოები ამ ურთიდაყო ჩატარებულა, ამ გზით სანხედრო წინაღობის გადაყვანი-გადმოყვანის ვერ შესძლებდნენ გრაფა ტოტლებენა, პოლკოვნიკი კლავერი და სხვა მხედართმთავრები. ესტორიიდან კი ცნობილია, რომ საქართველოში იხანა ამყოფებოდნენ 1788-1770 წლებში. გიულდერუსტადტის ცნობით, 1769 წლის იანვლის 20-ში მოზდოკიდან ბეჯიასკენ საქართველოში საგანგებო დავალებით გაიგზავნა გენერალ-მაიორი ტოტლებენა. „ამ მხარეში თერგუე, კობთან, პატარა ვიღუე, რომელსაც ქართველები ადოლ მანდო რს უწოდებენ, შეხვდა მას ერთგულ მეფე, აქედან გრაფი მეფესთან ერთად წავიდა თბილისში და ქრცხინვალში, სადაც სოლომონ მეფეც მივიდა. ამასობაში უკვე გვიანი შემოდგომა იყო და არავითარი ობერაციის დაწყება არ შეიძლებოდა. რადგან ქვემეხები, რაც გრაფისთვის უნდა გამოეგზავნათ, საქაობად დიდახს შეუკოდნენ, ამიტომ ახე დეკემბერში თვით გაბრუნდა მოზდოკში და ურსუნველყო მათი გადმოზიდვა“ (გულდერუსტადტისა მოგზაურობის საქართველოში, II, თბ., 1904, გვ. 224).

აღნიშნულთან ერთად, კიდევ არაერთი ფაქტის გახსენებით შეგვიძლო გვეტყუებინა, რომ ერთგულ მეორემ დარიალის გზა სათანადოდ მოამზადა ესოდენ დიდი შიძრახისათვის. ამ ხაქმეს კიდევ უფრო დიდი უზრადებდა დაეთმო საქართველოს რუსეთთან შეერთების მოახლოების ეპოქაში, ერთგულს ვარდაცვალების შემდეგ. მისი შემკვრელები კვლავ მედრო კავშირში იმყოფებოდნენ მოხვედებთან და ჩრდილო კავკასიის ხალხებთან. ქარის შემოყვანისათვის საჭირო დახმარებისათვის ისინი მიმოქრებს განაგრძობენ გაბრიელ უაზბეგთან. ამ მხრივ საყურადღებოა გიორგი XII-ის 1800 წლის 28 აგვისტოს წერილი: „ქ. ჩვენე ბრძანება არის, ყაზი, ბეგეშვალდი გაბრიელ მერმე ჩვენის ძმის რუსის ქარისთვის მარზალი და საპალის ცხენები უნდა გამოგზავნო. ეს მარზალები და ცხენები რომ მოგვივიდეს, შენ უნდა გაუძღვე და ღარსს მიიყვანო და უფლად ღენერალს გულდერუსთან და რაც ისეთი მარე იუოს, უნდა რიგინად მოატანინო. როგორც შენის ერთგულებსაგან ვიცოდეთ, ამ საქმეზე ისე ბეჭითად უნდა მოიქცე და შენის გარჯის მაგებრს წყალობას ჩვენგან მიიღებ“ (ტ. „მოამბე“, 1901, № 4).

ბევს მოსახლეობასთან, ჩრდილო კავკასიის საზღვრთან ურთიერთობისა და შაიხ მონაწილეობით რაღაც მიმდინარე საკითხის მოგვარების მიზნით, გაზრდილ უაზრებთან საქმიან ურთიერთობაში იმყოფებოდა არაგვის საუფლისწულოს გამგებელი ვახტანგ ბატონიშვილი. გაზრდილ უაზრებს ზეო ავადებს როგორც საშინაო, ისე საგარეო საქმეების მოწესრიგების, რაც მთელი ხისრულით ჩანს 1861 წლის 16 მაისის წერილიდან:

„ქ. მუფის ძის ვახტანგის სიუყვარულით სპეციალურად უაზრებულად გაზრდილ მრავალ სიუყვარულიან მოციხეს გეუწყოს. მეორე დღეს აქ შენი წიგნი ქაზნაშვილმა მოგვტანა, და რაც მოგწერა, ვეკლა ვსცან. ის წიგნები რომ ასე შენის ძმის-წულის კუთხით გაგვგზავნა, ამისთვის თანამდებობისამებრ შუადღობულად ვარ. ისებტორთან წასვლა, იმ დღესაც მოგწერე, დიად კარგი იქნება. მაინც ავტე უნდა ვამხდარაყო, რომ შენ უნდა მიგვებებოდი. ისებტორისთვისაც წიგნი მიამწერია, და რაც მიგწერე, და ამ როგორც გამოვაცხადე იმასთან, შაიხ ახლა წინდ გამოაძვანია და როდესაც შენის წასვლის დრო იქნება, და იმ ადგილს მოგვებინა, ეს წიგნიც მაშინ უნდა წაიღო და მაშინ მიართვა და იმ დროს ზომ კარგათ შეიტყო, როდესაც შენის წასვლისა და მიგვებინა დრო იქნება, და ნება გაქვს მოცემული. იმ დღესაც მოგწერე, რომ ჩემთან დარჩენა აღარ ვინდა, ვიცი, რომ დიად რაგინად მოიქცევი. და ამასაც ვაწად და ვაწად არ დავაკლებ, რომ, სადაც რა უნდა, იმ გეარად ვამოქმედოთ. ზვეცე თადარიგში ვართ: ჩასაც დრო შეგვადლებინებს, ესეი შეწუბება, რომ ზვეცე კი უშინობა დააკლდება და ერთი ამხანაგე კი უნდა მიუჩინო ბევრსა. მაგრამ წახვლის ვაში და მიგვებინა შენ იცი, რომ იმ დღეს უნდა მიხვიდე. არც იმავ უწინ უნდა წახვიდე და არც ვვიან, რომ უდროით არ მიხვდეს ან წასვლა და ან წაუსვლელობა. დღეს უფლის დეერად შიორის ღვეამტობის წიგნიც მომიხვია, რომ შემწეობა ვთხოვა ხართა და კაცთა. პოლიკოლონიის კუწანოსაც მოგწერა და წვე მოგწერე მოიუღლითის მოურაგსა და მოხედვებსაც, რომელის თაყვის შედეგებით უნდა ხართად და კაცობა მოეზმარენ და შეეწვენ. იმ ხილის ვატება და სალდათების დარჩობისა რომ მოგწერა, დიად დიად შეგწუბობ, მაგრამ რა ვქნა. და დღის გულისხმავს რადგანაც ასებტორა მოსახლეული არის. ამ ხილების გამაგრებას ეცადენით. ზომრობა არ არის, ერთი ცოდვისა არა გვეითოს-რა, ამავე რაღაც ვეწვეწეწე და რაღაც ვეწვეწეწე. ბებებიც ზომ ჩატანილი თურმე ვაქვსო. ბევრნიც სიუყვარულით მომიყოფებ. ბევრს ქაფაში, მაგრამ არც დ-თთან დაეკარგება და არც სხვათთან და ახლა უფრო ვარჯის დრო არის. უფალს დეერად-შიორის ღვეამტობის ზვეცე მოგწერეთ წიგნი და ცოდვა რომ ხილი, ჩურჩხელა, პურა და დღისი გამოუტყ-

ვენეთ ნინიას კელითა. და პოდიშით უნდ-მიმართვა. შენგან ამ სიუყვარულს (თურმე უნდა) ჩასაც წამს ისებტორისა მოუდგდეს (თურმე უნდა) ლა შეიტყო, მაშინვე რაც შეიძლება დიად დიდეს სისწრაფით გაყოდინო. მაის იე ქ-ის უბო. ძველი ხილი რომ სწერია, მართო ჩურჩხელა არის სხვა არაფერი. ქ. ეს ისებტორის წიგნი, შენ რომ წახვიდე, შენ უნდა წაიღო თან და შენ მიართვა.

ქ. კერძი საქმე ზოგებითია, რადგანაც აქამდის დარჩომილა, ახლაც კიდევ, როგორც ამჩობინით, ისე იყოს. მაგითი საქმეს წურას და ახრკლებოთ. თუ არა ხეობს და იყოს". (ტ. კოპახე, 1901, № 4).

დროთა ვითარებაში გზის მნიშვნელობა გასცდა ხაზმდარი მიწებისა და ამოყანებს. მას დიდი როლი დაეცინა კავშირგაბმულობისა და ვაჭრობის სფეროში, რაც მოიხილვად რეკონსტრუქციასა და მშენებლობას. ახალი გზის გაყვანასთან ერთად, შეიქმნებოდა საფოსტო ხაზგურები და ფუნდუკები. ასეთი შენობები იდგმებოდა ყოველი 20-25 კმ-ის შემდეგ საფოსტო და საშავარტო ცენტრების შესანაცვლებლად და მგზავრთა დასახვერებლად. ხანგამოშვებით იცვლებოდა გზის მიმართულება, რაც გამოწვეული იყო რელიეფის სართულისა და გზის გაუჭოხუნების საუბრობით. მგზავრი მრავალ ადგილას შეამჩნევს ძველ ნაგებებს, მარუდად არაერთ ცნობილ ადამიანს გუფლია. სამხალაიყოლ შეიქმნება დავასაბულოთ, პირველ რიგში, თვით დარჩილის ზეობა. თუ ამჟამად გზა უაზრებულად გვედღითამდე მდ. თერგის მარცხენა მხარეს მიუყვება, XIX ს-ში გზა გაყვანილი იყო თერგის მარჯვენა სანაპიროზე. ეს იყო ა. პუშკინის, მ. ლერმონოვისა და სხვა მოღვაწეთა მარტოუტი. ანალიგიური ვითარება გაქვს ქვარს უღელტეხილზედაც: მათ მიერ ხეინებულ კაზურის ზეობაზე გამოავალი გზა დიდებულე გაულით პარადპირ ქვეშეთში ჩადიდა. 1827-1847 წწ. მუშაობა მიმდინარეობდა უმოკლესი გზის გაყვანის მიზნით გუდამაურის ზეობაში, მაგრამ შედეგობში ისევ ძველ მარტოუტს დაუბრუნდნენ და 1863 წელს საზეიმოდ გაიხსნა მღეთის ცნობილი ადამართი. ცერემონიის უბრაულების ზეღმქვანელობა წილად ზედა გრიგოლ ორბელიანს, რომელმაც ამ გზას შესანიშნავი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წარკვეცი მოუძღვნა. იმ დროიდან კიდევ უფრო გაიზარდა მოძრაობის მასშტაბი, გაზარდა მწერალობა, მეცნიერება და მოღვაწეთა მიმოსვლა. ამ გზით მოდიოდნენ საქართველოში რუსეთის ინტელიგენციის წარმომადგენლები, ამ გზით მიდიოდნენ რუსეთის და ევროპის ქვეყნების სასწავლებლებში ქართველი ხალხის რჩეული შეილები. თერგდადუღულები ზომ სწორედ იმთ სახელად აქცა, რომელთაც დარჩილის გზა განუდეს და შრომლორი კულტურა უცდავებს გვირგვინი შემოსეს.

ნიკოლოზ (ლავა) ჯანაშია

„შუშანიკის წამების“ პერსონაჟები

შუშანიკი

„შუშანიკის წამების“ მთავარი მოქმედი პირი, რა თქმა უნდა, შუშანიკია. პირველ რიგში, სწორედ შუშანიკის სახის დახატვით შეიქმნა იაკობმა ხელთუქმნელი ძეგლი. სწორედ ამ სახის შექმნისას გამოამყვანა მან თავისი გასაოცარი რეალიზმი. არა თუ ქართულ, მსოფლიო ლიტერატურაშიც კი იშვიათად მოიძებნება ისეთი რთული, წინააღმდეგობებით აღსავსე სახე, როგორც შუშანიკია. განსაკუთრებით შთამბეჭდავია ის, რომ თავისი მოქმედების მამოძრავებელი ძალით შუშანიკი სავესებით თანამედროვე ადამიანია და ამიტომ სრულიად განსაკუთრებულ ყურადღებას უნდა იქცევდეს ლიტერატურათმცოდნეთა და ისტორიული სოციო-

ლოგიის სპეციალისტების მხრივ. შუშანიკის ხასიათის საფუძველი, მასში მთავარი, ძირითადი, წარმმართველი მთელი მისი მოქმედებისა, არის მისწრაფება საკუთარი პიროვნების გამოცალკევებისა და განმტკიცებისა. ეს არის მიწაში დაფარული ის ფესვი, რომელზედაც აღმოცენებულია მისი ხასიათი თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეებით. ამითია იგი ახლობელი და საინტერესო თანამედროვე მკითხველისათვის, რომელიც ცხოვრობს ეპოქაში, როდესაც პიროვნების გამოვლენის პრობლემა ერთ-ერთი ყველაზე საჭირობო-ტო საკითხია.

შუშანიკი სრულიად განსაკუთრებული პიროვნებაა. იგი არის ნიჭიერი, მიზანდასახული, ძალზედ აქტიური, უდიდესი სულიერი სიმტკიცისა და ნებისყოფის ადამიანი. ამასთან ერთად იგი მეტად სუბიექტურია, დიდად დაინტერესებული საკუთარი შინაგანი სამყაროთი და საკუთარი ადგილით საზოგადოებაში, პატივმოყვარე, ავადმყოფურად ეგზალტირებული და აღგზნებადი.

შუშანიკის ხასიათის ჩამოყალიბებაზე, უეჭველია, ძალიან დიდი გავლენა იქონია მისმა წარმომავლობამ. შუშანიკი იმდროინდელი სომხეთის ერთ-ერთი პირველი გვარის შვილია, სახელგანთ-

სამწუხაროდ, ნ. ჯანაშიას არ დასცალდა თავისი მრავალწლიანი გამოკვლევის „შუშანიკის წამების“ დასრულება. მის განზრახული ჰქონდა ნაშრომის ორ წიგნად გამოცემა. რომელთაგან პირველი, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ნაწილი, გამოქვეყნდა 1980 წელს. მეორე წიგნში ავტორი ვარაუდობდა მოთხრობის პერსონაჟებისა და ისტორიული ვითარების განხილვას. წინამდებარე პუბლიკაცია წარმოადგენს ადრევე შესრულებულ სამუშაოს და ამდენად მასში ასახული არ არის საკითხის ირგვლივ არსებული ბოლოდროინდელი ლიტერატურა. მასალა დასაბუქლად მოამზადა რუსულად ნ. ჯანაშიამ.

ქმული ვარდან მამიკონიანის ასული. საინტერესოა, რომ შუშანიკი ვარდანის უმცროსი ქალია და მაინც მამის სახელს ატარებს, ალბათ, იმიტომ, რომ განსაკუთრებული სიყვარულით სარგებლობს. საფიქრებელია, რომ შუშანიკს თავის გვარიშვილობის შესაფერი განათლებაც აქვს მიღებული. როგორც „წამებიდან“ ჩანს, იგი საკმაოდ მკერძმეტყველია და გონებაშეხვეილი მოუბარი. როდესაც მასთან მივლენ ვარსკენისგან მიგზავნილი აფოცი, ჯოჯიკი და მისი ცოლი, — ვარსკენთან დაბრუნდით. — შუშანიკი ასე მიმართავს მათ: „კაცო ბრძენო, თქვენ, კეთილად იტყუთ, გარნა ნუ დაგიჭერებოც, თუმცა მე მისა ცოლად-ღა ვიყავ. მეგონა მე, ვითარმედ იგი ჩემდა მოვაქციო და ღმერთი კეშმარიტი აღიაროს, და აწ მე მაიძულებთ ამას ყოფად? ნუ იყოფინ ესე ჩემდა!“ ძალიან კარგია (თუმცა უსამართლო, ამაზე ქვემოთ) შუშანიკის პასუხი ვარსკენს, რომელიც უთვლის: „შენ ჩემი ხატი დაამკუ, და საგებელსა ჩემსა ნაცარი გარდაას“ და სხვ. შუშანიკი უპასუხებს: „არა თუ მე აღმემართა ხატი იგი და შემეცა დავამკუ, ხოლო მამამან შენმან აღმემართა სამართკლენი და ეკლესიანი აღამშენა და შენ მამისა შენისა საქმენი განპყუენ და სხუად გარდააკიენ კეთილნი მისნი: მამამან შენმან წმიდანი შემოიხუნა სახიდ თვსა, ხოლო შენ დევნი შემოიხუნენ: მან ღმერთი ცათა და ქუეყანისა აღიარა და პრწმენა, ხოლო შენ ღმერთი კეშმარიტი უვარ-ჰყავ და ცეცხლსა თაყუანის-ეც, და ვითარცა შენ შემოკმედი შენი უვარ-ჰყავ, ეგრეცა მე შენ შეურაცხ-გყავ. და თუ მრავალი ტანჯვამ მოაწიო ჩემ ზედა, მე არა ვეზიარო საქმეთა შენთა“.

შუშანიკი წიგნის მოყვარულია. მას მუდამ თან დააქვს წიგნები. როდესაც იგი აფოცის, ჯოჯიკისა და ჯოჯიკის ცოლის თხოვნით სასახლეში დაბრუნდა, მან „თანა წარიტანა ევანგელჲ თუსი და წმიდანი იგი წიგნნი მოწამეთანი“. მასასადამე, ისინი მას მინამდევ, სახლაკში ყოფნისას ჰქონია. ციხეში ყოფნის

დროსაც იგი ბევრს კითხულობს: „ქელსი წელი ციხესა მას შინა აღმარულსა და წესიერებითა საღმრთოთა“ — უკუპოლს: მარხვთა, მარადის მღვდარებითა, ზედგომითა, თაყუანის-ცემითა უწყინოდ და კითხვითა წიგნთაითა მოუწყინებლად“. შუშანიკმა „ნაცლად კიჳნაუხტისა საქმისა დიდითა გულს-მოდგინებითა კელთა აღიხუნა დავითნი და მკირდლთა დღეთა შემდგომად ასურგასისნი იგი ფსალმუნნი დაისწავლნა“. როგორც ამავე ციტატიდან ჩანს, შუშანიკს სკოდნია ხელსაქმეც (კიჳნაუხტისა საქმე).

ჩვენ უკვე გვქონდა ლაპარაკი იმაზე, თუ დაახლოებით რა ხნისა უნდა ყოფილიყო შუშანიკი წამების დაწყებისას. გარკვეულ წარმოდგენას ამაზე და აგრეთვე მის გარეგნობაზე გვაძლევს შემდეგი აღგილიც. სიკვდილის წინ შუშანიკი ამტყუნებს ვარსკენს და სინანულით ამბობს: „მოავოს მას უფალმან, ვითარ მან უფამოდ ნაყოფნი ჩემნი მოისთულნა და სანთელი ჩემი დაშრიტა და ყუფილი ჩემი დააქნო, შეუნიერებამ სიკეთისა ჩემისა და დაბნელა და დიდებამ ჩემი დაამდაბლა“. როდესაც შუშანიკი არ შეუშინდება ვარსკენის მუქარას „ჩორდ წარგვე შენ ანუ კარად კარაულითა“—ო. ვარსკენი გაიფიქრებს, ვაითუ იქ „მთავართავანსა ვისმე ეკოლოს“—ო. თუ ოთხი შვილის დედას, კმრისაგან პატივყარილს. ვისი შვილიც არ უნდა ყოფილიყო, შეეძლო იმედი ჰქონოდა ვინმე მთავარზე გათხოვილიყო. საფიქრებელია, იგი საკმაოდ ახალგაზრდაც და საკმაოდ კარგი გარეგნობისაც უნდა ყოფილიყო.

—შუშანიკი აღბრდილია იმ საზოგადოებაში, რომლის საფუძველია ძალიანობა და რომელშიც ამის გამო ძალის კულტია. ეს განსაკუთრებით შეეხება სწორედ იმ ფენას, უმაღლეს არისტოკრატის, რომლიდანაც არის გამოსული შუშანიკი. ამ ფენის დევიზია: „გულა-

1. ნ. ჯახეშია, შუშანიკის წამება, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობით გამოკვლევა. 1. თბილისი, 1980, გვ. 271.

დის სამფლობელოს საზღვარია მახვილი, რამდენსაც მოჰყვებოდა, იმდენი აქვს" (ფავსტოს ბუნანდი). გარდა სუფთა ძალისა, ეს ფენა თავის ბატონობას ინარჩუნებს და ამტკიცებს იდეოლოგიური საშუალებებითაც, პირველ რიგში, რელიგიით. არის სხვა მეთოდებიც. მაგ., ეს ფენა თავის თავში და მთელს საზოგადოებაში ამტკიცებს რწმენას თავის განსაკუთრებულობაში, რომ იგი მოწოდებულია მთელი საზოგადოების ხელმძღვანელად და წარმართველად, რომ იგი ყოველმხრივ განსხვავებულია, მღვდელისა საზოგადოების დანარჩენ ნაწილებზე. ამ ფენის წარმომადგენლები ხშირად იმასაც კი ამტკიცებენ, თითქოს წარმოშობითაც კი განსხვავდებიან სხვებისგან. შუშანიკის გვარის ტრადიციით მამიკონიანები სომხები არ არიან, ისინი ჩინელები არიან წარმოშობით (ამ ლეგენდის რეალურ საფუძველზე ამჟამად არ შეეჩერდები, ვიტყვი მხოლოდ, რომ არის მოსაზრება, თითქოს მამიკონიანები უნებები იყვნენ, რაც შემდეგში უნებანსტანად, ჩინეთად გადაიქცა). ცხადია, შუშანიკი ბავშვობიდან ეჩვეოდა აზრს, რომ როგორც თავისი კლასის, თავისი გვარის შვილი, განსაკუთრებულია წარმოშობითა და მდგომარეობით. ბუნებრივია, რომ შუშანიკი ამასაც, ამპარტავანი, ბავშვობიდანვე შეჩვეულია მბრძანებლობას. შემდეგ იგი ხდება ვარსკენის მეუღლე და საპიტიახშოს დედოფალი, რაც, ცხადია, ამტკიცებს მისი ხასიათის ამ მხარეს. თავისი ქვეშევრდომებისათვის ის, ყველასთვის უკლებლოვ, დედოფალია, საუკეთესო შემთხვევაში დედა შვილებისთვის, ე. ი. მუდამ უფროსია. იაკობი ეუბნება მას: „ჩუენი არა ხოლო თუ დედოფალი ოდენ იყავ, არამედ ჩუენ ყოველთა ვითარცა შვილთა გუხედევდ“. მაშასადამე, შუშანიკი დედოფალი და დედა იყო თვით იაკობისთვისაც კი, სასულიერო პირისთვის, მისი საკუთარი მოძღვრისა და სულიერი მამისთვის, რომელიც ამავე დროს, როგორც ითქვა, შესაძლებელია, მასზე უფროსიც კი ყოფილიყო. დამახასიათე-

ბელია შემდეგაც: ნაცემ-ნაგვეცემ, მუშა, ნიკს, რომელზედაც მსახურელოვითმსკვერ გადარჩებო (ვერ განსარინებელ არს"), იაკობი ნებართვას სთხოვს, რომ სისხლი მობანოს და წამალი დაადოს: „მიბრძანე და მოგბანო სისხლი ეგე პირსა შენსა და ნაცარი, რომელი თუალთა შენთა შთახუეულ არს. და სალბუნი და წამალი დაგდევა, რამთა, ჰე, ღამე თუ განიკურნო".¹

შუშანიკმა იცის თავისი ფასი. ზევით უკვე გვქონდა მოყვანილი მისი სიტყვები, რომლითაც ის თავის თავს აფასებდა. ვარსკენმაო „ყუავილი ჩემი დააკნო, შეუნიერებამ სიკეთისა ჩემისა დააბნელა და დიდებამ ჩემი დაამდაბლა“. როდესაც ვარსკენი დაემუქრა — ჩორს ან ყარად ვავზავნიო, შუშანიკმა უპასუხა: „უნი უწყის, თუ მუნ კეთილსა რასმე შეევშობხო“—ო. შუშანიკის სიტყვები ვარსკენმა გაიგო ისე, რომ შუშანიკს იმედი აქვს „მთავარსა ვისმე ეკოლოს“. შუშანიკი უკიდურესი ინდივიდუალისტიკია. იგი თავს ყველა მოვლენის ცენტრში აყენებს, ყოველი მოვლენა მისთვის მასთან დამოკიდებულებაში აღიქმება. მისი დამოკიდებულება მოვლენებისადმი უაღრესად სუბიექტურია. მოვლენებს იგი პირად ასპექტში აღიქვამს. შუშანიკმა გაიგო ვარსკენის განდგომის ამბავი, იაკობი მივიდა მასთან. შუშანიკი აფასებს მომხდარ ამბავს: „ჩემდა მარტო-და არიან პირნი ესე!“ რატომ მხოლოდ მისთვის? განა მისი შვილებისთვის, ქვეყნისთვის, ბოლოსდაბოლოს. იმავე ეკლესიისთვის ვარსკენის განდგომას არავითარი შედეგი არ უნდა გამოეღო? ამის საწინააღმდეგოდ იაკობი ამბობს: „კირი შენი კირი ჩუენი არს და სიხარული შენი სიხარული ჩუენი არს“. ამ თვალსაზრისით კიდევ უფრო საინტერე-

1. ამიტომ ვერაფრით ვერ ვავიზიარებთ 3. ანგოროვას აზრს, თითქოს, „იაკობი ახლო მეგობარი იყო შუშანიკის“ („ქართული მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა“. „მნათობი“, 1939, № 2).

სოა, რომ ვარსკენისგან გულითადად მიღებული ხუცესები ასეთი საყვედურით მიმართავენ მას: „წარსწყმიდე თავი შენი და ჩუენცა წარგუწყმიდენ“. ე. ი. შენი თავიც დაღუპე და ჩვენც, შენი ქვეშევრდომები, დაგვღუპეო. აქ მართლაც არის მოცემული ვარსკენის ნაბიჯის საზოგადოებრივი მნიშვნელობის შეფასება, რაც სრულიად არაა „შუშანიკის სიტუაციაში“.

შუშანიკის უკიდურესი ინდივიდუალიზმი ცხადად მკლავდება მის დამოკიდებულებაში შეილებიხადში. მაგრამ ამაზე რამდენადმე უფრო ვრცლად შევჩერდებით, რადგან განსახილველი ფაქტები სხვაგვარადაც არის გაგებული.

1. ბარამიძის აზრით, „ქართულ ადრეულ პროზაში „შუშანიკის მარტივობა“ ერთადერთი ძეგლია, რომელშიც სრული დამაჯერებლობითა და მხატვრული მიმზიდველობით არის ასახული მოწამის ღრმა და ფაქიზი დედობრივი გრძნობა“¹. მკვლევარს მხედველობაში აქვს შემდეგი ეპიზოდი: როდესაც შუშანიკმა გაიგო ვარსკენის განდგომის ამბავი, წაიყვანა ეკლესიაში თავისი ოთხი შვილი და ღმერთს შეავედრა: „უფალო ღმერთო, შენნი მოცემულნი არიან და შენ დაიცივენ ესენი“-ო რ. ბარამიძე თვლის რომ, შუშანიკი არ შთააგონებს შვილებს ქრისტიანობა დაიცივან, რადგან მან იცის, რომ ეს გამოიწვევს ვარსკენის რისხვას და შვილების წამებას. ის ვერ იმეტებს მათ ამ ხვედრისთვის, „მეორე მხრივ, საჩუქუნოების გამოცვლა, ქვეყნის დაღატაკი არა ნაკლებ მძიმე საშიშროებაა,... შუშანიკი რომ მხოლოდ ფანტიკური მორწმუნე ყოფილიყო, ის ჯიუტად მოითხოვდა შვილებისგან საჩუქუნოების დაცვას,... სრულიად გაუმართლებელი იქნებოდა... დედობრივი სიყვარულით დაბრმავებულს დაეხარებინა შვილები და დაემოძღვრა: მოიქეციოთ ისე, როგორც თქვენთვის სასიამოვნო იქნებაო, ენ ხომ საშინლად გააღარიბებდა შუშა-

ნიკის სახეს. დიდი შინაგანი ჭიდილის დროსაც, შუშანიკი ამტკიცებს ვერტიკალურ მხრივ, მაღალ პრინციპულობას და მეორე მხრივ, ნაზ დედობრივ ბუნებას. ამ შინაგან წინააღმდეგობასა და ჭიდილში ვლინდება შუშანიკის მთლიანი, თანმიმდევრული და მეტად რეალისტური ხასიათი. ამ რთულ ფსიქოლოგიურ სიტუაციაში იაკობ ცურტაველი საოცარი ტაქტით პოულობს გამოსავალს, კერძოდ, შუშანიკი ღმერთს ავედრებს შვილებს... დედა და მოწამე ერთ მთლიანობაშია წარმოდგენილი... არც შუშანიკის მოწამეობრივ მოღვაწეობას ადგება ჩრდილი, არც დედობრივი გრძნობაა შელახული და გაყალბებული“². ამ მსჯელობაზე დაყრდნობით გაკეთებულია დასკვნა: „შუშანიკის ხასიათში აღნიშნული თვისების გამოკვეთის თვალსაზრისით, იაკობ ცურტაველის თხზულება პირველთაგანია, სადაც ასეთი მაღალი პრინციპულობითა და რეალისტურობით არის წამოყენებული და გადაჭრილი შემდეგში ჩვენს მწერლობაში არა ერთგზის აღძრული კარდინალური საკითხი — ჭიდილი, ერთი მხრივ, მშობლიურ გრძნობასა და, მეორე მხრივ, ქვეყნის წინაშე მოვალეობის, პასუხისმგებლობის გრძნობას შორის“³.

მაგრამ ამ ადგილებიდან ასეთი დასკვნების გაკეთება, ჩვენის აზრით, არ შეიძლება. სინამდვილეში შუშანიკმა შვილების ბედი ღმერთს ჩააბარა, „შენნი მოცემულნი არიან და შენ დაიცივენ ესენი“-ო, თვითონ კი ყოველგვარი პასუხისმგებლობა მოიხსნა. ნუ გამოვეცილებით იმას, რომ ბავშვების ტანჯვის საშიშროება მნიშვნელოვნად არის გაზვიადებული, რადგან, როგორც ქვემოთ დავრწმუნდებით, თვით შუშანიკის ტანჯვაც კი საკუთრივ შუშანიკის მოქმედებით უფროა გამოწვეული, ვიდრე ვარსკენის ნებით. განვიხილოთ შუშანიკის მოქმედების ასახსნელად წარმოდგენილი მოტივები. არა თუ ფანტიკოსი, არამედ საერთოდ ყოველი მორწმუნე

1. რ. ბარამიძე, ნარკვევები მხატვრული პროზის ისტორიიდან, თბ., 1, 1966, გვ. 15.

2. იქვე, გვ. 15-16.

3. იქვე, გვ. 16-17.

ქრისტიანი დედა ეცდება გადაარჩინოს შვილები ქრისტიანობის უარყოფისგან, რა ტანჯვადაც არ უნდა დაუჭდეთ მათ ეს. საქმე ისაა, რომ რჯულის უარყოფა არათუ ნაკლებ მძიმე საშიშროებაა, ვიდრე ვისიმე რისხვის დამსახურება, არამედ შეუღარებლად უფრო დიდი საშიშროებაა, რადგან ეს არის ერთადერთი, სრული, უმალღესი და სამუდამო სასჯელის — სამუდამოდ ჯოჯობეთში მოხვედრის — საშიშროება. ამ საშიშროებასთან შედარებით ამქვეყნიური ტანჯვა, რაგინდ მძიმე არ უნდა იყოს იგი ყოველი ნამდვილად მორწმუნისთვის, არაფერია. ამრიგად, როგორც მოწმუნე, შეუშანიკი აშკარად არასწორად, მართლაც რომ არათანმიმდევრულად და არაპრინციპულად, შეიძლება ითქვას, შვილებისთვის დამღუპველად, მოიქცა. მაგრამ იქნება მისივე დედობრივმა გრძნობამ დასძლია რელიგიურს? არც ასეა, რადგან, როდესაც ვარსკვლავმა ბავშვები მაინც გაამაზღვინა, ალბათ ძალით, მან მთლად მოიძულა ისინი. ასე რომ შვილების მიმართ შეუშანიკი არც ერთი თვალსაზრისით არაა სწორი! მაგრამ უთუოდ ღირს ეს უკანასკნელი ამბავი უფრო დაწვრილებით განვიხილოთ.

მამასაღამე, შეუშანიკმა შეავედრა შვილები ღმერთს, შენი მოცემული არიან და შენვე დაიცავიო. ზევით ითქვა, რომ ამითი მან თითქოს პასუხისმგებლობა აიცილა თავიდან. მართლაც, როდესაც მან გაიგო, რომ ისინი მაინც გაამაზღვიანდნენ, მან, თუმცა ტირილითა და მიწაზე თავის ცემით, მაინც თქვა: „გმადლობ შენ, უფალო ღმერთო ჩემო, რამეთუ იყვენს-ვე არა ჩემნი, არამედ

შენნი მოცემული იყვენს. ვითარცა გნებაეს, იყვენ ნებაა შენი, უფალო, და მე დამიციე საქმეთაგან მტერისათა“-ო. იმათ რასაც უზამ, შენი ნებაა, რადგან შენივე მოცემული არიან, მე კი დამიფარე მტრისაგანო. ვფიქრობთ, ასეთი მსჯელობა უკიდურესი ინდივიდუალიზმის, მეტი რომ არ ვთქვათ, გამოვლინებაა და სხვა არაფერი.

რასაკვირველია, ზემოთქმული იმას როდი ნიშნავს, რომ შეუშანიკს არ უყვარდა შვილები, თითქოს ისინი მისთვის არაფერს ნიშნავდნენ. ცხადია, როგორც დედას მას შვილები უყვარდა კიდევაც და მათი ბედიც აწუხებდა, მაგრამ როდესაც საქმე მივიდა მისი ცხოვრების მიზნის განხორციელებაზე, მაშინ ყოველგვარი გრძნობები, ცოლისა, ოჯახის, დედობრივი, ამქვეყნიური სიტკბოების, ყველაფერი დაიჩრდილა.

შეუშანიკის ინდივიდუალიზმსა და მისწრაფებას საკუთარი პიროვნების განმტკიცებისაკენ ერწყმის მისი უაღრესად აქტიური და ქმედითი ბუნება. იგი არაა ქმრის მორჩილი, თვალეში შემციცინე ცოლი, ან თავდაიწყებით შეყვარებული დედა, შვილებზე ზრუნვაში რომ ხედავს თავის არსებობის აზრს, არც ძალაუფლებით, სიმდიდრითა და ფუფუნებით კმაყოფილი ქალი.

შეუშანიკი ნამდვილი მეტროქოლია. ოთხი შვილის დედას შესწევს სულიერი ძალა წინაღუდგეს ქმარს, დასთმოს ყოველგვარი ამქვეყნიური სიკეთე, თვით შვილებიც კი და ბოლომდე მიიყვანოს თავისი განზრახვა, თუმცა ეს გამარჯვება მას ძალზე ძვირად დაუჭდება. თუ რა ასპარეზზე უნდა წარეშარტა შეუშანიკს მოქმედება თავისი მიზნის მისაღწევად, ეს განაპირობა მისმა სოციალურმა მდგომარეობამ და პირადმა მიღრეკილებებმა. ქალისთვის, და ისიც გათხოვილისთვის¹ და ოთხი შვილის დედისთვის პოლიტიკური ასპარეზი, ალბათ, მიუღწეველი იქნებოდა. მწერლობა ან ხელოვნება სპეციფიურ ნიქს შოიბოვს, რომელიც საკმაოდ იშვიათია. შედარებით ადვილი უნდა ყოფილიყო მოლ-

1 ღმერთისთვის შვილების შევედრება, აქაოდა შენი მოცემული არიანო, ვერაფერი გამოსავალია შეუშანიკისთვის, რომლისთვისაც ვხედაფერი ღმრთის მოცემულია, თვითონაც ღმრთის გაჩენილია. თუ ის ასე მსჯელობდა, მაშინ თვითონაც უნდა შევედრებოდა ღმერთს, შენ დამიფარეო. თვითონ კი გულხელდაკრეფილი უმოქმედოდ ყოფილიყო. მაგრამ როდესაც ეს მას შეეხება, იგი თვითონვე რჩებას მოქმედებას ღმერთს გარეშეც.

ვაწეობა სასულიერო სარბიელზე, მაგალითად, ქველმოქმედება, რაიმე საღმრთო საქმის მფარველობა სავსებით ხელმისაწვდომი იქნებოდა პიტიახის მუდღისათვის. ამავე დროს ასეთი საქმიანობა დიდად ფასდებოდა. რაც მთავარია, ასეთი საქმიანობა მის მიდრეკილებებსაც ემთხვეოდა. იაკობი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ შუშანიკი ღვთისმოსვიში იყო „სიყრმითგან თესით“. ამ თვალსაზრისით ძალიან საინტერესოა ერთი ცნობა შუშანიკის შესახებ, შემონახული ეპისტოლეთა წიგნში¹. სომხეთის კათალიკოსი აბრაამი თავის პირველ წერილში საყვედურობს კირიონს, რომ იგი ცვლის ცურტავში სომხურ მსახურებას, რომელიც მისი სიტყვით არის „წმიდა შუშანიკისგან დადგენილი“.² რომ ცურტავში სომხური მსახურება შუშანიკისგან იყო დადგენილი, ამას აბრაამი იმეორებს თავის ცნობილ საყოველთაო ეპისტოლეშიც.³ თავის პასუხში კირიონი უარყოფს, რომ მას ასეთი რამ (სომხურად მსახურების მოსპობა) გაეკეთებინოს და ამბობს, რომ მსახურება სომხურ ენაზე გრძელდება.⁴ ზუსტად იმავეს წერს კირიონი თავის პასუხში სმბატ ვრკანის მარზპანისადმი.⁵ მართალია, კირიონი არ ამბობს, რომ სომხური მსახურება შუშანიკის შემოღებულია, მაგრამ არც უარყოფს ამ ცნობას. მაშასადამე, სომხეთში მიაჩნდათ, რომ ცურტავში სომხური მსახურება შემოღებული იყო შუშანიკის მიერ, ქართლში კი ამას არ უარყოფდნენ. რას ნიშნავს რეალურად ეს ცნობა?

როგორც ცნობილია, ქვემო ქართლის სამხრეთი ნაწილი რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში სომხეთის შემადგენლობაში შედიოდა. IV ს-ის მეორე

ნახევარში იგი დაუბრუნდა ქართლს, სომხეთში ყოფნისას ამ ტერიტორიაზე ჩანს, გაჩნდა მნიშვნელოვანი რაოდენობით სომხური მოსახლეობა. ქართლში შესვლისას ამ მიწებში ქვემო ქართლის რიგ სხვა ქვეყანასთან ერთად შეადგინა სამთავრო — ქართლის საპიტიახში. საფიქრებელია, რომ სომხებით დასახლებულ მოსახლეობას სომეხი ხუცესები ჰყავდა, ხოლო სამთავროს ცენტრში, ცურტავში, რომელიც საეპისკოპოსო ცენტრს წარმოადგენდა, ეტყობა, მღვდელმსახურება ქართულად წარმოებდა. „ეპისტოლეთა წიგნის“ ცნობების თანახმად შუშანიკს ცურტავში შემოუღია სომხური მღვდელმსახურებაც. ამ სიახლეს, ჩანს, საკმაოდ რთული ორგანიზაციული ღონისძიებებიც მოჰყოლია. სომხური მსახურების შემოღება გულისხმობდა სომხური ენის მცოდნე მღვდელმთავრის ყოლას, საჭირო იქნებოდა სომხური ენის მცოდნე სხვა მსახურებიც. ეტყობა, ამისთვის ცურტავის საეპისკოპოსო კათედრასთან სპეციალური სკოლაც კი გახსნილა, სადაც ასწავლიდნენ სომხურსა და ქართულ მწიგნობრობას. მაგ., მოსე ცურტაველი, ცურტავის ეპისკოპოსი 605-606 წლების ზამთარში სწერს სომხეთის კათალიკოსის ადგილის მპყრობელს ვრთანეს ქერდოლს: „მომიხდა მე სიყრმის დღეებში მივსულიყავ ცურტავის საეპისკოპოსოს, რომლის მოწაფეც ვიყავი იმ ეკლესიის წესისამებრ, სადაც აღვიზარდე და ვისწავლე სომხური და ქართული მწიგნობრობა...“¹ მტკიცება იმისა, რომ სკოლაც შუშანიკის დროსვე დაარსდა, არ შეგვიძლია, მაგრამ, ცხადია, რომ რაღაც სერიოზული საორგანიზაციო მუშაობა უსათუოდ იქნებოდა ჩატარებული. რასაკვირველია, შუშანიკი ამას ვერ გააკეთებდა მას შემდეგ, რაც დაიწყო მისი მოწამეობრიობა. იაკობსაც, რომელიც მისი ცხოვრების ამ პერიოდს აღწერს, ბუნებრივია, არაფერი აქვს ამაზე ნათქვამი.

1 ეპისტოლეთა წიგნი, სომხური ტექსტი ქართული თარგმანით, გამოკლევითა და კომენტარებით გამოცემა ზ. ალექსიძემ, თბილისი, 1968, გვ. 67.

2 იქვე, გვ. 121.

3 იქვე, გვ. 70.

4 იქვე, გვ. 76.

1 ეპისტოლეთა წიგნი, 1-3.

მი. ცხადია, სომხური მღვდელმსახურების შემოღება შუშანიკმა მოახერხა სანამ ის კარგ ურთიერთობაში იყო ვარსკენთან.

ეურტავის სომხურენოვან მოსახლეობაზე ასეთი ზრუნვა გვიჩვენებს, რომ ქართლში გაბოხების შემდეგაც შუშანიკი არ ივიწყებს თავის თანამეტომეებს, ცდილობს დაეხმაროს მათ შეინარჩუნონ თავისი ეროვნული სახე, როგორც ჩანს, სომხური მოსახლეობისთვის, ამ აქტს ძალიან დიდი მნიშვნელობა ჰქონია; ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს მას სომხური ეკლესიაც. სომხურ-ქართული ეკლესიების განხეთქილების დროს სომხური ეკლესია ძირითადი იყო რამეში სდებდა ბრალს ქართულს: ორბუნიანიობის აღიარებასა და შუშანიკის მიერ შემოღებული სომხური მსახურების მოსაბოძაში.

ბუნებრივია, ვიფიქროთ, რომ სომხური მღვდელმსახურების შემოღებამ შუშანიკს მნიშვნელოვანი ავტორიტეტი შეუქმნა საპატიებაში. მას უთუოდ ექნებოდა საეკლესიო საქმეებში კარგად ჩახედულის, ეკლესიაში გავლენიანი ადამიანისა და საერთოდ საეკლესიო მოღვაწის სახელი. უეჭველია, შუშანიკს კიდევ უფრო განუმტკიცდებოდა თავისი ძალების რწმენა. საფიქრებელია, რომ ყოველივე ეს მეტ ძალას შემატებდა შუშანიკს ვარსკენთან მომავალ კონფლიქტში საბრძოლველად.

ამ დროს იწყება უსიამოვნება შუშანიკსა და ვარსკენს შორის. ეს უსიამოვნება დაწყებულია ვარსკენის ირანში წასვლამდის. როგორც იაკობი გადმოგვცემს, შუშანიკს „უკეთურებისა მის სახისა ქმრისა მისისაჲსა მარადის გულს ეტყუნ და ევედრებინ ყოველთავე ლოცვისა-ყოფად მისთვის, რათამცა ცვალა იგი ღმერთმან სახისა მისგან უგუნურებისა და იქმნამცა გონიერებასა ქრისტესსა...“ იაკობის სიტყვებიდან ნათლად არ ჩანს, რა იყო ამ უსიამოვნების მიზეზი, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ შუშანიკის ზემოთაღნიშნულ საქმიანობასა და იმას, რომ, უთუოდ,

ვარსკენი ადრეც ამჟღავნებდა მტრულებად თავის არც თუ დიდ დიდგმულებას ქრისტიანობისა, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს უსიამოვნება სარწმუნეობრივ ნიადაგზე ყოფილა წარმოშობილი. ამაზე ლაპარაკობს ისიც, რომ შუშანიკს, შესაძლებელია აფოცსაც, ამაზე ქვემოთაც გვექნება საუბარი, წინასწარვე ჰქონიათ ეჭვი, რომ ირანში ვარსკენი სწორედ სარწმუნეობის გამოსაცვლელად ყოფილა წასული. ვარსკენისგან გამოგზავნილ დესპანს შუშანიკი მხოლოდ ერთ რამეს ეკითხებოდა: ხომ არ უარყოფს ვარსკენმა ქრისტიანობა („სულითა ცხოველ არს“, თუ არაო). დაბოლოს, შეიძლება ამასვე გულისხმობს იაკობი, როდესაც ამბობს, რომ შუშანიკს სურდა, რათა ვარსკენი „იქმნამცა გონიერებასა ქრისტესსა“.

როგორც ჩანს, კონფლიქტი საქაოდა სერიოზული იყო. შუშანიკი ყველას ევედრებოდა ვარსკენისთვის ელოცათ. ცხადია, მისი ასეთი ქცევა ძალზედ უსიამოვნო იქნებოდა ვარსკენისთვის, რადგან ქვეშევრდომების თვალში სახელს უტეხდა. მაგრამ კონფლიქტი თავის აპოგეს აღწევს მას შემდეგ, რაც ვარსკენი ქრისტიანობას უარყოფს. ვარსკენის ეს ნაბიჯი უკიდურესად ამწვავებს ურთიერთობას მასსა და შუშანიკს შორის და ამ უკანასკნელს ფართო ასპარეზს უშლის მოქმედებისათვის, როდესაც შუშანიკის სარწმუნეობრივ საქმიანობაზე ვლაპარაკობთ, უნდა გავითვალისწინოთ სხვა გარემოებებთან, ერთიც. მოცემულ ეპოქაში განსაკუთრებით დიდად არის დაფასებული ქრისტიანობის გამავრცელებელთა და მოწამეთა საქმიანობა, მათთან ერთად ყოველგვარ ანაქორეტთა, მეუღაბნოეთა, განდევილთა, ამქვეყნიურ ცხოვრებაზე უარისმთქმელთა თავგანწირვა. ყველა ესენი უდიდეს პატივისცემას, მიზამვის სურვილს ბადებენ ქრისტიანულ საზოგადოებაში. შუშანიკის მოქმედებათა განხილვისას აშკარად ჩანს მისი მისწრაფება ჩადგეს ამგვარ მოღვაწეთა რიგში, მოიპოვოს მათი მსგავსი სახელი,

ე. ი. მისი, ასე ვთქვათ, რელიგიური პატრიმონიურობა.

როგორც ითქვა, კონფლიქტი ახალ საფეხურზე აღის ვარსკენის განდგომის შემდეგ, მაგრამ განსაკუთრებით მწვავედება მოვლენათა მსვლელობაში. თავდაპირველად შუშანიკი თითქოს ძალზედ აღელვებულია, მაგრამ არაა წინააღმდეგი შეთანხმებისა, თითქოს ვარსკენის მობრუნებასაც კი აპირებს. შემდეგში ვითარება სულ უფრო იძაბება, ურთიერთობა სულ უფრო მწვავედება. შუშანიკი სულ უფრო შეურიგებელი ხდება და ბოლოს ყველაფერი სრული განხეთქილებით მთავრდება.

ამ ბრძოლის მიზეზების ახსნას თითქმის ყველა მკვლევარი ცდილობს. ივ. ჯავახიშვილს კონფლიქტის მიზეზად ოჯახური უთანხმოება მიაჩნდა: „თუ მკითხველი იაკობ ზუცესის მოთხრობაში აღწერილს, საქმის მთელს გარემოებას ჩაუყვირდება, ადვილად დაინახავს, რომ ქმრის მრისხანება შუშანიკისადმი და სასჯელიც სარწმუნოებრივი დევნის შედეგი არ ყოფილა, არამედ გამოწვეული იყო შუშანიკის წასვლით ქმრის ოჯახითგან, რაც ვარსკენს თავის თავისა და სახლობის შერცხვენად მიუჩნევია“.¹ ი. აბულაძე ფიქრობდა, რომ ვარსკენის გამაზღვანება პოლიტიკურ მიზნებს ისახავდა. შუშანიკისთვის, „ცხადია, სასიამოვნო არ იქნებოდა ამით იმ სომეხ დიდ-დიდ აზნაურთათვის ზურგის შექცევა, რომლებიც ირანის მიმართ აშკარად თუ თვალთმაქცურად საწინააღმდეგოდ იყვნენ განწყობილი... ვიმეორებთ, შუშანიკი არ გამხდარა ქმრის ქცევათა და ორიენტაციის გამზიარებელი; გვგონია, რომ უფრო ვარსკენის პოლიტიკური და საზოგადოდ ორიენტაციად აღებული გზა უნდა ყოფილიყო მათ შორის აშლისა და მდგომარეობის გამწვავების მიზეზი, ვიდრე ვარსკენის უარისმყოფლობა ანდა შუშანიკის მიერ ვარსკენის შეურაცხყოფა

და პალატის დატყვევებით...“² ე. ი. კონფლიქტის მიზეზად აქ პარსონაჟის მიზნებია წამოყენებული. მამულაშვილმა ნაგზიარებულია და შემდგომ განვითარებას ლეზულობს. პ. ინგლოროყვას სიტყვით იაკობის მოთხრობა „ავგიწერს ოჯახურ დრამას“³ მაგრამ ამავე დროს „შუშანიკი დედოფლის სახელი ქვეყნის საქმისათვის თავდადებული გმირის შარავანდელით შეიმოსება“.⁴ რ. ბარამიძე წერს: შუშანიკი „იბრძვის არა მარტო ეროვნულ-პოლიტიკური იდეალებისათვის, არამედ თავისი პირადი ღირსების დაცვისათვის, თავისი პიროვნული მეობის გამოვლენისათვის. ეს არის ქალი, რომელიც შეზღუდულია გარკვეული სოციალური არტახებით და ცდილობს თავისი უფლებების გამოვლინებასა და დაცვას“.⁵ მ. ლორთქიფანიძის სიტყვით „შუშანიკი ქმრის მიერ სარწმუნოების გამოცვლაში, პირველ რიგში, ირანელთა პოლიტიკური ბატონობის დამკვიდრებისათვის ხელის შეწყობას ხედავდა. ამდენად პიტიახშის ოჯახში მომხდარი კონფლიქტი იმდროინდელი აღმოსავლეთ საქართველოს საერთო სურათის ერთ-ერთი მცირე ნაწილია, ერთი მხრივ, ირანელთა წინააღმდეგ მებრძოლი ქრისტიანობისა და საკუთარი თვითმყოფლობის დამცველი ძალა, ხოლო მეორე მხრივ, ეროსა და სარწმუნოების რენეგატები“.⁶ „შუშანიკი გვევლინება, ერთი მხრივ, თავისი ოჯახის, ხოლო, მეორე მხრივ, ქართლში მოქმედი ანტიირანული ძალების მხარ-

1 იაკობ ცურტაველი, მარტვლობა შუშანიკის, ქართული და სომხური ტექსტები გამოსცა, გამოკლევა, ვარიანტები, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ილია აბულაძემ, ტფ. 1938. გვ. 049.

2 პ. ინგლოროყვა, ქართული მწერლობის ისტორიის..., გვ. 164.

3 ი. კეკელიძე, გვ. 166.

4 რ. ბარამიძე, ნარკვევები მხატვრული პროზის..., გვ. 18.

5 მ. ლორთქიფანიძე, ადრეუფობა-ღირსების საისტორიო მწერლობა, თბ., 1966, გვ. 24-25.

1 ივ. ჯავახიშვილი, ძველი ქართული სასულიერო მწერლობა. თფლისი, I, 1921, II, 1945, გვ. 48.

დამკერად". „...კონფლიქტში არც პირადული და ოჯახური მხარეა გამოსათიში".¹ შუშანიკის „გარშემო ანტირანული განწყობილების გარკვეული ჩვეულება შემოკრებილი".² „ამგვარად შუშანიკის განდგომა ვარსკენისაგან გარდა ოჯახური, საშინაო კონფლიქტისა (რომლის გამორიცხვა ჩვენ არ მიგვაჩნია მართებულად), უშუალოდ ეჭაპვევა V საუკუნის ქართლის საერთო პოლიტიკურ ვითარებას. შუშანიკი ქართლის სამეფოს ერთ-ერთი საერისთაოში, სახელდობრ სპარსეთთან ყველაზე ძლიერად დაკავშირებულ და სპარსეთის გავლენაში ყველაზე მეტად მყოფ ქვემო ქართლის საპატიაზშოში ანტირანული ჩვეულის იდეური სულისჩამდგმელი და ირანელთა წინააღმდეგ მეზობლობათვის საპატიო მაგალითია".³ როგორც ვხედავთ, მკვლევარები თანდათან სულ უფრო იკითხვენ იხრებიან, რომ შუშანიკის ბრძოლა პირველ რიგში არის ეროვნულ-პოლიტიკური ბრძოლა ირანის დამპყრობლური პოლიტიკის წინააღმდეგ. ამ ბრძოლის მნიშვნელობა მით უფრო იზრდება, რომ იგი მიმდინარეობს იქ, სადაც ყველაზე უფრო მძიმე მდგომარეობაა, ქართლის იმ ნაწილში, სადაც ყველაზე მტკიცედ არის ირანის ფეხმოკიდებული. ამიტომაცაა, რომ შუშანიკის ირგვლივ თავს იყრიან ირანის წინააღმდეგ მეზობლნი საზოგადოების ყველა ფენიდან. მათთვის იგი იდეური სულისჩამდგმელი და საპატიო მაგალითია. უარყოფილი არ არის არც ოჯახური მხარე და არც ფსიქოლოგიურ-სოციალური (პიროვნების გამოვლენა).

შუშანიკის მოქმედების ფსიქოლოგიური საფუძველი, ჩვენი აზრით, როგორც უკვე ითქვა, არის მისწრაფება საკუთარი პიროვნების განმტკიცებისაკენ. ეს მხარე პირველად შემჩნეული აქვს რ. ბარამიძეს, თუმცა მას იგი მე-

ორეზარისხოვნად მიაჩნია. ლაპარაკი შუშანიკის საქმიანობის ეროვნულ-პოლიტიკურ მიზნებზე რამდენადაც ეჭაპვევიადებულად გვეჩვენება. ეროვნულ-პოლიტიკური მხარე მის ბრძოლას ჰქონდა ობიექტურად, სუბიექტურად შუშანიკი სხვა მიზნებს ისახავდა, რის ჩვენებასაც ქვემოთ შევეცდებით. რაც შეეხება კონფლიქტის ოჯახურ მიზეზებს, ეს, რა თქმა უნდა, არსებობდა, მაგრამ ის არ იყო განმსაზღვრელი. იგი ჯავახიშვილი სავსებით მართალი იყო, როდესაც ამბობდა, რომ ვარსკენი შუშანიკს სარწმუნოებისთვის კი არ ღვენიდა, არამედ ოჯახის მიტოვებისთვის. საქმე ისაა, რომ ვარსკენს არ უნდოდა კონფლიქტის სარწმუნოებრივ მხარეზე შეეჩერებინა საზოგადოების ყურადღება და ამიტომ ყველაფერი ოჯახური ურთიერთობის სფეროში გადაჰქონდა. სამაგიეროდ, თვით შუშანიკი ოჯახიდან სწორედ სარწმუნოებრივ ნიადაგზე წავიდა. მის მხრივ კონფლიქტის მთავარი მიზეზი სწორედ რომ სარწმუნოებრივია.

შუშანიკისთვის კონფლიქტის ძირითადი, და შესაძლებელია, ერთადერთი სუბიექტური მიზეზი სარწმუნოებისთვის ბრძოლაა, ეს მტკიცდება „წამების" მთელი ტექსტით. მთელი „წამების" მანძილზე შუშანიკი არსად, არც ერთხელ, კონფლიქტის პირდაპირ თუ არაპირდაპირ მიზეზად არ ასახელებს რაიმე სხვა მოტივს, გარდა სარწმუნოებრივისა. არავითარ ეროვნულ ან პოლიტიკურ საკითხებზე არც ერთი სიტყვა არ არის ნათქვამი. არ არის გამოვლენილი არავითარი, თუნდაც მცირე, ანტირანული ტენდენცია. და ეს შეეხება არა მარტო შუშანიკს, არამედ მის გარშემო მყოფთაც.

პირველი და ერთადერთი, რაც ჰკითხვა შუშანიკმა ვარსკენისგან წინწინ გზავნილ დესპანს, ესაა: უარყო თუ არა ვარსკენმა ქრისტიანობა. რატომ სვამს მაშინვე ამ კითხვას შუშანიკი, ვასაგებია. მან იცის ქმრის განწყობილება და გარკვეული ეჭვები აქვს მისი ირანში

¹ იქვე, გვ. 25-26.

² იქვე, გვ. 28.

³ იქვე, გვ. 29.

წასვლის მიზანზე. მაგრამ რატომ მხოლოდ სარწმუნეობრივ მხარეზე ამხეილებს ყურადღებას, თუ მას ეროვნულ-პოლიტიკური ინტერესები ამოძრავებს? განა არ შეიძლება ვარსკენი ქრისტიანი დარჩენილიყო, ქვეყნისთვის კი ელაღატა? განა მახდებიათ ქვეყნის ღალატის ერთადერთი გამოვლენა იყო, ან მეორე მხრივ განა ქრისტიანობიდან განდგომა აუცილებლად ქვეყნის ღალატს ნიშნავდა? რასაკვირვებლია, არა! შუშანიკს არ შეიძლება არ სცოდნოდა, რომ ცუდი ქრისტიანი ხშირად კარგი, ნამდვილი პატრიოტი შეიძლება ყოფილიყო. თვით შუშანიკის მამის, ბიძების, თითქმის ყველა ახლობლის, ვარსკენის მამის, არშუშას, მთავალითი ხომ ამხეილაბარკობდა. მათაც უარყევს ქრისტიანობა, მაგრამ ამხეი დროს თავდადებული პატრიოტებიც იყვნენ და თვით ქრისტიანობასაც ბევრი რამ შესძინეს. როდესაც შუშანიკი გაიგებს ვარსკენის განდგომის ამბავს, იწყებს გლოვას და ასე აფასებს ვარსკენის ამ აქციას: „საწყალობელ იქმნა უბადრუკი ვარსკენი, რამეთუ უფარ-ყო კეშმარიტი ღმერთი და აღიარა არტომანი და შეერთო იგი უღმრთოთა“. როგორც ვხედავთ, ვარსკენის დანაშაული არის ის, რომ ქრისტიანობა უარყო და უღმრთოებს დაუკავშირდა და არა ის, რომ განუდგა თავის ქვეყანას და დაუახლოვდა თავის სამშობლოს მტრებს. ასევე მხოლოდ სარწმუნეობრივი მიზეზით აღნიშნული შუშანიკის პასუხში ვარსკენის შეთვლილზე, რატომ შეურაცხყავი, რატომ მიიტოვე შენი ადგილი და ჩემი ხატი დაამხეო: „არა თუ მე აღმემართა ხატი იგი და მეცა დაემეუ, ხლო მამამან შენმან აღმმართა სამარტკლენი და ეკლესიანი აღმმჩნა და შენ მამისა შენისა საქმენი განპყუნენ და სხუად გარდაქციენ კეთილნი მისნი; მამამან შენმან წმიდანი შემოიხუნა სახიდ თვსად, ხლო შენ დევნი შემოიხუნე; მან ღმერთი ცათა და ქვეყანისა აღიარა და სრწმენა, ხლო შენ ღმერთი კეშმარიტი უფარ-ყავ და ცეცხლსა თაუფანის-ეც.

და ვითარცა შენ შემოქმედი შენი უფარ-ყავ, ვგრეცა მე შენ შეურაცხყავი თუ მრავალი ტანჯვა მოაწიო ჩემზე და, მე არა ვეზიარო საქმეთა შენთა“. ნუ გამოვეცილებით შუშანიკის პასუხის ფაქტიურ არასიმართლეს და დემაგოგიურობას (რა თქმა უნდა, შუშანიკი არავითარი უფლება არ ჰქონდა დაეპირისპირებინა ვარსკენისთვის მამამისი, არშუშა; რომელმაც თავის დროზე თვითონაც უარყო ქრისტიანობა, მას უნდა გახსენებოდა საკუთარი მამისა და ბიძების მაგალითიც). ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესოა ის, რომ შუშანიკი აქაც მხოლოდ სარწმუნეობრივ მიზეზებს ასახელებს, სხვა მიზეზი კი აშკარად შეეძლო წამოეყენებინა. მაგალითად, მას შეეძლო ებასუხა, — არ მინდა შენთან ურთიერთობა, რადგანაც იმით დაუკავშირდი, ვისთანაც ბრძოლაში ამოწყდა მთელი ჩემი ნათესაობა, მამაჩემი და ბიძებიცო, ვისაც შენი და ჩემი სამშობლო აქვს დაპყრობილი და სხვა და სხვ. სათქმელი, რასაკვირველია, საკმარისზე მეტიც იყო. ვარსკენისგან მოციქულად მიგზავნილ აფოცს შუშანიკი ეუბნება: „ვითარ მეტყვ მე დაჭერებად ჩემდა, რამეთუ მან ღმერთი უფარ-ყო!“ შემდგომშიც შუშანიკი არც ერთხელ არ წამოაყენებს ვარსკენთან უთანხმოების რაიმე სხვა მიზეზს, გარდა სარწმუნეობრივისა.

შუშანიკის ფსიქოლოგიური განწყობილების გასარკვევად ანგარიში უნდა გაეწიოს შემდეგსაც: „წამების“ მიხედვით არ ჩანს შუშანიკის რაიმე განსაკუთრებით ანტიპატიური დამოკიდებულება ირანელების მიმართ. ვარსკენისა და შუშანიკის ოჯახში როგორც ერთ-ერთი უახლოესი და სანდო კაცი ტრიალებს, ვინმე სპარსელი. მართალია, ის უფრო ახლო ვარსკენთან, მაგრამ საკმაოდ ახლო უნდა იყოს შუშანიკთანაც. ჩვენ ვიცით, რომ იგი შევიდა ვარსკენის განდგომით აღელვებულ შუშანიკთან და მიუსამძიმრა. მამასადამე, იგი იმდენად ახლობელი იყო შუშანიკისა, რომ მას მოჰნდა, მიუხედავად მისი სპარსელობისა. შუშა-

ნებს შეეძლო ერწმუნა მისი ერთგულება. იაკობის სიტყვით, „ზრახვეთა იყო იგი ვარსკენისითა და ზაყუვით იტყოდა ამას და უნდა მონადირებთა ნეტარისა მისი“. საყურადღებოა, რომ „შუშანიკი მიმხვდარა მის „ზაყუვით“ ზრახვას, მაგრამ ერთადერთი, რაც გააკეთა იყო ის, რომ „მოიზღუდა თავი მისი მტკიცედ“. ჩვეულებრივ შუშანიკი მორიდებული არაა, პირდაპირ და საკმაოდ უხეშადაც მიახლის პირში, რასაც ფიქრობს. ამ შემთხვევაში იგი ძალზედ თავშეკავებით იქცევა (ცხადია, ამას ვერ აფხსნით მისი შიშით ირანელების წინაშე).

საყურადღებოა შემდეგი ფაქტი: ციხეში მყოფი შუშანიკი მრავალ კეთილსაქმეს აკეთებს, ეხმარება გაქირვებულებს და კურჩავს ავადმყოფებს. ყველაფერი ეს ძალიან ზოგადად, ორი სიტყვით არის ნათქვამი. ცალკეა გამოყოფილი მხოლოდ ერთი ამბავი ვიდაც სპარსელი ქალისა, რომელსაც შუშანიკი კეთრისგან განკურნებდა და ხმარებია. როგორც ვხედავთ, შუშანიკი კურნავს სპარსელებსაც.¹ აქ იბადება ეჭვი, იაკობი იმიტომ ხომ არ გამოჰყოფს სპარსელი ქალის ამბავს, რომ ამითი სურს დაგვანახვოს შუშანიკის ლოიალური დამოკიდებულება საკუთრივ სპარსელების მიმართ.

საინტერესოა ამ სპარსელთა დამოკიდებულებაც შუშანიკთან. პირველი, თუმცა კი ვარსკენის მომხრეა, მაგრამ შუშანიკისადმიც სიმპათიითაა განწყობილი და არაერთხელ ექომაგება მას, ირანიდან ჩამოსულ ვარსკენს თუმცა ის

შეატყობინებს შუშანიკის პროტესტის ამბავს, მაგრამ ამავე დროს ვარსკენს ვარსკენს: „ნურას ფრცხელსა სიტყუთასა ეტყუ მას, რამეთუ დედათა ბუნება იწრო არს“-ო. შემდეგაც სწორედ ამ სპარსელის თხოვნით ახსნის ვარსკენი საკრველს შუშანიკს: „და ვითარცა დარე-სცბრა გულის წყრომისაგან, მოვიდა სპარსი იგი და მკურვალედ ევედრებოდა მას, რათამცა საკრველთა მათგან განეტევა წმიდა შუშანიკი, და ვითარ ფრიად ევედრებოდა, ბრძანა განტეგება მისი“. კეთროვანმა მოგვმა სპარსელმა ქალმაც შუშანიკს, რომ მიაკითხა შველისათვის, აღბათ, იმის მანვენებელია, რომ ამ ქალს არავითარი ცნობა არა აქვს შუშანიკის ანტისპარსულ განწყობილებებზე. რასაკვირველია, შეიძლება დავუშვათ, რომ შუშანიკი ძალზედ ანტისპარსულად ყოფილიყო განწყობილი. მაგრამ გამოჩაქვლისის სახით ერთი დაახლოებული სპარსელი ჰყოლოდა და ერთსაც დახმარებოდა. მაგრამ ზემოთ განვითარებულ მსჯელობა უფრო ბუნებრივია.

მაგრამ იქნებ შუშანიკის პოზიცია იმიტომ არის იაკობის მიერ ასე ნაჩვენები, რომ ეს უკანასკნელი ერიდება პოლიტიკურ საკითხებზე მსჯელობას ან თვითონ არ აინტერესებს პოლიტიკური მხარე? ფიქრობთ, ასეთი ახსნა სწორი არ იქნება. იაკობისთვის ყველაზე საშიშია თვით ვარსკენი, მასზე კი იგი სავსებით მოურიდებლად სწერს. სპარსელები მისთვის ბევრად უფრო ნაკლებად საშიშარნი იყვნენ და ამიტომ მათ იგი არ მოერიდებოდა. მეორეს მხრივ, თუმცა იაკობი რამდენადმე გულგრილია პოლიტიკურ საკითხებისადმი (ამაზე დაწვრილებით ქვემოთ), იგი იმდენად სწორად, ზუსტად აღწერს მის თვალწინ გათამამებულ დრამას, რომ საფიქრებელია არც ეს მხარე გამორჩებოდა ისე, რომ მისი კვალიც არ დარჩენილიყო.

ამრიგად, შუშანიკის მამოძრავებელი სტიმული არის უმთავრესად სარწმუნოებრივი ხასიათისა, უფრო ზუსტად,

1. ეს ფაქტი არ გამოდგება იმის დასაბუთებისათვის, თითქოს შუშანიკი არც საკუთრივ მახუდებულთა წინააღმდეგ იყოს განწყობილი, თითქოს მას აღუვებს მხოლოდ საკუთარი ქმრის პოლიტიკური რწმუნებობა. ჯერ ერთი, როგორც ვნახეთ, ასეთი გაგება ეწინააღმდეგება „წამების“ მოელ ტენდენციას. მეორეც, შუშანიკი სპარსელი მოვეი ქალის განკურნებით ისმავს მიზანდ მის გაქრისტიანებას. ის მიზნად ვერ დაისახავდა სპარსელების გაქრთვებას. და მართლაც, ასე მოხდა. ეს ქალი გაქრისტიანდა. მაგრამ არა გაქრთვებდა.

ასე ვთქვით, რელიგიური პარტიზმით ვარაუბობა. შუშანიკის მიზანია ქრისტიანობისათვის თავდადებული მოღვაწის სახელის მოპოვება. ბრძოლის სიმწვავეში მისი პოზიცია უფრო რადიკალური გახდა. ეხლა ის უკვე მოწამის სახელისთვის იბრძოდა. ეს ბრძოლა სავსებით შეგნებული და მიზანდასახული. იყო და საბოლოოდ შუშანიკმა მიიღწია კიდევაც თავის მიზანს.

ზევით უკვე ითქვა, რომ შუშანიკსა და ვარსკენს შორის კონფლიქტი ვარსკენის გამაზღვანებამდე დაიწყო. ითქვა ისიც, რომ შესაძლებელია ეს კონფლიქტი იმთავითვე სარწმუნოებრივ საფუძველზე იყო აღმოცენებული. მივყვით ეხლა იაკობის ტექსტს და ვნახოთ, როგორია კონფლიქტის განვითარება და შუშანიკის მოქმედება ვარსკენის განდგომის შემდეგ.

როდესაც შუშანიკი შეიტყობს ვარსკენის განდგომის ამბავს მისი დესპანისაგან, მის თვალწინ მიწაზე დაეცემა, თავის მიწაზე ცემას დაიწყებს და ისე გამოსთქვამს თავის გულისწყრომას. შემდეგ ის წაიყვანს შვილებს ეკლესიაში და შეევედრება ღმერთს, დაიცვას ისინი. სასახლეში შუშანიკი აღარ დაბრუნდება. ჩანს, ბავშვებს შინ გაუშვებს, თითონ კი ერთ პატარა სახლს ნახავს ეკლესიის ეზოში და შიგ გაჩერდება. ამასთან ერთად ის იწყებს შიმშილობას. მასთან სანახავად მისულ იაკობს შუშანიკი განუცხადებს, რომ იგი „დიდსა ლუაწლსა განშხადებულ“ არს. შემდეგ, როდესაც იაკობი აფრთხილებს მას, ვარსკენს მწარე გონება აქვს, გვემასა და დიდ ტანჯვას მოგაყენებსო, შუშანიკი კიდევ გაიმეორებს თავის გადაწყვეტილებას, თუნდაც სიცოცხლის ფასად წინააღმდეგობა გაუწიოს ვარსკენს: „უმჯობეს არს ჩემდა კელთა მისთაგან სიკუდილი, ვიდრე ჩემი და მისი შეკრებაჲ და წარწყმედაჲ სულისა ჩემისაჲ“.

საყურადღებოა, რომ შუშანიკმა იმთავითვე იცის, რომ მისი ღვაწლი შეუმჩნეველი არ დარჩება, რომ მას თავისი მეისტორიე ეყოლება. ამ საუბრის დროს

იაკობი ამცნობს მას, რომ გადაწყვეტილი აქვს ყოველივე გაიგოს, *ჩაბთა* აღწეროს მისი მოღვაწეობის ამბავი: „და ვაჩუქ მე სანატრელსა მას ხუაშიადადრე: „ვითარ გეგულების, მითხარ მე, რამთა უწყობი და აღვწერო შრომაჲ შენი“. ამაზე შუშანიკი ეკითხება: „რამსა მკითხავ ამას?“ იაკობი უპასუხებს: „მტკიცედ სდგაჲ?“ ამრიგად, შუშანიკი ხედავს, რომ იაკობი უკვე აგროვებს მასალებს (თვით მის ამდროინდელ სულიერ განწყობილებაზეც კი კითხულობს) მისი მომავალი ბიოგრაფიისთვის, რომელიც თითქმის მის თვალწინ იწერება. მან იცის, რომ აღწერილი იქნება ყოველი მისი გამქდაგებული ფიქრი, სიტყვა, მოქმედება. შუშანიკი უკვე სცენაზე გამოსული, მისი მკურნებელნი კი არა მარტო მისი თანამდროვენი არიან, არამედ მომავალი თაობებიც იქნებიან. რასაკვირველია, ამას არ შეიძლებოდა გავლენა არ მოეხდინა შუშანიკზე, მნიშვნელოვანი სტიმული არ ყოფილიყო მისთვის.

სამი დღის შემდეგ ცურტავში ბრუნდება ვარსკენი. თავდაპირველად იგი ყოველნაირად ცდილობს აიცილოს თავიდან სკანდალი. ჭერ ხმასაც არ ამოიღებს იმაზე, რომ შუშანიკი სასახლეში არ დახვდება. მოიკითხავს შუშანიკს მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მეორე დღეს მისივე მოწვევით მასთან მისული ხუცესები ჩამოუგდებენ ლაპარაკს შუშანიკის განდგომაზე. ვარსკენი მიუგზავნის შუშანიკს ხუცესებს და მათი პირით შეუთვლის, რომ სასახლის მიტოვებით მან შეურაცხყო ვარსკენი: „შენ ჩემი ხატი დაამკუ. და საგებელსა ჩემსა ნაცარი გარდაასხ, და შენი აღგილი დაგიტევიბიეს და სხუად წარსულ ხარ“. ამაზე შუშანიკი უპასუხებს: „არა თუ მე აღმემართა ხატი იგი და მემცა დავამკუ, ხოლო მამამან შენმან აღმემართა სამარტულენი და... მან ღმერთი ცათა და ქუეყანისაჲ აღიარა და ჰრწმენა, ხოლო შენ ღმერთი კემმარტი უვარკყავ...“ ზევით უკვე იყო აღნიშნული, რომ შუშანიკის პასუხი მოკლებულია

ფაქტიურ სიმართლეს. თავის დროზე ხომ არშეშავ ვადაუდგა ქრისტიანობას, მისივე გავლენით უარპყო ქრისტიანობა თვით შუშანიკის მაჰამ ვარდანმა. მიუხედავად ამისა არშეშას ბევრი რამ გაუქვებია ქრისტიანობისათვის. ამრიგად, შუშანიკს არ ჰქონდა უფლება ამ თვალსაზრისით არშეშა დაეპირისპირებინა ვარსკენისთვის. შუშანიკის პასუხი აშკარად დემაგოგიურია.

ყურადღება მივაქციოთ იმასაც, რომ უკვე იაკობთან საუბრის დროიდან შუშანიკი ხაზს უსვამს იმას, რომ იგი დიდი ტანჯვისათვის, და თვით სიკვდილისთვისაც კი, ეშხადება.

ამ უშედეგო დებუტაციის შემდეგ ვარსკენი ახალ შუამავლებს, თავის ძმას ჭოჯიკს ცოლითურთ და ეპისკოპოს აფთოკს უგზავნის. ამჯერად უკვე მუქარასაც უთვლის: „ესრეთ არქუთ: აღდებ და მოვედ ადგილსა თუსსა და ნუ ეგვეთათარი გონებაჲ ვიპყრის! უკუეთუ არა, თრევით მოგითარიო“. შუშანიკი უკმაყოფილებასა და გაკვირვებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ შუამავლები ბედავენ მასთან ამ საკითხზე ლაპარაკს. აღსანიშნავია, რომ მას, ეტყობა, ჭერ კიდევ აქვს იმედი ვარსკენის დაბრუნებისა ქრისტიანობაში. ამასთან ერთად იგი ხმამაღლა აცხადებს, რომ აღარ აპირებს ვარსკენთან შერიგებას. კიდევ მეტიც. შუამავლებს იგი თხოვს ისიც დაიფიყონ, რომ იგი საერთოდ იყო ვარსკენის ცოლი. ხოლო ჭოჯიკს ეუბნება, რომ აღარ მიიჩნია იგი მშალად, მისი ცოლი კი დად, რადგანაც ისინი ვარსკენის მომხრეები არიან: „ნუ დაგიჯერებთ, თუმცა მე მისა ცოლად-და ვიყავ. შეგონა მე, ვითარმედ იგი ჩემდა მოვაქციო და ღმერთი ჭეშმარიტი აღიაროს, და აწ მე მაიძულებთ ამას ყოფად? ნუ იყოფინ ესე ჩემდა! და შენ, ჭოჯიკ, არღარა ჩემი მშალი ხარ, და არცაღა მე შენი ძმის ცოლი, არცა ცოლი შენი დაა ჩემი არს, რომელნი მის კერძო და მისთა საქმეთა ზიარ ხართ“. ჭოჯიკის გაფრთხილებაზე, შეიძლება თრევით წააყვანილოს შენი თავიო, შუშანი-

კი აცხადებს, რომ მისთვის სასურველიც კი არის ვარსკენისგან ტანჯვის მიღება: „უკუეთუ შემტრას და შითრის, მიხარის, რამეთუ შით სახითა იყოს განჩინებაჲ ჩემი მისგან“. მიუხედავად ყოველივე ზემოთქმულისა, შუშანიკი საბოლოოდ მაინც დაყაბულდა შუამავლებს და გაპყვა მათ სსახლემო. ამავე დროს იგი მიმართავს ღმერთს: „შენ უწყის, ვითარმედ მე გულისთად სიკუდილდ მივალ...“

სასახლემო შუშანიკი მაინც არ დაბრუნდება თავის ოთახში, ნახავს პატარა სენაკს და ამჯერად მასში გაჩერდება. შუშანიკი ლოცულობს, არავინ გამოჩნდა ჩემი მოწყალე, არც მღვდელთაგანი და არც საერო. „ყოველთა მე სიკუდილდ მიმითუალეს მტერსა ღმერთისასა ვარსკენს“-ო.

ორი დღის შემდეგ სასახლემო დაბრუნდება ვარსკენიც და მოაწყობს სადილს. სადილზე, როგორც ვიცით, არიან აგრეთვე ჭოჯიკი, მისი ცოლი და შუშანიკი. შუშანიკი აქაც უარს ამბობს ჭამაზე, თუმცა „ყოველნი იგი დღენი უზმასა გარდაევლნეს“¹. როდემდის ჰქონდა განზრახული შუშანიკს შიშშილი, არ ჩანს. როგორც შემდეგი ამბებიდან დავინახავთ, იგი არ აპირებდა თავის მოკვლას, მაშ ამ შიშშილობას რაღა ფუნქცია ენიჭებოდა, რისთვის იყო გამიზნული? საფიქრებელია, იმისთვის რომ საზოგადოების ყურადღება მიექცია. ეკვი არაა, რომ მთელმა სასახლემ იცოდა და მთელს ცურტაეს იყო მოდებული დედოფლის ასეთი მტკიცე პროტესტის ამბავი.

ხუთი დღის ნაშომშილარ შუშანიკს ჭოჯიკის ცოლი ძალას დაატანს ღვინო მაინც დალიოს. განარისხებული შუშანიკი პირში შეაღუწს ჭიქას. თავისი ასეთი

1 სწორედ აქედან ვვებულობთ შუშანიკის შიშშილობის შესახებ. მაგრამ როდღიდან შიშშილობს შუშანიკი? ორი დღე, რაც სასახლემო დაბრუნდა, თუ კიდევ სამი დღე, ამ დღიდან რაც სასახლიდან წავიდა. ვფიქრობთ, „ყოველნი იგი დღენი“ სწორედ ამ უკანასკნელ შესაძლებლობას გულისხმობს.

აღლევების მოტივად შუშანიკი ამბობს, როდის ყოფილა აქამდის, რომ კაცსა და ქალს პური ერთად ეკამათო. შუშანიკის ამ საქციელმა ვარსკენი მთლად გააცუცხლა, მან სასტიკად სცემა შუშანიკს. არა მარტო ხელით ურტყა, ფეხქვეშაც ამოიდო, ასტამიკ კი დაარტყა. ჭოჭიკმა გაჭირვებით გამოგლიჯა ხელიდან გამძინვარებულ პიტიახშს შუშანიკი, რომელიც ისე ყოფილა ნაცემი, რომ „ვითარცა მკუდარი იღვა... ქუეყანასა ზედა“. გარდა ამისა ვარსკენმა ბრძანა შეეკრათ იგი და ბორკილიც დაედოთ.

ამრიგად, შუშანიკის პირველი ცემა თვით შუშანიკისვე უგვანო საქციელით იყო გამოწვეული და რამდენადმე ტონიც თვით შუშანიკმა მისცა ვარსკენს. თითონ ხომ სახეში გაარტყა, არა მარტო გაარტყა, კიქა შეაღწეა სრულიად უდანაშაულო ქალს, რომელიც ცდილობდა მისთვის კარგი გაეკეთებინა (ხუთი დღის უკმეღამისთვის საკმელი ეკმია).

როდესაც ვარსკენი ცოტათი დამცხრალა, მისი ახლობელი სპარსელის შუამდგომლობით უბრძანებია აეხსნათ შუშანიკისთვის საკრველები. ვარსკენმა ბრძანა აგრეთვე შუშანიკი ცალკე ოთახში მოეთავსებინათ. ვარსკენს უბრძანებია „კრძალულად დაცემა მისი ერთითა მსახურითა“. ამ მსახურს, ეტყობა, დაევალა შუშანიკის მოვლაცა და მისთვის თვალის დევნებაც. შემდეგში ამ მსახურს იაკობი მცველს უწოდებს. საინტერესოა ერთი დეტალიც: იაკობი მივა შუშანიკის სანახავად. მსახურს, რომელსაც ნაბრძანები აქვს არავინ შეუშვას შუშანიკთან — „არცა მამაკაცი, არცა დედაკაცი“ — არ უნდა იაკობის გატარება, ვაითუ ვარსკენმა გამოგოს და მომკლასო. ამაზე იაკობი ეუბნება: „უბადრუკო, არა მისი გაზრდილი ხარა? და თუცა მოგკლას შენ მისთვის, რაა არს?“ მაშასადამე, ეს მსახური შუშანიკისვე აღზრდილი ყოფილა. იაკობის სიტყვიდან ირკვევა, რომ შუშანიკს მასზე გაწეული ჰქონია იმდენი ამაგი, რომ მცველს მისთვის თავისი სიცოცხ-

ლეც კი არ უნდა დაშურებოდა (მართლაც, მცველმა შეუშვა იაკობი) მაშასადამე, ირკვევა, რომ ვარსკენმა შუშანიკი კი გალახა, მაგრამ თავზე მისივე უახლოესი ადამიანი დააყენა მომვლელად და მცველად.

შუშანიკი მძიმედ არის ნაცემი, „ყბანი და ზოგნი კბილნი შთამუსრვილ“ აქვს, სახე „დაბძარული და ვანსივებული“, დასისხლიანებულია. შეწუხებულ იაკობს იგი ეუბნება, „ნუ სტირ ჩემთვის, რამეთუ დასაბამ სიხარულისა იქმნა ჩემდა ღამე ესე“. იაკობს სურს მობანოს მას სისხლი და თვლებში ჩააცენილი ნაცარი, დაადოს სალბუნი და წამალი კრილობებზე, მაგრამ შუშანიკი ამის უფლებას არ მისცემს: „ხუცეს, მაგას ნუ იტყვ, რამეთუ სისხლი ესე განმწმედელი არს ცოდვათა ჩემთა“.

ზევით ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ მიუხედავად შუშანიკის განცხადებისა, რომ ვარსკენის ცოლი აღარა ვარო, იგი მაინც არ კარგავდა შერიგების იმედს. საოცარია, მაგრამ თვით პურის ჭამის ამბის შემდეგაც კი შუშანიკი, ჩანს, იგივე განწყობილებაზეა. თითქოსდა კბილებდა ყებბჩაღეწილი შუშანიკი ყველაზე მეტად ეხლა უნდა იყოს ვარსკენზე გამწარებული. მაგრამ ვნახოთ, რას ეუბნება იგი იაკობს: „ხუცეს, მიუძღუნაო სამკაული ესე მისი?“ ეს სამკაული, ცხადია, ვარსკენის ნაჩუქარია. საფიქრებელია, რომ იგი პიტიახშის მეუღლის ნიშანია და შესაძლებელია პიტიახშების სავგარეულო სამკაულია. როგორც ვხედავთ, ეს სამკაული შუშანიკს აქამდე ჰქონია მიუხედავად იმისა, რომ აგი ვითომც ვარსკენის ცოლობას აღარ აპირებდა. ეხლაც კი შუშანიკი ყოყმანობს, დაუბრუნოს თუ არა იგი ვარსკენს. აშკარაა, მას ეს არ უნდა. რომ სდომებოდა, უკითხავად დაუბრუნებდა. იაკობიც შუშანიკის აზრისაა. მასაც მიიჩნია, რომ შუშანიკსა და ვარსკენს შორის ჭერ კიდევ ყველაფერი ჩატეხილი არაა და ისიც უბასუხებს: „ნუ რას ისწრაფი, იყოს შენ თანა“. შუშანიკს ეს პასუხი აკმაყოფილებს და იგი

იტოვებს სამკაულს. მაგრამ ამჯერად თვით ვარსკენი მოითხოვს და წაიღებს სამკაულს. ამაზე შუშანიკმა ვითომც „განიხარა ფრიად და მადლი მისცა ღმერთსა“. აშკარაა, ან იაკობი ცდილობს უხერხულ მდგომარეობიდან გამოიყვანოს შუშანიკი, ან ეს უქანასკნელი თვითონ არის არაგულწრფელი.

ჩანს, შუშანიკი პატიმრობაში არ ითვლებოდა. დიდმარხვას იგი ისევ წავიდა სასახლიდან, ეკლესიასთან მონახა პატარა სენაკი და ეხლა იქ გაჩერდა. დამახასიათებელი დეტალი: სენაკს პატარა სარკმელი ჰქონია, რომელიც შუშანიკს დაუხურავს. „და იყო იგი ბნელსა მას შინა მარხვით და ლოცვით და ტირილით“.

თავისი საკუთარის რჩევით მარხვის დროს ვარსკენი არაფერს მოიმოქმედებს, შემდეგ კი მივა ეკლესიაში და ავინებს აფოცს, რად განმავშორებ ჩემ ცოლსო, ე. ი. ვარსკენი მიდის ეკლესიაში შუშანიკის სასახლეში დასაბრუნებლად. როგორც ჩანს, მათ შორის რაღაც ძალიან მწვავე შეტაკება ხდება. ვარსკენმა შუშანიკი „თრევით მოითრია თიკათა შიგან და ეკალთა ზედა ეკლესიით ვიდრე ტაძრადმდე, ვითარცა მკდუარი მიეთრია. და ადგილად-ადგილად ჭუე ძეძვ დაეფინა. და თუთ ფერკნი დაიდგინის ძეძუსა მას ზედა, და კუბასტნი შუშანიკისნი და კორცნი წულღი-წულღილად დაეძმარნეს ძეძუსა მას. და ევრეთ მოიყვანეს იგი ტაძრად. და უბრძანა შეკრავამ მისი და ტყმაჲ“. შუშანიკისთვის სამასი ჯოხი დაურტყამთ, ისე რომ დიდძალი სისხლიც მოსდიოდა. შემდეგ ვარსკენმა ბრძანა კისერზე დაედოთ მისთვის ჯაჭვი, წაეყვანათ იგი „ციხედ, და საპყრობილესა ბნელსა შეყყენონ იგი და მოკედეს“. როგორც ვხედავთ, ამჯერად ვარსკენმა ბევრად უფრო მკაცრად დასაჯა შუშანიკი (თუ იაკობის აღწერა გაზვიადებული არაა. ცოტა არ იყოს, ძნელი დასაჯერებელია, რომ ეკლესიიდან სასახლემდე ძეძვზე თრევით მიყვანილ შუშანიკს, სამას ჯოხ დარტყმულს, კისერზე ჯაჭვ დადებულს,

შესძლებოდა საკუთარი ფეხით გაეცლო საკმაოდ შორი გზა ციხეში? ჭურჭის კამის დროს მხოლოდ ვარსკენისგან ნაცემი შუშანიკი, რომელსაც ამავე დროს ჭოჯიკი ეხმარებოდა, „ვითარცა მკუდარი იღვა ჭუეყანასა ზედა“); თავდაპირველად მას, ეტყობა, განზრახული ჰქონდა სასახლეში დაებრუნებინა იგი. თუ არა, მაშ რატომ მითარევენენ შუშანიკს სასახლეში? ეტყობა, გზაში თუ სასახლეში მოხდა რაღაც ისეთი, რამაც ისევ გაამძვინვარა ვარსკენი, რომელმაც ჭერ აცემინა შუშანიკი, მერე კი ციხეში გაგზავნა. ცხადია, ვარსკენს თავიდანვე ასეთი განზრახვა რომ ჰქონოდა, ეკლესიიდან იგი პირდაპირ ციხეში წაიყვანდა შუშანიკს და იქვე დასჯიდა. ციხეში, უეჭველია, ამისი გაკეთება იმ მხრივაც უფრო მოსახერხებელი იქნებოდა, რომ იქ ნაკლები მოწმე ეყოლებოდა.

საინტერესოა, რა მოხდა ისეთი, რისი მოყოლაც იაკობმა არ ისურვა. ფიზიკური ტანჯვის გარდა შუშანიკს მძიმე შეფურაცხყოფაც მიაყენეს. იგი მიჰავდათ „უქამური და თმაგარდატევებული, ვითარცა ერთი ვინმე შეურაცხთავანი“. შუშანიკს გამოეკიდება ხალხი, მისი გულშემატკივარნი. მიმავალი შუშანიკი უქანს მოიხვდავს და ძალას აღმოაჩენს თავის თავში, რათა ესეთი სიტყვით მიმართოს ხალხს: „ნუ სტირთ, ძმანო ჩემნო და დანო ჩემნო და შეილნო ჩემნო, არამედ ლოცვათა მომიჯნეთ. და ჩმნულმცა ვარ მე თქუენგან ამიერიოვან, რამეთუ არღარა მიზნლოთ ცოცხალი გამოსრული ციხით“. ვაბრაზებული ვარსკენი ცხენდაცხენ გამოეკიდება, მიმოჰფანტავს ხალხს, ხოლო როცა ციხეს მიაღწევენ, შუშანიკს მიაძახებს, გაიმეორებს რა მისივე სიტყვებს: „შენდა ეგდენ უოფად არს ფერკვითა შენითა სლუჲა, რამეთუ ცოცხალი არღარა გამოსლუად ხარ, გარნა თუ ოთხთა გამოგიღონ“-ო.

როგორც ვნახეთ, აქამდის შუშანიკის წამება გამოიხატა იმაში, რომ პურის კამის დროს მისივე საქციელით გაბოროტებულმა ვარსკენმა იგი გალაბა, და

იმ წამებაში, რომელიც მან განიცადა ეკლესიიდან სასახლემდე მითრევაგმდის. იქ ჯობით ცემასა და ციხეში წაყვანის დროს, ე. ი. ფაქტიურად ორჯერ ცემაა მხოლოდ. ასე რომ, ძირითადი წამება უნდა ეხლა დაიწყოს.

იაკობის სიტყვით, ვარსკენს ნაბრძანები ჰქონდა წაყვანათ შუშანიკი ციხეში, მოეთავსებინათ ბნელ საპყრობილეში, რომ იქ მომკვდარიყო. სინამდვილეში სულ სხვა რამე გაკეთდა: „და ვითარცა შევიდეს ციხედ, პოვეს სახლაკი ერთი ჩრდილოეთ კერძო, მცირე და ბნელი. და მუნ შეაყენეს წმიდა იგი“. ამგვარად, გამოდის, რომ ციხე აქ იმპარებოდა არა საპატიმროს (Тюрьма-ს) მნიშვნელობით, არამედ ციხე-სიმაგრის (крепость) მნიშვნელობით. ციხე-სიმაგრეში უპოვიათ ერთი პატარა ბნელი სახლი და შუშანიკი შეგ მოუთავსებიათ. მაშასადამე, საპყრობილეზე ლაპარაკიც ტყუილი ყოფილა.

კისერზე დადებული ჯაჭვი კი ვარსკენს თავისი ბეჭდით დაუბეჭდავს, ხოლო მკველებისთვის უბრძანებია შიმშილით მოეკლათ და არავინ შეეშვათ მასთან. შუშანიკი ისევ გამოსთქვამს სიხარულს თავის ტანჯვის გამო: „მე ამას მხიარულ ვარ, რამეთა აქა ვიტანჯო და მუნ განვისუენო“.

როგორც ირკვევა, ვარსკენის ბრძანება უფრო გაფიცებული კაცის მუქარაა, ვიდრე ნამდვილი ბრძანება, რომელიც სრულდება. მართლაც, მესამე კვირას ვარსკენი ეკითხება ერთ მკველს: „აქამომდე ცოცხალ-ლა არსა საწყალობელი იგი?“ მკველი უპასუხებს, უფრო მკვდარია, ვიდრე ცოცხალი შიმშილისგან, „რამეთუ არარას მიიღებს საზრდელსა“. მაშასადამე, ვარსკენის ბრძანება შიმშილით მოკვლაზე არა სრულდება (საერთოდ კი იყო ასეთი ბრძანება?). პირიქით, შუშანიკს საკმეღს აღლევენ. მაგრამ იგი თვითონ ამბობს მასზე უარს („არარას მიიღებს საზრდელსა“).

დასაწყისში შუშანიკთან შესვლა, მისი ნახვა ძნელია. იაკობი ამას ქრთამით

მოახერხებს. საკრეველებით შეკრულ შუშანიკს რომ ნახავს, იაკობი ტყუილად ვერ შეიმთავრებს, თვით შუშანიკს ამბობს: „კეთილისა ამისთვის სტირია, ხუცესი?“.

ჯოჯიკის თხოვნით ვარსკენი ბრძანებს ახსნან შუშანიკს საკრეველები. მართლაც, მას მოხსნიან ქედზე დადებულ ჯაჭვს, რაც შეეხება ბორკილს, მას კი თვითონ შუშანიკი არ მოახსენიებებს და სიკვდილამდე ატარებს.

ციხეში შუშანიკი „წესიერებითა საღმრთოთა ყუაოდა“. ასრულებდა ყოველგვარ წესს და კითხულობდა წიგნებს მოუწყინებლად, მისი სახელი განითქვა მთელს ქართლში, მის სანახავად მოდიოდნენ კაცებიცა და ქალებიც, ავადმყოფები და გაქირავებულნი. შუშანიკი მათ ეხმარებოდა, კურნავდა, ზოგს ქრისტიანობაშიც კი მოაქცევდა. დადიოდნენ მასთან მისი შვილებიც.

ამრიგად, შუშანიკის ცხოვრება „ციხეში“ ასე გამოიყურება: ცხოვრობდა იგი არა ციხეში, არამედ ცალკე პატარა სახლში. მას აკმევედნენ, მის სანახავად დადიოდნენ მისი შვილები და ყველა, ვისაც სურდა. ქრისტიანობისთვის წამებულ შუშანიკი ქრისტიანობის პროპაგანდას ეწევა „ციხეში“ ისე, რომ თვით მოგვი სპარსელი ქალიც კი მოუქცევია ქრისტიანობაზე. ციხეში შუშანიკს ჰქონია წიგნებიც. როგორც ვხედავთ, პატიმრობის რეჟიმი (თუ კი საერთოდ იყო პატიმრობა) საკმაოდ მსუბუქი ყოფილა.

რაც მთავარია, თვით ეს პატიმრობაც მინივე სურვილს შეესაბამებოდა. ვარსკენი შემდგომში განაგრძობდა ცდას, შერიგებოდა შუშანიკს. „და მერმე მოციქულნი მოავლინნა პატიახშმან და ჰრქუა: „ანუ ნებაა ჩემი ყვ და მოვედ ტაძრად, უკუეთუ არა მოხვდე შინა, ჩორდ წაგრცე შენ ანუ კარად კარაულითა“. ამ მუქარაზე შუშანიკი უპასუხებს, თუ ჩორს ან კარად გამგზავნი, ვინ იცის, იქნებ ამ ბოროტებას განეშორდებ და იქ „კეთილსა რასმე შევემთხვო“-ო. შუშანიკის ეს პასუხი დააფი-

ქრებს ვარსკენს, მართლაც ასე არ მოხდესო. შუშანიკს რომ მართლა უმჯობესად ჩაეთვალა კარს ან ჩორს გაგზავნა, იგი, ალბათ, არც მიახვედრებდა ვარსკენს. მაგრამ მისი სიტყვები გვაფიქრებინებს, რომ მას დარჩენა ერჩივნა. რატომ? იმიტომ, რომ მას მოწამის ასპარეზი უფრო იზიდავდა. მართლაც, რაღა ჩორს ან კარს უნდა წასულიყო ბედის საძებნელად, ის რომ ამითი დაინტერესებული ყოფილიყო, ვარსკენი იქვე არ იყო? მას შეურიგდებოდა. არც არის გამორიცხული, რომ სწორედ ამიტომაც ერჩივნა იქვე დარჩენა, იქნებ რაიმე გამოცვლილიყო და შერიგებულიყვნენ.

სხვათაშორის, იაკობიც შუშანიკის პასუხს იმითი ხსნის, რომ შუშანიკს წამების მიღება სურდაო: „ბოროტთა მათ გუემათა დათმენათათს იტყოდა, რამათამცა სათნო ეყო ღმერთსა“-ო.

შუშანიკი ამის შემდეგაც იღებს მოციქულს ვარსკენისგან. ვარსკენის ძუძუსმტე სთხოვს მას: „ისმინე ჩემი და ჩამოვედ ტაძრად, და ნუ აოკრებ სახლსა მას თქუენსა“. შუშანიკის პასუხი ძალზედ ღვარძლიანია. იგი ახსენებს ვარსკენს მის ნათქვამს, ციხიდან ცოცხალი ველარ გამოხვალო (ვარსკენმა კი თვით შუშანიკის სიტყვები გაიმეორა) და უთვლის მას: „აჲ, უკუეთუ შემძლებელ ხარ აღდგინებად, პირველად დედა შენი აღადგინე, რომელი ურდს დამარხულ არს, გარნა თუ მისა ვერ შემძლებელ ხარ აღდგინებად, ვერცა ჩემდა შემძლებელ ხარ განყვანებად, გარნა თრევით განმითრიო“. ვერ ვიტყვი, რომ ასეთი პასუხი კარგი მხრით წარმოგვიდგენდეს შუშანიკს.

შემდეგში შუშანიკი მთლად ფანატიზში ვარდება. თვით მის მოძღვარ იაკობსაც კი, რომელსაც ყოველმხრივ აწყობდა შუშანიკის ღმრთისმოსავობა — როგორც მოძღვარს და როგორც მენისტორიეს, თვით ამ იაკობსაც კი აღარ მოსწონდა მისი ქცევა და გადაამეტებულად მიაჩნდა: „ნუ ჭეკმა, რამეთუ დაუქძიებ ჯორცთა მაგათ ზედა, რამეთუ ეგრ დაგიტომონ და მერმე ვერლარას შე-

მძლებელ იყო ყოფად რაღსმე საქმედ კეთილსა ეგოდენითა, მაგათ ფიცხლად მარხვითა და მარადის ზედგომითა და ღამე ყოველ დაშურომითა, ფსალმუნებითა და ვალობითა“. შუშანიკი მიეცა უკიდურესს, არააღამიანურ თვითგვემას. იაკობის სიტყვით, დიდმარხვის ორმოცდაათი დღის განმავლობაში შუშანიკი არც დღე და არც ღამე არ ჯდებოდა და არ იძინებდა. საქმელს ჰამდა მხოლოდ კვირაობით, ისიც, მხოლოდ ზიარებას და სულ მკირეოდენს მხალის წვეცს, ისიც უბუროდ. პურს საერთოდ არ ჰამდა მთელი მარხვის დროს. და ასე ექვსი წლის განმავლობაში. იაკობის ცნობა გადამეტებული უნდა იყოს. საეკვოა, რომ ადამიანს შეეძლოს აღწერილი ტანჯვის ატანა. მაგრამ თუ მხედველობაში მივიღებთ იაკობის რეალისტურ ტენდენციებს, უნდა ვიფიქროთ, რომ მის სიტყვებს მეტ-ნაკლებად რეალური საფუძველი აქვთ.

როგორც იაკობი გვამცნობს, იმ ადგილს, სადაც ციხე იყო გაშენებული, მეტისმეტად ცუდი ჰავა ყოფილა. ზაფხულში ძალიან ცხელი, დამწველი ქარებით, ცუდი წყლით, ისე რომ, იქ მცხოვრებნი ავადმყოფები ყოფილან და მოხუცობამდის არავინ აღწევდო. შუშანიკისთვის ეს არა კმაროდა: ქვეშ იგებდა ნაბდის ძველ ნაგლეჯს; სხვათა დასანახავად ქეჩის ნაჭერი ჰქონდა, სინამდვილეში კი თავს დებდა ალიზზე, თაყვანის საცემლად პატარა კილიკის ნაჭერი ჰქონდა. იმ ადგილს დახვეული ყოფილა „გრწყილი და ტილი მოუგონებელი“. ცხადია, მათგან არც იქ მცხოვრები იქნებოდა თავისუფალი. დასანახავად შუშანიკს ანტიოქიური პალეკარტი ეცვა, შიგნიდან კი ძაძო უტარებია. აღწერილ პირობებში შუშანიკს ერთი ხელი ტანისამოსი ვერ ეყოფოდა. თანაც უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ ანტიოქიური პალეკარტი მას „გარეგანკაცთა თუალსა“ დასანახად უტარებია. ე. ი. პალეკარტი ისეთი უნდა ყოფილიყო, რომ ხალხი მოეტყუებინა. მთლად დამონძილი რომ ყოფილიყო,

კონტრასტი გაქრებოდა შუშანიკის გარეგან და შინა ტანისამოსს შორის. მამასიდაძემ, მას საშუალება ჰქონია „ციხეში“ ყოფნისას ანტიოქიური სამოსი ჩაეცვა. ერთი სიტყვით, მთელი გაკირვება, რაც შუშანიკმა გადაიტანა „ციხეში“ თვით მისივე საკუთარი სურვილით იყო გამოწვეული და არა ვისიმე ძალდატანებით. ამრიგად, როგორც იაკობი ამბობს, „არცალა მცირედ სადასცა კორცთა მისთა განსუენებაჲ, და შეიქმნა და დადნა ვითარცა ავლი“. ასეთი ზანგრძლივი თვითგვემისა და „დაუცხრომელად შრომათა მათ გამო“ შუშანიკს ფეხები დაუწყლულდა და დაუჩირქდა, რაც ყველაზე საშინელია, წყლულებზე მატლიც კი დახვევია. ეტყობა, ეს სიამოვნებას ანიჭებდა შუშანიკს. ჩანს, იგი ამყობდა თავისი ასეთი მდგომარეობით. მატლი მან - „აღილო კელითა თჳსითა და მიჩუენებდა მე და კმადლობდა ღმერთსა. და თქუა: „ხუცეს, ნუ შიძიმე გიჩნ ესე, რამეთუ მუნი იგი მატლი უდიდესს არს და არა მოკუდების“. ნანახით შეძრწუნებული იაკობი ტირილს იწყებს. შუშანიკმა კი „მრქუა მე რისხვით: ხუცეს, რად მწუხარე ხარ? ვიდრე უკუდავთა მათ მატლთა შეკმასა, უმჯობეს იყავნ ამათ მოკუდავთა შეკმამა აქავე ამას ცხორებასა“.

ორიოდე სიტყვით ძაძასა და ანტიოქიის პალეკარტზე. როდესაც სასახლეში მცხოვრები დედოფალი ძაძასი ცვაშს თავისი ჩვეულებრივი ძვირფასი ტანისამოსის ქვეშ, ეს გასაგებია. ამ პიროვნებას არ სურს გამოეყოს სხვებს, სურს სხვისგან ფარულად აჩვენოს ღმერთს თავისი ერთგულება. ეს მართლაც რომ ნიშანია მისი მოკრძალებისა. მაგრამ როდესაც ძაძაზე ძვირფასი ტანისამოსს იცვამს ადამიანი, რომელიც ნაბდის ნაგლეჯზე წევს, თევობით არ კამს, არ იძინებს, არ ჯდება, რომელსაც მკბენარი და მატლი აქვს დახვეული, ეს რაღას ნიშნავს? ვფიქრობთ, რომ შუშანიკს ამითი სურს ხაზი გაუსვას თავის მოკრძალებას, გააგებინოს

იგი სხვებსაც. მართალია, იაკობი ამბობს, ჩემს ვარდა არავინ იცნობდა ძაძის შესახებ და შუშანიკი მუდარაოდ ბოდა, ნურავის ეტყვი ამასო, მაგრამ ეს ვითარებას არ ცვლის (თვით შუშანიკის მუდარაოდ იმავე მიზანს ემსახურება). მართლაც, ძაძის ამბავი იმან, იაკობმა იცის, ვინც ეს უნდა ამცნოს სხვებს. იაკობი ხომ შუშანიკის ბიოგრაფოსია.

ვერაფრით ვერ გავიზიარებთ რ. ბარამიძის აზრს, რომ „შუშანიკი საკმომონდომებით ზრუნავს თავისი დედოფლური ღირსების, გარეგნული მომხიბვლელობის გამოსაფლენად. მას სურს, რომ ის „კაცთა თუალის“ დასანახავად მიმზიდველად გამოიყურებოდეს, თუმც შიგნით „ძაძა“ აცვია, როგორც ეს მოწამეს შეფერის, მაგრამ გარედან ძვირფასი სამოსითაა მოსილი, რათა მისი დედოფლური პატივი და ფიზიკური მშვენიერება არ დაიჩრდილოს, არ გაფერმკრთალდეს. კარგად აქვს ავტორს დაკერილი შუშანიკის ეს წმიდა „ქალური სისუსტე“. რა თქმა უნდა, ამ დროს შუშანიკს ასეთი წვრილმანები უკვე აღარ აინტერესებდა. იგი ამაზე მაღლა იდგა. მისი ფსიქოლოგიური განწყობილება და თვით ფიზიკური მდგომარეობა მის მხრივ ასეთ „სისუსტეს“ გამორიბხავს.

ასეთმა უწყალო თვითგვემამ თავისი შედეგი გამოიღო. მეშვიდე წლის დასაწყისში შუშანიკი თავის აღსასრულს მიუახლოვდა. მის სანახავად მისულ ჯოჯიკის მოკითხვაზე შუშანიკი ასე უპასუხებს: „კეთილ ვარ, ვითარ ღმერთსა უნებს, არამედ ყოველთა წარსავალსა მას გზასა მეცა წარვალ“. მკვლევართა შორის არსებობს აზრი, რომ სიკვდილის წინ შუშანიკს თითქოს შეეპარა სინანული უდროოდ დაღუპული ახალგაზრდობისა და ასეთ წამებაში გატარებული ცხოვრების გამო. ასეთი დასკვნა კეთდება შემდეგი ადგილებიდან. შუშანიკი ჯოჯიკსა და მის ცოლს ეუბნება: „ჰყავთ წარმდებალ საქმეს ესე

1. რ. ბარამიძე, გვ. 22.

ეუბნება: „პყავთ წარმდებად საქმე ესე ჩემი, რამეთუ არავინ იპოვა კაცთაგანი, რომელსამცა აქუნდა წყალობად და ტკივილი ჩემთვის, რომელმანმცა შეაჯერა უღმრთოსა მას საწუთროსა მეუღლესა“. ამ ნაწყვეტს ცოტა ქვემოთ განვიხილავთ, აქ კი ვნახოთ მეორე ასეთივე საბუთი. ვარსკენზე შუშანიკი ამბობს: „გავნისაჲნეთ მე და ვარსკენ პიტიახში მუნ, სადა-იგი არა არს თჳალღებამა წინაშე მსაჭულისა მის მსაჭულთამა და მეუფისა მის მეუფეთამა, სადა არა არს რჩევამა მამაკაცისა და დედაკაცისამ, სადა მე და მან სწორი სიტყუამ ვთქუათ წინაშე უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა; მიაგოს მას უფალმან ვითარ მან უფამოდ ნაყოფნი ჩემნი მოისთულნა და სანთელი ჩემი დაშრიტა და ყუფილი ჩემი დაჰკნო, და შეუენიერებამ სიკეთისა ჩემისამ დააბნელა და დიდებამ ჩემი დაამდბლა. და ღმერთმან საჯოს მის შორის და ჩემ შორის. ბოლო მე აწ ამას ვჰმადლობ ღმერთსა, რამეთუ ტანჯვითა მისითა მე ლხინებამ ვპოო, და გუემათა და თრევათა მისთათს მე განსუენებასა მივემთხუო, და უგულისკმობისა და უწყალოებისა მისისათს მე წყალობას მოველი იესუ ქრისტეს მიერ უფლისა ჩემისა“.

მეორე ნაწყვეტზე დაყრდნობით იგ. ჯავახიშვილი წერდა: „...უკანასკნელ ხანში თვით შუშანიკსაც თავისი უღროვოდ დაღუპული სიცოცხლის გამო ცოტა არ იყოს უკმაყოფილების გრძობა შეჰპარვია“-ო.¹ უფრო რადიკალურ დასკვნას აკეთებს რ. ბარამიძე. მისი სიტყვით, ეს არის „გულწრფელი ვოდება ფიზიკური მშვენიერების დაკარგვის გამო... შუშანიკი ამავე ნაწყვეტში საოცარი დიდი სევდითა და შინაგანი ღრმა ტკივილით დასტირის თავის ფიზიკური მშვენიერების ასე უღროოდ დაკარგვას“.² ვფიქრობთ, ამ ნაწყვეტში უფრო სხვა რამ არის დასანახი. სიკვდილის წინ შუ-

შანიკს არაფერი არა აქვს დასანანი, მით უმეტეს ფიზიკური მშვენიერება. მან მიიღწია იმას, რაც მთელი მისი ცხოვრების მიზანი და ოცნება იყო. ამასთან შედარებით სხვა ყველაფერი ძალიან უმნიშვნელო უნდა ყოფილიყო. ფსიქოლოგიურადაც, ვფიქრობთ, არ იქნებოდა მთლად გამართლებული ამდენი ტანჯვის ატანის შემდეგ, სულიერად ესოდენ გაქაყებული, მორალურად გამარჯვებული შუშანიკი რომ სინანულს მისცემოდა. ყოველივე მომხდარი თვით შუშანიკის არჩეულია. როგორც ვნახეთ, ვარსკენის მიერ მიყენებული წამება არაფერია იმასთან, რაც თითონ შუშანიკმა მიაყენა თავის თავს. სიკვდილის წინ სინანული იმის ნიშანი იქნებოდა, რომ შუშანიკი დაეკვდა თავის მოქმედებაში, რაც მისი ფსიქოლოგიური განწყობის მქონე ადამიანისაგან მოსალოდნელი არაა. შუშანიკის ხასიათი ისეთია, რომ რაც უფრო მეტ ტანჯვას განიცდის, კი არ ეკვდება, კი არ ყოყმანობს, არამედ სულ უფრო მტკიცდება და კერპდება. მოყვანილი ნაწყვეტი სულ სხვა რამეს ლაპარაკობს. პირველი: შუშანიკი გაბოროტებულია ვარსკენზე, აღსავესა შურისძიების გრძობით. აქ იგი ხაზს უსვამს იმას, თუ რა ჩაიდინა ვარსკენმა, რისთვის უნდა დაისაჯოს ღმერთისაგან. მეორე: შუშანიკს უნდა ხაზი გაუსვას თავისი მოღვაწეობის მნიშვნელობას, ერთხელ კიდევ დაანახვოს ყველას, თუ რა დიდი მსხვერპლი გაიღო მან ღმერთისთვის, მამასადამე, რამდენად ჭეშმარიტი მოწამეა.

შუშანიკის მხრივ ასეთმა თვითგანდიდებამ არ უნდა გავგვკვირვოს. ეს მისთვის დამახასიათებელია. შუშანიკი იმთავითვე არწმუნებს მის ირგვლივ მყოფთ, და შესაძლებელია, თითონაც სწამს, რომ ვარსკენთან ბრძოლაში, ე. ი. სარწმუნოებისთვის ბრძოლაში, ის სულ მარტოა, მას არავინ ეხმარება, არავინ იზიარებს მის ტვირთს, თანაგრძობასაც კი არავინ უწევს მას. თუ არ თვითგანდიდების სურვილით, სხვაფრივ ვე-

1. იგ. ჯავახიშვილი, ჭველი ქართული საისტორიო მწერლობა, გვ. 48.

2. რ. ბარამიძე, ...გვ. 21.

რაფრით ავხსნით შუშანიკის ასეთ სიტყვებს, იმიტომ რომ „წამების“ მიხედვით ყველაფერი სწორედ რომ ამის საწინააღმდეგოდ ლაპარაკობს. ზევით უკვე იყო ლაპარაკი იმაზე, რომ იაკობთან პირველსავე შეხვედრის დროს შუშანიკი აცხადებს: „ჩემდა მარტოისა არიან პირნი ესე“, ე. ი. ვარსკენის განდგომა მხოლოდ ჩემთვის იქნება პირიო. რასაკვირველია, ეს მართალი არ არის. ვარსკენის განდგომას შედეგი უნდა გამოეყო ყველა მისი ქვეშევრდომისთვის (გავიხსენოთ ზუცესთა სიტყვები ვარსკენს რომ ეუბნებიან, შენც დაიღუპე და ჩვენც დაგვღუპეო). დიდი ზეწუნის შემდეგ შუშანიკი გაჰყვება სასახლეში ვარსკენისგან მიგზავნილ აფოცს, ჯოჯიკსა და ჯოჯიკის ცოლს. მაგრამ ამასთან იგი ხმამაღლა აცხადებს „უფალო ღმერთო, არცა მღდელთაგანი ვინ იპოვა მოწყალე, არცა ერისა კაცი ვინ გამოჩნდა შორის ერსა ამას, არამედ ყოველთა მე სიკუდილდ მიმიტოპლეს მტერსა ღმრთისასა ვარსკენს“. მაშასადამე, არც ერთი ერისგანი, არც ერთი სასულიერო პირი არ გამოჩნდა, რომ შუშანიკი შებრალებოდა, ყველამ სასიკვდილოდ გასწორა! მართალია ეს? რასაკვირველია, არა! იაკობი, რომელიც იმავე წუთში გაჩნდება შუშანიკთან ვარსკენის განდგომის ამბავს რომ შეიტყობს, რომელიც ამხნევებს მას და ეუბნება „პირი შენი ჩუენი პირი არს და სიხარული შენი სიხარული ჩუენი არს“, რომელიც შეატყობინებს, რომ უკვე გადაწყვეტილი აქვს მისი ცხოვრების აღწერა; ზუცესები, რომლებიც საყვედურობენ ვარსკენს ქრისტიანობის დატოვებისათვის; აფოცი, ჯოჯიკი და ჯოჯიკის ცოლი, რომლებიც შუშანიკს სთხოვენ სასახლეში დაბრუნდეს და რომელთა ერთ-ერთი საბუთი ამისა არის ის, რომ ვარსკენმა შეიძლება აწამოს შუშანიკი (თვით შუშანიკიც ეუბნება: „კაცო ბრძენო, თქუენ კეთილად იტყვო“-ო). განა ყველა ამით შუშანიკი არ ებრალებოდათ, არ თანაგრძობდნენ მას, განა ყველა ესენი შუშანიკს

სასიკვდილოდ იმეტებდნენ? სიკვდილს წინ შუშანიკი უსაყვედურობს ჯოჯიკს და მის ცოლს: „ჰყავთ წარმტყმად საქმე ესე ჩემი, რამეთუ არავინ იპოვა კაცთაგანი, რომელსამცა აქუნდა წყალობაჲ და ტყვილი ჩემთვის, რომელსამცა შეაჭერა უღმერთოსა მის საწუთროსა მეუღლესა“. საოცარია, როგორ ეუბნება ამას სწორედ ჯოჯიკსა და მის ცოლს, ჯოჯიკის ცოლს, რომელსაც სახეში შეაღწეა ღვინიანი ჰიჭი; ჯოჯიკს, რომელმაც იმდენი სულგრძელობა გამოიჩინა, რომ ამას უურადლება არ მიაქცია, ჩავარდა ვარსკენსა და შუშანიკს შორის, გამოგლიჯა ვარსკენს შუშანიკი, რისთვისაც თვითონაც გაიღაბა: ჯოჯიკს, რომელიც გაეკიდა ვარსკენს და დაეწია პერეთის საზღვარზე იმისათვის, რომ ეთხოვა ციხეში მყოფი შუშანიკის მდგომარეობა შეემსუბუქებინა. შუშანიკის გამოქომაგებისთვის ერთი ზუცესი ჯობით გაიღაბა ვარსკენისგან, მეორე სირბილით გაექცა პიტიაზმის რისხვას. ეპისკოპოსი სამოელი (შემდგომში ეპისკოპოსთა თავი) და იოვანე, „რომელ-იგი იყვნეს განამტკიცებელ და დიდად დამაშურალ, საზღუელითურთ თანაყოფით იყვნეს მონა, და მონაწილე იყვნეს და თანაზიარ შრომათა მისთა“. ისინი მუდამ ეხმარებოდნენ და ამხნევებდნენ, საქმელსაც კი უგზავნიდნენ შუშანიკს. ციხის გზაზე შეყენებულს უბრალო ხალხი მიაცილებდა ტირილითა და ლოყების კაწრებით. საქმედის მივიდა, რომ ვარსკენი ცხენდაცხენ გამოეკიდა და ისე ცდილობდა მათ გაეფანტვას. შუშანიკს არაერთხელ ექომაგებოდნენ ვარსკენის მსახურებიც (მათ შორის, ერთი სპარსელიც კი). გავიხსენოთ თუნდაც ის, რომელმაც სიცოცხლის საფრთხით შეუშვა იაკობი მასთან. შუშანიკს ჰყოლია ისინიც, „რომელნი იგი გულს-მოდგინებით მონაწილე ყოფილ იყვნეს შრომათა მათ მისთა სანატრელობით...“ დაბოლოს, შუშანიკთან მუდამ იყო, ხშირად საფრთხის ფასადაც, ამხნევებდა და ყოველნაირად ეხმარებოდა მას თვით იაკობი. მარტო ის

რადა ღირს შორალური თვალსაზრისით, რომ შუშანიკმა იცოდა, იაკობი მის ბიოგრაფიას წერდა. ყოველივე ამის შემდეგ იმის თქმა, რომ არავის ჰქონდა „წყალობა და ტკივილი“ (ჩვენ კი ვნახეთ, რომ არა თუ სულიერი, არა ერთმა ფიზიკური ტკივილიც კი განიცადა), რბილად რომ ვთქვათ, უსამართლობაა. ვანა უფრო ბუნებრივი და ადამიანური არ იქნებოდა, სიკვდილის წინ შუშანიკს გაეხსენებინა ყველა ეს ადამიანი, მადლობა გადაეხადა მათთვის, თუნდაც გაზვიადებით, და დაელოცა? მაგრამ შუშანიკი ასეთ განწყობაზე არაა. მას სურს თქვას, რომ იგი მარტომბრძოლია, მარტოსულია, არავინა ჰყავს თანამგზობი, მხარის დამჭერი, რომ ყველაფერი, რაც მან გააკეთა, მხოლოდ და მხოლოდ საკუთარი ძალებით გააკეთა. მან საკუთარ შეილებაზედაც კი უარი თქვა და მარტოდ-მარტო დაუხვდა განსაცდელს — შუშანიკის ყოველი მოქმედება, სიტყვა, შეგნებულად მიმართულია იმისკენ, რომ განამტკიცოს მასზე აზრი როგორც ღმრთისმოსავ, სარწმუნოებისთვის თავგანწირულ ადამიანზე, დაარწმუნოს ყველანი მის „წმინდანურ“ თვისებებში. შუშანიკის აღსასრულის დროს მასთან შეკრებილნი სთხოვენ მას, „რამთა ბორკილი იგი ფერკთაა ბრძანოს საცოდ და ნაკურთხევად ყოველთათვის“. შუშანიკი თავმდაბლურად უპასუხებს: „მე რაა ვარ, არაღირსი ესე?“ ჩვენ ველით, რომ შუშანიკი იტყვის, ჩემი ბორკილი რა წმინდა ნივთი უნდა იყოსო. მაგრამ არა! შუშანიკი აგრძელებს: „ხოლო ღმრთის-მოყუარებისა თქუენისათჳს ზუცესმან აღავსენ წადილი თქუენი მაგის სახისათჳს“. მაშასადამე, მისი თავმდაბლობა ის კი არაა, რომ თქვას, ჩემი ბორკილი ნაკურთხად და მფარველად არ გამოდგებაო, არამედ მე რა ღირსი ვარ ვაკურთხო იგი, ზუცესმა აკურთხოსო იგი, ე. ი. პრინციპულად თანაზმაა, რომ მისი ბორკილი ასეთ წმინდა ნაწილად იქნეს დაცოვებული.

მასთან შეკრებილთა წინაშე შუშანი-

კი აფასებს თავის საქმიანობას. იგი ლაპარაკობს, რომ ამ ქვეყნად ასეთი ჰიერი და ტანჯვა-წამება გაიარა, რომელმაც მას საუკუნო დიდებასა და პატივის მოუტანს იმ ქვეყნად: „ჰირისა ამის წილ ჩემისა ქრისტემან მომმადლოს მე სიზარული, სატანჯველთა ამით წილ განსუენებად, გუემთა ამით ჩემთა და თრევთა და შეურაცხებათა — მივემთხო მე დიდებასა და პატივსა ცათა შინა დაუსრულებულსა“.

ძალიან საინტერესოა, როგორ ზრუნავს იგი სიკვდილის შემდეგ საკუთარი სახელის დამკვიდრებაზე ამ ქვეყნად. ქვემოთ ჩვენ დავასაბუთებთ, რომ აფოცი უფრო ნაკლებ თანაგრძობას ავლენს შუშანიკის მიმართ, ვიდრე ეს მოსალოდნელი იყო მისი მხრიდან. შუშანიკის სიკვდილის წინ ის არც კი მივა მასთან. შუშანიკი თვითონ მოაყვანიებს მას და მადლობასაც ეტყვის „მოწლებობისასა მისისათჳს“, თუმცა, როგორც ვნახეთ, ასეთ რამეს ძალიან ძვირად აკეთებდა. რაშინა საქმე? შუშანიკს ორი სათხოვარი აქვს ეპისკოპოსთან. პირველი „ვითარცა მამასა და მამამთქესა შემვედრა მე, კაცი ცოდვილი და გლზხაკი ესე“. მეორე: „და შეჰვედრებდა ნეშტთა მათ ძუალთა მისთასა და უბრძანებდა დასხმად აღგილსა მას, ვინაჲცა-იგი პირველად გამოითრიეს“. საქმე ისაა, რომ აფოცი, ჩანს, ერთდება შუშანიკისა და ვარსკენის საქმეებში ჩარევას (ამაზე უფრო დაწვრილებით ქვემოთ); რადგანაც რამდენადმე ვარსკენსაც თანაუგრძობს, იაკობი კი სავსებით შუშანიკის მხარეზეა. ამის საფუძველზე მათ შორის, ეტყობა, რამდენადმე ცივდება ურთიერთობა. შუშანიკს სურს შეარიგოს (იქნებ ეს უფრო მაგარი გამოთქმაა, ვიდრე საპიროა), ყოველ შემთხვევაში, აღადგინოს ძველებური ურთიერთობა. ამას მისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. იაკობი ხომ მის ბიოგრაფიას წერს, აფოცს კი, უეჭველია, შეუძლია გარკვეული როლი ითამაშოს ამ საქმეში, დაეხმაროს ან დააბრკოლოს იგი.

ვნახოთ ეხლა რას წარმოადგენდა შუშანიკის მეორე სათხოვარი. შუშანიკი თხოულობს დაასაფლონ იქ, „ვინა-
ეპი-იგი პირველად გამოითრის“. პირველად შუშანიკი სასახლეში დააბრუნეს ეკლესიასთან მდგომი სახლაკიდან აფო-
ემა, ჭოჭიკმა და ჭოჭიკის ცოლმა. მაგ-
რამ ამ დროს არავითარი „თრევა“ არ
ყოფილა. და ყველაფერი მშვიდობიან-
ად მიმდინარეობდა. ჩანს, შუშანიკი ამ
ამბავს არ გულისხმობს. პირველად შუ-
შანიკი ვარსკენმა ცემა პურის კამის
დროს სასახლეში. ცხადია, შუშანიკი
ვერ მოითხოვდა სასახლეში, პურის სა-
კმელ ოთახში დამასაფლავეთო. შუშა-
ნიკის მართლაც რომ თრევით წამოყ-
ვანა მოხდა ეკლესიის მახლობლად
მდგარი პატარა სენაკიდან: „და ეგრეთ
წმიდაა შუშანიკ თრევით მოითრია თი-
კათა შიგან და ეკალთა ზედა ეკლესიით
ვადრე ტაძრადმდე“. მაშასადამე, შუშა-
ნიკს უნდა დასაფლავებულ იქნეს ეკლე-
სიის მახლობლად, სწორედ იმ ადგი-
ლას, სადაც ვარსკენმა თავისი ხელით
საჯაროდ ათრია. რატომ მანაცადამანც
ამ ადგილას? ცხადია, იმიტომ, რომ
ამითი შუშანიკს სურს მისი მოღვაწე-
ობა მუდამ ყურადღების ცენტრში
იყოს. თუ შუშანიკს სურდა დაესაფლა-
ვებინათ იქ, სადაც ეწამა, მას ციხე უნ-
და აერჩია. ძირითადი წამება და მოღ-
ვაწეობა მისი ხომ ციხეში მიმდინარე-
ობდა. მაგრამ ციხე მოშორებულ ადგი-
ლას იყო, ეკლესიის ეზოში კი მთელი
ხალხი იყრიდა თავს, ისე რომ, მისი სა-
ფლავი მუდამ მლოცველთა თვალწინ
იქნებოდა. ამასთან აქ ვარსკენმა იგი
თავისი ხელით ათრია და ეს ხალხის
თვალწინ მოხდა. მაშასადამე, შუშანიკის
საფლავი ამავე დროს მუდამ მოაგონე-
ბდა მნახველებს ვარსკენის ბოროტე-
ბას. ერთსა და იმავე დროს იგი იქნე-
ბოდა შუშანიკის ძეგლიცა და საუკუ-
ნო გმობა ვარსკენისა.

შუშანიკის დახასიათებისას ხშირად
აღნიშნავენ ხოლმე, რომ მას აქვს ბევ-
რი აღმიახური თვისება. ამას იმაში ხე-
დავენ ხოლმე, რომ შუშანიკს სიკელი-

ლის წინ სინანული შეეპარა გაწამებულ
ცხოვრებისათვის, რომ სინამდვილეში
იგი ღრმა მწუხარებასაც კი განიცდის
ცხოვრებისგან მოწყვეტის გამო და სხვ.
რ. ბარამიძე სწორად შენიშნავს, რომ
„შუშანიკი არ არის სწორხაზობრივად
განვითარებული, ცალმხრივად წარმო-
დგენილი წმინდანის სახე. ის არ არის
ქრისტიანული იდეალებისათვის თვით-
მიზნურად მოღვაწე პიროვნება, რომე-
ლიც რელიგიურ ექსტაზში ივიწყებს ამ-
ქვეყნიურ ინტერესებს და განეწყობა
მოწამეობრივი სიკვდილისათვის“.¹ ამ
სწორ დებულებას შემდგომში რ. ბარა-
მიძე იმგვარად ავითარებს, რომ ჩვენ
მას ვეღარ გავიზიარებთ. „მოწამეობ-
რივი მოღვაწეობა და მასთან დაკავში-
რებული მრავალი სულიერი და ფიზი-
კური ტკივილები მას სიხარულს კი არ
გვრის, როგორც ეს ნიშანდობლივია
მარტვილოლოგიური ძეგლის პერსონა-
ჟისათვის და, როგორც ამის წარმოდ-
გენას ზოგჯერ თვით შუშანიკიც კი
ცდილობს, პირიქით, მასში მკვეთრად
არის გამოვლენილი სიციცხლისა
და მასთან დაკავშირებული სიამოვნე-
ბის მოტრფიალე ახალგაზრდა ქალის
ხასიათი“.² ზევით ჩვენ ვცდილობდით
დაგვემტკიცებინა, რომ მოწამებრივი
მოღვაწეობა სწორედ რომ სიხარულს
გვრის შუშანიკს, რადგან იგია მისი ას-
პარეზი, სადაც სრულად ავლენს თავის
თვისებებს, მისი ცხოვრების მიზანი,
რომლისკენაც ასეთი თანამიმდევრობით
მიისწრაფვის და რომელსაც ბოლოს-
დაბოლოს მიაღწევს კიდევაც. ზოლო
სულიერი და ფიზიკური ტკივილები, რა
თქმა უნდა, სიხარულის მომგვრელნი არ
იქნებოდნენ, მაგრამ შუშანიკი საგსე-
ბით შეგნებულად იტანდა მათ, რადგან
ესმოდა, რომ მისი მიზნის მიღწევა მათ
გარეშე შეუძლებელი იყო. რაც შეეხე-
ბა იმას, რომ შუშანიკში „არის გამოვ-
ლენილი სიციცხლისა და მასთან და-
კავშირებული სიამოვნების მოტრფია-

1 რ. ბარამიძე, გვ. 17-18.

2 რ. ბარამიძე, გვ. 18.

ლე ახალგაზრდა ქალის ხასიათი¹, უნდა ითქვას, რომ, ჭერ-ერთი, ასეთი რამ ტუქსტით არ დასტურდება და მეორეც, ვფიქრობთ, შუშანიკი ამაზე მაღლა დგას. იგი იდეური მებრძოლია, მისი ინტერესები იდეების სფეროშია და არა სიცოცხლესთან დაკავშირებულ სიამე-ებთან. ასევე ვერ გავიზიარებთ მკვლე-ვარის აზრს, თითქოს, შუშანიკისთვის მისი ხვედრი „უფრო ხელოვნური ცდაა ეკლესიის წინაშე ხარკის გაღებისა, ვიდრე თავისი შინაგანი განცდებისა და მიზნების გამოვლენა“¹. ჩვენის აზრით, იგი სწორედ რომ შინაგანი განცდებისა და მიზნების გამოვლენაა და არა ეკლესიის წინაშე ხარკის გაღებისა. ან კიდევ: „მთელ ნაწარმოებში აშკარად იგრძნობა, რომ შუშანიკი ნებაყოფლობით, სარწმუნოებრივი შთაგონებით კი არ ეწამება, არამედ ამ ნაბიჯს დგამს იძულებით, მასზე ახდენენ უხეშ ზემოქმედებას და ამავე დროს მას არ ეთმობა ამქვეყნიურობა“² ის უხეში ზემოქმედება, რომელსაც ახდენენ შუშანიკზე, მიმართულია სწორედ იმისკენ, რომ შუშანიკი მოწამებობას მოაცილონ. შუშანიკი რომ დაჰყვეს ვარსკენის ნებას, იგი გადაურჩება ყოველგვარ ტანჯვას, დაუბრუნდება თავის ოჯახსა და სიცოცხლეს, სამაგიეროდ დაჰკარგავს მოწამის გვირგვინს, რაც დიდად სწადია ვარსკენს.

შუშანიკისგან სიცოცხლის ტრფილის დამადასტურებელ ფაქტად მკვლე-ვარს მოჰყავს იაკობის სიტყვები: „ტირილით ესრტო იტყოდა: „უფალო ღმერთო, შენ უწყი, ვითარმედ მე გულითად სიკუდილდ მივალ““. მკვლევრის მსჯელობა ასეთია: როგორც მოწამეს უნდა უხაროდეს, რომ ის ქრისტიანთ-ვის კვდება და ამბობს კიდევ: „მე გულითად სიკუდილდ მივალ““, მაგრამ ამ შემთხვევაში ის არაა გულწრფელი, მისი უშუალო ბუნება და მისწრაფება ვლინდება ავტორის სიტყვებში: „ტირი-

ლით ესრტო იტყოდა: „უფალო ღმერთო, შენ უწყი, ვითარმედ მე გულითად სიკუდილდ მივალ““. მაგრამ მის ნამდვილ განწყობილებას მისი ცრემლები ამჟღავნებენ: ის ტირის და ისე ამბობს, მიხარიაო სიკვდილი. ამ უაღრესად რეალისტურ დეტალში ჩანს მისი უშუალო, ხალასი ბუნება. ის, როგორც სიცოცხლეზე შეეყვარებული ადამიანი, ტირის თავისი უმწეო მდგომარეობის გამო და ამავე დროს ღმერთს მიმართავს, რომ გულით, ე. ი. სიამოვნებით მივიღივარ სასიკვდილოდ...“¹ ვფიქრობთ, ეს ეპიზოდი სხვაგვარად უნდა აიხსნას: სასახლიდან განდევნილ შუშანიკს აფოცი, ჯოჯიკი და ჯოჯიკის ცოლი არწმუნებენ უკან დაბრუნებას. სხვა მრავალ „დასა-ჭერებელ სიტყუასთან“ ერთად ისინი ეუბნებიან იმასაც, და ეს ხაზგასმულია, რომ თუ შუშანიკი არ დაბრუნდება, მას ძალით წაათრევენ, ე. ი. მას მოელის ფიზიკური სასჯელი, ამდენად სასახლეში დაბრუნება შუშანიკს ააცდენს ფიზიკურ ტანჯვას. შუშანიკი მიანიც სასტიკ უარზეა („ვითარ მეტყვ მე დაჭერებად ჩემდა, რამეთუ მან ღმერთი უფარ-ყო!“¹), მაგრამ ბოლოსდაბოლოს იგი გატეხეს, „და ვითარცა ფრიად აურ-კებდეს მას, აღდგა წმიდაი და ნეტარი შუშანიკ და თანა წარიტანა ევანგელს თვისი და ტირილით ესრტო იტყოდა: „უფალო ღმერთო, შენ უწყი, ვითარმედ მე გულითად სიკუდილდ მივალ““. როგორც ითქვა, სასახლეში დაბრუნება ათავისუფლებდა შუშანიკს ფიზიკური ტანჯვისაგან, ასე რომ, „სიკუდილდ წასვლას“ პირდაპირი აზრით ვერ გავიგებთ. ასე რომ იყოს, გამოვა, თითქოს, აფოცი, ჯოჯიკი და ჯოჯიკის ცოლი შუშანიკს სასახლეში დაბრუნებას იმისთვის ეხვეწებიან, რომ იქ მოაკლევინონ, რაც, ცხადია, არაა სწორი. ასეთ არაადამიანურ ზრახვებს მათ ვერ დავწამებთ. შუშანიკის სიტყვები სიკვდილზე იმას ნიშნავს, რომ თუმცა კი მივიღივარ და იქნებ ვინმემ იფიქროს, რომ იმის-

1 იქვე.

2 იქვე, გვ. 18-19.

1 რ. ბარამიძე, გვ. 19.

თვის მივდივარ, რათა ფიზიკური ტანჯვა ავიცილო, მაგრამ სასახლეში დაბრუნება და ვარსკენთან შერიგება ჩემთვის სიკვდილიაო. ცხადია, აქ იგულისხმება სულიერი სიკვდილი, რომელიც მოელის ქრისტიანს ღმრთის უარყოფელთან კავშირის გამო. შუშანიკი იმიტომ კი არ ტირის, რომ სასიკვდილოდ მიდის და სიცოცხლე ენანება, იგი ტირის იმის გამო, რომ დაუთმო შუამავლებს, უარი თქვა თავის გადაწყვეტილებაზე. მაგრამ ამ შემთხვევაში იგი გულწრფელი არაა, სინამდვილეში მას ჭერ კიდევ აქვს იმედი ვარსკენთან შერიგებისა, საბოლოო განხეთქილება კარგა ხნის შემდეგ მოხდება. ამაზე უკვე იყო ლაპარაკი და სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ. მაგრამ ეს აზრი კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნებს იმაში, რომ უაღრესად რთულ, წინააღმდეგობებით აღსავსე შუშანიკს, რომელსაც სხვადასხვა ფარული და ცხადი მოტივები ამოძრავებს, ვერ მივიჩნევთ უშუალო ხალასი ბუნების ადამიანად.

შუშანიკის ამქვეყნიურობა იმაში კი არ გამოიხატება, რომ იგი ამქვეყნიურ სიამოვნებათა მოტრფილად ახალგაზრდა ჯანსაღი ქალია (შესაძლებელია, ჯანსაღ ადამიანს სულიერი ინტერესები ამოძრავებდეს და უგულვებელყოფდეს ამქვეყნიურ სიამეთ, მაგრამ ეს ჭერ კიდევ არ იქნება მისი „წმინდანობის“ ნიშანი). შუშანიკი ამქვეყნიურია იმიტომ, რომ მისი ინტერესებია ამქვეყნიური. მისი ძირითადი მამოძრავებელი მიზნები სავსებით აქაურია: საკუთარი პიროვნების განმტკიცება, პატივმოყვარული სურვილი სახელის მოხვეჭისა (თუნდაც, სასულიერო სფეროში, ამას რა მნიშვნელობა აქვს? მღვდელმთავრობისთვის მებრძოლსაც ხომ პატივმოყვარეობა ამოძრავებს!), ვარკსენისთვის სამაგიეროს გადახდის უძლიერესი სურვილი. ზევით ჩვენ არაერთხელ აღვნიშნეთ, რომ სარწმუნოება, სარწმუნოებრივი ასპარეზი მხოლოდ საშუალებაა შუშანიკისთვის მიზნის მისაღწევად. ეს, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს იმას, რომ სი-

ნამდვილეში შუშანიკი მორწმუნე არ იყო. პირიქით, მას შემდეგ, რაც მონაწილეობა მისი მოღვაწეობის ნაწილად იქცა, მისი რწმენა კიდევ უფრო განმტკიცდა და, როგორც ვნახეთ, თანდათან ფანატიზმშიც კი გადაიზარდა.

ჩვენ ვახსენეთ შურისძიების გრძობა. უეჭველია, გარკვეული დროიდან ისიც შეიქმნა შუშანიკის ერთ-ერთი მამოძრავებელი ძალა. საქმე ისაა, რომ შუშანიკის მიზნების განხორციელებას წინ ელოდება ვარსკენი. სწორედ მისი გადალახვით შეიძლება მიაღწიოს შუშანიკმა, რასაც ესწრაფვის. უფრო მეტიც, თვით მისი მიზანიც ვარსკენის გადალახვაა, რადგან შუშანიკის პიროვნების განმტკიცება ვარსკენის დათრგუნვას, ვარსკენზე გამარჯვებას, მის გადალახვას ნიშნავს; აღარას ვამბობთ იმ მორალურ და ფიზიკურ ტანჯვაზე, რომელიც შუშანიკმა განიცადა პირადად ვარსკენისგან და მასთან ბრძოლაში. ამას იგი კიდევ უფრო უნდა გაეზოროტებინა. სწორედ ამიტომაც, რომ შუშანიკი ასეთი შურისძიების გრძობითა და შეურიგებლობით არის განწყობილი ვარსკენის მიმართ. ვარსკენთან ბრძოლის განგრძობას იგი იმ ქვეყნადაც აპირებს. სიკვდილის წინაც კი, როდესაც ხშირად აპატიებენ ხოლმე მტრებს ყოველგვარ შეცოდებას, შუშანიკი არ მოლბება. იგი მუქარით ამბობს, რომ იგი თავის სიტყვას იტყვის უფლის წინაშე, რათა ვარსკენი დაისაჯოს როგორც ეკუთვნის: „განვისაჯნეთ მე და ვარსკენ პიტიაში მუნ, სადა-იგი არა არს თუალ-ღებაა წინაშე მსაჯულისა მის მსაჯულთაჲსა და მეუფისა მის მეუფეთაჲსა, სადა არა არს რჩევა მამაკაცისა და ღედაკაცისაჲ, სადა მე და მან სწორი სიტყუაჲ ვთქუათ წინაშე უფლისა იესუ ქრისტესსა; მიაგოს მას უფალმან, ვითარ მან უფამოდ ნაყოფნი ჩემნი მოისთულნა და...“ როგორც ზევით ითქვა, ეს ნაწყვეტი უფრო შუშანიკის მუქარაა, ვიდრე სინანული დაკარგულ ახალგაზრდობაზე.

თავის მძიმე გზაზე მოწამის გვირგვინი

ნისაკენ შუშანიკი მრავალ სხვადასხვაგვარ თვისებას ამჟღავნებს. ერთის მხრივ იგი გვიჩვენებს უდიდეს სულიერ სიმტკიცესა და ნებისყოფას, არაფრად ავლდეს ამქვეყნიურ სიამეთ, დასთმობს ოჯახს, ქმარსა და შვილებს, ფუფუნებას, არ შეუშინდება და არ შეუდრკება არავითარ ფიზიკურ ტანჯვას, ნებაყოფლობით შეიქმნის უმძიმეს, ყოველწუთიერი წამებით აღსავსე ცხოვრებას. ამავე დროს იგი ამჟღავნებს ეგოიზმს, ინდივიდუალიზმს, მიზნის მისაღწევად შეგნებულად მიმართავს დემაგოგიას, ამახინჯებს სინამდვილეს, ცდილობს თავისი საკუთარი თავის წინ წამოწევეს, ყურადღების ცენტრში დაყენებას, განდიდებას.

არაა მოკლებული შუშანიკი პოზასაც, თეატრალურობას. თავისი გრძნობების გამოსახატავად იგი მიწაზე ვარდება, თავს ურტყამს მიწას, პროტესტის ნიშნად საჭაროდ აცხადებს შიმშილობას, ლაპარაკობს მალაღმარდოვან სიტყვებს, რომლებიც, როგორც ვნახეთ, დემაგოგიურ ელემენტებსაც შეიცავენ. შუშანიკს უყვარს მყურებელი და მსმენელი და მისი მოქმედებაც მათზეა გამიზნული. ზევით ჩვენ ვთქვით, რომ შუშანიკი ციხეში ყოფნისას ანტიოქიურ პალეარტს იცვამს. ითქვა ისიც, რომ ამას იგი იმისთვის აკეთებს, რომ ხაზი გაუსვას თავის მოკრძალებულობას (პალეარტმა ვითომ უნდა ძაძა დაუფაროს). გარდა ამისა, შუშანიკი კარგად გრძნობს, რომ დედოფლის უძვირფასეს სამოსში გამოწყობილი მოწამე უფრო შთამბეჭდავია ხალხის თვალში.

შეიძლება ერთი შეხედვით პარადოქსად მოგვეჩვენოს, მაგრამ სინამდვილეში შუშანიკი თავისი ხასიათით უფრო სასტიკია და შეუბრალებელი, ვიდრე ვარსკენი. გავიხსენოთ მის მიერ ჯოჯიკის ცოლის გაღახვა. ფაქტურად ფიზიკური ძალის გამოყენება ხომ შუშანიკმა დაიწყო. და თუ მხედველობაში მივიღებთ იმასაც, რომ ხასიათის სიმტკიცითა და თანამიმდევრულობით შუშანიკი აღემატება ვარსკენს, აშკარა ვა-

ხდება, რომ ვარსკენის ადგილზე იგი, ალბათ, მეტსაც იხამდა. შუშანიკის მოქმედებას განსაკუთრებულ სიმწვავესა და სიცხარეს აძლევს მისი ხასიათის ზოგიერთი სხვა მხარეც: შუშანიკი უადრესად აღგზნებადი, ხოლო აღგზნებული სრულიად თავშეუკავებელი და თავის აღელვებას უკიდურეს ფორმებში ავლენს. როდესაც შუშანიკი ვარსკენის დესპანისგან გაიგებს მისი განდგომის ამბავს, იგი მოურიდებლად იმავე მსახურის თვალწინ მიწაზე დაეცემა, დაიწყებს მიწაზე თავის ცემას და მოთქმას. მართალია, ავთოგრაფიულ ლიტერატურას საერთოდ ახასიათებს გრძნობების გაზვიადება, მაგრამ იაკობის უადრესად რეალისტური ტენდენციები და აღწერის ნიშანდობლიობა გვარწმუნებს, რომ მაინცდამაინც დიდ გაზვიადებასთან არ უნდა გვეჭონდეს საქმე. ამაში გვარწმუნებს ისიც, რომ შუშანიკი ასევე იქცევა, როდესაც გაიგებს შვილების გამაზღვანების ამბავს: „მაშინ იწყო თაყუანის-ცემად ღმრთისა მიმართ ტირილითა დიდითა და თავსა თვისსა ქუეღამართ სცემდა“. ასეთი აღგზნებადობის უკიდურესი გამოვლინებაა სცენა პურის ჭამის დროს; ეს უკვე გვაეჭვებს, ხომ არ უნდა ვიგულისხმოთ აქ ფსიქოფატიური მოვლენები, კერძოდ ისეთი ხასიათისა, რომელსაც ექსპლოზიური ფსიქოპათია ეწოდება. მკაცრად რომ ვიმსჯელოთ, ალბათ, მთელი მისი მოღვაწეობაც როგორც მოწამისა მთლად ჯანსაღი ფსიქიკის გამოვლინებად ვერ ჩაითვლება.

შუშანიკის ხასიათზე ლაპარაკისას უნდა გავიხსენოთ შემდეგი ფაქტებიც. როგორც ვიცით, პურის ჭამის დროს თავისი უხეში საქციელი ჯოჯიკის ცოლის მიმართ შუშანიკმა ასე დაასაბუთა: „ჩვენს ყოფილ არს აქამომდე თუშცა მამათა და დედათა ერთად ექვამა პური?“ ამ შემთხვევაში შუშანიკი ძველი ტრადიციების დამცველად გამოდის. მაგრამ ამ სიტუაციაში მის მხრივ ასეთი დაცვა თითქოს გარკვეულ შეზღუდულობაზე ლაპარაკობს. მართ-

ლაც, ჭერ-ერთი, აქ არის უაღრესად ვიწრო და ინტიმური წრე, ორი ძმა თავისი ცოლებით, ერთად პურის მკამელებისა. მეორეც, ყველასათვის გასაგებია, რომ ერთად პურის ჭამა ისახავს მიზნად ვარსკენისა და შუშანიკის შერიგებას. ამდენად, ყველა დანარჩენი, ვინც არაა შუშანიკის მსგავსად აღშფოთებული, უფრო ადამიანურად, უფრო თავისუფლად მოაზროვნედ, გამოიყურება, რადგან მათთვის მომენტის სერიოზულობა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ტრადიცია.

მაგრამ ასეთი საბოლოო დასკვნის უფლება ჩვენ მაინც არა გვაქვს. შესაძლებელია, რომ შუშანიკი არაა გულწრფელი, უფრო მოსალოდნელი სწორედ ესაა. იგი საერთოდან უკიდურესად გაბრაზებული, როდესაც თავს ვერ შეიკავებს და ჭოჭიკის ცოლს გაატყუამს, გასამართლებლად კი ერთად პურის ჭამას მოიმიზეზებს. შემდგომში შუშანიკი სულ სხვაგვარად მსჯელობს. მას არ მოსწონს, რომ კაცსა და ქალს შორის არაა თანასწორობა. სიკვდილის წინ ის ემუქრება ვარსკენს, ჩვენ იქ განვისჯებითო, სადაც არ არის რჩევა კაცი-სა და ქალისო. კარგად არ ჩანს, მიაჩნია თუ არა მას, რომ თანასწორობა ამჟვეყნიურ ცხოვრებაშიც უნდა განხორციელდეს. ქრისტიანები თუმცა აღიარებდნენ ქრისტეს წინაშე ყველას თანასწორობას, ამავე დროს სრულიადაც არ მიიჩნევდნენ საჭიროდ ამ ჰვეყნად ყველას სოციალურ თანასწორობას. ასე რომ სპეციალურ ლიტერატურაში არაერთგზის გამოთქმული აზრი, თითქოს შუშანიკი კაცისა და ქალის თანასწორობის იდეის მომხრე იყოს, მხოლოდ ამ ადგილით ვერ დადასტურდება.

ზევით ჩვენ უმთავრესად ლაპარაკი გვქონდა შუშანიკის მოქმედების სუბიექტურ მხარეზე, რა მიზნები ჰქონდა მას, რა იყო მისი მოქმედების მოტივე-

ბი. მაგრამ ჩვენ არ უნდა დავივიწყოთ მისი საქმიანობის ობიექტური მხარეც. ცხადია, ძალზედ საინტერესოა აგრეთვე, როგორ აფასებდნენ მას მისი თანამედროვენი და მომდევნო თაობები.

ჩვენ უკვე გვქონდა ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ შუშანიკის თაოსნობით თუ დახმარებით ცურტავეში შემოღებული ყოფილა სომხური მღვდელმსახურება. ცხადია, მღვდელმსახურების შემოღება ზემოდან მოხვეული ამბავი არ იქნებოდა. იგი ალბათ გამოხატავდა ადგილობრივ მცხოვრებ სომხური მოსახლეობის სურვილს. ამდენად, ეს ღონისძიება შუშანიკს, ცხადია, მოუტანდა დიდ პოპულარობას საეკლესიო სომხურ მოსახლეობაში, რომელიც მასში მფარველ თანამეტომეს დაინახავდა. მართალია, სომეხი იყო წარმომადგენელი არშუშანს ცოლიც, ვარსკენის დედა, მაგრამ ჩვენ არ ვიცით, სომხური მოსახლეობისთვის სასარგებლო საქმიანობას ეწეოდა თუ არა იგი. უეჭველია, შუშანიკს ამ საქმეში ვარსკენის თანამოხავე ექნებოდა. თვით ვარსკენს, ალბათ, განსაზღვრულ ზომამდის აწყობდა შუშანიკის ასეთი საქმიანობა (ამის მიზეზებზე ჰვემთ მოგვიხდება ლაპარაკი), მაგრამ ქართლის ცენტრალიზებული სახელმწიფოს თვალსაზრისით ასეთი ღონისძიება მოსაწონი არ იქნებოდა. მართლაც, სომხური მღვდელმსახურების შემოღება ხელს უწყობდა ქართლის ერთ-ერთ უდიდეს სამთავროში მის ცენტრიდანულ ტენდენციებს, რადგან საშუალებას აძლევდა სომხურ მოსახლეობას შეენარჩუნებინა თავისი ეროვნულ თვითმყოფობა.

როგორც ჩანს, თავის დროზე ქართლის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ვერა გააწყო რა ამ სიახლის წინააღმდეგ. შესაძლებელია, მას უკირდა საპიტიაზმოს შინაგან საქმეებში ჩარევა. როგორც ჩანს, ამ ღონისძიების მნიშვნელობა თავიდანვე ვერ იყო ჭარბოდ შეფასებული. შემდეგ შუშანიკის საქმიანობა იმდენად სასარგებლო გახდა ცენტრისათვის, რომ მან ალბათ აღარც ჩა-

1 ი. ვ. ჯავახიშვილი, გვ. 49; კ. კამბელიძე, გვ. 117, რ. ბარამიძე, გვ. 108-109. მ. ლორთქიფანიძე, გვ. 32.

თვალა საპიროდ ყურადღების გამახვილება ამ საკითხზე. მაგრამ ადრე თუ გვიან, ეს საკითხი უთუოდ უნდა წამოკრილიყო. მართლაც იგი მთელი სიმწვავით დადგა VII ს. დასაწყისისათვის, როდესაც ქართლის კათალიკოსმა კირიონმა მოინდომა მისი საბოლოოდ გადაჭრა ქართლის პოლიტიკური ერთიანობისთვის სასარგებლო თვალსაზრისით.

VII ს. დასაწყისში ქართლმა მისი გამოჩენილი მღვდელმთავრის ინიციატივითა და საერო და სასულიერო ზელმძღვანელთა თანადგომით ახალი პოლიტიკური კურსი აიჩრია. ეს აყო კურსი ბიზანტიაზე. ამ კურსის სიცოცხლეში გატარებისათვის საპირო იყო ერთიანი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნა. ამისთვის კირიონი ატარებდა სხვადასხვა ქრისტიანულ აღსარებათა (დიოფიზიტურ, მონოფიზიტურ და ნესტორიანულ) შემარიგებლობის პოლიტიკას.¹ ოღონდ დიოფიზიტობის უპირატესობით. ამიტომაც გარეგნულ გამოხატულებას ამ ახალი პოლიტიკისა წარმოადგენდა ქართლის დიოფიზიტურ აღსარებაზე გადასვლა, რამაც გამოიწვია მონოფიზიტურ სომხეთთან საეკლესიო განხეთქილება.

ამ პერიოდში მონოფიზიტობაზე შემდგარი ქვეყნები ირანული ორიენტაციისა არიან. უნდა ითქვას, რომ ახალი კურსის არჩევა, როგორც ჩანს, ქართლისთვის უმნიშვნელოვანესი სასიცოცხლო ინტერესებით იყო ნაკარნახევი. სხვა არაფრით არ აიხსნება ის პარადოქსალური მდგომარეობა, რომ, როგორც ირკვევა, ახალ კურსს მხარი დაუჭირეს ისეთმა მღვდელმთავრებმაც, რომლებიც თვითონ დიოფიზიტები არ უნდა ყოფილიყვნენ. ზ. ალექსიძის სიტყვით, კირიონ კათალიკოსის რელიგიურ პოლიტიკას მხარს უჭერდნენ და მის გარშემო ჩგუფდებოდნენ ნესტორიანი და

მონოფიზიტი ეპისკოპოსებიც.² ერთადერთი კაცი ქართლის სასულიეროდ საერო მესვეურთაგან რომელმაც არ გამოიხიარა კირიონის და მის ირგვლივ დაჯგუფებულ მოღვაწეთა შეხედულებანი, იყო ცურტავის ეპისკოპოსი მოსე, იგი გაიტყა ცურტავიდან სომხეთში. დახმარებისთვის მიმართა სომხეთის საერო და საეკლესიო ზელმძღვანელებს, და ამგვარად ბრძოლა გააჩაღა კირიონთან. არის ნიშნები, რომ მოსე ცურტაველისთვის საკუთრივ სარწმუნოებრივ საკითხებს არც ისეთი დიდი მნიშვნელობა ჰქონიათ, როგორც იგი ცდილობს წარმოადგინოს, მაგრამ ამჟამად ამას ჩვენთვის არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს. მთავარი ისაა, რომ თავის ბრძოლას კირიონისა და მისი პარტიის წინააღმდეგ იგი წარმართავს მონოფიზიტობის დროშით დიოფიზიტობის წინააღმდეგ. მოსესა და სომხური ეკლესიის მესვეურებისთვის ერთადერთი დასაყრდენი ამ ბრძოლაში მთელს ქართლში აღმოჩნდა მხოლოდ და მხოლოდ ცურტავის საეპისკოპოსოს სომხურენოვანი ნაწილი. მხოლოდ ამ ნაწილმა მიიღო თანაგრძობითა და მხარდაჭერით მოსესა და სომხეთის ეკლესიის მეთაურთა წერილები და თვითონაც მოითხოვეს მათგან დახმარება კირიონის წინააღმდეგ. სხვამ ყველამ უარით უპასუხა მოსესა და სომხეთის მღვდელმთავართა, თუ საერო ზელმძღვანელთა წერილებს. ისეთებმაც კი, რომელთა მხარდაჭერაში თვით მოსესაც არ ეპარებოდა ეჭვი (მაგ., პეტრე ეპისკოპოსი),¹ არ ისურვეს კირიონისგან განდგომა. საყურადღებოა, რომ მოსეს არ დაუჭირა მხარი მისივე სამწყოს ქართულენოვანმა ნაწილმაც. ამგვარად, ცურტავის სამწყოს სომხურენოვანი თემის განდგომას აშკარად ეროვნული ელფერი მიეცა.

ამ თემის კონსოლიდაციის, გაერთიანების საქმეში, უეჭველია, მთავარი ფაქტორი იყო ენა. სწორედ ენაა მისი განმასხვავებელი ნიშანი მოსესა და სომხებ

1 ზ. ალექსიძე, ეპისტოლეთა წიგნი, გვ. 220 და შემდ.

2 ზ. ალექსიძე, ეპისტოლეთა წიგნი, გვ. 239.

მღვდელმთავრების თვალსაზრისითაც. ისინი ამ ჭკუფს მხოლოდ „სომხურ-ენოვან სამწყოს“ ანუ „სომხურენოვან თემს“ უწოდებენ. ცხადია, რომ ამ თემის განცალკევების საქმეში უდიდესი როლი შეასრულა სწორედ მუშანიკის მიერ შემოღებულმა სომხურმა მსახურებამ. ამიტომაც არის, რომ სომხეთის არა მარტო სასულიერო, არამედ საერო მეთაურებიც მტკიცედ იბრძვიან იმისათვის, რომ სომხური მსახურება ცურტავეში არ მოისპოს.

პირველივე წერილში კირიონისადმი სომხეთის კათალიკოსი აბრაამი წერს: „ამჟამად ცურტავის ეპისკოპოსი დევნილია [იმის გამო], თუ რად ბრძანებო მართლმადიდებლური სარწმუნოების აღსარებას, და სომხური მსახურება, წმიდა მუშანიკისგან დადგენილი, მესმის რომ შეგიცვლიათ. ჩვენ სიკვდილზე უფრო უბოროტესად მივიჩნევთ ეგ საქმე“.1 კარგად არ ჩანს, რა მიიჩნის სიკვდილზე უარესად სომხებმა. მოსეს გავგდება მართლმადიდებლური სარწმუნოების აღსარებისათვის და მუშანიკისგან დადგენილი სომხური მსახურების შეცვლა ერთად, თუ მხოლოდ მეორე (გრამატიკულად უფრო მეორე, რადგან „საქმე“ მხოლოდითშია „ეგ საქმე“, წინააღმდეგ შემთხვევაში უნდა ყოფილიყო „საქმენი ეგე“). ასეა თუ ისე, ცხადია, რომ სომხური მსახურების შეცვლას სომეხი მღვდელმთავრები უდიდეს ბოროტებად მიიჩნევდნენ. აღსანიშნავია, რომ უკმაყოფილება სომხური მსახურების შეცვლით გამოთქმულია ერკანის მარზპანის სმბატის წერილშიც, რომლის ადრესატები არიან „კირონ ქართლის კათალიკოსი. სხვა მისი თანამოსაყდრე ეპისკოპოსები და მთავრები მაგ ქვეყნისა, ატრნერსე და ყველა წარჩინებული“.2 სმბატი წერს: „...სომხური მსახურება და წესი იყო თქვენში, ხოლო შეცვლით მტრობას აგდებთ [ჩვენ] შორის, მეტად კი ნაკლოვანებას, რომ აქედან შევაფერხოთ ჩვენც, რომ-

მელთაც სურთ მოვიდნენ და თუყვანი სცენ მაგ წმინდა ჯვარს და არ შევთვქვით, რომელნიც მოდინან მანდელა წმინდა კათოლიკე ეკლესიაში, და სხვა სამარტვილოში ილოცონ“.3 მსახურები შეცვლაზე ლაპარაკობს მოსე ცურტაველიც სმბატ მარზპანისადმი მიწერილ წერილში.4

დაბოლოს, საყურადღებოა, რომ აბრაამ სომეხთა კათალიკოსი თავის სყოველთაო ეპისტოლეში, რომლითც გაწყვიტა ყოველგვარი კავშირი ქართულ ეკლესიასთან, კირიონის ერთ-ერთ მთავარ დანაშაულად ასახელებს სწორედ მუშანიკისგან დადგენილი სომხური მსახურების შეცვლას: „ამისთვის ვალად მივიჩნევ, რომ მიმეწერა... ირონისთვის, რომელიც კათალიკოსდ იწოდება და მისი თანამოსაყდრეებისთვის. რადგან ცურტავის ეკლესიის ეპისკოპოსი, რომელიც მუშამავლოდა ორ ქვეყანას შორის, მართლმადიდებლური სარწმუნოებისათვის დევნადა წმინდა მუშანიკისგან დადგენილი ხმხური მსახურება ჩვენს საწინააღმდეგოდ რომ ამხელდა, შეცვალა, ამისთვის მივწერეთ, რომ მოქცეულიყო ეშმარიტ სარწმუნოებაზე და მტკიცედ მდგარიყო მოციქულთა გარდამოცმხზე, რომელიც მოგვეცა ჩვენი მოძღვრებისაგან“.5

კირიონი პასუხს სცემს აბრაამსაც და სმბატს. აბრაამს სწერს: „და რომ წერა... სომხური მსახურება შეცვლილი, ჩვენ მსახურება არ შეგვიცვლა“.4 სმბატს: „ეკლესიის მსახურებაც არა რიგად შეცვლილია“.5 აქედან ჩანს, რომ კირიონი არ უარყოფს, რომ სომხური მსახურება მუშანიკისგანაა დადგენილი. შემდეგ წერილში აბრაამისადმი იგი ცურტავის ეპისკოპოსების ჩამოთვლას მუშანიკის დროიდან იწყებს, რაც ზ. ალექსიძის სამართლიანი შენიშნით

1 იქვე, 83-75.

2 იქვე, 83-78.

3 იქვე, 83-121.

4 იქვე, 83-70.

5 იქვე, 83-78.

1 ზ. ალექსიძე, 83-66-67.

2 იქვე, 83-72.

მიტომა; ვაკეთებულო, რომ იგულისხმება სწორედ შუშანიკისგან დაწყებულ სოფლური მღვდელმსახურება.¹ ამით კირიონი არაპირდაპირ თანხმდება, რომ სოფლური მსახურება შუშანიკმა შეოილო, მაგრამ პირდაპირ ამას მაინც არ ამბობს. შუშანიკს ასახელებს, როგორც ვნახეთ, მხოლოდ აბრაამი, კირიონ კი ძალიან თავშეკავებით და, შეიძლება ითქვას, ყრუდაც ლაპარაკობს ამ აკითხზე. არც უარია გადაწყვეტით ნათქვამი და შუშანიკის ხსენებასაც აშკარად ერიდება. რითია ეს გამოწვეული?

მართალია, კირიონი უარყოფს სოფლურ მღვდელმსახურების შეცვლას, მაგრამ ვფიქრობთ, რომ სომეხ მესვეურთა მიერ წაყენებული ბრალდებები მთლად უსაფუძვლო არ უნდა იყოს. ზ. ალექსიძე აღნიშნავს, რომ კირიონის პოლიტიკა მიმართულია „ყოველი ქართლი შემომტყიცებისათვის და მთლიან ორგანიზმად შესაკრავად. მან შეძლო, სომეხ ისტორიკოსის ლეოს სიტყვებით რომ ვთქვათ, „რკინისებური სიმტყიცთ გაეტანა თავისი“ და ყველაზე უფრო კრელი მოსახლეობის მქონე ცურტავის ეპარქიაში ქართული სავალდებულო ენად დაემკვიდრებინა. მართალია გივე ისტორიკოსი, როცა ამბობს: „კირიონმა წარმატებით გაიტანა დაწყებული საქმე და სრული უფლება მიიღო ეწოდოს თავისი ხალხის ერთ-ერთი ღიდი შვილი“. ცურტავის ეპარქიაში ქართული მღვდელმსახურების გაბატონება იყო სრულიად შეგნებული პოლიტიკა, წამოწყებული კირონ ქართლის კათალიკოსის მიერ; პოლიტიკა, რომელსაც შემდეგში გიორგი მერჩულეს სწულალება მისცა ეთქვა: „ქართლად ფრიადი ქუეყანამ აღირაცხების, რომელსა შინა ქართულითა ენითა ეამი ზეიწირვის და ლოცვამ ყოველი აღეს-

რულების“.¹ შესაძლებელია, აქ შეტიკატეგორიულობითაა ნათქვამი, მაგრამ, საფიქრებელია, რომ კირიონი, როგორც ითქვა, მართლაც ცდილობს ძველ საპიტიაზმოს ტერიტორიაზე ქართულის გავრცელებასა და მთლიანად გაბატონებას, რაც ერთიანი ქართული სახელმწიფოს საფუძველი უნდა იყოს. უეჭველია, ამ საქმეში მისთვის ერთ-ერთ ძირითად დაბრკოლებას წარმოადგენს სოფლური მსახურების არსებობა. განსაკუთრებით ართულებს მდგომარეობას ის, რომ ამ მსახურების შემოღება დაკავშირებულია შუშანიკის სახელთან. ვფიქრობთ, ამიტომაც ერიდება მის ხსენებას კირიონი. იგი ვერ უარყოფს სოფლური მსახურების არსებობას და მის შემოღებას შუშანიკის მიერ, მაგრამ ცდილობს თავი აარიდოს ამ საქმესთან დაკავშირებით შუშანიკის ხსენებას.

ამრიგად, როგორც ვხედავთ, შუშანიკის სახელს საუკუნენახევრის შემდეგ მისი სიკვდილიდან იყენებენ ისინი, ვინც ეწინააღმდეგება ქართლის ახალ პოლიტიკურ გეზს (ბიზანტიასთან სიახლოვე, დიოფიზიტობა, ირანთან დაშორება). ამავე დროს შუშანიკის სახელი და ნამოღვაწარი ხელს უშლის ქართლის ერთ მტკიცედ შეკრულ პოლიტიკურ ორგანიზაციად შეკვრას.

ახლა ვნახოთ, რა ობიექტური მნიშვნელობა ჰქონდა შუშანიკის ბრძოლას ვარსკენის წინააღმდეგ და როგორ აფასებდნენ ამ ბრძოლას თანამედროვენი.

ქვემოთ ჩვენ უფრო დაწვრილებით ვილაპარაკებთ ვარსკენის მიზნებსა და პოლიტიკაზე, აქ კი მოკლედ აღვნიშნავთ შემდეგს: ვარსკენი იყო ღიდი ფეოდალი, ერთ-ერთი უდიდესი სამთავროს მთავარი. იგი ებრძოდა ცენტრალურ ხელისუფლებას. რისთვის იბრძოდა კონკრეტულად — არ ვიცით. სა-

¹ ზ. ალექსიძე, გვ. 158.

¹ ზ. ალექსიძე, გვ. 181.

ფიქრებელია, როგორც ფეოდალს სურდა სრული შეუვალობა მიეღო, განემტკიცებინა თავისი უფლება თავის სამთავროზე, ან შესაძლებელია, სურდა საერთოდ გამოეყო თავისი სამთავრო როგორც ცალკე პოლიტიკური ერთეული. გამორიცხული არც ისაა, რომ მას პრეტენზიები თვით ქართლის სამეფო ტახტზეც ჰქონოდა. თავისი მისწრაფებების განხორციელებისთვის იგი ცდილობდა დაახლოებოდა ირანელებს, რისთვისაც მან ქრისტიანობა უარპყო და მაზდეანობა აღიარა. მისი მოწინააღმდეგე შუშანიკი ობიექტურად ყველა ამ ტენდენციების მოწინააღმდეგედ გამოდიოდა, ან უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, შეეძლოთ დაესახათ. მის პროტესტში, უეჭველია, მრავალი სხვადასხვა ასპექტი ჩანდა, ასე რომ თვით იმის მიხედვით, თუ ვინ იყო და რა ამოძრავებდა მის მოქმედების შემფასებელს, ამ უკა-

ნასკნელს მის მოქმედებაში თავისთვის საინტერესო მხარე შეეძლო დაინახა. იაკობი, შუშანიკის მოძღვარი, და მასთან ერთად, ალბათ, სამღვდლოებისა და დაბალი ფენების ძირითადი ნაწილი, შუშანიკის პროტესტში, უეჭველია, სარწმუნოებისათვის ბრძოლას ხედავდნენ. უკვე ითქვა, რომ არც ერთ სხვა მოტივს თვით იაკობი არ ასახელებდა, თითქოს, არც ხედავდა.

თვით ვარსკენს უთუოდ ესმოდა, რომ შუშანიკის პროტესტი მისი პოლიტიკის უარყოფად გამოიყურებოდა. ამიტომ ვარსკენი ცდილობდა ყველაფერი, მთელი მისი უთანხმოება შუშანიკთან, ოჯახურ უთანხმოებაზე დაეყვანა. შესაძლებელია, თვით ვარსკენისა და შუშანიკის ახლო მდგომთაგან ვინმე იჭერებდა ამას, მაგრამ, საფიქრებელია, რომ ძირითადად ხვდებოდნენ, ეს რომ ასე არ იყო.

გიორგი ბაჩინილაძე

და არა აქვს მას დასასრული

თუ რატომ უნდა ბერჩია ნოდარ დუმბაძეს თვითგამოსატყვის ფორმად ჰინცდამაინც მწერლობა — პასუხს ამ კითხვაზე მისივე შემოქმედება იძლევა. ეს არჩევანი კი, ეტყობა, მისი თვითშეგრძნების სამ ხვედრს დამუარებულმა იმ-პულსმა განსაზღვრა:

— ადამიანებთან კომუნიკაბელობის საოცარი უნარი გრძნობის გაზიარების პათოსით.

— გეზი არაბისტოზის საკუთარი ხეჭვით დაუღაბნული ხიკეთისაკენ...

— მხოფლგაგების განუყოფელ თვისებად ქცეული ჰუმორი გამოსატყული აზრის სიხასრუ-ში...

ნოდარ დუმბაძის შემოქმედებისა და პიროვნების კონტექსტში თვითეული ეს ფაქტორი აუწინალია საგანგებო კონცეფციის ხარისხში. ისინი აქ ცხოვრების ჰამოქმედულ სამყაროდან ამოვარდნილ ხანძრის კერებად განიცდებიან...

ახლა უკვე თამაშად შეიძლება იმის თქმა, რომ ნოდარ დუმბაძემ შექმნა საკუთარი კანონზომიერების ლოგოს და მორჩილებული სამყარო.

ამ სამყაროში სრულიად მოულოდნელი კუთხეებთან წაღდება ადამიანთა ვნებათაღელვის ხან წამახული, ხანაც თანადრობით მომსუსხველი ფორმები.

რაც შეეხება მათ, ვინც ნოდარ დუმბაძეს პირადად იცნობს, მათთვის საეხებით მოუღებელია. მხოლოდ იმის აღნიშვნა, რომ მწერლის უოველი რომანი და მოთხრობა ანგვარ სამყაროსთან წიარების აღმოქმელება.

საქმე ისაა, რომ კლასიკური მოდელი მწერლის ინდივიდუალობასა და მის ორეულს, გნებავთ, ნიღაბს შორის ბზარის ან გაითვისებს შესახებ, შეტასტეტი ძაღდატანებით თუ მოერგება ნოდარ დუმბაძის მიღამ პიროვნულ და შემოქმედებით სხებ. რა სამყაროს მოწიარებელა მისა უოველი რომანისა და მოთხრობის მკითხველი, ამ სამყაროს მოწიარეა უოველი, ვინც პირა-

დად იცნობს მას; რადგანაც თავისი შინაგანი იმ-პულსებიდან მომდინარე ჭადონურ ატობხე-რის ნოდარ დუმბაძე მფლანგველი მილიონერი-ვით მფენს თავის გარშემო პიროვნულადაც...

როგორც ზანს, ეს არის მისი შინაგანი წყო-ბიდან მომდინარე თვისებებურება და ხახათი მისი კონსტიტუციის არსისა.

თუ ანგვარი მოვლენების შეფახების გამს ლიტერატორები არაფსიკოლოგიის ერთ-ერთ შეგონებასაც ვავისხენებთ, იმის მტკიცებად შე-იძლება, რომ ნოდარ დუმბაძის ანგვარობაში გადამწვეტე მნიშვნელობა უფრო შინაგან წყო-ბას ენიჭება, ვიდრე ნებულობას.

ის, უბრალოდ ახეთია და სხვაგვარად მას არ ძაღდებს...

და მაინც, მის თანამედროვეებს თითქმის ორი ათეული წელი დახტირდათ იმის ვახაცნობიტრე-ზლად, რაც ოღნავი დაგვარებით, მოელი ლიტერატურული ცხოვრების ფონზე ამოტევივდა და გაფორმდა გრანდიოზული მეტაფორის სი-ხით. საქმე ეხება ლიტერატურულ პროცესში გულწრფელობის დეფიციტით გამოწვეულ მო-თხოვნებს. ამ მოთხოვნებს, ღროთა ვითარება-ში სიპოლური მნიშვნელობაც აღმოჩნდა და გრადიკული გამოსახულებაც.

ნოდარ დუმბაძის მიმართ უვედაფერი უმარტივესმა ფიზიონომისტურმა ასოციაციამ განა-პირობა ადევილი შესამჩნევი აღმოჩნდა, რომ ნოდარ დუმბაძის ხახე, თავისი კონტურული მოხაზულობით საოცრად მგავს გულის ანატო-მიურ ფორმას...

„მარადისობის კანონის“ უღისთვის შესრულე-ბულ ნოდარ დუმბაძის პორტრეტს მხატვარმა ნ. მალაზონიამ საფუძვლად დაუდო მისი ხახისა და გულის გრადიკული თანაფარდობის ეს პრინ-ციპი.

იყო ეს ლიტერატურული კერპის შესახებ მი-თის დასახში ან იყო ეს ნოდარ დუმბაძის შესა-

ზედ უკვე მომწოდებელი საზოგადოებრივი აზრის მეთაფროსი, თუ სხვა რამ — ფაქტია, — ამერიკიდან მკითხველთა უფროსი აუდიტორიისათვის ნოდარ დუმბაძის გულთან დაკვირვებული ასოციაციები აქცა ზელოვანისა და ცხოვრების ურთიერთშემოქმედების დრამატულ სიმბოლოდ. იმისთვის, რომ ეს სიმბოლო ლიტერატურათა წრის მიერ საშუაროდან მკითხველთა აუდიტორიის მიერ საშუაროდან დაძრულიყო, სამდენივე მიზეზი არსებობდა. მთავარი კი ის იყო, რომ ნოდარ დუმბაძემ თავიდანვე მხოლოდ იმის შესახებ დაიწყო წერა, რაც საერთო თვალთ შიშვით ნანახი, გულთა განცდილი, ბიოგრაფიულად — გადარწმუნდა.

სამწერლო ასპარეზზე 80-იანი წლებს ე. წ. „შვიდობიან ატმოსფეროში“ გამოსულს ნანახი, განცდილი და გადატანილი იმდენი დაუგროვდა, რომ თავისი მშფოთვარე თავდადასვლითი მარჯოს ეპოქის ფაფურაიან ბოგრადიებს დაშვებებდა.

თითქმის მისი ადამიანური გამძლეობის გამოც და ეწედაო, ცხოვრების ბუვრმა უსამართლობამ შიშვლია მისთვის.

და ვიდრე სახელმწიფოს უმაღლესი საბჭოს კანონდარ დეპუტატად მოგვევლინებოდა, უკანონოდ, პატიმარიც იყო; საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარისობამდე — ბედის მძივებელი ახალბედაც.

ნანახი, განცდილი და გადატანილი გამო ნოდარ დუმბაძემ გულიანად აცინა და კიდევაც ატირა ხალხი... გულიანად მოხინა თავის ვარსემო სიკეთის სხვა, ჭეშმარიტი და არც ტყვილეზის ვარსახები შეუნიღბია, რათა ცხოვრებისა და კაცობრიული საზრისის „მზიანი ღამის“ საიდუმლოდ გაეწოდო თავისი მკითხველებისათვის.

ნოდარ დუმბაძის ბოლო რომანია „მარადისობის კანონი“. ეს არის რომანი „ადამის ძის სულისა და გონების განახლების“ გამო; ამ სიტყვებს რომანში მდებელი ორამი ამბობს მთავარი გმირის, ხანაა რამიშვილის შესახებ.

თუ რა გზა გასასვლელი „ადამის ძის სულისა და გონების განახლების“, როგორც მისი აღორძინების, ზედახდა შიშვლისა და კათარზისისათვის, მკითხველს კარგად მოეხსენება. ეს არის ქოვნიერული განსაცდელის, სიკვდილთან ზიარების და მკედრითი აღდგომის გზა.

ნოდარ დუმბაძის რომანება და მოთხრობები განსხვავებული ცხოვრებისეული გამოცდილების შიშვლი ადამიანების ხედვითან ვაკოირებენ, მაგრამ თითოეული მათგანის მაკისტრადურ სიუჟეტს განსაზღვრავს ცხოვრების ერთი პარნიციული მოდელირებული კონცეფცია.

ესაა უცოდველი ადამიანის მიერ საშუაროს ცოდვა — მადლის შეცნობის დრამატული გზა.

ქართულ ენაში რომ „ადამიანის“ ცნება ნიშნულია ადამის მიხედვით მომდინარეობს, ნოდარ დუმბაძემ პირველმა აქცია თავისი რომანების მეთაფროსულ და სტრუქტურულ სიწყისად.

არსებობს მთლი ადამიანის მიერ საშუაროს დაკარგვის შესახებ. ჩვენს ათწლეულში ეკლესიაში „დაკარგული საშუაროს“ მოტყვევება, ერთ ნაწილს, პაროდული ელფერაც კი ზიად.

მაგრამ ისევ როგორც ამერიკულ ლიტერატურაში მარც ტვენმა და მენინგუდემ შექმნეს მთლი დაკარგული საშუაროს შესახებ და მკედლები ფინის, ტომსიერის და ნიკ ადამის თავდადასვლითი გვირვინეს, თუ როგორ იქცევა ცხოვრების ქოვნიერული გამოცდილებასთან ზიარება ზავშვობის უზრუნველ საშოთხთან განშორების დრამად — ნოდარ დუმბაძემ შექმნა გადარება ქართული უროს დრამატულ გამოვლინებებთან ზიარებას ემწივლითა სხუებისა...

და მარადის, ნოდარ დუმბაძის გმირები, მეტწილად, უმწივლები არიან. საგულისხმოა, რომ უცოდველი მათგანი ვარდება, ცხოვრების და განსაცდელს ბეგებმა უმწივად, იშვიათად, დედის ან ბუნიანბუას ვარგეშვიცაში. მათი ატორიტარისებულ შეგავლენას ისინი მოკლებულენა არიან. ექსტრემალურ სიტუაციებში ისინი მარტონი დგანან, როგორც ქვარცმის მომლოდინე მაცხოვრებელი...

ნოდარ დუმბაძის ლიტერატურული დებიუტი და ტრადუციული ერთდროულად შედგა.

80-იანი წლების ქართულ მწერლობაში მისმა „მეხეხია, ილიაკო და აღორძინება“ ლიტერატურული მანიფესტის მისია შეასრულა.

თუ მანიფესტებს, ზვეულებრივ, ლიტერატურისა და საზოგადოებრივი ცნობერების ეპიკურენტში მამდინარე დუდილის, წინააღმდეგობების, საბჭოლოდ ბოპქრობისა და ლოუნგების ბეგედი ანთი, ამგვარი ტრადუციისაგან განსხვავებით, ნოდარ დუმბაძის რომანმა თავისი მისია სოციალ სახმბუქტში, თითქმის შეუშინებლად, ლადად, თითქმის აშკარა კონფლიქტებისა და აგიოტების ვარგეშ შეასრულა.

თუ რაგონ მოხდა ასე, ამის მიზეზები მხოლოდ ნ. დუმბაძის სულიერი წყობისა და მსოფლგაგების ორ განმეაარადებულ თავისებურებაშია სადებარი.

პირველი ისაა, რომ ამ რომანით ჩვენს საზოგადოებას ნ. დუმბაძემ კიდევაც შეახსენა და კიდევაც აგრძელობს, რომ ის „სიცილით ემშვიდობებოდა წარსულს“.

მეორე კი ის გახლდათ, რომ ეს „დამშვიდობება“ ან გამოთხოვება წარსულთან ცხოვრებისა და ისტორიის აუცილებლობად უნდა აღქმულიყო.

ამ აუცილებლობას კი ლიტერატურაში საერთო განმასახებრებლები მოჰყავდა. ადამიანის მიღმა არსებული ფახეულობებისა და მათი განმასახებრებელი ფუნქციონერების ბატონობის შემდეგ, თითქმის გაქვიანებული ანტარქტი დასრულდაო, ლიტერატურული ცხოვრების სცენარე ისევ დაკავდა ადგილი ცხოვრების საზრისად ადამიანურობის მატარებელმა ადამიანებმა, სოციალური რილისა და მისის სიმძინა.

ით დატვირთული ფუნქციონერების ხსენები (ხულისა და ხახიათის შესაბამისი ნიშნებით) — შეცვალეს თუნდაც ამ ფუნქციისაღმა ადამიანური და მოკიდებულიების მატარებელმა ადამიანებმა.

როდესაც აღნიშნული და აღნიშნული იმდენად გაეთიშენ ერთმანეთს, რომ საფრთხე აღმინათა კომუნალურებასაც კი დაუდგა — „რავა გაზეთით შეღასარებები“ — შეახსენებს არა მხოლოდ იმ პერსონაჟს, რომელიც გაზეთით შეტყუებულია ნ. დუმშაძის რომანში, არამედ შეახსენებს კულტურის მიერ ხისტეშას...

სიცილი ხანამდევლისთან მიაბლოცების მგზურად იქცა.

და მართლაც, ნოდარ დუმშაძის გმირები ბერს იყინიან. მათი გულიანი სიცილი გადამდებია.

მსოფლიო აუდიტორიაში რომ ნოდარ დუმშაძის ერთდროული კომპოზიციური ფანტასტიკური სენი წარმოვიდგინოთ, და თანაც, ამ კითხვის პროცესში ადამიანთა ბაგებიდან მომსდარი სიცილის ერთად შეტყუებული ხმა და ენერჯია გავიანგარიშოთ — თავისი აფეთქების ძალით, ეს სიცილი, იტყობა, თერაპიულ აფეთქებებს დაემსგავსებოდა.

მაგრამ შეცდომა იქნებოდა ვინმეს იფიქრა, რომ ნოდარ დუმშაძის გმირები მხოლოდ ენერჯიას სიჭარბის ან ცხოვრებისეული კეთილდღეობით ტყუობის გამო იყინოდნენ, არა, მათი სიცილი, ძალიან ხშირად, სიმწარესთანაა გაზავებული.

ამდენად, სიცილს ნოდარ დუმშაძისათვის

მსოფლმხედველობრივი ფუნქცია აქისრია. სიცილი მისი სტალის განუყოფელი ნიშნულია. როგორც სიცილს ის პერსონაჟთა ინდივიდუალური მახასიათებლების გამოაყოფავებს ფუნქციას აქისრებს. ასეთ დროს სიცილი ადამიანის ხულისა და ხახიათის მპაროვოციარებელ მნიშვნელობას იძენს.

არსებობს სხვადასხვა დონის, ხასიათის და დანიშნულების სიცილი: სარკასტული და კეთილგანწყობილი, იქედნური და მითითებელი, ირონიული და სტაქიური... ნოდარ დუმშაძე ვარტუოზა სიცილსა უყვება რეგისტრებში.

ნოდარ დუმშაძე სიცილს მიეხატოდა...

მაგრამ ჭუმორის ტემპორალ დღემსწარულს შეითხველს ნოდარ დუმშაძე უმართავს მაშინ, როდესაც მის სიცილს აქისრია რეალობაში გარკვევის ფუნქცია.

როდესაც გონებაშავილობა გადალახავს ქცევის სტერეოტიპს, როდესაც გონებაშავილობა ანტიბუნდარტული გადაწყვეტილებებისა და მოქმედების აღმოჩენის მაშინთ ნათდება, ჭუმორიც მაშინ ხდება ხანამდევლის შეცნობის მოკავშირე და მოწიარე, ასეთ დროს ნოდარ დუმშაძის სიცილი ადამიანთა იდეალური მოთხოვნებიდან მიზნებით სპეტაკდება.

აი, რატომაც განიცდებდა ნ. დუმშაძის რომანებისა და მოთხრობების ცალკეული ასპექტები, როგორც ჩვენი ცხოვრების ჩამუქებული საწყაროდან ამოვარდნილი ხანძრის ჩაუმჭრადი კერები...

და არა აქვს მას დახასრული...

ცნობილ მწერალს, რუსთაველის პრემიის ლაურეატს რევაზ ჯაფარიძეს დაბადების 60 წელი შეუსრულდა. „მნათობის“ კოლექტივი და სარედაქციო კოლეგია ულოცავს ამ შესანიშნავ თარიღს, უსურვებს ჯანმრთელობას და დიდ შემოქმედებით გამარჯვებებს.

მებრძოლი უმეოქმედი

„მებრძოლს ხინდისა არა აქვს, ხინდისი აქვს მკურნებელს!“

ეს სიტყვები იმ ოლაჰბაიელს ეკუთვნის, რომელიც ილიამ ცაგ და მიუყარებელ მუინჯარს შეაღარა.

იასნაია პოლიანას დიადი მკვიდრი კი ამბობდა:

„როცა შენს ზღბს უტირს, მათინ სულიერი მკურნაობა — არამზადობა“.

ჩვენ ეს ზღბის უფლები ვართ, რომლის ვინაობისადაც გულგრალობა ან გონებრივი ამათია — მთუბიეზელი დანაშაული იქნებოდა.

ქართულ მწერლობაში ბევრი არ მოღვაწეობს ისე უკომპრომისოდ და ვნებიანად, როგორც რევაზ ჯაფარიძე. არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი მნიშვნელოვანი საზოგადო მოვლენა, რომელსაც იგი არ გამოხმაურებოდა. ჩვენი მწერლის ტრანსალსტიკა ამ შეხედულებებს ჩინებული მაგალითია. მშობილი ერთი აწყუთი და წარსულით ღრმა დანტერტებება შეადგენს რ. ჯაფარიძის ცხოვრებისა და შემოქმედების პათოსს.

იგი არაა მხოლოდ ტრაჟიკი კაცი, მოქმედი და მებრძოლი, მჭრობელი და პათოსიანი კუთხის შვილია, იმ კუთხისა, სადაც მარტო ბარაკონის ციხეს კი არ აგებდნენ, არამედ ნიკორწმინდის დიდებულ ტაძარს.

უკლები გულთან მიაქვს. მუდამ ცხოვრების ორიგინალია. ღირსეულს — ღირსეულად

მაგებს ზოლმე, ბრუნდს კი — მარსხანე სიტყვას. მისი პაროზის საუკეთესო გმირები მარტო-ოდენ კი არ იყავენ საშობლოს, არამედ თვითონაც დგას თავისი ქვეყნისა და მისი კულტურის პრესტიჟის დასაცავ კონტრებზე.

მას ზვირად დაუმტკიცებია, რომ კეშმარიტებისათვის უნაგაროდ თავდადებული, მომგებიან შედეგებზე არ ფიქრობს.

და შეუღლია ხედნიერად ზათვალის თავი: მას არაფერია დაუარგავს, ზოლო მოიმკო საშურაო ქაღდო — თავისი ზღბის სიყვარული და დეაბება.

რ. ჯაფარიძე — რეალისტი ხედუტრისტი.

კეშმარიტი პაროზის საფუძველი საერთოდ რეალიზმია, მაგრამ ეს მეთოდი ზვირად უკლებ-მართად არის გავებული და მშვენიერად თათვსებს ნატურალიზმის ცუდ ნიშნებს, უბამობასა და პორნოგრაფიას, უსაშველოდ უაღბ სიტუაციებს, პერსონაჟთა ავუიობასა და ვულგარობას და ა. შ.

რ. ჯაფარიძე აგრძელებს ქართული კლასიკური პაროზის საუკეთესო ტრადიციებს და შემოწამოვლილი ნაკლოვანებათა ზრდილი მას არახოდეს გამაქარებია. ეს თვალება გამოჩნდა მის ადრინდელ ნაწარმოებებშივე (ამიტომაც დაუვიწყარია მისი მოთხრობები „ხმა იდუმალი“ „ღმერთო, გამახსენე“ და სხვ.) და განსაკუთრებით ორტომიან რომანში — „ქარისკაცის ქვრივი“.

„ოთარის კვრივის“ შემდეგ ქართულ პარ-

ზაში მომძლავრდა სოციალური უკუღმართობით დაჩაგრულ ქალთა სახეები. ხოლო ჩვენს დროში — შეტწილად უცხოური მოდერნიზმის ზეგავლენით — ერთგულად აღგზნებული ან პროვინციული რეზინაიციით თავმოწონი დიაცთა პარტრეტები.

აღარაფერს ვაშავებ ხელეწილად რომანებისათვის შესაფერ ქალბატონებზე, რომელთაც შესახებ „რინდები“ უმშვენიერებ მხარს.

რ. ჭაფარიძის რომანი მოგვითხრობს მეორე მსოფლიო ომში დაღუპულ ქარისკაცის შიშა მინდვლის ქვრივის, შათუნას თავგადასავალს — თავისი სამი შვილით, ჭერ მშობლებთან მიხრუნებას, მერე კი ისევ მშუღლის მიტოვებულ კარშიდამოშო, სოფელ სკაურაში ჩასვლას. რამდენ ქალღმრთობს, ზნეობას სიმტკიცის და ქვეყნისა და ერთადერთი ერთგულებას აერთიანებს თავის თავში ეს გამარჯვ და მომხიბლავი გლეხის ქალი, რომელსაც ხილუბიერეთა ვადატანის შემდეგ მაინც ახარებს, რომ მის სახეზე ნაოკებს ჭერ კიდევ თავისი უშვილოან ვერ შეუღლებიათ. და ამ დროსვე დედის ვერძული უღვაწ უხრობა ვაჟი — ზურაია, რომლის სახეც, დედის სახეებთან ერთად, ქართველი მკითხველი არასოდეს დაივიწყებს.

ამ რომანში ცხადყო რ. ჭაფარიძის უნარი ხასილავის ხატვისა, ხის აზრებისთანავე მისი პერსონაჟები მკაფიოდ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. თვითველი მათგანისათვის მონაშულია ზუსტი სახასიათო შტრიხი, აკვანტებული გამოთქმები. სულიერი მოძრაობის თავდაპირველი მიმდევ, მკითხველი იხსენებს მათი ხის ტემბრსაც კი (ზოგჯერ აღოგონების ბეჭდების გადმოცემითაც: „წე!“, „ბა!“ „დუტ!“ და მისთ.).

შათუნას მშობლები თუ მისი ხელის მძიმებენი, კორიკანა მიჩოტაძე, თუ პატრონის მასწავლებელი, რაიკაძის მოღვაწე თუ უხრალო სოფლები, მკვიდრი თუ შერწყმული, ყველაში — ცოცხალი ესტამპები ადამიანებისა, რომელთა გარეგნობა, ჩაქმულობა, მიმოჭრა, საუბარი, ფულშოხვა, დარბად თუ სისარული — შედმიწილი დამაქრებელი და დასაბნობელია. და ამ გმირთა ურთიერთობა ერთი წამითაც არ წყდება მოქმედების ბრძის (ცხო, ოთხი, ნივთები, ბუნება და კლიმატიც კი — თოვლი და სიცივე და სხვ) და მჭიდროდა დაკავშირებული ხასიათების ძერწვასთან, მათ ადგელითან უოცუბოკრების გარემოცვაში. ერთი სიტუტი, მწერალი ახსოვდებოდა ფლობს თავის მასალას. გმირთა სოციალურ გარემოს ცოდნას, შერბამ მისი რეალიზმი ამათ არ იფარგდება. რ. ჭაფარიძე ქმნის ფსიქოლოგიურ ურთიერთობებთან დახირონის, რომლის დროსაც იგი მშაბრის ტიპის ტიპის დამახასიათებელ ნიუანსთა შემწივრისა და მკითხველის ცნობიერებაში მათი აღბეჭდვის ნიჭს ავლენს. სწორედ ესაა კუშმარტი რეალიზმი ანუ მწერლის ის ტალა-

ნტი, რასაც ესთეტიკაში შთაქმდობის (კონსტრუქციონი) უწოდებენ.

საერთოდ, პროზაში ადამიანის გარემოებების მრავალგვარი სარეაქცია და „ხეობა“ ახსენებებს და უფალი ის გამართლებულია, თუ მათი დასაბამი — ნიჭიერება.

რ. ჭაფარიძის ტალანტია ამის მიზეზი, რომ მე მივირს დავარწმუნო ჩემი თავი, რომ ზურაია მინდელი მარტოოდენ მწერლის ფანტაზიის ნაყოფია. რეალური მოდერის ახსენებობს გარეშე ასეთი ცოცხალი და შთამბეჭდავი სახე მწერლობაში არ აქმნება.

„ქარისკაცის ქვრივის“ შემდეგ რ. ჭაფარიძე აქვეყნებს ისტორიული რომანის „მომე ქვარის“ ოთხ წიგნს.

ისტორიული პროზა განაკუთრებით ჩვენს დროში, საბჭოთა პერიოდში, განვითარდა. მდიდარი ტრადიციები ქართულ მწერლობაში მას არ აქონა.

ისტორიული პროზა სხვადასხვა სტილის შემცველი ენარია, საერთოდ, XIX საუკუნის მსოფლიო ლიტერატურაში. ამ ენარს აქვს თავისი ისტორია, ფორმალური განვითარება, მასალის გამოყენების სხვადასხვა მეთოდი და ა. შ. ჩვენ არ ვაპირებთ ამ საკითხებზე საუბარს და აღწინაშავე ტოვებდეთ ორ მომენტს.

რუსი ისტორიული პროზა (მოთხრობა, ნოველა თუ რომანი) ნაშთილად მომზადარი ფაქტებით იფარგლება და მასში გამოვლილს სულ არ ეთოშა ადგილი (ან „გამოვლილი“ რამ ასე თუ ისე ურცუნობას მაინც ეყრდნობა), იგი პირბრადიწილია და შეიძლება მას ბიოგრაფიული თუ დოკუმენტური პროზა ეწოდოს, არსებითად იგი XIX საუკუნეში აღმოცენდა.

XIX საუკუნის მსოფლიო ლიტერატურაში დომინიური ხასიათის ისტორიული რომანი მხოლოდ ნაწილობრივ იყო დოკუმენტური, ხშირად მისი სიუჟეტის კი მწერლის ფანტაზიის ნაყოფს წარმოადგენდა. ყველაზე დიდი წარმომადგენელი ამ სტილის ისტორიული პროზისა იყენენ ინგლისელი რომანისტები — ჭერ ვალტერ სკოტ, შემდეგ კი თვითველი („პირი ენაში“), დიდ სრულყოფილობას ეს ენარს სტენდალისა და ფლობერის პროზაში აღწევს („პარმის ხავანე“, „სალამბო“), იგავიუწოდებოდ სიდიადეს კი — დევი ტოლსტოის შემოქმედებაში („ომი და მშვიდობა“), რომელიც ბიოგრაფიულ-დოკუმენტური პროზის გენიალურ ნიმუშსაც („პაი-მურატი“) შეიცავს.

ქართული ისტორიული რომანის შემოქმედთა — რ. ჭაფარიძის უშუალო წინამორბედთა — სახელები კარგად ცნობილია.

რ. ჭაფარიძე არაა ამ ენარის ნოვეტორი. თუ ფართო მასშტაბს ავიღებთ, იგი ვალტერ სკოტის სკოლის ტრადიციების გამგრძელებელია. თვითველი პრინციპი — ისტორიაში ხალხის რე-

ლის ხაზგასმა — ინკლისელი რომანისტიდან მომდინარეობს.

მაგრამ „შიმიე ჭვარის“ თავისებურება — მკაცრი ისტორიზმი, შეწვევითი ეპოქისათვის შესაფერია ზოგერთი სიტუაციის აღწერასთან და ფანტაზიით წარმოსახული არაისტორიული პერსონაჟების თხრობაში შემოუვანისთან.

თანამედროვე ისტორიული პროზის განვითარების საერთო დონის თაღსაზრისით, ჩვენი ბელეტრისტი შეიძლება ზოგერთი დამღუპველ ცოცხლებას აშუალოდა. ეს ცოცხლებასა: ყალბი არქივსადა, რეალური ხასიათების წაცუბლად — არადაშაყრებელი, მუწარადიანი და უწიწარი „გმირები“, მწიგნობრული მეტყველებების იმიტაცია ზოგერთი პერსონაჟის მეორებითან საუბრის გადმოცემისას, სტატიკური, უმორჩაო აღწერები მტკაწეღში კამოკითხული ხასხლენთა რეკვიზიტისა, თეატრალური იშები და ა. შ. X X საუკუნის ქართული ისტორიული პროზა საქმოდ მდიდარია ამგვარი „მარგალიტებით“.

ვერადერ ამის მსგავს „შიმიე ჭვარში“ შეიძლება ვერ იპოვის.

რით ახსნება ის გარემოება, რომ, მიუხედავად მწერლის ტრადიციონალიზმისა და მეთოდის ერთგვარი ძველმოდურობისა, ნაწარმოები ჩვენი ლიტერატურის ერთ-ერთი ღირსშესანიშნავი ფაქტია?

ამის მიზეზს მე ვხედავ იმ რეალიზმში, რომლის ერთგული იყო რ. ჭავჭავაძე თავის არაისტორიული ხასიათის პროზაულ ნაწერებში. თავის ვრცელ ეპიურ კმნილებაში ამიტომაც არ მიმართავს იგი ფსევდოისტორიზმს. მისი პერსონაჟები ბუნებრივი ქართულთი მეტყველებენ, მათ ადამიანურად უყვარს და სძული, არაფინა სრულიად უყოფელი. თვით რომანის პროტაგონისტი-მეფე. ბატალური სცენებაც რეჟისიტურია და მოკლებულია ყოველგვარ ბუტაფორულობას. ერუდელია კი არ მთქმავს ბელეტრებისა, არამედ — პირიქით. თუ მწერლის სტილი მოკლებულია არტისტულს, სმაგვაროდ არც ნაძიები სტილით დღის წიგნებებს და „სიტუაქმნილობით“ არ კობტაობს.

ამ წიგნების დასაწყისშივე აღდენსეთ, რომ რ. ჭავჭავაძე ვერმართ — პატრიოტია, მაგრამ „შემოღწეულიერი“ სანტაშენტებთი არსოდეს უეპურია. არც მისი პერსონაჟებთა ერთგანზომილებათი არსებანი, „შიმიე ჭვარი“ მოკლებულია (საბედნიეროდ!) ცალმხრივ იკონოგრაფიულობას.

ჭეუენის ხსენს იდეა განმსჭვალავს „შიმიე ჭვარს“. ერთგული და პირველი აქ ისეთი რომანისთან გადაქვევლი, რომ გაცივრს კიდევაც: რამდენად ნიჭიერი უნდა იყოს მწერალი, რომ მრავალრიცხოვანი პერსონაჟების ფსიქოლოგურა და სოციალური დახასიათებისას არცერთი არ მოსწევრტოს კონკრეტული თუ რეალური გარემოცვის ჩარჩოებს. ეპოქა აქ იტრება მოქმედ პირთა ვნებებში, პირადულ ცხო-

ვრებაში, ეტება და მიმოკაში, ჩაცუბლობაში. აქაც იგივე რეალიზმა, რაც „ჭარისტკის“ ვერტუში, იღონდ ეპოქის დრამატურულ მეტყველებათან ერთად, რაც ხშირად მაღალ ტრაგიკულს ახახებს. ესაა ხანა, როცა ადვილად იურიდებოდა ქვეყნის ბედი ორგულ დიდგვაროვანთა და მთავართა მხრივ და მთავარ თავის დაცვა უბედობადი ერის ერთგულ ზნით და ავით ზეფს — სოლომონ პირველს. ეპოქა, როცა ყველა მოღალატე გაფაციცებთი აღვენებოდა თვალს კოლიტიკურ ციფერულბატის სრბოლს სტამბოლისათუ ისპაზანის მიმართულებით. თვით სოლომონ დიდიც კი იჩენს ზოგჯერ ხასიათის სისუსტეს პოლიტიკური არჩევანის გამს, რასაც მისი დროის მოკლენათა მსველელობის შინაგანი ლოგია განაპირობებდა.

და ამგვარი დრამატული პერაქტივების გვერდით — უჩვეულო ღირიში, გადამღებო სეველა, იმერეთის დანდშაფტების ლიფლავი ან მჭუხარება!

არა მარტო გეგმარტი ისტორიზმით სუნთქავს რომანის საუცეთესო პასაჟები, არამედ პოეტურბიობით.

ამ რომანშიც მკაფიოდა დიფერენცირებული ხასიათები. შვითხველი ისმენს პერსონაჟთა სხვადასხვა ხმებს, ეცნობა მათს ინდივიდუალურ ნიშნებს. სოლომონ დიდი, დიდოფალი, კათალიკოსი ბესარიონი, განდგომილი დიდებულები, იანჩარები და ასკერები, გურიელი მთავრები და ადგიანები (ჩინებულია, კერძოდ. ოტია დადიანის პორტრეტი). წერეთლები და ახაშქინი, რუსი გენერლები და სამეფო კარის მოხელენი — ასეთია XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის ფეოდალური იმერეთის (და შთელი საქართველოს) მშართველი ელტა. რომელიც მწერალს ხასხსიათო თვისებებით აქვს ახასული. და მითინ ერთად — ხალხი, ჭკვიანი (და როცა საუბრობა — ეშმაკური გონების მქონე) გლეხობა, გაღერება მართლაც გმირებისა. რომელთა უმრავლესობის ნაწილი სახელები ისტორიის არ შემოუწახავს, მაგრამ თვითონ იყვნენ ისტორიის შემოქმედნი, და ისიც, იმ დროს, როცა საქართველოს ბედი კავკასიისა და შთელი აზიის ისტორიის მაგისტრალს ეტყებოდა (რომანის გეოგრაფიული არც ვრცელდა).

რავინდ დრამატულ თუ ტრაგიკულ ამხავს თუ ენაზოდ ამ მოგვითხრობდეს მწერალი, მითხველი ვერ შეატყობს ავტორის მიუღწერებას. რ. ჭავჭავაძე თავშეკავებული და შეუდრო ეპიკოსია. რა თქმა უნდა, ჩვენ ვიცით, რომ რ. ჭავჭავაძე ინდიფერენტული არ რჩება ფეოდალურ საქართველოს დისონანსთა აღწერისას, მაგრამ თვისი სიშმაო-ანტიპათიის იგი მიუდგომელი ობიექტურობის სახურველით მოხავს.

მწერალს არ ღადატობს „რომიერების ვრძობა“, ერთ-ერთი უნივერსალური კანონი საზოგადო-

დოდ ზელოვნებისა, ეს კარგად ჩანს, კერძოდ ბატალური სვეტების (მაგ., ბრეხილის ბრძოლის) აღწერის დროსაც.

მიუხედავად ამისა, რომანში მოხსნილია დისტანციის გრძნობა, რომელიც აძლევდა მკითხველს გონება დეფაბო წაკითხვლის თვალნათლად წარმოსადგენად. ლაოდ ავალიანმა კარგად შენიშნა, რომ „სულაც არ იგრძნობა დროით განპირობებული სიშორე „მომხმე ქვის“ პერსონაჟებისა“.

ისტორიულ რომანშიაც არ უღალატა რ. ჭავჭავაძის „შთაწვდომის“ ნიშნა.

როცა რომელიმე მწერლის ეპიკურ სიმშვედევზე ვლამარაკობთ, ამით იმის თქმა არ გვიწევს, რომ იგი უოველთვის გამოიხატავს სუბიექტურს და მათ უფრო ავტობიოგრაფიულს.

საზოგადოდ ეპოსი იმპერსონალურია, პირადული მასში ნაკლებად ჩანს; მაგრამ საპირისპირო მოვლენებიც მოიპოვება, ამიტომ უნივერსალური დებულებების შენაარსი ჩვენი მოსაზრებისათვის არ მივცინებოდა.

პომეროსის მუდგრძობა ამასიათებს ტოლსტოის, მაგრამ ძალიან სწორად მისი ეპოსის ცალკეული სვეტები ავტობიოგრაფიულია და ჩვენ ადვილად ვპოულობთ ნიკოლაი დევისისა და ნებლიუდოვის პორტრეტებში მათი შემოქმედის დამახასიათებელ ნიშნებს. ფლობერის ამბობდა, რომ დიადი შემოქმედება უპიროვნოა. „განკითხვის დღის“ გრანდიოზულ ფრესკას არაფრის თქმა არ შეუძლია მისი შემქმნელის ხასიათზე თუ ვნებებზე. მაგრამ თვითონ ფლობერი, ავტორი „შადამ ბოვარისა“-ა, ამბობდა: „ემა — მე თვითონ ვარო!“

ზელოვნებაში საღ ზედებთან ერთმანეთს (ან საღ გადაკვეთენ ერთმანეთს) პიროვნული და არაპიროვნული — მსოფლიო ესთეტიკურ აზრს ქვარქვრობით არ აუხსნია და, ვფიქრობთ, ვერაზღვის ვერ ახსნის. ზელოვნების სასწაულებრივი ბუნება შეიძლება ამ ფარული ანტირომის აუხსნელიბაშიც მდგომარეობს.

ასეა თუ ისე რ. ჭავჭავაძის თავშეკავებულობა — მისი რომანის საუკეთესო თვისებაა. იგი ალღევს მას არა მარტო სენტიმენტალობისაგან, არამედ მკაფიოდ გამოხატული განაჩენებისაგან. დეე, პერსონაჟის საქციელმა თვითონ უკარანხოს მოთხვედლს მისდამი სიყვარული, თანაგრძობა თუ სიძულველი.

შედეგა საქციელს თავისი მიზეზები აქვს და

რ. ჭავჭავაძის იცის, რომ მწერალმა, უწინარეს უოველთა, ეს მხატვრული დეტერმინიზმი უნდა წარმოაჩინოს. ვერდიქტის გამოტანა კი მკითხველის საქმეა.

მაინც უნდა ვკითხოთ: არსად არ სცოდავს რ. ჭავჭავაძის ისტორიული რეალიზების სიზუსტის თვალსაზრისით?

წინასწარ უნდა განვაცხადოთ: ისტორიული კოლორატის დაცვის მხრივ „მომხმე ქარი“ XIX ს-ის საუკეთესო ქართული ისტორიული რომანების გვერდით დგას. საერთო შეიძლება ეტყოდეს მხოლოდ ცალკეულ დეტალებს, მაგ., რ. ჭავჭავაძის წერს; დევან ამაშიც „დამამდვილებით თუ არა, უფროსკრულად მაინც იცოდა სპარსეთის მქიენავარ შაჰის თამაზის, იგივე ნადირის“... და ა. შ. მაგრამ ნადირ-შაჰი თავდაპირველად აყო მთავარსარდალი დამბობილ სეფიანთა იმპერიის უკანსკენელი თვითმარქვია შაჰის თამაზის (თახშასის), რომელიც სამეფო კარზე დაწინაურებულმა ნადირმა ორმოში ამოაბრაო 1782 წელს, ისამაშნო. ნადირ-შაჰის თამაზის სახელით არ უმეფნია.

მწერლის ეს უწინველოდ ლაფსუსი მომდინარეობს ზოგიერთი ისტორიული წყაროდან (მაგ., XVIII საუკუნეში ფრანგულიდან რუსული ითარგმნა და დაიბეჭდა ბროუერა სათაურით „სპარსეთის შაჰის თამაზის ისტორია“ და ეტება იგი ნადირ შაჰს და არა მის ყოფილ მბრძანებელს).

თამაზისა და ნადირის ურთიერთობაზე მოგვითხრობს დავით გურამიშვილიც.

კიდევ რა ლაფსუსი შეიძლება ვიპოვოთ „მომხმე ქარიში“ ისტორიული უზუსტობის მხრივ? აი ისტორიულ „უზუსტობათა“ გამო მოუხდა ხანგრძლივი დავა ფლობერის სპეციალისტებთან? მაგალითები რომ გავამრავლო, გრძელი სია გამოვივა.

მაგრამ რ. ჭავჭავაძის შეცდომათა გამრავლება მე არ შემიძლია და შემოადინწუნულს კიდევ ერთ მაგალითსაც ვერ მივუმატებ.

და იშვიათად თუ დავასაბელებ მერტე ისტორიულ რომანს, რომელშიაც ამოდნა პასუხისმგებლობა იგრძნობოდეს გამოყენებული მასალის შესწავლის პროცესში.

ნიკიერების მხრივ რ. ჭავჭავაძის, საბჭოთა კავშირის მასშტაბით გამოჩენილი მწერალი, მკითხველის ღრმა სიმათის ღირსია, ზოლო როგორც ისტორიულ მასალაზე სტრაიულად მომუშავე შემოქმედი — აგრეთვე დიდად პატივსაცემი პიროვნება.

ცნობილ მწერალს, რეზო ჭეიშვილს დაბადების 50 წელი შეუსრულდა. „მნათობის“ კოლექტივი და სარედაქციო კოლეგია ულოცავს ამ შესანიშნავ თარიღს, უსურვებს ჯანმრთელობას და დიდ შემოქმედებით გამარჯვებებს.

უსილავი კედელი

რეზო ჭეიშვილის მოთხრობის „კვამლის“ მხატვრული აღქმის პირველ აქტს სათაური წარმოადგენს. მისი ექსპრესია ტექსტის კითხვის პროცესში თავდათანობით ძლიერდება და ახალი, დაშატებელი მინაარსით ივსება. როდესაც მთლიანად ვუცხოებით მოთხრობას, ნათელი ხდება, რომ ეს სათური მხოლოდ პარადაპირი, ნორმატიული მწიფელობის შეტყვევია არ არის, არამედ შეჭურულ ციტატად, აღუწიად, ერთგვარ სიმბოლოდაც გვევლინება. თუ სათაური „კვამლი“ ნაწარმოებს, ტექსტს ასახელებს, სამაგიეროდ, ტექსტი განმარტავს და განიხილვს მის სემანტიკას.

კვამლის ხატი მოთხრობაში მრავალჯერ გვხვდება და ყველა იმ სტილისტურ კონტექსტში, სადაც ეს ვიზუალობა, მუდამ თავის ცნებით მნიშვნელობაზე ტყუილია: იგი არა მარტო პერსონაჟთა გარემომცველი სინამდვილის „უპაირო“, „უსივრცო“ და ხულისშემოთქმულ ატმოსფეროსთან, არამედ ამ სინამდვილეში მყოფ პერსონაჟთა, ადამიანთა ზნეულ, ბუნდოვან, გაურკვეველ ხულიერ „ატმოსფეროსთანაც“ ასოცირდება. ერთი სიტყვით, კვამლი ერთდროულად იმხანად აღნიშნავს, რასაც ზვეულებიხამებრ უკველთვის აღნიშნავს და იმხანად, რასაც მოთხრობის მხატვრულ კონტექსტში, შინაარსში იძენს.

რეზო ჭეიშვილი ვაჟივეს კვამლის თითქმის ფიზიკურად ხელშეხებულ ხატს, გამოსახულებას, მაგრამ იგი, როგორც უკვე ვთქვით, პირველ ყოვლისა, ადამიანისა და სინამდვილის,

საზოგადოების გარკვეული მეტაფორის, სინბოლოს ფუნქციას ასრულებს. კვამლი მოთხრობის კითხვის პროცესში თანდათანობით ისეთ უკვლისმომცველი ზდება, რომ თითქმის ნაწარმოების მიერ მხატვრულ სივრცეს ავსებს. ყველას და ყველაფერს შთანთქავს, — ადამიანები, საგნები, მოვლენები, მთელი რეალურია სამყარო კვამლში უჩინარდება და იკარგება...

„კვამლში“ განსაკუთრებული კონცეპტუალურია მნიშვნელობა, ღირებულება აქვს ყველაზე ინტენსიურად განმეორებულ სიტყვას „მართლა“, რომელიც მოთხრობის მხატვრული სამყაროს, მისი სოციალური სინამდვილის გასაღებს წარმოადგენს. მასში ავტორის მიერ ღრმა მხოლოდმხედველობრივი აზრია კონცენტრირებული, ამ სიტყვის ხშირი განმეორება, აქცენტო, რომელიც მასზე ეთდება, მოთხრობის მხატვრულ სისტემაში მის განსაკუთრებულ როლზე მიგვანიშნებს. ეს სიტყვა, სხვადასხვა სტილისტურ კონტექსტში, ნორმატიული სემანტიკის გარდა, დაშატებით მნიშვნელობასაც აკლენს. მისი პროდუქტიული, ინტენსიური გამოყენება დიალოგებს თითქმის ერთგვარ „შაბლონურობას“ ანიჭებს, მაგრამ, როგორც დეფინიციებით, სწორედ ეს „შაბლონურობა“ განაპირობებს „კვამლის“ დიალოგების უპირველეს ღირსებას და მხატვრულ სიძლიერეს:

„ — მარტულს შეუხვები შენ მაგას! — იყოთა დაეკებულმა,

— მართლმ გეუბნები. — დაუდასტურა შავგვრამაჲსა კაცმა...

— შე რა შეუნი ვარ?

— ან შენ, ან ჩვენ... დარეცხ და რა ვქნა... შეწყვიტე იყოდე, რომ არ წახვიდე... თანაც მართლმ დარეცხ.

— მართლმ კი დარეცხ, მგერა, მაგრამ მართლმ დარეცხ? (ხაზგასმე აქ და ყველა ქვემოთხატურებულ დალაგში ჩვენი. — ა. მ.).

„...გურამ, გურამ... როგორ შეგაწუხებთ, გაგნარეთ... შე, მავალითად, რუსთაველის პრემია მინარქვა ყველა დანარჩენს. ნამდვილად მინარქვა. მართლმ ფარულად კენჭისყრით ანჭებდნენ წინასწარ არის განსაზღვრული, როგორც იტყან, როგორც არის სავთოდ...“

— ფარულად.

— მართლმ, არა?

— მართლმ.

— კარგია, თუ მართლმ, ნამდვილად კარგია...

— უნდობლად გაიღიმა კლიმენტომ. ვეგმას ჩვენ მართლმ ვასრულებთ, ისე კი არ ვასრულებთ, როგორც...

— მგერა...

კლიმენტომ თვალები წაუჭრა და ისევ ქსიტო დაიწყო. მართლმ სჯერა, თუ ისე შეთანხმებო, შეუტყობინა გვარაიანად.

— მართლმ მგერა! — უგულოდ ჩაილაპარაკა ნკავაძემ და გაუშვა.

— კარგია, რომ მოგვწინაო... — უბანუბა კრთა ხნის შემდეგ ქალმა. — სიმატლეს არ მეუბნები, მაგრამ მაინც...

— რატომ გვინა?

— კი არ მატყუებს. სიმატლეს არ მეუბნები... სიმატლეს შეიძლება შეე არ ვითხოვ, მაგრამ მართლმ არ მედაპარაკებთ... ვერ ვაშბობ, რისი თქმაც მინდა, ვერ გაგაგებინეთ...

„თითქმის ნაბევარი მართლმ წვაიკითხე, თუ შეა თუ მართლმ არ მახოვს, მართლმ მომეწონა თუ მართლმ არ მომეწონა, რაც წვაიკითხე... ჩვენ ახლა მართლმ მიუდევართ სადღაც... ბიჭყავილი თითქმის მართლმ მკურნალობს ხალხს, თუმცა ფულს მართლმ იტენის ლაქებსე...“

„...ქერ ერთი, მართლმ ერჩის თუ არა კატა მკვდარს, ესტე არ ვიცე, შორეც, ეს კაცო ნამდვილად იყო თუ არა მომკვდარი...“

„შერიგებითი შერეიგადა, მაგრამ მართლმ შერეიგადა თუ არა ვერ გეტყვით...“

„ახე არ შეიძლება, მეგობრებო, ჩვენში დარჩეს და მართლმ არ შეიძლება... ვფიცავარ ყველას, მართლმ გელაპარაკებთ...“

„ეს მართლმ ზომ არ დაპარაკობს! — უიჭრობდა გურამ ნკავაძე.“

— მართლმ გვინა შენ მაგი — შეუწყრა საერთო განყოფილების გამგე ახლანაზრდა ლიტმუხაქ...“

— მართლმ რაა ვგონია...

— ნუ გეზინია, მართლმ კი არ ჩხუბობენ

— დაშვება ნკავაძემ ავტორი.

— მართლმ ყვარაან და მართლმ ჩხუბობენ თუ არა, არ ვიცე, შიშით კი მართლმ გეზინია. — უთბობა ესმამ“.

„...მომისმინე, ქერ ერთა, ზომ იცი, რა უნდა ვითობა. დამყადე. იცი, მაგრამ არ იცი. მართლმ არ იცი... მართლმ გელაპარაკებ... არა აქვს მნიშვნელობა რას იტყვი და რას ილაპარაკებ, შთავარი ილაპარაკე... მართლმ გეუბნები გვეწრებიანოვ, რატომ არ გჯერა, მართლმ გვეწრებიან, გვემოწმებენ, თუ არა, მართლმ არ დაგირეცხდი... დამყადე, რატომ გვინა, რომ შეხლესხება, ანდა ვაწმებს ეხალესხება... მართლმ გვემოწმებენ...“

მართლმ ამ ციტატების გაცნობაც კი, საშუალებას იძლევა გავერკვეო, რა წარმოადგენს „კვამლის“ პერსონაჲების მრწამსს. როგორც ვხედავთ, მათი მრწამსია სეკესისი, ურწმუნობა, დატყუება, ასე ვთქვათ, ტოტალურა უნდობლობა ყველასა და ყველაფრის მიმართ. მათ შუდამ ეგვი ენარებათ ანაშვიც, რასაც ეუბნებიან, რასაც ხედავენ, რაც მათ ცხოვრებაში ხდება. ისინი შუდამ ეგვობენ, რომ ატყუებენ, რომ სიმატლეს არ ეუბნებიან. უფრო შტიც, „კვამლის“ პერსონაჲებს ზწირად თვით ეგვიც კი ენარებათ ეგვი, თვით ეგვიც კი ეგვობენ (გავიხსენოთ: „მართლა კი დარეცხ, მგერა, მაგრამ მართლა დარეცხ?“ ან: „შერიგებითი შერეიგადა, მაგრამ მართლა შერეიგადა თუ არა, ვერ გეტყვით“ და სხვ.).

ამრიგად, „კვამლის“ პერსონაჲების მრწამსი უარყოფითი მრწამსი, ნეგატიური დარწმუნებულობა.

რეწო კვირეზაღის მოცემული მოთხრობიდანაც დადასტურდა, რომ ამ წერეზალს მკაცრად შემუშავებული თვისი ანელაციურა სისტემა აქვს. იგი არცერთ სპერსონაჲს არანდროს არ აქმევს შემთხვეული სახელს. სახელები და გვარები რეწო კვირეზაღის მოცემულ მოთხრობაში, და საერთოდ მის შემოქმედებაში, პერსონაჲთა ხასიათების თვისებური მახასიათებლებია. თითოეული პერსონაჲის სახელებია და გვარის ზგერითი შატი, ზგერითი შთამბეჭდლებია პერსონაჲის პირველად აღქმას, პირველ რეაქციას განსაზღვრავს და ამდენად მის დხასიათებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. ასე რომ, სახელები და გვარები პერსონაჲთა უშუალო გაცნობამდე რეაქტერეზაციულ ფუნქციას ასრულებენ. როდესაც საბოლოოდ ვეცნობის „კვამლში“, ასევე რეწო კვირეზაღის სხვა ნაწარმოებებში გამოყვანილად აღმანივებს, წარმოდგენილად მიგვანია, მათ ის გვარები და სახელები არ ერქვათ, რაც ავტორმა შერატვა, შეტაცა მოგახსენებთ, ისინი ტექსტის სტილურა და რიტმული ორგანაზაციის უკვე ისეთ კომპონენტებად არის ქცეული, რომ რიშელომე შთაგანის სხვა სახელითა და

გვართ შეცვლა (რაც მარცვალთა, ზეგართა რაოდენობისა და თავისებური ელერადობის შეცვლასაც გამოიწვევს), ფრაზათა, წინადადებათა რიტმიკის, საერთოდ, მთელი მოთხრობის, რიტმულ სურათის დაარღვევა (რეჟო კეიშვილის სახელგნობა და გვარების სპეციფიკური „უცნაური“ ზეგრიითი ელერადობა თითქოს პერსონაჟებს „მუსიკალური“ ხაზუალებებით ახასიათებს).

„კვამლის“ გამოხატული პერსონაჟები, ადამიანები (თამაშავს ფაბრიკის თანამშრომლები, ფრაზულ „ნაიპორის“ რედაქციის მუშაკები) სულელოდ დეფორმირებული და დეგრადაცირებული ადამიანები არიან. სულელორი ხალაქებისა და დეგრადაციების პირველ თვალსაჩინო სამატომს პითივე ენა, შერყველება წარმოადგენს. (გვახსენოთ „ნაიპორის“ რედაქტორისა და თამაშავს ფაბრიკის დირექტორის შიგრ წარმოქმული „სიტყვები“). არცერთი მათგანი მტყვევლება ინდივიდუალური არ არის, ანონიმურია. ერთნაირად ლაპარაკობენ, თითქოს აზრებაც კი ერთნაირი აქვთ და ერთნაირად აზროვნებენ. მათი მტყვევლება ტრაგეტიკულობითა და ტრივიალიზაციებითაა გადატვირთული. ჩანს, ორივე მათგანისათვის არსებითი და მნიშვნელოვანია არა ის, რასაც ლაპარაკობენ, არამედ თავად მტყვევლების პროცესი, „სიტყვების წარმოქმნა“:

„— დიახ, ოცი წელია აქ მუშაობს, როგორც ჰველად იტყოდნენ, უწყვეტი სტაჟით. მართალია, ამ ხნის მანძილზე პირველად შევაპოწყვეთ, მაგრამ სხვა დროს ზედუცვობაში არ შეგვიწინავეს. საერთოდ, გვერთა და გვაქვს კიდევ ანალოგიური შემთხვევები. ახლა, რა დანაშაულია, ბატონო გურამ, მოხაწვე ზეგარბელებს ვინც იწევა, რასაკარგვლია, მუშებს არ ვუპვირო, სხვანაირად არ გამოდის, ერთბელ ისევე ავუყარაღლოთ და, როგორც იტყვიან, გეგმა ჩავგვიარდა. გეგმას ჩვენ მართლა ვასრულებთ, ისე კი არ ვასრულებთ, როგორც...“

ეს მონოლოგი, ერთმანეთე დახვეწებული, მოცემულ შემთხვევაში არაფრისმოქმედი — „როგორც ჰველად იტყოდნენ“, „რა დანაშაულია“, „საერთოდ, „რასაკარგვლია“, „როგორც იტყვიან“ — სიტყვები და გამოთქმება პარადიგმულად ედგრს. ეს მონოლოგი უაღბი და უხეიცილოდ რიტორიკის ნიმუშია, ამ მოჩვენებითი, ხაზგასმულიად სერიოზული, ოფიციალური მტყვევლებითა და ინტონაციებით გამოხატული თვითველაზე უღლო, ბანალური აზრის კი ცარიელი, უაღბი და ფხვედობაოტეკური ჩანს.

როდესაც „კვამლის“ პერსონაჟების დიალოგებს „ეუსმენთ“, ისეთი შთაბეჭდილება გვარჩება, ისინი ერთმანეთს იმისთვის კი არ ელაპარაკებინან, რაიმე მნიშვნელოვანი, სერიოზული აზრები აქვთ შესატყობინებელი, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ იმისთვის ლაპარაკობენ, რომ ილაპარაკონ. ლაპარაკობენ ისე, რომ ფაქტურ-

ად არაფერს არ ამბობენ, ასე გგონიათ, სიტყვები გამოყოფილი, გაუცხოებულნი არიან მოლაპარაკე პართიდან და თვითონვე წარმოქმნიან თავს თავს. თვითონ სიტყვება ფიქტურად და აზროვნებენ ადამიანების მაგიერად. „კვამლის“ პერსონაჟების მტყვევლება არსებითად აზროვნებისაგან რეოლორებული, გაუცხოებული მტყვევლება, რაზეც შენაშენავად ჩანს სინამდვილის მათელოდ მარტო, აჩართული ადქმა (ამ ედვიტს შერეალი სტაღისტურად ნეიტრალური, საუკველოლოდ ზარბებული, „გაკვეთილი“, „ჩალატერატურული“ დექსიის, ფრაზებისა და კონსტრუქციების (თავისებური აგებითა და გამოყენებით ადქვეს).

„კვამლის“ პერსონაჟები, ფრაზულ „ნაიპორის“ რედაქციის თანამშრომლები, კი არ საუბრობენ, არამედ უფრო ზუსტნი და მართებული ვაქნებით თუ ვატყვიოთ, — ლაქლაქებენ, უხელოდნენ. განუწყვეტლივ ლაქლაქებენ, სირეწრომ არ ჩამოვარდებს, სირეწვე, რეწველი მარწვე დანედლოლოდ წარმოარწენ, გამოამედავენებს მათ შორის არსებულ სიყარბედებსა და სიწროებს. დანსრულებლად იმიტომ ლაქლაქებენ, სიტყვებით მანც „ამოავან“ საუთარ სულში და ერთმანეთს შორის არსებული სიყარბელო. იღწეწეწეა შეიწმენა, რომ ერთად არიან, ერთმანეთი აინტერესებთ. უკველდელოდ საათობით ერთ შეწინაწე, ერთსა და იმავე ოთახებში იწყოფეწეწეან, ერთმანეთის გვერდით ტრიალებენ, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ერთმანეთისათვის უხანსრულოდ შორედენა არიან. მათი ფიწეკური სიახლოვე კიდევ უფრო მეტად უწეწეწე ხაზს სიწორებსა და გათწეწელობას. დიალოგები კიდევ უფრო თვალსაჩინოს ხდის იმ ფაქტს, რომ მათ ერთმანეთისათვის არაფერი არსებობა არ აქვთ სათქმელი, რომ მათ შორის იტყენსიური შინაწენი, სუბიექტური ურთიერთობა არ მიმდინარეობს, რომ მათი „ერთიანობა“, საახლოვე სინამდელოდწე მოჩვენებითი, გარეწენი და წედამიწრულია.

რეჟო კეიშვილის მოცემული მოთხრობის იდეისა და მიწანდასახულების დრმა, საფუძვლადანი შეცნობის ატელოდებულ წინაპრობის მისი უკველმხრივი სტაღისტური ანალოგი წარმოადგენს. მაგრამ, სამწუხაროდ, მოცემული სტაღის მოცულობა ამის შესაწეწელობას არ გვაქვებს იმიტომ მხოლოდ იმ მნიწვენელოვან სტაღისტურ თავისებურებათა კონსტრუქციით ვიყარგაღებთი, რომლებშიც ყველამწე წყეფლოდ არბეკლებია „კვამლის“ იდეა და შინაარსი და რეწელებაც ამ მოთხრობას სტაღისტურ-ენობრივი თვალსაზრისით ეწლოდენ სანდტერესოსა და ორბინალურს ხდის. განსაკვეფრებულია ის ოსტატობა, რითაც რეჟო კეიშვილი სავანელოდ ამარტყეებს და „აუბრალეობს“ პერსონაჟთა დექსიკას, მტყვევლებას. იგი სავანელოდ არჩვენ მარტვი, სადა, სხანსურმო სიტყვებსა და კონსტრუქციებს, რათა პერსონაჟთა გამოარტიკებულ, სუ-

ღერად მწირ სამყაროსთან ადუკატური შეხატვისობის, შესაბამისობის დამაჩერებელი ილუზია, შობაბუდობა შექმნას.

ჩვეთი აღბაცება ვერ ფარავდა აღწერის დასაბათების ის სისადვილო, სისუსტითა და უზარალოებით, რითაც გაშნაწის ერთ-ერთი მოწაფე ზღვას ახასიათებდა: „ზღვა იყო დიდი“, თბრობის, აღწერის, დასაბათების ასეთი სისადავე. „უზარალება“ და სისუსტე გახლავთ რეზო კვიციანი „კვამლის“ სტილის უპირველესი ღირსება და თავებულება. რეზო კვიციანი იმდენად სადავ, „უზარალოდ“ წერს, ზოგჯერ გვეჩვენება, — ცოტაც, ზედოვება დამთავრდება და სისადავე სიცაროელად იქცევა, იმდენად სადა, თითქოს ამ სისადავის მიღმა არც არაფერი არ არის, მაგრამ, როდესაც „ესწავლობს“ რეზო კვიციანის კოხებას, ვრწმუნდებით, რომ ამ სისადავის, ამ „არაფრის“ მიღმა „ყველაფერი“, ხოლო „სიყარებლის“ მიღმა საოცარი სისავე იფარება...

„კვამლის“ სიუვეტური საფუძველს ქმნის არა მოკმედევა, არა მათერი, დრამატული კონფლიქტები, არამედ უოფიერების ელემენტების დაწერადებითი გადმოცემა. ირონიული გულმოდგინება წერადმანების სტრუქტურულად გამოკლებაში მოცემული წარმოდების მნიშვნელოვანი კომპონენტია. ერთი და იმავე მოკლევნის, ერთი და იმავე დიალოგების, ერთი და იმავე ფრაზებისა და გამოთქმების, ერთი და იმავე ფტალებისა და წერილმანების „ედიანტორი“ განწერება მხატვრულ-გამომსახველობითი ზრისა, საშუალება, რომლის მეშვეობითაც ავტორი გვიჩვენებს, რომ პერსონაჟთა ცხოვრებაშიც ყველაფერი მივრდება, არაფერი მნიშვნელოვანი არ ზდება და შესაბამისად არც არაფერი არ იცვლება. „კვამლის“ ეს უცვლელია მთელი მოთბრობის კონტრასტიდან აკოხება, ხოლო მის ფინალში სიტუაციურად ფოქსირდება: „...ქუბრას თამაშობდნენ კვლავაც. რა სურათიც დატრია, ის სურათს გადააწვდა: გადადებული პარტია მსგავსად ისდნენ და იდგნენ ერთსა და იმავე ალაგას. კვლავ მოიწინა (გურამ ნკავაძემ — ა. მ.) და ფუბად მიხედა, რომ მისი აღმოჩენილი კეშმარტება (ყველაფერი რომ მართლა არსებობდა) კარგა მხის წინ იყო აღმოჩენილი და მაინც არავინ იცოდა, კეშმარტება იყო თუ არა იგი. ამტომ თამაშის დამთავრების შემდეგ აღარ ამოუღია ხმა, მოვადრავებში მდუმარედ გადახედვს ერთმანეთს. მალევე დაიფატნენ.

გურამ ნკავაძე, ირაკლი გობეჯიშვილი, ირაკლი ხავეარელიძე, სულთანიშვილი სულიკო და ჯამბული, ჯამბულის გვარი ნკავაძეს აღარ ახსოვდა, დასაღვეოდ წავიდნენ“.

რეზო კვიციანი „კვამლის“ პერსონაჟთა ცხოვრების მომახერებელ ერთფეროვნებას, მონოტონურობას, მათს უმოვლენებო და უპერსპექტივო უოფიერებას განაოცარი გონებაში-

ელობით, იუმორითა და ირონიით გრავირს. რობს (ფ. შლევალმა თქვა: ვაქნაბუნებლობაში ფრავმენტული ენიალორია, სევერდენო). მაგრამ ირონიის მიღმა ავტორის შინაგანი, ემოციურ-აზრობრივი დასაბულება, სევა და ტიკიული იფარება ამ ადამიანებს ფსიხიარსოდ, ფაზროდ მიმავალი და დაკარგული სიცოცხლის გა-

რეზო კვიციანი მოცემულ მოთბრობაში, ერთის შემდეგით, „უპიროვნო“, „დაუნტერტებელი“ თბრობის ხერხს მიმართავს. ავტორის თითქოს უღარებად ობიექტური, მაქსიმალურად „გაუცხოებული“ პოციკა უტირავს წაწარმოებში გამოხატული სინამდვილის მიმართ, თავად არ აფხებებს, კომენტარს არ უტეთებს პერსონაჟთა ქცევებს, სიტუებს, მიმართებებს, დამოკიდებულებებს, უზარალოდ, გადმოცემაში, ადვილწერს და გვიჩვენებს მათ. მაგრამ ამ „ობიექტურ“ თბრობას ირონიული კვბტექსტი გასდევს, სწორედ ეს ავტორისეული, ტექსტის „მიღმა“ შეფარული ირონიული ინტონაციები ამდგანებს „კვამლის“ ობიექტური თბრობის სუბიექტურობას, მისში გადმოცემული სინამდვილისადმი ავტორის პიროვნულ, ინდივიდუალურ დამოკიდებულებასა და პოციკის, თბრობის მოჩვენებითი ნეიტრალურობის მიღმა ავტორის აზრის მტკივნეული პოლსიკა შეგარწმობა და ღრმა ედურობა აკოხება, „კვამლში“ გამოყვანილი ადამიანებიდან არავინ არავს თანამგრძობელი არ არის. მათი ერთადერთი თანამგრძობელი თავად ავტორის სევა და ტიკიულია.

რეზო კვიციანი დიდოსტატურად ზატავს „კვამლის“ პერსონაჟების მტკივნეულებასა და ცნობიერების მუშაობის პირობების სექტორულობას — მისაც გვიჩვენებს, რასაც პერსონაჟი ღაპარაკობს და იმსაც, რასაც იგი ღაპარაკის დროს ფიქრობს. ესე იგი, რეზო კვიციანი პერსონაჟის მთადაროვლად „გარედანაც“ გვიჩვენებს და „შეგინდანაც“. საღუდრატუიკოდ, სანამუშოდ მოციყვანით ოროდენ მაგალითი:

- ესმა!
- ზატონო.
- ქორეოგრაფიული სტუდია რომ დააშთავრე, ექ ცუკავადი არა, რა ქვია?..
- „დაიარა“.
- „არ არსებობს ასეთი ანსაზული“, ან:
- მოიტანე? — დიმილით იკითხა ქალის პასუხით მოყოფელმა ნკავაძემ.
- ესმამ რეუდლები ამოილო ჩამოიდან.
- მოვიტანე“.
- შუგ ჩასწარე?
- გადაწერე.
- „როდის მოასწრო“...

რაგორც ვხედავთ, რასაც „კვამლის“ პერსონაჟები ღაპარაკობენ, არასდროს არ შეხატუვენება მისს, რასაც ფიქრობენ. ამით ავტორი კიდევ ერთხელ წარმოაჩენს, კიდევ ერთხელ გაუ-

სვამს ხაზს, გამამაფრებს ამ ოპორტუნურობას და გარბეულობას, რაც მოცემული შოთხრობის პერსონაჟების არსებობა, უნიჭუნელოვან თავისუფლებას წარმოადგენს.

ახალი უნიჭუნელოვანები მოვლენა, რაცუარცია სიკვდილი, ადამიანის ამ კვეთნიდან წახვდა. „უკვამის“ პერსონაჟებში ნაშთად წუხილია და თანაგრძობის არ იყვანს. ისინი შორეულნიხიად, სხვათა დახანხად სწუხან და განიცდიან ანდრო ტრერევილიძის გარდაცვალებას.

— ანდროს ზომ იცნობდი?

— ვისა?

— ანდროს.

— ტრერევილიძემ? რას ჰქვია ვიცნობდი...

— გარდაყვალა წუხელა.

— რას მეუხენებო, კაცო, როგორ, რანაირად გუშინ ჰადრას არ ვთამაშობდიო? — ზოლო სიტყვები რომ თქვა, ზოგადასკენ მიტრიალდა.

რაც ამ ცნობამ სახურველო ეგვიპტო მოახდინა, კმაყოფილი კაცო განაირდა, შოკარის შოკი და სული და ქვეითი ჩაიხედა, ვინ ამოდის დავიანაო, ახალი ამბის თქმა არაფერ დამასწროსო.

— წუხელის პირველის ნახევარზე ვამხდარა ცუდად და გათავებულა. — ამოიღამარაჟა უმცროსმა მეცნიერ-მუზეუმმა...

— სევაშა?

— ისე რა, ჩვეულებრივად... — ჩემდადე უთხრა ზოგავამ.

— დ... — თქვა წყავამ.

— ნახე გუშინ ფეხბურთი — ჰქითხა იმ კლბა, ვინც ანდრო ტრერევილიძის სიკვდილის ამბავი შეატუხონა.

— ვნახე კო, რა თამაში იყო!

რედაქციისა და ინსტიტუტის თანამშრომელთა შორეულნიხიად, ფარისევდურა წუხილის მიღმა ერთგვარი სიამოვნება იყარებოდა. — შოთხის ნაცობა ადამიანის სიკვდილი განწვდილი საფეხბურთო მატჩის პერიოდების მსგავსად შედარებით ახალ ხალაპარაკო მთაფას წარმოადგენს, რეო კვირვილი შეხანიშნავად გვიჩვენებს, უკვდილდროს ცხოვრება მრავალ სხვა ვერშარბიტ ფსევდოობობთან ერთად როგორ აუბრადლოებს სიკვდილს და როგორ აქცევს მასაც უკვდილდროს ცხოვრების ერთ-ერთ რეგიო, ჩვეულებრივ, უნიჭუნელო, წვრილმან შემოხვევითიხიად, ამ ეპიზოდთან ისიც კარგად ჩანს, როგორ დაეკარგათ ადამიანებს ტრავმების განცდა. — ამ თაყისთავდ ტრავმულენა ცნობამ — ადამიანის სიკვდილმა — არცერთი მოგანი არ აფორაჟა, არ აბღღუა, არ დააფუჭა, მათი შინაგანი მღვდო მარტობა, უკვდილდროს ცხოვრება იოტიზოდენადე არ შეცვალა. მაშინ, როცა სიკვდილის ფაქტურ დაფიქრებას შეეძლო მათი ცხოვრების მონოტონურობა, უკვდილდროს ცხოვრების ინერცია დაგრღვია, ადამიანური არსებობის წარმადლობაზე, სასრულობაზე დაფიქრებინა, დაფიქრებინა იმ დროის ღირებულებაზე, რომე-

დაც ისე უაროდ და უნიჭარბოდ ფორმადენ თითქოს ათხი წლებს სიცოცხლე თითქოს უყავდებო იუვენენ, თითქოს ებოლოდო სიკვდილი, რომელიც სწრაულად მიდის და ახლოვდება, რაც უარო იმ ანაჩარბად ცხოვრება.

რას აეუბნენ, როგორ ცხოვრობენ „ნაშო რას“ თანამშრომლები?

ისინი უკველთობის ამ ღაქლაქებენ, ამ ჰადრას თამაშობენ და თამაშს უეუერებენ, ამ ზოგარტის ეწვივან, ამ გაშტერებულენი ხედიან და სივრცეში, სუარაყელენი ახლოვან (არ ეუენ, როგორ გაეუენონ, როგორ მოკლან დრო). ურთი სიტყვით, უმდილდროს აეუენენ თანამშრომლებს, რომ არ იფიქრონ, არ იაროგონ, ისედა მთავრებულენა რჩება, თითქოს აწრება რაღაც მწიფე, აუბრებელ ტრავალს აუენებს მათ ცნობიერებას, თითქოს პარადიზებულენი აქვთ აწრავნების, თვითნაღრმავებს უნარს. უმდილდროს აქვთებენ თინათვის, სუარათ თავინც განშარტობუნენ არ დარჩენენ, მათ ენიწიწი თავინათვის, ამ სივრცეების, ამ ფსქრულენა, რომელიც თითოეული მთავრანს ბუღენი გარწვდილი, არაფრის ისე არ ვაურბან, როგორც ზარბენ, არაფერი ისე არ იზიდაო, როგორც ურბანის მათ უეუარო აწრებს, გრძობებებს, ფიქრებს, სიტყვების, სიერობად უოფარტების უეუარბად, თავისი თავის „გარეო“ უოფენ. თავდაც გარეგანი და შედარბრულენი მხოლოდ ცონწილი, მახატებობილი არან დაწინაწილი.

„ნაშობობ“ რედაქციის ერთ-ერთი განყოფილების განგის, გურამ წყავამის აბედე როგორც მისი თანამშრომლების, ცხოვრება მხოლოდ აწყუოთი და მომენტალური ამოცანებითა განწინაღებულენი მხოლოდ აწყუოთი ცხოვრება კი წარსულენა და მიწავლის გატეხებრებას ნიწნავს, გურამ წყავამის უკველთ მომდგენო დღე წინასწარგანწინაღებულენი. ანდროს მიხთვის ბედილდელი დღე არც არსებობს, რადგან ზეუადის აქცენა, რაც დღეს იყო, დღეს ის არის, რაც გუშინ იყო. წამალია მიხთვის ზღვარი გეოწინადე, დღეაწვდილ და ზეაღწვდილ დღეს მთარის, გურამისათვის დრო დასტრეტული პროცენი არ არის — წარსულის, აწყუოთი და მომენტილის ერთმანების არ წარმოადგენს, მისი დროა განწინადაბლიე აწყუოთი, რეო კვირვილი და აქტრებულად გვიჩვენებს და გეარწვივინებს, რომ გურამ წყავამე მხოლოდ მოცემულ მომენტში, მოცემულ ხატუარციაში აღტეკავს სუარათ თავს, მისი მიხსიერება აქტურ მიხსიერებას არ წარმოადგენს — ზეაღწვდილ, — ის, რაც რადღენიწე საათის წინ, რამდენიმე დღის აუ თაყენების წინ იყო მის ცოვრებაში, მარბული იყო, თუ მხოლოდ ეჩვენება, რომ იყო, ადამიანის არსი მის განწიითარებაშია, გურამ წყავამის შინაგანი, ხუღდური განწიითარება კი თითქოს შეწყვრებულენი, — ისა, რაცაც უეუე მიაღწია, რაც ვახლა, ზეუდ ის აქცენა, რაც დღეს არის, იგი

ნა ადამიანების ფონზე. ახ, რაც ზრადღებულ-სათვის ყველაზე დიდი ცხოვრებისეული ტრაგედიაა, „მსაქულთათვის“ მხოლოდ რიგითი, ზვეულდარები პროცენია, რომელიც ვარტოვულად უნდა გაითამაშონ, და „მორიგ შეშხვევას“ სტანდარტულ კრიტერიუმები და ფორმულები მარტვად, მონებრებულად მოარგონ (რეზო კუი-შეაღს გროტენკამდე აქვს გამაფრებული ამხანაგროს სახმარებლო პროცენის მიმდინარეობა, „მოსამართლეობა“ ქვევა და გამოსვლები ამ, სახამართლო პროცენზე.)

იმ სინამდვილეში, რომელშიც გურამ ნკავაძე, ესმა, გიორგი და სხვები ცხოვრობენ, უოფრებრის საყოველთაო ნიშნად სიცრუე, თამაში, ორბანრუნება და ალიკადურ-საზოგადოებ. რვე ურთიერთობათა სოციკურბოა ქვეულა. ავგელი აღარ დარჩენილა გულწრფელობისათვის, უშუალობისათვის, ბუნებრიობისათვის, ეს დეფორმირებულ ფასეულობათა სინამდვილეა, სა-დრე სიცრუე ქვეულა სიმართლეად, სიმართლე — სიცრუედ. სიცრუე აწესრიგებს სამსახურებრივ, ოჯახურ და ამხანაგურ ურთიერთობებს. კეთილშეგობრული, კეთილგანწყობილი და დიმილიანი ურთიერთდამოკიდებულებების მიღმა ერთმანეთისადმი სრული გულგრაობობა, ზნირად კი უმატავებულობა და ანტიპათიურობა იმალება. მათი დიმილი ნიღაბია, სერაოვრობა ნიღაბია, ერთმანეთის ზედით დაინტერესება ნიღაბია, კეთილგანწყობილი დამოკიდებულებაც ნიღაბი და სიცრუეა, საზოგადოებ ეს სიცრუე, ნიღაბი ეხმარება მათ ერთმანეთთან და საზოგადოებასთან პარპონულ ურთიერთობაში, ფხვედომპარპონი-სა და ყალბ წონასწორობაში იყვენ.

სინამდვილე, რომელიც „კვამლის“ პერსონა-ეები ცხოვრობენ, ყოველივე რაც ამ სინამდვი-ლეში ხდება, რეალურია და არც არის რეალ-ური, არსებობს და არც არსებობს. მოჭვენებითა, თვით კვამლის პერსონაჟებსაც ამ სინამდვილის არსებობა დაუქვრებლად, ფასტასტიკურბობად, იდუადად ეჩვენებათ. რეზო კუიშვილი ოსტატ-ურად ხატავს „კვამლის“ პერსონაჟთა ცხოვრე-ბის, მათი გარემომცველი სინამდვილის მოჩვენე-ბითობას, სიყარელებს, რეალობის არეალურო-ბას და ასეთნაირად კმნის ფანტასტიკურ რეალ-ობს ან რეალისტურ ფანტასტიკას. თუმცა ბოლოს გურამ ნკავაძე რწმუნდება, იქარებს, რომ ან სინამდვილეში, თავის განვლილ ცხოვ-რებაში „რაც არსებობდა, ყველაფერი მართ-ლა და ნამდვილად არსებობდა. რაც მოხდა, მა-რთლა მოხდა, რაც ხდებოდა, მართლა ხდებო-და. მოხაზდენი აუცილებლად, ნამდვილად მო-ხდებოდა ადრე თუ მადე“...

გურამ ნკავაძის, და სეროთად, მის გაჩუმეო მცხოვრები ადამიანების ხულიერი დეფორმირ-

ებისა და განვეების ერთ-ერთ არსებობა რეზო კუიშვილის კონცეფციის თანხმად ბუნე-ბასთან, ბავშვობასთან კონტაქტის, და კედროს გამომდინარე, მთლიანობის, მარბონილობის დეკარტე წარმოდგენის, რეზო კუიშვილი შესა-შური ოსტატობით ხატავს ეპილოდებს, სვენებს, რომლებშიც საცნარებობა გურამ ნკავაძის ბუ-ნებისადმი რადიკალური გაუცხოება. მას სრუ-ლიად ატროფირებული აქვს „ბუნების გრპობ-ბა“, სეროთად ვეღარ აღიქვამს ბუნებას. მისი-ვის სრულიად გაუგებარია, ქალაქგარეთ განვ-ლისას, რატომ გადადის ესმა მანქანიდან, როცა სველ ფერდობზე უოხიარებებს და აყვავებულ წუშს დინახავს, რატომ უბიძგებს წუშს ხეს, რატომ დაარბევს მას და ყვეალებების მტვერსა და „მსუდე წვეთების ლეშში“ რატომ გაფხვევა; ვერ გაუგია, რა უნარია ამ დროს ესმას, რატომ იყინის...

გურამს რეალუცირებული აქვს გაზახულის (სიახლის) განცდა. რედაქციის ფანჯრიდან მიწე-ზე მოხენილ „კვამლის უოოლოდ, ულორტე-დახერილ, სველ ტობებს“ რომ მოპარავს შემთ-ხვევით სვალს, ამ ევენების წმა ესმის ბავშვობ-ისას რომ ესმოდა და ოდესღაც ახლობელი, მა-გრამ უკვე სრულიად ბუნდოვანი და მიუწვდო-მელი განცდა ეუფლება.

რა არის გურამ ნკავაძის არსებობა? რა არის ამ ადამიანის არსებობა, ვინც მთლიანადა ჩაჩრული ყოველდღიური ცხოვ-რების მექანიკურ რიტმსა და „უგონო ობიექტუ-რობაში“ და აღარ ძალუბს ამ ყოველდღიურ-ობის დაქლება? თუ მთლიანად ატროფირებულ-ობის დაქლება? თუ მთლიანად ატროფირებულ-ობის მეორე ადამიანის გაგების, ოანგარწობის, მეგობრობის, სიყვარულის, შრამის, „სრისუნების, თვითნაღრმავების უნარი, სიციცხლების, სიყ-დელის, ბუნების გრპობა? დუ გაუფახურებ-ული აქვს ინტერები კეშმარტი ფასეულობე-ბადში, ადამიანური არსებობის მნიშვნელოვანი მხარებებისადმი, თუ ვეღარ შეიციობს საკუთარ მარტობასა და გაუცხოებას, თავის ადამიანურ არსსა და უოფრების სასრულობას? თუ აღ-რა აქვს მისწრაფებები, იდეალები, მიზნები, პე-რსპექტივები? თუ მხოლოდ ის არსებობს მის-თვის, რასაც ფიციურად ხედავს. რახაც უშუა-ლად აღიქვამს, რაც ჩანს, რაც ზედამიარება? თუ დაქლამით კმაყოფილება და გული არ ზი-წევს სეროოვული საუბრებისაკენ, თუ კონტაქ-ტი აქვს დაკარგული გარემოსთან, ადამიანებთან, ბუნებასთან, ოჯახთან, თუ არაფერი აღარ აღელ-ვებს, თუ არაფერი აღარ იწვევს მის სულიერ ტკივილსა და ტანჯვას? რა არის მისი არსებობა ხულიერი აღმუტუნების, შინაგანი „ცეცხლისა“ და გატაცებების გარეშე?

ერთადერთი გრძნობა, რომელიც გურამს წყა-
აძეს გააჩნია, ქალისადმი, ქალის სხეულისადმი
სექსუალური, ფიზიკური ლტოლვაა.

ქალისადმი ერთგული ლტოლვა, — აი, გუ-
რამს წყაყის „უკანასკნელი რეალობა“ (ნიცშე).

შეიძლება თუ არა ადამიანი ეწოდოს მას, ვი-
საც დაკარგული აქვს უველა ის ადამიანური უნ-
არი და „ფასეულობა“, რომლებიც ზემოთ ჩა-
მოვთვალეთ და ერთადერთი „რეალობა“, რომ-
ელიც ჭერ კიდევ მოტოვება, ქალისადმი ინს-
ტიტუტი, ფიზიკური ლტოლვაა.

აი, ის კიბვა, რომელიც თავისთავად ჩნდება
რეზო კეიშვილის მოთხრობიდან და რომელსაც
თავად შეთხველმა უნდა გასცეს პასუხი.

„კვამლი“, ერთი შეხედვით, უშიშრო და უპე-
რსპექტივო ფინალით მთავრდება. მაგრამ თა-
ვისთავად ის ფაქტი, რომ თავი ისეთ ადამიანში,
როგორც გურამს წყაყეა, რომელიც უკვე ყო-
ველგვარი ილუზიების გარეშე ცხოვრობს, შეიძ-
ლება გაიდვიდოს მეორე ადამიანისადმი დანაშა-
ულის, მართალია გაუცნობიერებელი, მაგრამ
შინც დანაშაულის გრძნობამ, ე. ი. ხინდისმა
(რადაც უშიშროების, იდეალური ხაწისის ზმის
რომ წარმოადგენს ადამიანში). იმის იშედსა და
გარანტიას იძლევა, რომ ხინდისთან, ხინდისის

ქენწნასთან ერთად მასში გაიდვიდეს სხვაგვარ-
ად უოლნის, სხვაგვარად ცხოვრობის, ნაშთილი
ადამიანური არსებობის მრთხონუნაღება, მეორე
ადამიანისადმი მორალური პასუხისმგებლობის
გრძნობა, მეორე ადამიანის მდგომარეობაში შეს-
ვლის, თანაგრძნობისა და ვაგების სურვილი
(„რატომ ტაროდა ესმე?“) და, მათადააშე, ადა-
მიანრობაც.

ადამიანობისაკენ, ნაშთილი ადამიანური არ-
სებობისაკენ მოწოდება, — აი, რეზო კეიშვი-
ლის „კვამლის“ უპირველესი მანდასახულო-
ბა!

რეზო კეიშვილის „კვამლი“, ვფიქრობთ, თა-
ნაშთროვე კართულ ლიტერატურულ ცხოვრე-
ბაში უადრესად მნიშვნელოვანი მოვლენაა. იგი,
როგორც მაღალმხატვრული ნაწარმოები, ერთ-
გვარი უხასრულობის შემცველია, რაც გამო-
ჩიყბავს ცნებათა, ღოგოკური, ლიტერატურულ-
ბითი ანალიზის მშვეუბით მთელი მისი პერ-
სპექტივალური „პროგრამის“ ამოხსნისა და ამ-
ომწურავი შემეცნების შესაძლებლობას.

ამიტომ, ზუნებრივია, რომ ჩვენც „კვამლის“
მხოლოდ ზოგადროი მომენტის ინტერპრეტაცი-
ით შემოვიფარგლოთ.

ბიორგზი ნატროშვილი

მულამ ფიქრში, მულამ ძიუბაში...

ლავროსი კალანდაძის დაბადებულან 80 წლისთავის ბავშვ

ეს წერილი ლავროსი კალანდაძეზე შემდეგი ამხის გახსენებით მიიწი დაიწყო: ერთხელ, რედაქციაში ერთი ახალბედა მეცნიერ-მუსიკაი მოვიდა და წერილი მოიტანა ესეთი გუნებისზე და ამ განისა ნაწარმოებების ავტორიანობაზე როგორც მსოფლიო ლიტერატურაში, ისე ჩვენს ქართულ წერილობაში. ავტორი ნიჭიერი ჩანდა და წერილიც რაგანად იყო დაწერილი; მას მხედველობიდან არ გამოჩინებია არა მარტო ცნობილი ესეთების კლასიკური და ფორმა-შინაარსით სრულყოფილი თხზულებანი, არამედ ისეთი ნაწარმოებნიც, რომლებიც ესეთი განისა ამა თუ იმ ელემენტს შეიცავენ, როგორც მაგალითად თანაის ეპოქის ავტორის — ნიკოლოზ გულაბერისძის გახედული და ძალზე საგულახშირ ნაწარმოები — „საქითხავი სუფიტის ცხოველბა, კუართისა ხაფუღოსა და კათოლიკე მღვდლისა“; როცა წერილის იმ ადგილს მივადექით, სადაც ლაპარაკი იყო იპონელ, ჩინელ და კორეელ ესეთებზე, ავტორს ვუთხარი — კარგი იქნებოდა დღევანდელ ქართველ ესეთებზე მხოლოდ ვყარების ჩამოთვლით არ დაემა. უოფილებულთავეთი, ნაწერების გაგებრჩით და თანაც ვყარების ჩამოთვლით არასრულთა-მეთქი. ვინ აღიარა, მკითხვი; სწორედ ამ ხანებში გამოქვეყნდა ლავროსი კალანდაძის მშვენიერი, მართლაც ესეთებურა წერილები საერთო სათაურით „გზა და გზა“ და შეც ეს ვყარი დავუხამდელ „არ ვიცი, არ წამოთხავს და უმეცველად ვავეცნობი“. წერილი დაიბეჭდა და მას შემდეგ ის ავტორი აღარ შემხვედრია და ვავეცნო თუ არა ჩემს მიერ შეთავაზებულ ავტორის ნაწერებს, არ ვიცი.

რატომ ვავიხსენებ ეს ამბავი? ახალგაზრდა ავტორის რას ვერჩით, როცა თვითონ ჩვენ სწორად ინფორმირებულად ვართ ვაწყობილი იმ მიგნებებისა, თუ ვნებავთ ახალი, ცოცხალი აზრის, წუ მოგვერადება ამის თქმა, ლიტერატურული აღმოჩენების მიმართ, ან ახალი მიმოთვლების მი-

მართ, რომლებიც კვეთდება ჩვენი პრესის ფურცლებზე; მართალია, ვხვდებთ ისეთი მიმოთვლებიც, რომლებიც სიწმირის ახსნას უფრო მკაფხ, ვიდრე მეცნიერულ მიგნებას, მაგრამ სწორად კეშმარტივი, მეცნიერულად დასაბუთებული ნაშრომაც ნაქლებად აქცევენ უზრაველებას.

თამაშად შეიძლება ითქვას, რომ ლავროსი კალანდაძემ შესაძენევი კვალი დასტოვა ქართული კრიტიკის ისტორიაში; მან მოგვეცა ცოცხალი აზროვნების შესანიშნავი ნიმუშები. საგულახშირია, რომ თავის მოთავარ ნაშრომს, რომელშიც მან თავი მოუყარა რჩეულ წერილებსა და ესებებს, „ლიტერატურული ნაშრომები“ უწოდა. ამ წიგნში მან შეურაცხებელი ხაზილა გამოუცხადა დოგმატიზმსა და სკოლასტურ ფორმულებს. უოველი დროის ლიტერატურული კრიტიკისათვის, როგორც წერილობის დამოუკიდებელი და დიდად საპირთ დარგისათვის, მომავლინებელი რამ იყო დოგმატიზმი და სკოლასტულობა, მომავლინებელი იყო ამიტომ, რომ კრიტიკის ართმევა უფლებას უოფილყო შემოქმედება, უოფილყო ახლის აღმოჩენა, დოგმატიკისათვის იმთავითვე უვალდებო აღმოჩენილი, გარკვეული და თანამოულებით დანობრილი იყო; უოველი გმირის საქციელს იმთავითვე მიუყენებელი მქონდა შესაფერისი მღვდლი, ისე ვთქვათ, ესთებურტი კოდექსიდან. მორბატული კრიტიკა, პირველ რიგში, გზას უღობავდა და უჭრიდა ნოვატორს, ახლის მიძიებელს და, მასხადამე, კეშმარტივ შემოქმედებას. მე მგონია, მკითხველს საგანგებო ვაფრთხილება არ დასჭირდება იმაზე, რომ აქ ჩვენ კრიტიკის შეცვლას კი არ მოვიხიბოთ სუბიექტივებისტორი შეთხვედრებებით, არამედ იმას, რომ კრიტიკისი უნდა მქმნიდეს და აზროვნებდეს. მის წიგნს რომ აიღებს ბელში და კითხვას დაიწვევს, უნდა ხედავდეს, რომ კაცი შენს თვალწინ ფიქრობს, ვარწმობს, ვანიცდის და იტანება კეშმარტივების ძებნაში, იმ სასიცილებლსა და მადლის ძებნაში.

ჩანს საზოგადოებად მოწოდებულია მხატვრული ლიტერატურა.

ბუნებრივია, რომ ლიტერატურული კრიტიკა როგორც შემოქმედება, ამ პირობებზე უნდა იყოს დაფუძნებული. ყარტი კრიტიკები არ არის ამისთვის დადებული ან არის ნაშუენდელი ანა თუ ამ კონკრეტულ ამბობს და მოვლენის მიმ. ახლ, არა! ის არის პირველშეიქმედილი და პირველად აღმოჩენილი უნდა იყოს და არა იმის აღმზუსტებელი — სივრცე-სივრცე და სივრცე-სივრცე — შეხვედრის შედეგად თუ არა ლიტერატურული პერსონაჟი მოცემულ ნორმებს, ბევრი უხედავება, რაც ახლა ჩვენს კრიტიკის სტილს, სწორედ ამ ნორმატიულობის მიმკვიდრებობაა. არადა, განათვიანებ ჩვენს ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკას თვალწინ არა მქონდა ნაშედეგი შემოქმედებითი კრიტიკის ცოცხალი და ბრწყინვალე მაგალითები? როცა კონსტანტინე ვამსახურდიამ და გერონტი კეკელიძე თავიანთი პირველი ესსეები გამოაკვეთეს, ბევრს ეცნა, რომ ეს იტროპული, კერძოდ ფრანგული, ვოკალი, მონტენის ან უფრო გვიანდელი ავტორების გავლენა იყო; მაგრამ ვიწუხებოდით, რომ ასეთი იყო თვით ჩვენი ქართული ტრადიცია. რა არის ილია ქუციანთის წერილები ლიტერატურაზე. თუ არა გულითადი საუბარი მკითხველთან, ან მისი უძილო დამის ფიქრი და ამ ფიქრში მასობრივული, ჩაუღლი, ჩათრულია მკითხველი, რომ ერთად იპოვონ პასუხი რომელიმე წყარული და გადარტული კითხვის; ასევე თქმის აკაცი წერილების უმდიდრეს შემკვიდრებობაზე ლიტერატურული კრიტიკის დაჩვენა; აკაცი გახედავება სკოლებს და მერე ირავნი ერთად გადამად იქნაინ უხეირო ავტორის უხეირო წიგნზე, ამ პირველი სტრაქონიანზე ცრემლს მოკვების თვალში და მასთან ერთად თვითონაც ტარის. გაიხედავ აკაცი „ფიქრები ბუჩაძის წიგნი“ წერილი უშუალოდ, ბუნებრივით, ცოცხალი, და მწერალი-კრიტიკოსი უცებ შედგება შენი შეგობარი, შენთან არის, შენს ახლო, შენს გარდით, ხან საუვედურსაც ვეძებთ — რატომ შენ არ დაფიქრდი ამაზე, რატომ არ გაწუხებეს ეს, რატომ არ გახარია... და როცა მაღალი იდეალებს მიტანა ვინდა მკითხველამდე — ფილოსოფიური იდეალებს იქნება ეს, სოციალური თუ პატრიოტული, ამასათვის უვლავზე საუკეთესო გზა და ბერბი — ეს გულითადობა, ეს უშუალოდ, ეს სიწმინდე და უოველგვარი პოზიციან თავისუფლება. არ არის სპირობა არავითარი დისტანციები შენსა და მკითხველს შორის, არავითარი დამოუკიდებელი მდებარეობა; ის შენი მეგობარია და უამისოდ შენს ნაწერს ახეიანობა არის და მნიშვნელობა არა აქვს... ამიტომ ვლავარად მას აღმაიანურად, წუ დაწუბ პრანკიანობის, ბრტყელ-ბრტყელი სიტყვებით თავის მოწოდებას.

ლაპროსა კლანდაძის შემოქმედება უფრადღობის იქცევა ამ ყარტი ტრადიციანადმი ერთგუ-

ლებით. უფრადღობის იქცევა, ეს ცოცხალი, ეს ანიჭება მის ნაწარმს თავისუფლად მოქმედებლობას და, ამავე დროს, თვითნებურად მისი ანიჭება, მის სურნელს, მის კოლორიტს აძლევდა ეს არის დახასიახებელი. ახალ თამაშს, თუნდაც უვე დღევანდელს, თუნდაც მომავლისას, რომელიც გადამტარონ ტამბებსა და გიორგი ლეონიძის ვერ მოგწერო და არ უნახვს ისინი, მათი ლექსების კითხვისას არ შეიძლება არ მოცინატროს, უცდარ წუთიერ გათვლებაში მაინც, ცოცხალი დინამიკის ეს პოეტები. მათ იდეებზე, მათი წერისა მანერაზე, მსოფლმხედველობაზე — მათივე ლექსთა ტომები ვეძებთთან უვლავდრის, ხოლო თვითონ კაცს ვერავითარი კინოფარი — საჭირო ვითარებაში თუ საწერ მაგიდისთან გადამდებელი, ვერ გაიკოცნებეს ასე, როგორც ქუციანი და მჭარნობიარე თანამოავლის მესხიერება, სიტყვა და სიყვარული.

ლაპროსა კლანდაძის წიგნი „ლიტერატურული ნაფიქრები“ იხსენება წერილებით გალაკტიონზე, და მე ნების მავდებ ჩემს თავს ვთქვა: პოეტო კრიტიკოსის დახატული მავსა იხილიერ პლასტურობით და სინარაღით, როგორც ყარტი რომანტი თავის მთავარ გმირს დახატავდა. კრიტიკოსს წიგნი გამოუვლენება სხვადასხვა დროს დაწერილი ზუთი წერილი გადამტარებზე. აი, პირველივე სტრაქონის ამ წიგნისა; ანერ ვეწუბი, უვეთ ვთქვათ, ვერ ვარა ვე თითქმის ვერცერთ სტრაქონს, რაც ეს მეოცე საუკუნის ამ დიდ ქართულ პოეტზე დამიწერია. ვიცი, ამ სტრაქონებში მეტია ემოციური დამოკიდებულება პოეტის შემოქმედებისადმი, ვიდრე მისი გულმოდგინე განხილვა. დავ, იქონს ეს ასე. ვფიქრობ, ასეთი ნაჭარნობიერ კითხვებს არას დაუშავებს. თვით პოეტის უვეთეს ქმნილებებს ეს, მე ასე მწამს, კრიტიკული ანალიზის შეუვლადებად უვეწმინდათ გამედანვონ თანვანთი მშვენიერება და ავეთონ მშვენიერების გარნობის აღწრდის საქმე წლებსა თუ საუკუნეებში“.

მართალია, გალაკტიონის უვეთეს ქმნილებებს ჩვენი მხარის შეუვლდება არ სპირდება, მაგრამ ჩვეწული ამოცნობა და წყობისა, აღბთ უფრო ხედშესახებდა წარუღვერს მკითხველს ამ პოეტის ხასეს. და, ამ კრიტიკოსის იწუბა, რამედუნად უწვეულოდაც არ უნდა მოვჩვენოს რომელიმე საქმეში ჩაუხედავ კაცს. მწერლისას ეს არა, ვახსენებას, ფიქრსა და ბტვას, ვ. ი. ცდილობს ამოცნობს ეს დიდ ფენომენს, რომელიც გალაკტიონის მოვლინება ქვეა კრიტიკოსი პოეტის პიროვნული დახასიათებით იწუბს და ამ პირველი სტრაქონები: ურთობ რთული და მრავალფეროვანი პირვნება, ძნელად გამოხატვობი, ძნელად მიხაწვადობი; ხან დიდი ბავშვივით უშუალო, უფრადღობის მოვეწარული, ხან პირველი, მერეპოტენციული სასტიკული, ხან თითქმის ძლიერი გულელი, ხან ეს ასეცადა გაუღმამედული უადრებად განაოღებელი და უხედა იმეობა.

არებული ცოდნის ზეარ დაჯგუშ, განსაკუთრებით ზელოვნების სხვადასხვა დაჯგუშ; ზოგჯერ ჩემი შეტყობით, პოეტმა ჩვეულ ადამიანურ ნიღბად იტყობდა ზოლმე მოჩვენებით მიაშტობას, მიაშტობარ ვაყოფებს. და ეს თითქმის კიდევ შევწოდება მას. ერთი ხიტეობი, გალაკტიონი, როგორც პაროვენება, მისი უტყობის ლექსებითი ვაწეშტობრებელი აყო.

ვინც გალაკტიონის ახლობ აცნობდა, დამეთაზნებდა, რომ აქ უველი ხიტევა უხეტია და ტევაა. ეს ნამდვილი გალაკტიონია. ჩვეულებით ამ წერაღს ქვეითი და უფრო და უფრო ნათლად ვხედავთ. უფრო შავიოდ წარმოსდგება ჩვენს თვალთა წინაშე პოეტი თავისი შინაგანი მითითოდებათი მოძრაობაშიც, ლექსშიც და ხიტევაშიც. წერაღში ამს მოხდებს ენიშოდები — პოეტი ხაბულმწერი გამომეშობლახაში, სხადე მას ომის წლებში საზრდოლო-მომწოდებელ ლექსებს შეუკეთებენ; მოსკოვში, მწერაღთა შერო. რე სავაშტორო ურთილობაზე; პოეტის გამწვავარება თავის თანახმდებლებს სანახვად და მასთან ერთად გათიუღი ერთი ლამე ვანის სასტუმროს უბრალო ოთახში, გალაკტიონის დამეუღლი ზილვები იქ და ფოსფორულად აკათებულთი თვლები; გალაკტიონი ჩარგაღში, გალაკტიონი თბილისის ქუჩაზე ცხელ ზაფხულში, გამწვადებული წყნობისაკენ წახსდებლად, სადაც ვეფხეებზე სანადიროდ ემტაფება ლავროსი კლანადამს.

აი, ასე შევეყვართ კრიტიკოსს პოეტის დიდ და თვალუწვდენელ საშუაროში, მის პოეზიაში და აქ ზეარს რამ უფრო განაგები ხდება; ლექსის ლიტერატურულ ანალიზს და განხილვას ოავისთავად და უშუალოდ ემტატება კარგი და ხანუკარი გრძინხა დიდი სიღამაშითა და სიცილობლით აღტაცებისა.

ლავროსი კლანადამის წიგნი აღხავსტა ძივებით. ფიქრით სიცილობლებზე, ზელოვნებაზე, ამ ქვეწინებრებაზე, წუთისოფელზე, ამაზე, თუ როგორ და რა გზით ემტავის შემოქმედლება პესნიწიშითა და ქმუნებით სავსე ფორმულას — ციცილობდებ, ეს ნიშნავს, რომ კვდებოდეო, შთიღ წიგნიში ორგანულად არის შერწყმული და გადააქვული ეს ფილოსოფიური ძივანი ზელოვნების სავანძი საკითხების გადაკრთასან: შემოქმედების სწრაფვა—წარმავლობის გამოსტავის სავანე, ღაჰიროს დროს სულა, დროის რიტმი, შეაჩროს თვით დრო და უკველივებ ეს ჩაყტოს თავის ქმნილებაში. — აქ ნაჩვენებია დედგანდელი კართული საბჭოთა მწერაღობის კონკრეტული წარმოებების ანალიზის საფუძველებზე; იქნება ეს გალაკტიონის ლექსი „წარწერა წიგნზე „მანონ ლუკა“, თუ კონსტანტინე გამსახურდიას ბიძნული ფრაზა წიგნიდან — „დედობტატის მარჯვენა“; „მართლად და სხვა რა ევალდება ოპტატს, თუ არ წაიფარის მარაფეაშულია კტევაშ სხვა რა ევალდება ამ ქვეწინად ოპტატს თუ არ კვილი წარმავლობის ნისღათან?“, ამ პარობდ.

შტროხის თვალაზრებით წიგნი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ნარკვევებზე „ქვეწინების „პირიშზე“, „ზუბუბუბებს მტკავარზე“ „სხვადასხვა სათავიდან“, „ფიქრები და რეპორტაჟი“, „ერთი ნაწივეტი ლიტერატურული დღიურიდან“ და სხვ.

ლავროსი კლანადამე ვინ მოხდების რამდენჯინს გაახარა ჩვენი მკითხველი, რომელიც მონატრებულია კარგ, ფიქრიაზა და აზრთან მავრომებს ლიტერატურული კრიტიკის თუ პუბლიცისტკის სფეროდან. აქ უნდა დავახსებოთ ძველი და ახალი დროის კართული მწერაღების მშვენიერი ლიტერატურული პორტრეტები — „ხედთან მებრძოლი ტატანი“ (ხარათაშვილი), „იმდენი მიწა ხად არის“ (ფიქრები ვაფოზე), შემდგ, წერაღები კართული ხიტევის თანამედროვე ოსტატებზე, იმთუვე, ვინც უკავი აღარ არის ჩვენს შორის და იმთუვე, ვინც კვლავ წარმატებით მქმნის ახალ კართულ საბჭოთა ლიტერატურას, არსებითად მის წინაშე გულშემატკივრის ფატაცებით, მოტრფილის და უშუალო მონაწილის თვლით არის დანახული ამ სავაწინის თითქმის შთიღ კართული ლიტერატურა და ის პაროვენები, რომლებიც მან გაიარა თავისი გამეთიარების გზაზე; ლავროსი კლანადამის წიგნი, ამავე დროს, გვიჩვენებს მისი ავტორის მიერ გაწვდილ ლიტერატურულ გზას, და ჩვენ ვხედავთ, რომ მას კარგად გაევილია ეს გზა თვითონ ამ წერაღებში მარტო მისი აზრი და ფიქრი კი არა, აღგაღავა ძალზე ძუნდად, მავრამ შეტყვევლად მისი ზოგრაფიაც ჩანს, მისი ურთიერთობა კართული მწერის საუკუნის ადამიანებთან, ვისთანაც მას უსუებარია, უკამონია, უცინებია, ხან სანადიროდ უვლია საქართველოს შთებსა და ველებში, ხან სალიტერატურო საღამოზე წაყუღლია რაიონში თუ რესპუბლიკის ფარგლებს გარეთ. უველიფერი ეს ჩანს მის წიგნიში და უველიფერი ეს მქმნის ხელაღრი პორტრეტს ჩვენი ძალზე საინტერესო თანამედროვეობისა. რომელსაც ახალი კართული აზროვნების საგანძურში თავისი მნიშვნელოვანი წვლილი შეუტანია.

ახლა ისევ პირველქმნულს მივებრუნდეთ და განვიხილოთ ლავროსი კლანადამის ცენიკტური ნარკვევი, რომელსაც „ფიქრიაზი სტროკონები“ მწეია. მას მოთხრობისებური სიუჟეტი აქვს დიწეება საავადმყოფოს ვახსენებით, სადაც მუშობელ პალატებში ერთდროულად მოხვედრილან აად. შალვა ნუსტუხიძე, ივნიერი ანდრო ვახუწია, პოეტი ვახრეღ ვახუშტური და თვით ავტორი — ლავროსი კლანადამე. არის მეზუთე პერსონაჟიც — საავადმყოფოდან შორის მყოფი ახლო მეგობარი ლავროსია, რომელიც იწამად ხოფლის მამკვლელებად მუშაობს — სწარედ ის ვახლავთ მთავარი გმირი მთელი ამ ანხისა. ფეწერაღის უგზავინს ლავროსია, ამწევენს, არიგებს, რომ არ შეუწინდებს ავადმყოფობას და თა-

ვის წერაღწეა თანაც ჰყვებენ უადრესად მწიფე-
წელიდან ლატერატურულ პრობლემას — მოთ-
ხოვს ერთდღე და ხანგრძლივად პრინციპულად გა-
დასაწყის ცნება კოპარატივისა, ადამიანის სულ-
ის განწყობისა, რომელიც უნდა მოახდინოს ხა-
ერათოდ ლატერატურამ და, კერძოდ, ტრაგედიათა
ფანჩა ხაწინდელხათა ჩვენებით, ადამიანის სუ-
ლში სიხარულსა და თანაგრძნობის გამოწვე-
ვით. ან რას სწერს სოფლის მასწავლებელი ლა-
ტერატორის მისამართით გასუგზავნილ წერაღწე:
„ადამიანის სულის ტრაგედიალის უფადა-
ვსა ზღაპრებისა ველად გადავადრდეს. უფადად
ამოვიდა ეს მხატვრული. თუ კიდევ სხვა რაიმე-
ნაირი მტკიცებაც, რომ ადამიანი ტრაგედია
არსებია. ამ მხრივ შეგზავნილ კაცობრიობას
დისტორიკულად კი ვუკოფდა მაგრამ ახლა, რაც
შეგრძელი თუ უსტორიკო კომუნიზმის მიღებული,
მეც წაიკომწიანებ: კაცისაჲ შეუძლია ჩვენი
სულის ხაოცარი ატყავება: ფრანგი კამილუ, ია-
პონელი კობა აბუე და ზერია მისთანაჲც შეს-
ძლებენ ჩვენს შეშფოთებას. ერთი სიტყვით, ძა-
ლიან დიდი ვინც უნდა იყოს ნიჭიან და ცოდ-
ნითაც. რომ ჩვენს სულიერ ტრაგეზმს რაღაც იხ-
ილი ახალი რამ მიუძღოს. რომ ახალ მხატვ-
რულ აღმოჩენად ჩაითავლოს. ან კი საჭიროა
ტრაგედიის გაძლიერება? რასაკვირველია,
ცხოვრება ტრაგედიისა და დრამატულსა აძ-
ლიერებს. იხადება ახალი პრობლემები, ისლარ-
თება ახალი კვანძები ტვიფილარში სავითხებმა-
ს...“

შედეგად იგივე ავტორი განაგრძობს:

„...ვიციო, ვიციო, ბატონო. რომ ადამიანი
ტრაგედიული წარებული არსებია. მეტი რა? რა-
ტომ მიაჩნია აქამომდედამა ხელდასვენებ (თუ
ცხოვრებდა) ადამიანი ტრეზობას ტრაგედიით,
ტრეზობას ტრაგიკულით? ჩვენ ვატყვებით ვკით-
ხულობთ იგივე ნაწარმოებებს, რომლებსაჲც ად-
ამიანების ტარება და წამება ასახული. ამის ხა-
თაჲ თოქოს ადამიანის სულშია თავიდანვე და-
დებული. რომელი დიდი ხანოვრების უფრებდ-
ნენ, თუ როგორ სკლავდნენ გლადიატორებსი ფრ-
თმანეთს. დღესაც ეხანეთში (აშობენ მექსიკა-
შიც) ხალხი ატყავებთ შეპურებს გავეშვებუ-
ლი ხარის რკაჲ წამოვებულ ტორბადობს... შე-
დომენება (პარსა, პოეზია, მხატვრობა, მუსიკა)
ადამიანის სულიერ თუ სობრეიდ ქროლოგზში
ზედის რევა არ უნდა იყოს ზედის რევა იმისა-
თვის, რათა ეს კრადობები კიდევ უფრო გაშტ-
კენოს. მისხარა, პირდაპირ მისხარა, დიდ უც-
ნაურობას ვიტყვი, თუ ვიტყვი, რომ ზელოვნი-
ა — პოეზია, უწინარეს ყოვლისა, ადამიანური
ტვიფილების დაამებას უნდა იხსავდეს მიზნად?
ადამიანიც, როგორც ტრაგედიული არსება შე-
ცნებულად თუ შეუცნებლად ხწორედ სიხარულს,
ხწორედ ტვიფილების დაუქრებას მივიღოს ზე-
დოვნიებაჲგან“.

და ხოლოს სოფლის მასწავლებელი დაასკუ-
ნის:

„თანამედროვე ადამიანის სულიერა არსება
დავე მომწიფებულა იმისათვის, რომ უფადად
მეტად ნატაროს ზელოვნიება, ტრაგედიული
ტიკვილების დაამების საშუალება, ადამიანი
არსებითად ელოდება იგივე ვენიოსებს, რომლე-
ბიც სულიერა ხაიპის მიმართლებით წარმარ-
თავენ ლატერატურისა და ზელოვნიების მომავალ
განვითარებას. იმისთვის სწორედ სრულიად ახა-
ლა თვისებებით დაქაღლილებული ვენიოსება
საჭირო. თ. რაოდენი ძალა საჭირო იმისათვის,
რომ ადამიანის გადააჭვიოს წამებით ტრეზობას,
სიკვდილით ტრეზობას“.

როგორც ზედათ, აქ შეშფოთებული თუ შე-
ძრწუნებული კაცის სპა იმის, რომელიც ვე-
კითხება — რისთვის არსებობს მხატვრული ლა-
ტერატურა, იმისთვის, რომ ლატერატორს და გაწა-
მოს მკითხველას სულა? უჩვენოს მას როგორ
აშრისხს კაცი თავის უნაწეს სატრესს, ან რო-
გორ უღმობლად ხოცავენ ადამიანები ერთმეო-
რეს? ლატერატორს კაღნადივე გვარწუნებს, რომ
ეს სოფლის მასწავლებელი რიდი იყო ერთი
უბრის და უმეტარს კაცი, ის იყო მეტად
ღრმად დაფიქრებული ცხოვრებაზე, ზელოვნი-
ებაზე. ლატერატურაზე, რომ ამ კაცს მიუღია გუ-
ლით, მიუღია გატყეობით უფარდა საქართველო
და ქართული მწერლობა, და პირველის ისტო-
რიაჲც და აწმყოც მას მეორის გარეშე ვერ წარ-
მოედინა. ეს დიდი საყვარელი მას უფლებას
აძლევს თამამად აღამარავოს ქართული მწერ-
ლობის მტკიცებულ საქართვეზე, ზოგიერთი მწე-
რლის „რეტულეობის მადებლობაზე“, რაც მისი.
ვე თქვით, აწმურობის მადებლობას ჩამო-
გავს: უფადადნენ ეს ასეა. ეს ჩვენი ლატერატო-
რული კოფის გრმობებია, ზევია მწარე გეშა-
რებება აქ, მაგრამ ამაზე სიტყვას აღარ ვაფა-
რებლემ. ეს არ არის მოთავარი, აქ უფრო მეტად
ხანტერებასა ხაუხარი სიკოცხლის შევეიარე-
ბაზე, „გაუთავებლად ფართალი სიხალღე“,
პატარა მდიანის გაღმა-გამოღმა რომ კითხის
კვადებში... სუხარია იმაზე თუ რაოდენ დიდი
მოშხიხველლობა კაცის ყოფნისა და შრისხა ამ
წუთისოღელში და რა უნდა გააკეთოს ლატე-
რატურამ იმისათვის, რომ კაცს იმის ძალა შეე-
მატოს, უფრო გააშხნელოს, უფრო მეტი შენარ-
თებით აღძრას იგი სამოქმედოდ, სიხარულსა და
სიკეთის უფრო მტკიცე დაშვიდრებისათვის.
„სოფლის მასწავლებელი“ ჩვენს ტრაგედიულსა
და დრამატულს მოძალდებაზე საერთოდ მოფ-
დიო ლატერატურის ისტორიაში, მაგრამ ვის
ედავება ის? თვითონ ისტორიას? ისტორიის ხა-
ნადვილებს? ვკეთე ამხობდა „მოხლდია ისტო-
რია არის ხარხარობისა და მამლავრების დო-
შხალი“. ახლა ვკითხობი — ვის უქონდა ძალა
მამლავრებისა და სხვისა დაჩაგვრისა? დიდ
თვითპარსობედურ მებრებებს და გახატონებულ
კლახებს. იმის ჩატარებდენ მეთერებებს და ხა-
ლებს, კლახობრებს და ერთველად მაგარს უღ-
ელს იმისი ატყაზდნენ ადამიანებს აიხვეული

წლების მანძილზე. და სადღეც ეს ჩავატარა. მისი მართალი სურათი არ უნდა გამოჩნდეს? და ჭეშმარიტად მწერალიც ხომ ვერ გაუქცევია სინამდევად, ხომ მისი ვალაი ქმნიდეს თუ ქსოვდეს „აღამიანის ზედის ტრაგიკულობის უთვალავ ხლარებს“. როგორც ვხედავთ, წერილის ავტორის მოსაზრებებში ზეგრი სამ არის დამატებული ფართო ფილოსოფიური და სოციალ-ოგურთი თვალსაზრისით.

ამის მოსდევს მსჯელობა „ფორმულისა“ და „ნექტარის“ გამო, და დავკნა, რომ „შე, რასაკერძეულია, მუღამ ნექტარის მხარეზე ვიქნება“ ლიტერატურად და ზელოვებდაც აღამიანების ტიპილების დამამებელი ნექტარი უნდა იყო-სო, და თუმცა ავტორი საგანგებო შენიშვნას აკეთებს, რომ „როცა ფორმულაზე, ან ნექტარზეა ლაპარაკი, სრულიადე არ იგულისხმება ცოცხე, შროალი ან ჩატბილდულიაშქრული სტილი“, რომ ნექტარი აქ არის „თვით სუნსტანცია, თვით ცოცხალი აზრი და გრძობა“, გასაგებია, რომ აქ მართლაც არ იგულისხმება „ჩატბილდულიაშქრული სტილი“, ეს ავტორის აზრის ფრიად პრამბილული გავება იქნებოდა, გასაგებია, რომ აქ ლაპარაკია ერთი მხრივ, სიცოცხლის დამამკვადრებელ და, შერატე მხრივ, სიცოცხლის ფარმულოვლ ზელოვებზე. გასაგებია ასეც, რომ ავტორი, სრულიად ხა-მართლიანად, პირველს უტერის მხარს, მაგრამ გაუგებარია, რატომ უნდა ნიშნავდეს ლიტერატურის წარმართვა „სულიერა სიამის მამართულებით“ ამას, რომ მწერალმა ზედი აღიღს ტრაგიკულის და დრამატულის გამოხატვაზე. აქ თვალსაზრისზეა საქმე: თუ თანამედროვე პოეტი ან პროზაიკოსი ქვეყანას შეხედვდა არა პესიმიზმის თვალსაზრისით, რომლის მიხედვითაც აღამიანი ტრაგიკულად განწირული არსებია და მისი ყოფნაც უაზროა, არამედ ქანსადი რადიკალის თვლით, რომელიც აღამიანს ვეწლი ტრიკულია დაძღვისა და ქვეყნად სიკეთის დამკვიდრებასაც მოუწოდებს, მაშინ რატომ უნდა აუაროს მან ვერად ტრაგიკულსა და დრამატულს? განა იმავე „სულიერ სიამის“ არ ანიჭებს კაცს, ვთქვათ ტრაგედია მამდებისა, განა არ აღძრავს აგე მკითხველს სიკეთისა და მამართლიანობისათვის ხასრძლველად? შე გონია, სწორედ ეს არის დედააზრი არისტოტელეს ბრძნული კათარზისისა, რომლის მოხსნა ჭრჭერობით ნაადრევია, ისევე, როგორც ვერ კვლავ წარმართველ მაღას ანარქიუნებს დიდი ქართული პოეტის სიტყვები: „მისთვის არ ვმდერ, რომ ვამდერო, ვით ფრინველმა ვარგანმა, არა მარტო ტკბილ სმათთვის გამოგზავნა ქვეყნად ცაში“.

ზემოსხნებული დებულებების საიდუმტარიოდ კიდევ ერთ მაგალითს დავახსნებდნ თანამედროვე ქართული პოეზიიდან: შეხანიშნავმა

ქართველი პოეტმა ზედიც კანონდ დეწერა ერთ-ქმა ქეთევან დელოფლის წამებაზე. **საქართველოში** მრავალი სამ დაწერილია და რაღაც **საქართველოში** დივირ ახალი, მაგრამ პოეტის გახედულმა, ტანტაშიამ მანც თავისებური შტრახი შეტახა ქეთევანის შემოსხილ პორტრეტსა. ქეთევანი უღრტირველად იტანს ჭოჭოხეთურ წამებას: ასე გგონია, გათავდა, აღარც შეიძლება შეგის ატანა, ის კი იტანს, იტანს ეტანებს, შეუძლებელს, არ ტყდებო, მაგრამ ეს წამებაც აღარ თავდება, აღარ ჩანს ბოლო, აღარ ჩანს დასასრული და ათანამედროვე პოეტი მიმართავს წამებულ დედას საქართველობას:

ვერე, დელოფალო, ვერე,
ცოტაც და იწყება ზეცა.

ამ სტრიქონების წამკითხველს შეუძლებელია ერთნატილმა ვთვასავთი არ დაეკრას, ცოტაც და, დაიწყება სიკვდილი კი არა, უცვლადება, დაიწყება მართდისობა, ცოტაც კიდევ გასქეული და მართად შეწვე ილცებებს და შეწვე იტრებს შენი საქართველო.

წუთო პოეტს შეიძლება ვფიქრობთ — მოეშვი ამ ტრაგიკულ სურათებს, ვუღას ხამებებდო რამ დაავიწრო.

ვეწლიერტი ეს ლავროსი კალანდამე ძალიან კარგად იცოდა და აქ იმას კი არა აქვს მნიშვნელობა მართლა არსებობდა ის „სოფლის მასა წყადებელი“, თუ ის მითითრი არსებია და ჩვენი ავტორის ფანტაზია. შე ამას გადაჭრით ვერ ვიტყვთ, მაგრამ, სამაგიეროდ, ის კი ცხადია, რომ ნამდვილად არსებობს ასეთი თვალსაზრისი და ის ამ „სოფლის მასწავლებლის“ გონებაში არ დახადებულა. ის მოღვის ვერ ისევე პლატონის მოძღვრებიდან, ამ დიდი ბერძენი ფილოსოფოსის მოძღვრებდან, რომელმაც ვერ ისევე ათახეული წლების წინ, ჩვენს წელიადრიცვამედ V-IV სს. თავის წიგნში „სახელმწიფო“ ჩამოაყალიბა მწუვრბრი ესთეტიკური თეორია, რომელიც ითვლისწინებდა აღამიანის სული სხხარულისა და ბედნიერების გრძობათა გავლივებას. მას შემდეგ ვინ მოსთვლის, რამდენჯერ კვლავ და კვლავ გაიღვიდა ამ ფიქრმა კაცობრიობის აზროვნების ისტორიაში; გაიხსენეთ თუნდაც ლეე ტოლსტოის „კრთიეცრბის სინატა“, „სოფლის მასწავლებელი“ აქ მხოლოდ იმერტებს პლატონის იღებს, სოლო დავროსი კალანდამე ემიჯნება ამ იღებებს მთელა თავისი ცხოვრებით, მთელი შემოქმედებით, რომელიც გასჭყაუღული იყო მაღალი იღურობით და ლიტერატურულ ნაწარმოებებზეც განიხილავდა უმადლები მორალურა კანონების თვალსაზრისით.

ასე მუღამ ფიქრში, მუღამ ძიებაში გაატარა ლავროსი კალანდამე მთელი თავისი ღრმანინა. არსიანი ცხოვრება.

ნაირა გალავნილი

ერთი ლექსის საზეარო

ვინც კარგად იცნობს ზეიქ ბარანაულს პოეზიას, დამეთანხმება, რომ ამ პოეტის არსებითი წინააღმდეგე და ბუნებრივია, უაღრესად მართალი, წდობისა და გულიანობის აღმკვერელი ინტონაცია, ეს არის ზამბახი, ვულახდილი და პირდაპირი საუბრის ინტონაცია, ხმა კაცისა, რომლის წინააღმდეგედ შედგენილობად ქვეყანა ადამიანის ყველა მწიფე გამოცდილება, უზარალო საგანზე საუბრისასაც ეს ცოდავ იგრძნობა სწორედ ინტონაციის ღრმა სედაში, რომელიც პირველი მიგვანიშნებს, რომ ამ პოეზიაში წარმოდგენილი უკველი კონკრეტული ადამიანური სიტუაცია ზოგად, ფართო აზრობრივ კონტექსტშია დანახული. სწორედ ინტონაციაა ზნაჩად ბ. ბარანაულის ლექსებისათვის ნამდვილი პოეტური ღირსების მანიჭებელი, ინტონაცია — ყველაზე უფრო ახამატერიული, უზიდავი ნაწილი ლექსისა, ისეთივე მნიშვნელოვანი და აუხსნელი, როგორც მოსაუბრე ადამიანის ხმა, რომელიც ზნაჩად უმოყვრებს და უტყუარა საუბრისა ნათქვამის ხამართლისა თუ სიუაღბისა, სიღრმისა თუ ზედაპირულობისა.

ამიტომაც, რომ ერთი შეხედვით უზარალო დექსი, ლექსი უზარალო საგანზე პოეზიად აღიქმება, პოეზია იმითვის, ვისი ხმედა საკმარად გაფიქრებულთა ამ ინტონაციის აღსაქმელად, რადგან ხმა, კლდე ზღვის წიაღიდან, მთელი შინაგანი წყობიდან აღმოცენდება და მისი გამოვლინება, მისით თამაში შეუძლებელია.

გაწინასწორებული სედათ აღიქმებული ინტონაცია ბ. ბარანაულის პოეზიაში ნიადაგ გვაუწყებს, რომ ფიქრის ხანგრძლივ და აუქარებელ პროცესთან გვაქვს საქმე და არა მოუნებელ, სხედლაბედლოდ ამოფრქვეულ განცდებთან: „თავად ინტონაციური წყობა სააზროვნოდ მომართული“ — წერს კრიტიკოსი თ. ვასაძე. (ფიქრა როგორც არსებითი განყოფილება ბ. ბარანაულის პოეზიისა ბნირად ეტება თავად ფიქრს, ფიქრის ბუნებას, ფიქრის პროცესს, ადვენს ფიქრის ფიქროლოგიას: ფიქრა ფიქრზე).

დიდი ემოციურ-აზრობრივი დატვირთვა აქვს ლექსის უბილავ კომპონენტს — ტონალობას, რომელიც უშუალო განცდის საგანი და ნიადაგ, უსხლტება ლოგიკურ ანალიზს, იგი ლექსის უთქმელ, გამოუთქმელ საოქმელთან ერთად ქმნის ლექსის უბილავ სულეარ ველს, რომელიც, ნათქვამთან შერწყმული, განსაზღვრავს ლექსის პოეტურ გრძობად აზრობრივ მოცულობას, სიყრცეს.

ბ. ბარანაულის პოეზია მიჰყვება თავის წინააღმდეგე ხამართლეს და სრულად ბუნებრივად მიდის ლექსთან „კარტოფილის ამოღება“.

პოეზიის საგნის პრობლემასთან დაკავშირებით, გაიზნებებში ერთ ცნობილ ფაქტს: როგორც ვიცით, ბოდღერის „პორტების ყვააღებმა“ წარმოდგენილი რისხვა გამოიწვია, ფლობერის მსგავსად, სისამართლოზე წარმდგარი პოეტისთვის გამოტანილი განაჩენი იფრეებოდა: „წინ უნდა აღვუდგეთ ამ ზნაჩად ტენდენციას, ამ არა-ქანსად მიდრეკილებას — აისახოს ყველაფერი, აღწერონ ყველაფერი, მოგვითხრონ ყველაფერზე“. ფლობერსაც და ბოდღერსაც ზრალი ეღებოდათ „უბეზ რეალიზმი“, ბოდღერის კრებულთან ყველაზე მეტი აღფრთხილება გამოიწვია ლექსმა „ღეში“, სადაც, როგორც ცნობილია, საოცარი ექსპრესიითაა ახსული ზუცილგაფრთხილი, განაჩენილი, მატლენდასეული პირუტყვი მწვანე მინდორზე, ზული და ოზნეარო რომ ახდის შის მოკლეარე სხავეების ჩქერში, საზოგადოებამ ლექსი საგანგებო გამოწვევად, პოეზიის ზედლადად, ხელის გაწვანდ მიჩნეა (დაიწერა პაროდებმა: „მწვდარი ძაღლი“ და სხვ.). და აღმათ ეს ლექსი თავისთავად, მართლაც იყო ხელის გაწვანა ჩაფინირებული პოეზიის ეთიტიზმზე აღზრდილი მკითხველისათვის, მხოლოდ სიღამაზე რამ ეტება რამ მხოლოდ ღამაზე სავნებში. მაგრამ ბოდღერის მზანი საზოგადოების შოკირება არა უყოფილა, არამედ გამოთქმა იმ მიმე, ზეზნარავი ხამართლისა, რაც დაუყოვნად შეიჭრა და დაგუნდა პოეტის არსებობა

(„ნუთუ უნდა გიხსრათ, რომ ამ ხასტაჲ წინაშე მე ჩავაქსოვე მთელი ჩემი გული, მთელი ჩემი ნიანშე?..) რაჲს ლეგის ხანად ატივობდები ხარ ხაგანი იქცა, ამდენად ღამაჩაკობდნენ ზარწისა დ სიმანინის კუდტუტ, პოეტისი, შერ-ჩავსუფაზე და არა იმაზე, რომ ეს ლეგის მუ-ნეპრად აღმოცენდა ზოდღერის მსოფლგანც-დიდან და ზედვიდაჲ.

რომ ადვილი არ იყო ასენიარად გაშეშლე-ბული სიმართლის მიღება, ათვისება, დახატური მასტ, გაქრობებრება იმისა, რომ პოეტმა მან-ნა და მანართლებმა შეიკვალა და მისი ერთი ერთა ამებრად ელიტარული ინტინქტიო აღ-არ არჩებდა მხოლოდ ღამას საგნებსა და ღა-მას მოვლენებს, არამედ მკაცრად და ობიექტუ-რად შეედებებოდა აეთიკისა კონტრასტულ, მტრულ ძალთა ერთანობსა. აი რას ამბობს რა-დამ ლეგის დაწერიდან დაახლოებით წახევა-რი საუყურის შემდეგ: „წავსიობავს ზოდღერის დაუწერებელი ლეგის „ღღვი“? ჭკნო პირველ-ად მხოლოდ ახლა ჩავწყდა მას... პოეტი მართალია. რა უნდა ექნა, თუკა იმ ლეგს გადაეუარა?“. რა, გორც ეს ნაოქვამი ვაიმედებებს, პოეტს დიდ-ხანს უწყვლია ზოდღერის ლეგის გაგებაზე, ვი-დრე ნაღვალ თანამობას განუცხადებდა და მასა დიდ აზრს ამოიკითხავდა. „რა უნდა ექნა, თუკა იმ ლეგს გადაეუარა? — სწორედ ეს ზებდა მთავარი რიტებს პოეტისათვის, რომელმაც, არ გადაუვარებებთ, თუ ვატყვიო, რომ შერცე საუყურის უმთავრესი ენთეტაქურა ძვრები მო-იყუა და გაითავისწინა, „რა უნდა ექნა, თუკა იმ ლეგს გადაეუარა? — რიტებს აზრით, ზოდ-ღერის არა თუ შერცელ, უფლებსა არ მჭირდა არ ზერცობიერებისა, არ ჩამკვირვებოდა იმას, რაც განგებამ გზაზე დაახედრა, რაც ცხოვრებამ გა-უმზადა, რაც დანახს, სწორედ ზოდღერის ლე-გის აღუმალი აზრი ზებდა რიტებს. პოეტისი ხსოფი, ღირსიკა ობიექტურად უნდა ამახოს მთელი უფორერება, მისი უმცირესი გამოვლენი-დან — მანინის, საშინელის, უსიამოვნოს წათ-ვლით, ამოიკითხოს უოველივეს ფარული აზრი და ასე გაიკვლიოს გზა მაღალი მატერიებისაკენ. ვინც ერთხელ მაინც უცაოვლებს საგანს, თავი-სა ცხოვრების საგანს, მძიმესა თუ უსიამოვნოს, რაზედაც თვითონ უნდა გაეცა პასუხი, რისი მწი- შეწელობაც უნდა ამოეკითხა, „სამუდამოდ გა-ნადებრება პოეტის ნათლიდან“.

უპირველესა მოთხოვნა, რასაც რიტე უყენ-ებს თანაგრძობე პოეტს, — არის მკვიშიაღური შინაგანი სიმართლე. პოეტმა უნდა წეროს ცხო-ვრების ყველა მხარეზე, ყველაფერზე. რასაც ხედავს, მავრამ მხოლოდ იმაზე, რაც ნამდვილად იცის, ზოლო იცის არა ის, რაც წაუკობავს და გაუფიქრა, არამედ, რითაც იცხობისა რაც წაჭრძ-ღვთავ ელემენტობა სიხლწო, გულწო, რაც ზედ-ნელა გროვდებოდა და იქცა პოეტის ნამდვილ შინაგან შედეგანელობად, ზუღაერ ნეთიერებად. მხოლოდ ასეთი ხანგრძლივა პარტების შემდეგ

პოეტის უძირო შინაგანი წიადიდან შეიძლება წამოიშაროს „თიოღე კარგი ზტარეობისა“ ლეგ, რომელიც დიდხანს უაქორდებდა მკვირ-ხატის მანერას და სურდა მისი შეოქმედებო-ად ათვისება, ინტენებს ერთ ასეც ეპოვოდ ლე-ვრში სენანის ნაშუშეგართა გაორცენაზე: ერთ მხატვარ ქალს, ღრმა და ნათიფი ხელის პატრ-ონს, თითო უნიშნებია ვაშლის რადაც შევი წერტილი სენანის ერთ დაუშთავრებელ ტილოზე და უთქვამს: „აი, აჲ... აი ეს მან იყოდა და ეს შეუძლია გვითხრას. ჯვერდით ცო უარდელი ედ-ვილია, რადგანაც ის ქარ არ იყოდა. სენანი მხოლოდ იმას აკეთებდა რაც იყოდა. სხვას არ-აფერს“. „რა სუფთა სინდისი უნდა მქონოდა!“ — უთქვამს რიტებს.

ბ. ხარანაულის ლეგებუნი სისტემატორად მან-სენებერ რიტებს ამ ხატებებსა და მთელ მის მოსაზრებებს ხელგანის „სუფთა სინდისის შე-სახებზე“. არა მხოლოდ იმ აზრით, რომ პოეტი იმ-ას წერს, რასაც მართლა ფიქრობს, არამედ იმ აზრითაც, რომ წერს იმაზე, რაც მართლა იცის; ამ ღირსიკა მხოლოდ იმაზე ღამაჩაკა, რაც საყურთარია, გულით არის ნატარება, ფიქრობ უც-რცეს ზვეულებში გამოვლილი, გაქვრებული და დაწმენდილი. რიტე წაწარმოებებს ვარჯისიანო-ბის ერთადერთ საწოშად აცხადებს „შინაგან აუცილებლობას“: „ზელოგების წაწარმოება კარ-გია, თუ ის შინაგანი აუცილებლობიდან არის აღმოცენებული“. სხვა ყველაფერი მტორცხარის-ზოვანია, წინაპირობა, ცხადია, არის ტალანტი.

ზოლო სინამდვილე, ცხოვრება, ადამიანთა ურთიერობისა მხოლოდ დარბის ზედვითვისაა დარბის და უმნიშვნელო, ნამდვილი ხელგანთ ყველგან და ყველაფერში აღმოჩენს პარსდე-მას, აზრს, ფარულ კანონს.

აქ მხოლოდ ერთია საკითხავი მართალია თუ არა პოეტი საგნის არჩევანსა და შებღლო თუ ვერა ყოფილი სინამდვილე ექცია პოეტური ღი-რებულების ქმნილებად, ვითარა თუ არა მან ეს ზეწყვის მიდი, რადგან რაც უფრო უხარლო და ნაცნობია საგანი, მით უფრო ძნელია მისი მხა-ტერული ათვისება.

ახლა ვნახოთ, ამერხებს თუ ვერა ბევრ ხარანაული გადაკვივის კონკრეტული, უფარე-სად უოფიოი რეალობა მხატვრულ ქმნილებად. ამოიკითხოს ცხოვრების უხარლო მოკლენაში რადაც უფრო ღრმა აზრი, დღვარული სინამ-დვილე. „კარტოფილის აზრლება“ ბ. ხარანაულის ერთ-ერთი ყველაზე მართალი, ფიქრანია და ღრმა დარღის ამშედეგი ლეგისა, რაზედაც პარ-ველ რიგში, როგორც უმთო აღწინწეწ, მიგვა-ნიშნებს მისი აქტონაცია, მარამ, როგორც უც-ვე ვიქო, ინტონაცია — ყველაზე არამატრიო-ღური ნაწილი ლეგისია, ზედიდან უხლტება ანალიზს (მას ან გრძნობს ან ვერ გრძნობს მკო-თხველი), და ლოგაქურა არგუმენტაციის დროს დასაუკრენად წაყლებად გამოგვადება, ამიტომ

შევეხები ლექსის აზრობრივ-ფორმალურ სტრუქტურას.

როგორც ერთგვარად აღინიშნა, ლექსის მთელი აზრობრივი ხიზაფი მოქცეულია სტრუქტურებში:

ვერ კიდევ ჰკიდია უნწეს ფოთლო,
მაგრამ ქარი უკვე გზაში...

რა მდგომარეობაა ეს: უნწეს ოდნავდა დაკიდული ფოთლის ფარფალი, რომელსაც ქარი უახლოვდება? კრებულის პირველსავე ლექსში (სიბრწყინის შეშლენ) ვკითხვართ: ანალოგიურ სტრუქტურებს: „ვაშლი რომ უნწეს მოშორდება, რას გაფიქრებს?“. ვფიქრობ, ეს მთელი კრებულის აზრობრივი ხაზია: გაგრენულად ძალზე უბრალოდია მინიმალური რადაც შეზახნერელი წამი, დახასრულის, ვარდნის წინა მომენტი, შეიძლება მთელი ცხოვრების მანძილზე გახანგრძლივებული მდგომარეობა. ეს არის წამი, როდესაც საბოლოოდ უნდა გაწყდეს კავშირი ნაყოფსა და ტოტს, ფოთოლსა და ზეს და რა თქმა უნდა, ადამიანსა და მის საურდენ-საძირკველს, მის შრომალურ წიაღს შორის: „ქარი უკვე გზაში“.

ამ გზის ხანგრძლივობაზე, სადაც უნწეს ოდნავდა მოფრიაღე ფოთლსაკენ მოძრაობს, ახწარაფის ქარი, მიგვანიშნებს ლექსში ნახსენები დროის აღწინაშენელი ხაზი ტენია: „დიდი ხნის წინათ“, „სიბრწყინ“, „ახლა“. ქარის გზა დროა, პოეტის მთელი ცხოვრება — მისი ზაფხობილია ამ ასაკამდე, როცა დედა უკვე მოხუცია („ახლა“). ამასთან, დროის ამ ხაზი მონაკვეთით ლექსის მთელი დროითი სივრცეა წარმოდგენილი, ისე რომ „ახლა“ ანუ ლექსის ფაქტურის აწმყო, ლექსის წერის დრო, „დიდი ხნის წინათ“ წარსულსა და ახლო წარსულს („შარშან“) შუაა ჩართული, აწმყო მოღაანად წარსულითაა გარემოებული, ხოლო მომავალზე არაფერია ნათქვამი, მაგრამ იგი იგულისხმება: „ქარი უკვე გზაში“. ეს დროითი სტრუქტურა შეესაბამება ლექსის შინაარსს. ლექსი ვახსენება და მოგონებაა. რა იყო „დიდი ხნის წინათ“ და რატომ იხსენებს მას პოეტი „ახლა“?

ხვალე კარტოფილი უნდა ამოვიღოთ! —
მითხარი შენ

და საწოლისკენ სვამი მიიწიე,
რომელზეც შემდეგ,
მუქს რომ ჩააქრობდი
ტანსაცმელი უნდა დაგეწყო...

ბ. ხარანაულის პოეზიაში პოეტის შურის ობიექტით ხშირად უხსენდება ადამიანის გარემომცველ უბალოეს ნივთებზე, ადამიანის ელემენტარულ ვესტებზე, მოძრაობებზე და ფართო პლანიო, როგორც ერთნავე წარმოვიდგენს ამ ადამიანის მიკროსამყაროს დეტალებს. ეს ელემენტარული მომენტებია ადამიანის უყოფიერებისა, მაგრამ არა უმინიმალური. ამ სტრუქტურებში შრომად ერთი შეხედვით მოგვაწოდებს

წერილმანი ინფორმაცია, ხინამდელიღო მათ ფარულად უკვე გვიბრებს რადაც შეწყვეტულენი: მიგვანიშნებს ორი ადამიანის ურთიერთობის ცხოვრებაზე, ერთ თოხანში, ერთმანეთის გვერდით, ერთმანეთის პირისპირა გატარებულ ხანგრძლივ ვლენზე... ზეს, რომელიც პატარაობიდან შესცვლებს, მიჩერებია დედის, უმწერს ყოველ საღამო, უამრავი საღამო, დედის მოძრაობებს, შეუძენია მისი ჩვეულების წინასწარცოდნა: და წინასწარ წარმოვიდგენს მისი მოძრაობების თანამდევრობას. თუმცა აქ არ არის ნახსენები სხვადა მარტოობა, მაგრამ განა არ შემოიჭრნენ უკვე ისინი და არ გახატონდნენ ლექსის პირველივე სტრუქტურებიდან? მრავალრიცხოვანი ოქჯახის მრავალფეროვან ცხოვრებაში, სადაც ხავევის ყურადღება სხვადასხვა მოვლენებზე და ოქჯახის სხვა წევრთა არსებობაზეა განაწილებული, მისი ცნობიერება ასე დიდად, ასე ზუსტად ვერ ხაზვდება და დედის ყოველ ვესტს, როგორც ეს ხდება აქ, ამ ზუსტ, ძილისპირა თოხანში, რომელსაც ავხვებს ერთადერთი ხანახობა: დედის მოძრაობებს, მილოჩეგრ განმეორებული ძილისწინა რიტუალი. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ხე, ვის ცხოვრება დედის ყოფიერების წრეში მიედინება. მაგრამ, როგორც შეიძლება სტრუქტურები გვიმდგანებენ, მათი ერთადე ცხოვრება, მათი ერთობლივი მარტოობა თითოერთი მათგანის მარტოობებისაგან შედგება. ეს ორი დედა მარტოობა, როგორც გვიხვევებს ბ. ხარანაულის მთელი პოეზია, რომელსაც უწყვეტ ხაზად ვახდებს დედა-შვილის სიტყვიერი თუ უსიტყვი დიალოგი, — სამუდამოდ ამ მდგომარეობაში გაჩერდება: როგორც ერთ დედა წრეში მოქცეული ორი წრე; ერთ წრეში ერთმანეთთან შეერთებული, ისინი ვეღარც ერთმანეთში შეადრევენ და ვერც ერთმანეთს მოშორდებაან, გინდაც პოეტი დედის კალის არ მოსცილდეს და გინდაც შორიულ მხარეში გადახვეწოს. ახლა კი მათი გარდაუვალი გზის ვახაყარის დახაყისთან ვდგავართ, ამ ფარულ დაშორების გამომამედანველები „კარტოფილის ამოღება“ ხდება:

— ხვალე კარტოფილი უნდა ამოვიღოთ —
მითხარი შენ

მე კედლისკენ გადავბრუნდი
ამით ისიც გაგრძობინე,
რომ გვიფე შენი ნათქვამი
და ისიც ვითხარი, რომ ხვალინდელ დღეს
სულ სხვა რამეებს ვაპირებდი:
— მე თხუთმეტი წლისა ვიყავი,
ხვალე ვერა იყო
და მე შეწონდა ჩემი გეგმები...

კედლისკენ გადახრუნებით გამოიხატა თხუთმეტი წლის ზეის ზემი პროტესტი, რომლის ხაზუარო უკვე „ხუდ სხვა“ ზურვადებათ, განხატებისითა და გეგნებითაა ატორიაქებული.

„ხელ სხვა“ იგი ვიღაც დედისა, ასე მხოლოდ შეიძლება შეჩერებული დედა თავისი შეუწყდარა გუშინით არ შეიძლება არ გრძნობდეს ამ „ხელ სხვას“, ვერ შედეხოდეს, რომ ისინი უკვე მასულან გზის გასაუარათან: შეიძლება და შრობლის გარდაუვალ დაშორებასთან; როცა ერთ ღრის ხასიყობლო აუცილებლობა, სულსა და სხე. ულის ამდენად ახლოხედა, რომ ზნაჩად თათქმის შეუშინეველი ნაწილი, — დედა გადაიქცევა იმ ძალიად, რომელსაც უნდა გაუშინაძილდეს მონარდი, და მოსუცადებლობის მოპოვების და თვითღვევის მოსურსენ, და მათურის გზას, რომელიც შრობლის ეგრასთან იღებს სათავეს და უცნობ სივრცეში აკარგება, საკალფებო ხილ-ეკს, სადაც მარტომ უნდა იაროს. შრობლის მარადიული სხედა ამ გარდაუვალი დაშორების გამო აქ არ გამოითქმება, მაგრამ დაუკვირდო, დედის სიტყვებს, რა გადაპარბეულია მონდომებით არწმუნებს იგი შეიღს კარტოფი. ღის ამოღების აუცილებლობაში. იგი „სიტყვას აგრძელებს“.

სხვაე ათასი საქმეებია...
 ამინდებს უნდა დავეშუროთ
 წვიმები რომ დაიწყოს, მიწაში
 ჩავეკლპება...

ეს გაგრძელებული სიტყვა, რაც უჩვეულოა საერთოდ უოქმელი დედისათვის, რომელსაც არ ეხერხება ადვალად ლამარაე არაფერზე, მიგვანსნებს, რომ დედა, შეაძლება, შეიღის უბში პროტესტის მიუღ სიღრმეს გრძნობს და კარტოფილის ამოღებას თავისავე გაუცნობიერებლად პრაქტიკული მნიშვნელობის გარდა, რადაც სიღვიერ მნიშვნელობასაც ანიჭებს: ეს საერთო სიტყვა, რომლის წყალობითაც მას სურს შეიღის საბარკეულზე, ფუძეზე შეჩერება, შეკავება, ამ გარეწილი მანძილის ამოცხება, ერთადყოფნის განმტკიცება... მაგრამ ისინი ხომ „რუხად შეთანხმდნენ კვალაფერზე“: არ გამოამედანონ გრძნობები, ტყვიანობა, ამიტომ ძიღის წინ კონანსა და თავზე ხელის ვადანსას ისევე ერთი შეხედვით პრაქტიკული მნიშვნელობის ფრას ენაცვლება:

„ზამთარში ხომ კარგია ზოლზე ნაყარში
 გახუბული“

რომ არა პოეტის კომენტარი, ჩვენ ვერ მივხედებოდით, რომ ეს უკვე აღერისი და მოფერება; და რომ არა დედის ინტონაციის ცვლილება — დედის ხმა უფხად „მზადხალი“, მასხსა. დამე ინტაჟური გახდა — ვერც შეიღი მიხედებოდა, რომ მას ეფერებოან. სხვა კიდოთა წარმოქმეული ეს სიტყვები, შეიძლებადა ეოფილ-ეოუ ზრახის, ან საუვედურის ან შორალი პრაქტიკიზმის გამოზმბატელო. მხოლოდ ინტონაციამ მინიჭა მათ აღერისის ფუნქცია:

და ძიღის წინ კონცის მსგავსად
 და იმაზე ხელის ვადანსასივეთ
 ხმადალა მიობარ:
 — ზამთარში ხომ კარგია ზოლზე ნაყარში
 გახუბული!

ამ ლექსში ემოციის გამოზმბატეული თითქმის არცერთი სიტყვა არ ახარება, მისი სტილი შეესახაშება დედა-შეიღის ურთიერთობის სტილს; დაფარულ გრძნობებს, შეკავებულ აღერას, ჩაგუბებულ ტრაგიდებს. მით უფრო ღრმა და ლოდვიით მიიშეა ლექსის ემოციური კვებეპტკნათქვამის მოცულობა აქ „ხერხად“ ნაკლებია უოქმელის მოცულობაზე („შენ კიდევ ბერარამის თქმა გსურდა“). ის, რაზედაც არ ლამარაკობენ, რასაც არ ამეღადებენ, უნაღდროდ სგარბობს, აღმბატება და ფრავს იმას, რასაც ამზობენ. ამ უოქმელ ხიღრმეზე მიგვანსნებს დედის გულში ჩაბრუნებული სიტყვები, უოქმელი სიტყვები, რომლებიც ლექსის თავსა და ზოლო. შია ნახუნებო და მიუღ ნათქვამსა და აღწერაიღს, მიუღ ტექსტს უოქმელის ანუ კვებეპტკნის სივრცეში ათავებებს, კრავს.

შენ აღბოთ კიდევ ბერარის თქმა გსურდა
 შენ მოფერებაც ვინდოდა ჩემი,
 ასე კი არა,
 კედლისავე ვადაბრუნებულს
 პატარა ბავშვივით რომ გამებუმრე...
 მაგრამ ჩვენ ჩემად შეეთანხმით
 ვველაფერზე.

ეს ჰეპერი დედა-შეიღობა, ოთარაანთ კვრავისა და მისი შეიღის არ იუოს, მიუღლი სინაზე, ტრაგიული და თრთოღვა შეწიით რომ ჩაუბრუნებია და მიიმიღ დაუბეკდა. მაგრამ იგი გამოცონავს ხმაში, გამოხედვეებსა და მოძრაობებში... დილოცა შეწედა, შეიღოც კიღლისკენ ვადაბრუნდა, დედაც ერთიან ოთახის კედლის შეჩერება, მივარც, ერთმანეთისკენ ურარშეკეუფლნი, ვიღაც ძიღი წაიღებდეს თვითიუღ მოგვანს მართლა შორს, მართლა უერთმანეთოდ. კიღელი კი უკვე მით შორისაა აღმართული, იგი ნელ-ნელა გააზრდება შეიღის გარდასთან ერთად... რადგან თხუთმეტი წლის ბავის, თან პოეტად დახადებულის წინ აღმართული კედელი ხომ გერანავით „ხელ სხვა“ ღანდებით, ზნანებებით, ხიღვებითაა ავსებული... დედა ზურგს უკან დარჩა, წინ კი „ხელ სხვა“ გეგმები და ზანზრახებია...

ეს დიდი მანა წინანდელი ეპიზოდი, გაღმოსეშული უაღრესად ძუნწად და თავშეკავებულია, პოეტის ახუნდება „ახლა“, მრავალი წლის შემდგმ, როცა უკვე მას თვითონა ჰყავს თხუთმეტი წლის შეიღი... შესამე თათბა შემოიღის ლექსსა და ჩვენ კიდევ ერთხელ დავადგებო გზის გასაუარათან: იგივე ასაკი, იგივე „ხელ სხვა“... აქი ახლა თვითონ უნდა გამოადვიოს დიღის ძიღიდან ბივი, აღბოთ ამ სწქმის გამო.

რომლის მნიშვნელობაც უფრო მაშას აქვს გა-
ცნობიერებული ვიდრე შეიძლება... მაგრამ მანამ.
დე...

რამ გამოიწვია ბავშვობისდროინდელი ოთა-
ხის, ეპროფის, დედის სიტყვების გახსენება?
რა იყო ის გამოღიზიანებელი, რომელიმე მახსოვ-
რობის წიაღში მიმაღული ღანდები აფორია-
ქა, დღის სინათლეზე გამოიხმო?

ფსიქოლოგიური სიზუსტითაა ნაჩვენები, რომ
ზნორად უოვლად უმნიშვნელო საგანი ან ფესტი
ვაგახსენებს მთელ სიზმარს, ან წარსულის ჩაი...
მე ეპროფს, სადაც ასეთივე საგანი მონაწილეო-
ბდა... და იმ გახსენებულ ნივთს თან გამოჰყვე-
ბა, როგორც ამბობს რილდე „მოგონებათა მთელი
კორიანტელი, რომელიც მას ისევე დასტოვებს,
როგორც წყლის ხავსი ჩაძირულ საგანს...“ ამ-
გვარი „გამახსენებლები“ ამ შემთხვევაში პოე-
ტის შიერ საკუთარ ოთახში შუქის ჩაქრობაა,
საწოლი და კედლისაკენ გადაბრუნება, კედელი.

წამიწილი მოგონებებით სახილოდ ძილ-
ვატყობილი პოეტი წერს ლექსს. („ახლა“) წერს
კალმით, რომელიც თხუთმეტი წლის ბიჭმა აჩუ-
ქა, „არშემდგარ დაბედების დღეს“. შეიძებს ას-
აკიც, ნაწუქარი კალმის წყალობით გახსენებუ-
ლი, კიდევ ერთი მიზეზია გახსენებული ეპროფ-
დის დაზუსტებისა. ახლა უფრო დაწვრილებით,
თანმიმდევრულად გადაიზლება ზევის თვალწინ
ღვანის ნამდვილი თემა, პარაბლები, გა-
წიკეთება მისი აზრობრივ-ემოციური კვა-
კუთხედზე: „დედა-შვილი — მიწა. მათი
ბედ-იღბალი, მათი მდგომარეობა ლექსის დასაწ-
ყობის მხოლოდ შეკრმული სახით მოგვეჩუ-
და... გადმოცემული ამბავი, წელითა მდინარეა
მხოლოდ დედა-შვილის ისტორია კი არ არის,
არამედ ისტორიაც მიწისა, ვაჟის ბეებისა და
ეროს ცხოვრებისა, რომელიც არცაღას მათი
პატრონების ცხოვრების წესს, ემორჩილება მას
— როგორც ბედისწერას. მიწა — ხეხილებისა
თუ ღობის-სიმინდის მაცოცხლებელი — ლექ-
სის მესამე პერსონაჟად და შიორე დედად ცო-
ცხდლება:

რომელიც ერთ დროს
მშობლებით თვემეწირვით,
უშურველად გვეკვებავდა.
და რომელმაც ახლა
მხოლოდ და მხოლოდ უნდა გავვართოს...

მიწა, რომელსაც დაეკარგა ფუნქცია, რომლის
ნამდვილი არსიც გაუქმდა, განა არ გვაგონებს ამ
მონუცებულ მშობელს, რომელსაც ჩვილას, შვი-
ლიშვილას თუ შვილთაშვილას გართობდა შეუ-
ძლია მხოლოდ, მაგრამ არა ბელში აყვანა, არა
გამოკვება, მოვლა... პოეტის შვილის ცნობიერ-
ებაში იგი უკვე აღარ აღიბეგებს: „დედად“,
„თავანწირულ მშობლად“ — იგი გამართობია
მხოლოდ აკარაკის მსუბუქ ცხოვრებაში. აწვია-
თად, რომ ასე მტკივნეულად და ძუნწად, გა-
ოცხლებულიყოს არსდაკარგული მიწის ტრაგე-

დია და ტყვილი იმ ადამიანისა, რომელიც უნე-
ბლიე დამნაშავეს სინანულით დგას მის პარს-
პირ, როგორც დაკარგული დედის... პარსიბირ,
ვისი დაბრუნებაც შეუძლებელია ცხოვრების იმ
დროს და ვარაუდვად კანონების გამო, სამი
ცოცხალი არსება — დედა, მიწა და შვილი —
რომ ემორჩილება.

მე ვფიქრობდი ჩვენი ეპოსის ბეებზე,
მათ წარსულზე,
მათ ცხოვრებაზე...

ჭერ კიდევ პეილია ყუნწს ფოთოლი,
მაგრამ ქარი უკვე გაშაშა
და მე ვფიქრობდი ქარზე,
რომელმაც მე ფოთოლიცე წამიღო...

მრავალწერტილი „გვერდების“ შემდეგ დიდ,
გრძელ გზაზე მივანიშნებს და ამავე დროს
გრძელ, შორ ფიქრებდაც, ის მივანიშნებს იმ
აზრობრივ თაღზე, რომლითაც გადახმულია ეს
სიტყვა: მომდევნო სტრიქონთან, ფიქრის ხანგრ-
ძლიე პარცესზე, რომელიც თავად არ წარმოჩენ-
დება, სტრაქონსა და სტრაქონს შუა ჩრება,
მაგრამ — გვეძლევა ამ ხანგრძლივად ნათქრა-
დის შედეგი, დასკვნა:

ჭერ კიდევ პეილია ყუნწს ფოთოლი...

ჩვენ რომ ბოლომდე გავიზაროთ მრავალწერ-
ტილითი შეერთებულ სტრიქონთა ლოკატორს
ერთიანობა, ეს გადასვლა, იკავებ ფიქრის გზა
უნდა გავწვლიოთ. რაც ვიპოვა პოეტმა, ეს კი
მთელი მისი ცხოვრების გზა:

ქარი, რომელმაც წაიღო კაცია, პატარა, მუდ-
რო, ხედიანი ეროკარიდან დიდა ქალაქის მშფო-
ფარეცე ყოფიერებაში ჩაიძრა, მხოლოდ დროისა
და ცხოვრების ქარი არ არის. არ არის მხოლოდ
ის გზა, წინ რომ ელოდება ყველა მოზარდს.
ყველა ახალგაზრდას უფროში სივრცეებისაკენ,
რცხი და ამბილდებელი ცხოვრებისაკენ, ეს
უფრო გარდაუვალი, უფრო მზრანებლური და
საბედისწერი ქარია — ეს პოეზია, რომელიც
თანდათან, რაც უფრო ნამდვილია, მათ უფრო
განუხრებლად და ჩუბტად ისაკუთრებს პოეტს,
მესაკუთრის უღმობელი ვინაირობით, რათა ის,
თავისი საკუთარსა, გამოკლიჯოს მშობელს, კერას,
მიწას, ახლობლებს, წარბოვას ყველადურს და ასე
სამუდამო ნაპარალი აცხოვროს ვაგლდეკლია პო-
ეზიასა და ასევე მომხიბვც, ასევე ერთპიროვ-
ნულ მზრანებლობის მსურველ ცხოვრებას
შორის.

დედის წერილები, ვაჟებულზე: „კარტიფი-
ლი უნდა დაეთესო“, შემოვდგომზე: „კარტი-
ფილი უნდა ამოვიღო“ — დედას კატეგორიუ-
ლი იმპერატივია, რომელიც აბრუნებს კერას მო-
წვეტილ შვილს ბუნების დინებასა და ფერის-
ცვალებაში, საკუთარი წარსულის წიაღში, ეს
წერილები კვლავ ახედვრებენ სხლდენს წა-
ხულს მიწისაღი, წელიწადში ორჯერ, ბუნების
გამოღვივებისა და მიძინების ეპის, მას, ვისაც
ვეღარ შეუხსნია ბუნების დარბაზები იქ, ქალა-

ქში, ნიდაგ ბუნების დაბრუნული კარის წინ დგას, გარეშე პარაფიტი ენწრება სხვათა ვაწაფ- ხულებს და როცა ისინი უკვე თვალს მიეფარებ- ბიან, მაწინდა აღმოხდება ხოლმე — „იყო ვა- წაფხული“

რადღა ახ უწნო, ფოთილს იდნავდა რომ ამ- აგრებს ტოტოე დედის ძახლი, რომელიც მო- უსმობს შვილს მშობლიური წილისაყენ. მაგ- რამ ისინი ხომ „რუმად შეთანხმდნენ უკვლავთ- რზე“; არ გაამდღავნონ მონატრება, მარტოობის სევდა და შიში... დედა ხომ შვილს ადრეც პრა- კტიკული შენარსის სიტყვებით მოეფერა („შამ- თარში ხომ კარგია ხოლმე ნაცარში გაწაფხული“) ამიტომ ახლაც, შვილის მიხმობის გასამართლებ- ლად იგი სხვა, უფრო დიდ ავტორიტეტს ეურ- დნობა — მიწას, ისევ პრაქტიკული ლოგიკის ძა- ლითა და უფლებით უბნობს შვილს: „კარტოფ- ლი უნდა ამოვიღოთ“.

„კარტოფლის ამოღება“ დედა-შვილის ერთ- ადუროფის სახაბია, რადგან სინამდვილეში „ხო- ლო წლები ისე ცოტა კარტოფალს თესენ, რომ დედა ერთ ზოლად არუად ვისაც უნდა იმას და- ახარებებს“, ან ამოაღებინებს „კარტოფლის ამ- იღება დედა-შვილის თხილი, მონატრებული სა- უბრების საშუალება და ამავე დროს საუბრის არსის სამშობლური გამოხატულებაა:

...რომ დაეტყუებთ ასე,
ვილიევიეთ მზეში, ჰაერში,
ამოეთხარეთ ჩვენი წარსული,
ამოეყარეთ ოქროები
პირი ვუჩინოთ
ოთხ-ბუთ საათს მოვიწყინოთ, გულ^{დავიტყუებთ}
და მერე ისევ გაისამდე მიწაში ჩაეფლათ...

უფრო ადრეც, მ. ხარანაულის პოეზიაში საუ- ბარო — გულანადების გამოთქმის პარკებს მიწას ბედლის გადაბრუნებასთან იყო შედარე- ბული.

გულანადები რომ ხართ ხოლმე,
არ დაგვიწყდეთ,
ერთ ნიჩაბს რომ ამოიღებთ და გულს
დაუჩენთ,
მეორეთი მსწრაფლ ამოავებთ.

მიწის ბედის ამოღის და იხვე იხვეა დამო- ლში: სრული აღსარება არ ზორციელებდა, რად- აყას ამდღაწებენ, გაწვდღაწებულთ რადიკალს ფარავენ. დედა-შვილის საუბარაც გულწრფე- ლია, „ტყბილია“, მაგრამ არა გულანადილი: აქ არ არის დაპარაკი სატყეარზე და სადარდებელზე, რასაც შეუძლია ჩაამწაროს მშობლიურ მიწაზე, მშობლიური მიწის ქვეშ მათი მარტოსული ერთ- ადუროფის კარგზე დაპარაკობენ, რათა ცხოვრე- ბის სიმძინვე არაფერია თქვან, მაგრამ ეს სიმძი- მე მოლიანად ქვეტექსტშია ჩატანილი, იგი იგრ- ძნობა, იგულანსხმება:

საჩოთიროს არაფერს ვიტყვი
რომ გუნება არ გავიფუტოთ;
რომ დაეტყუებთ ასე...

გასხენებულ საერთო წარსულს, წარსულს „ოქროებს“ შედგენ ისინი უკანვე ჩახარუნებენ გულს ხელჩემში, მთელი წლით, და ცუშილია მძიმე ბედით დაბეჭდავენ, ვადრე გაისიყ კლავა შეტვდებოდნენ ერთმანეთს მზის ქვეშ, ისე და- დახსნიდნენ პარაფერულ მიწას, კიდევ ვაგებენ ზოდენ ერთმანეთს:

რომ დაეტყუებთ ასე...
ამოეთხარეთ ჩვენი წარსული,
ამოეყარეთ ოქროები,
პირი ვუჩინოთ

და მერე ისევ გაისამდე მიწაში ჩაეფლათ...

ამავე დროს: გარდა იმისა, რომ კარტოფლის ამოღება დედა-შვილის ერთადუროფის სახაბია, დედის მხარე მისი როგორც რიტუალის შენარ- ჩუნების დაყენებული სურვალის გაწვდღაწებს ხანშეშესული ადამიანის ამ გასაგებ და მტკიე- ნეულ სიჭიქტს, რითაც ის ცდილობს თავისი ცხოვრების სახის შენარჩუნებას ახალი ცხოვ- რების წინაშე, ახალი ქართს წინაშე; მისი ცხოვ- რების წესებსა და ღირებულებებს წაშლია რომ ემუქრება. ისევე როგორც ყარაიიანობა, ხან- დაწმულნი რომ მკაცრად ითხოვენ ხოლმე ახა- ლგარდებისაყენ, მათ სიძუნწეზე კი არ ბედუ- ველებს, არამედ სურვალზე: შენარჩუნის პა- ტივისცემა საყუთარა ვანვლილი ცხოვრების წე- სებასა და ღირებულებების წინაშე, ამ მძინე- წლების, იმ გაქიჩვებისა და შინაშეის მძინე- როდესაც პურა თუ შაქარი ოქროდ ფარობს და სწორედ ეს განსაზღვრავდა მათი ცხოვრების სახეს; დედის ცხოვრება ხომ ასე გავადა: არ- ხობის პურის ყოველდღიურ მოპრეტებაში მიწის წიადიდან.

ამავე დროს: კარტოფლის ამოღება უკანსე- ნელი რიტუალა, რომლის წყალობიყაც პირეც მიწას უკავშირდება, ეს მოხვედებით, უქტოუ- რი საქება. რაც პირვლიად, პრაქტიკული შე- შენვლიობა დაუკარგავს და მხოლოდ სულიერი ფუნქცია შეუძენია: დედის ის შვილის მიხმო- ბის უფლებას აძლევს, აძლევს საშუალებას არ გაამდღავნოს ძახლის სულიერი მძინე.

ხოლო ყველაზე ახალგარდა პერსონაჟი ამ ლექსისა, პოეტის იხუთმეტე წლის ცოცე უფლ- ზე ნაქლებად, თითქმის სულ აღარ არის მარტო- ლი სამის დრამაში... ისევე როგორც მამა, რომ- ელიც ფაქტიურად დედის ხაითთთა აქ ხაბული და არა შენაგანს მოთხოვნილებით, ახვე შეა- ლი (მეხანე თაობა) მხოლოდ მახის საჩარო ეწ- ვება მამისეულ ფუტებს და არა მიწის ძახლის ვაიო. მაგრამ თუ მამა ლექსში ახსნული მთელი

ცხოვრების, ანუ ცხოვრების სიმშვიდის წარ-
 კლებადი, შედეგი ამ ტკივილის მოხაზვლად აღ-
 არ გველანება, მან „სულ სხვა“ ტკივილები
 უნდა ატაროს თავისი ხეკუთარი, ანად, სათა-
 ვნიც წიყვანს თავისი ეს. „სულ სხვა“ ეს
 წა და მისი აღქმანი, ესე რეგორც „სულ
 სხვა“ ავრ მშენი მის ახაკმა. წარსულის ღანდუ-
 რადი და მოკონებებით ახსნულ მათხელუ სა-
 ვარსი შედეგი არ ეხმინება, მას ჭრჭერობით
 მხოლოდ შეუძლია დაფრანხის ეს ღანდები თა-
 ვისი მხნე დადი, ხვეწურა შეძახილით. ჭერ
 დიდი ღრო უნდა გაიფიქრ, ეიღერ მათი ხანე
 მას სულში დამამდებმა, ისევე რეგორც დედის
 მასე გამოკერდა და ტკივილით დამამდა პოე-
 ტის შექმნილებანი:

და მე კვიტობდი ჭარბ,
 რომელიც ფოთალივით წვილილ...
 ეიღერ უაშვრის იქიდან
 ჩემი ბივის მხნე და მზიარული
 ძალი არ გაისმა.
 ღანდები დაფრანხენ.

კრძალვად შემოქმედის გაჩედა, კარტოფი-
 ლის ამოდება, რეგორც შენიშნავს თ. ვახაძე,
 ნატრიად შემოქმედებითი ძიების სიმშვილად
 ეცხვად ანუ ახვად ლექსი სიყვანიწებებს, ხადე
 კარტოფლის ამოდებაზე ნათქვამია: „ძიება, შე-
 დგენა, სიხარული“. ეგრძოდ, ან სიმშვილრა გა-
 მოხადულდება ს. ხარანაულის და მხვავს პოეზი-
 ათი ამისა, მიწიერა ცხოვრების მძიმე, პარვე-
 ლადი ნატრიად წიყვნი რომ ეძებს იმ მსახლას,
 ნიჭიერ, მას, რომელიც პოეტის სულში გატა-
 რიყოფს დედოქმედ პოეტის ჭარბის დღედა-
 ნად ეს არის განუწყვადებელი, ევგენიწიწიერა
 შინაგარე მუშაობა, ხეკუთარი წარსულის, ცნო-
 ბიერების, გრემოქმედით ცხოვრების ბნელი
 ხელმძიდა მზის ანოტა, მუშაობა ახეთივე
 მათე და მართალი, რეგორც შრომა მიწის მუ-
 წყასა

მსახადამდე ლექსის სათარის მნიშვნელობანი
 განიკვეთა რამდენაზე აზრობრივ-ფუნქციური
 შრე: კარტოფილის ამოდება, ამის კონკრეტუ-
 ლი საქმე, რამდენად თავისი ნამდვილი აზრი
 მქონდა წარსულში; დედა-შვილის შორის განქ-
 ნილი სიშორის გამოჩამდგენებუდა; მათი გრ-
 თად ურყნის სახაბი და ხაშუალება; უყნაქნე-
 ლი რიტუალი, რომელიც სახეს უნარჩუნებს
 დედის ცხოვრებას; რიტუალი, რომელიც ავა-
 შორებს პოეტს მყნათან; გამოჩამდგენებელი
 მესამე თაობის კიდვე ფერო დიდა გრუბოვიზი-
 ა მიწისაგან; ხატობის სიმშვილი; სიმშვილი
 შეპოქმედებითი ძიების და მოპოებისა. წარ-
 მოუდგენილია, რომ „ბუნების მცირე და უბრა-
 ლი ხაგამა“, ამაზე დიდი აზრობრივ-სიმშვილ-
 ური დატვირთვა შეიძინოს, კცმა თავისი ცხოვ-
 რების რეალურ, ურყთა მოკლებანი ანაზე ღრმა
 მნიშვნელობა აღმოაჩინოს.

„განუკვეთავს ამოდება“ და „წიყვნი მიწიერა“

ბ. ხარანაულის პოეზიას მთელი აზრობრივ-ფუნ-
 კციური და ხეალური სისტემის მქონე ბოლო
 კრებულის ბუნებრივი და ორგანიზული უკრძლავ
 მნიშვნელობანი ფორცულია პოეტის ხოგრაფი-
 ათა, ან ბოლოს გამოქმენებელი ლექსის (სი-
 ტუების უქონლობის გამო) ერთგვარ შესა-
 ვლად, თუ შეიძლება ასე ითქვას: წინა ისტორი-
 ად, პირველ ნაწილად, გვეფიქრება, რადგან ამ
 ლექსში ისევ დედაა უოქმელი დედალოვის მონა-
 წილე. ისევ დედაა ორიენტირი: ლექსი წარმოა-
 დგენს პასუხს დედის მიმზომულ ძახილზე, სახ-
 ლადან წასულ „დაჯარულ“ შვილს რომ ეძებს
 და კიბულობას. მაგრამ თუ პოეტის ხატობა
 დედისთან, დედოქმედული „კარტოფილის ამო-
 დების“ ფინალში არკვლახბილია: შვილი უმ-
 ტიციებს დედის, რომ კარგად არის და ყველა-
 ფერა კარგად მისდის (ეს მათი ურთიერთობის
 ხეალთა: არ აღაპარაკონ ტკივილებზე და ხა-
 ვანსული მტკიცება კარგად ურყნისა სიმშვილ-
 დეში ცრუად ურყნაზე სიყვანიწებებს, რასაც გუ-
 მინით ისედაც უნდა ხვედბოდის დედა, რომე-
 ლიც არაფერს პასუხის შვილს, რადგან
 იცის, რომ „ყველაფერი ძალზე ძველია,
 ძალზე ძნელია და ძალზე რთული“ და უე-
 ლში მოხერხედ საოქმედს გულშივე ამ-
 რუნებს) ხვედბოდ ბოლო ლექსში, რომელიც
 პოეტის სულიერი მდგომარეობის მტკივნეულ
 ექიტებებისა წარმოადგენს, უყვე აშკარა აღ-
 ხარებაა დედის წინაშე. ეს არის სხობლო პასუ-
 ხი დედის ხანგრძლივ ძახილზე, ხან წერალების,
 ხან ტელეფონის ზარით რომ აღწევს ჭალაქა-
 დე: პასუხს უყვე აშკარა და ამედნად მინი, და-
 უზოგავ:

ნუ დამირკავ დედი,
 დედი, ნუ დამირკავ...
 ჩემთვის ისე ძნელი არის თავის აწევა,
 ტელეფონთან მისვლა,
 შენი ხმის გაგონება...
 ნუ დამირკავ, დედი.
 დედი, ნუ დამირკავ...

რის გეშეღის ჩვენ ეს საუბრები
 ძვილი ფურცლები..

ეს გახლავთ აღიარება იმ სიშორის გარდაუ-
 ვადლობა, რომელიც არსებობს პოეტა და
 მთელ ცხოვრებას შორის. მაგრამ მანამდე გად-
 ახვედროს ბ. ხარანაულის პოეზიის „ძვილ ფურ-
 ცლები“, რათა დედა-შვილის სიშორე-სახაბლო-
 ვის ხაზი, ან პოეზიას ერთ-ერთი მაგისტრალუ-
 რი ხაზი გაითვალისხინოთ:

დედი, რა ამ ბოლო დროს
 სულ სახლაზე გხედავენ,
 ხეობიერო, პაპაჩემო
 შენს თავს შემომუდგვენ
 და თუ მართლა წაგიყვანეს,
 თუ გარეწრად გამჩენი,
 კიბეს ხომ მეც ამომაშენი,
 რადგან მეც ბუნებრივად,

ბოლოს გამოჩნდა „დაკარგული“ კაცის ნაშე-
ვლი დაშპატრონებული — პოეზია, რომელიც
აკარგაინებს მას უველაფერს, რათა თავიდან
აპოვნოს. მაგრამ, მხოლოდ თავის ხაუფლოში,
მხოლოდ თავის ენაზე, თავისი კანონებით
(„მწვანეზე არა თქვას „მწვანე“).

მაგრამ ახლა ვაყვებნეთ ბ. ხარანაულის ერ-
თი ადრინდელი ლექსი:

როგორც კი პოეზიას შეეცხები,
ყოველგვარი ჩრდილი მოშორდება,
ყოველგვარი ანაბეჭტი ცხოვრებისა...
და მე ვხედები ისე უსუსური
და ისე ძლიერი შირიული ფესვებით
და ვამბობ
მამინ რაღად გავერბივარ?

მასხადამე, პოეზია პოეტის ერთადერთი ხა-
ფლოა, ხადაც გადგებულია მისი ფესვები და ხა-
დაც ახ იმდენადაა ძლიერი, რამდენადაც გალ-
მობიერებულია საშუაოს მიმართ. მაგრამ ამა-
ნა დროს ლექსი აღმოგაჩენინებს კიდევ ერთ
ნაპრაღს ამერიად, თავად პოეზიასა და პოეტს
შორის, რადგან როგორც ვხედავთ, მისგან გაქ-
ცვის სურვილიც შეიპყრობს ბოლოზე პოეტს.
რა შეიძლება იყოს მიზეზი საკუთარი ბედისწე-
რისაგან გაქცვის ამ ინტინქტური სურვილისა?
ფსიქოლოგიურად ეს განცდა შეიძლება შევა-
დარიო ღებების ცნობად წამიერ, ინტინქტურ
სურვილს — გაქცენე შეილს როგორც მაქსიმა-
ლურად გამაფრებელი განცდისა და ტყვილის
გაუნელებელ, უსაშველო წყაროს, მათი ფსიქი-
ური დაძაბულობის მთავარ კერას, ცენტრს, წა-
მით მაინც ამოისუნთქონ, სურვილი, რომელიც
მამინე, შეილისგან მოშორებისთანავე, გადა-
იქცევა უკანდაბრუნების ასეთივე მძაფრ სურ-
ვილად.

მაგრამ, კიდევ სხვა მიზეზიც შეიძლება ვა-
გულისხმობო, როცა ასეთ სტრქიონებს ვაითხუ-
ლობთ:

განა იმითომ არ დაიწვეე ლექსების წერა
რომ ქვეყანა გადამერჩინა?
ახლა კი თვითონ ჩემი თავი გამჭირებია!"
(„რა წერია სუფთა ქალაღზე“)
მე ზომ ლექსი კი არ მინდოდა —
რამე ისეთი,
რომელიც უველის ნუგეშა და შევებს
მოპყვრიდა,

შერს იძიებდა რითაც კაცი ამ ცხოვრებაზე,
რითაც დაკარგულს შეივსებდა და ცრემლს
დაღრიდებდა

(„სიტყვების უქონლობის გამო“)

რა შეუძლიათ ლექსებს?
ახა ხანჭლებად ვინ ჩაბლუჯა ისინი ხელში
და ან ფარად ვინ მოიხმარა?

(„ლექსები“)

ეს გახლავთ დაუწყაოფილებლობა პოეზიის
ძალით, პოეზიის მიერ ხინამდვილის გარდაქმნის
შესაძლებლობით. პოეზიისაგან უფრო მეტს მო-
ელოდა პოეტა, ვიდრე ხინამდვილეს მიაღო.
ლექსებისაგან უფრო მეტს მოითხოვს პოეტს,
ვიდრე მათი, როგორც „მართით გულს ცეცხ-
ლის განელებსა“. განსხვავებით კლასიკური პო-
ეზიისაგან ბ. ხარანაულის ღარიაკაში აღარ შეი-
მობს პოეზიის ყოვლისშემძლეობის არწმუნა.
პოეზია ხებვე დასაცავია, როგორც დედამიწა
(„იდედამიწაც სწორედ ეგტა თავის დედას მო-
შორებულა“), რომლის ხელშეუხებელი მძლე-
თამძლეობისა და ამოუწურავი ნაყოფიერების
არწმუნას სხვაგვარად უნდა განემტაოცებინა გა-
რდასულ დროთა პოეტს.

ეს არის შტანქველი დაუწყაოფილებლობა მა-
ქსიმალისტა პაროვენიხა, რომელიც უველგან
(პოეზიას თუ ხიყვარულში) ითხოვს უველაფ-
ერს, ითხოვს მთელს და ეძლევა ნაწილი.
პოეზიისა თუ ხიყვარულისაგან („ვარ მიყვები
ვერც მას ბოლომდე“) გაქცვის ინტინქტური
სურვილი გამოსატულებსა ადამიანური უწყაო-
ფილებისა რეალობით, რომელიც არ იძლევა
იდეალური ერთადყოფნის, იდეალური კონ-
ტაქტისა და თვითგამოყდენის საშუალებას. ეს
ნახურვები იდეალური მოლიანობა, კონტაქტა
(დედამიწასთან თუ ღვთისმშობელთან) აღუსრუ-
ლებლობის ხაუფლოში რჩება, ეს კი მიწიერა
ცხოვრების ერთიანი ხაუფლოა:

ო „დედამიწე, შენ ხარ სურვილი,
რომელიც მე შესრულებით არ წამიბილწავს.

რაც უფრო შორდება ადამიანი მშობლიურ
წილს — დედამიწას, ზუნებას, საშუაოს —
მით უფრო მტკიანეულ მონატრებდა წარმოჩინ-
დება ის „მოშორებულა“. ეს კი ზოგადპოქა-
ღური ტყვილია, რომელსაც ბ. ხარანაული
ყოველთვის საკუთარ, ინტიმურ პრიზმაში გარ-
დატებს: არგებს „აქაურ სამოსს“.

ქართული გვირგვინის დიდი გვირგვინი

მე-20 საუკუნის ბელგიელ მწერლებს შორის ერთ-ერთი სპატიო ადგილი უჭირავს ქართული კულტურის დიდ მეგობარს, მწერალსა და საზოგადო მოღვაწეს ეორე ბუიონს, რომელმაც ნიჰიურად დაწერილი ლექსებით, მოთხრობებით, ნარკვევებით და პუბლიცისტური წერილებით მიიქცია მკითხველის ყურადღება.

ალსანინაჲია მწერლის „რჩეული ლექსები“, მოთხრობების ოთხი წიგნი საერთო სათაურით: „აღმართის მუხანაზი“, რომელმაც შევიდა: „ავტობიოგრაფია“, „სხვა პორტრეტები“, „პორტრეტები სარკეში“, „ესპანოლოგური პორტრეტები“, მოთხრობების ცალკე წიგნები: „ურწმუნოს სიტყვები“, „მოიგონე“, „კიდევ მოიგონე“, კრიტიკული ნარკვევები „საქართველო — ოქროს საწმისის ქვეყანა“ და სხვ.

ეორე ბუიონი დაიბადა 1915 წლის 25 ივნისს ქ. ანერში (ბელგია) მუწუნოშის ოჯახში. ბუიონმა 1937 წელს დაასრულა ლიევის უნივერსიტეტის ფილოსოფია-ლიტერატურის ფაკულტეტი, შემდეგ მსოფლიო ომის დროს მონაწილეობდა წინააღმდეგობის მოძრაობაში თავის მეგობარ მწერალ ანდრე გლიდიან ერთად, მასზე შენაერთმა მრავალი გერმანელი ოკუპანტი გაწყვიტა ბელგიის მიწაზე.

ეორე ბუიონი არის გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე, თურნად „ლა დრადის“ რედაქტორ-გამომცემელი, აქტიურად ამონაწრომლობს სსრ კავშირსა და ბელგიის აზიციაციის ბეჭდვითი ორგანოს „ბელგიკურსს ჰაგაჲის“ რედაქციაში, სისტემატურად აქვეყნებს სტატიებს, რეცეზიებს რუსი და ქართველი მწერლების შემოქმედებაზე.

ეორე ბუიონი ქართული კულტურით დაინტერესდა ზვენი საუკუნის 60-იან წლებში. მწერალმა კავშირი დაამყარა ბელგიის სულნიონ მომუშავე ქართველ გ. მახორაძესთან, შემდეგ

კი ქართველ მწერლებთან (გრაგოლ ახაშიძე, ნოდარ დუმბაძე, იოსებ ნონეშვილი, სერგე წულაძე, ვახტონ ზუაზიძე).

ეორე ბუიონი რამდენწერამ იყო საქართველოში. მას კონსულტაციას უწევდნენ გამოჩენილი ქართველი მწერლები და მწერლები, რამდენიმე წლის განმავლობაში შეაჯარა დიდი ძალი მასალა, დაამუშავა იგი და 1975 წელს ბელგიაში გამოცა წიგნი — „საქართველო — ოქროს საწმისის ქვეყანა“.

წიგნი ეძღვნება ქართული ლიტერატურის მნიშვნელოვან საკითხებს, ძველი დროიდან დღემდე. რეგორც წარმოშობა მანს, ავტორის დიდი ხნის განმავლობაში უმუშაოა მასალაზე, ისტატურად გამოყენებია ბ. გლდენტის, გ. მარგველაშვილის, გ. ასათიანის, ზ. ძიძგურის, ალ. ბარამიძის, გრ. ახაშიძის, დ. ფანტლიძის, გ. ზუაზიძის და ამ სტატიკონების ავტორის წარმოებნი.

წიგნს წამდვარებული აქვს დიდი რუსი პოეტის ვლ. მაიაკოვსკის სტატიკონები: „მსოფლიო უნდა იცნობდეს საქართველოს“.

ბელგიელ მწერალს წაუკითხავს „ვეფხისტყაოსნისა“ და ბარათაშვილის ლექსების სერგე წულაძისეული თარგმანები ფრანგულ ენაზე და მაღალ შეფასებას აძლევს მათ. „მე მასულდგმულებს, — წერს ბუიონი, — სერგის მიერ ფრანგულ ენაზე თარგმნილი „ვეფხისტყაოსნისა“, რომელიც პარიზში გამოცა ვალიმარმა, ბილო თილისში „ბელოვენსამ“. ასევე მაიცებს და მანუგეებს მის მიერ ნეკოლოზ ბარათაშვილის ლექსების ფრანგული თარგმანები, რომლებიც გამოცა „ფრანგ გამომცემელთა გაერთიანებამ“ — სათაურით „ბედი ქართლისა“. ეს თარგმანები საფრეველს მაძლევს შევყარო სერგე წულაძეს“.

წიგნის ერთ-ერთი დიდი თავი ეძღვნება ძვე-

ლი ქართული ლიტერატურის საკითხებს. ავტორი ვერდნობა პავლე ინგოროყვას შესავალ სიტყვას, რომელიც წამოღვარებული აქვს „ვეფხისტყაოსნის“ 1927 წლის გამოცემას. იგი აღნიშნავს, რომ საქართველო ძველი კულტურის ქვეყანაა, მისი ლიტერატურა სათავეს იდებს 4-5 საუკუნეებიდან: მსჯელობს „ვეფხისტყაოსანზე“, მისიწევს მას დიდ საერო ნაწარმოებად, რომელიც შექმნა გენიალურმა ქართველმა პოეტმა მე-12 საუკუნეში. ამასიათებს გამოარებს: თინათინს, ნესტანს, ფატმანს, ასმათს, ტარიელს, ავთანდილს, ფრიდონს, მისი აზრით, აღნიშნული გამოარები არიან კეთილშობილი, ცხრძვიან ზორობტებს, რომ გაიშარჯვოს კეთილმა. ტარიელმა, ავთანდილმა და ფრიდონმა მშად ნათიყვები არიან, ცხრძვიან ვერთანეთს ვასახარში, ისე როგორც ად. დოუშას შუშეტერებო. ავტორი გამოთქვამს აზრს, რომ „ბერძენებს აქვთ „ილიადა“, იტალიელებს „დედათებრივი კომედია“, ქართველებს „ვეფხისტყაოსანი“. ჰომეროსი, დანტე, რუსთაველი ზედნიერად მოკვდავები იყვენ, მათი ნაწარმოებები კი უკვდავია. ისინი იყვენ და არიან თავიანთი ხალხების სარკე, მითებისა და იდეების შემქმნელი, მათ ხომ გამოკვდებ ურიცხვი მემკვიდრები?.. დიდება იმ პოეტებს, რომლებმაც მსოფლიოს მიარვაღეს არა მარტო თავიანთი ხალხი, არამედ თავიანთი სამოხლობო, ამრიგად, შოთა რუსთაველი იყო და დღესაც არის მთელი საქართველოს განსახიერება“.

ვ. ბუიონი ამასიათებს ქართული ლიტერატურის ძეგლებს, ქართველ მოღვაწეებს, რომლებიც სხვადასხვა ეპოქაში ქმნიდნენ ქართული ლიტერატურის მნიშვნელოვან ნაწარმოებებს. წიგნში დამარკია მე-20 საუკუნის ქართულ მწერლობაზე, ქერ წარმოდგენილია პოეზია, შემდეგ — პროზა. ამ თავს ავტორი ასე ასთაურებს: „სუშინდელი და დღევანდელი საქართველო — პოეზიის ქვეყანა“. მას აშუენებს გაღვტონ ტახიძის სტრიაქონება: „საქართველოს პოეტებმა ჩვენ სიახლე მოგვტანეს“.

ავტორი მტე-წყალებად აანალიზებს გ. ტახიძის, ტ. ტახიძის, პ. იაშვილის, ი. გრიშაშვილის, გ. ტელიძის, ს. ჩიქოვანის, ად. შირცხუღვაძის, კ. კალაძის, ი. ახაშვილის, ვრ. ახაშვილის, ი. ნონეშვილის, მ. მკვაკარიანის, ან კალანდაძის, ი. კილაძის, ა. სულაკაურის, მ. ფოცხიშვილის, რ. შარგიანის, კ. ნადარეჟის, შ. ნიშნიანიძის, თ. კობახიძის, ჟ. ჩარკვიანის, ტ. კანტორიას, ლ. ხუტურაძის, მ. ქვლივიანის და სხვათა ლექსებს. უკვდავ ურკონება ჩერდება გ. ტახიძის შემოქმედებაზე, შოთიათებს, რომ იგი სასკოთა ეპოქაში გახდა დიდი ლირიკოსი პოეტი, გაღვტონი იყო უარტემად ერკვნილი პოეტი, მე-20 საუკუნის ქართული პოეზიის ფუძემდებელი.

ვ. ბუიონი ასევე მკითხველს მოუთხრობს იოსებ ნონეშვილის შემოქმედებაზე.

ხელციელი მწერალი თავად შარვალიქერ უკ-

ფილა იოსების ოქახში, მიუღია ქართული პერმარილი, წაუკითხავს ჩვენი სახელოლო პოეტის ლექსების ფრანგული თარგმანები და მოხიბლული დარჩენილა. ვ. ბუიონი წერს: „გადავფარ რა მე-12 და მე-19 საუკუნეებიდან მე-20 საუკუნეში, აი, დღეს საღამოს სტუმრად ვიმყოფები ი. ნონეშვილის ოქახში, იგი არის საქართველოს მწერალთა კავშირის მდივანი, საქართველოს უმაღლესი საბჭოს წევრი, შვედობის რესპუბლიკური კომიტეტის თავმჯდომარე და დღევანდელი საქართველოს უპოპულარესი პოეტი. იგი თავის ბრწყინვალე და ნაირღეროვან ლექსებში უმღერის თავისი ქვეყნის უკვდავ ახალგაზრდობას. პოეტი ვასკეტვის მომავლის დროის ფრიალს, შვედობისა და მეგობრობის გამარჯვებას დღემოწარე, საბჭოურ არსთავაწყოხილებას უფტო მტე გამოკვეთილ სახეს რომ აქლევს...“

ბოლოს ზეღციელი ავტორი დაასკვნის, რომ საბჭოთა პოეზია აღზავლობს გზაზეა, ამასთანვე გამოთქვამს სინანულს, რომ ვერ იცნობს ზევიან ქართველი საბჭოთა პოეტის შემოქმედებას, ზღლი არ აქვს სერჯო წულაძის მიერ თარგნელი მათი ლექსების წიგნი.

ავტორი განიხილავს ქართული პროზის განვითარებას გუბს და მითითებს, რომ ქართული საბჭოთა პროზის აღზავლობა დაიწყო მე-20 საუკუნის 20-იანი წლებიდან, მიმოიხილავს ნ. ლორთქიფანიძის, მ. ჯავახიშვილის, ლ. ქიქელიძის, კ. გამახურდიას, დ. შენგელიას, კ. ლორთქიფანიძის, რ. ჯაფარიძის, კ. ამირჯიანის, ნ. დუმბაძის, ლ. ვალოთის, ლ. ასათიანის, გ. შატერვაშვილის, ვრ. ჩიქოვანის, გ. ლღინიძის, ვრ. ახაშვილის, მ. ელიაშვილის, ა. სულაკაურის, თ. კილაძის, გ. გეგეშვიძისა და სხვათა ნაწარმოებებს.

ავტორი ძალიან დაინტერესებულია დიდი ქართველი მწერლის კონსტანტინე გამახურდიას შემოქმედებით, განსაკუთრებით გამოყოფს „ღიდობტაბის მარჯვენას“, რომელიც მრავალ უცხოურ ენაზე თარგმნა და აღიარება პოვა მთელ მსოფლიოში.

ერთ-ერთ თავში — „ქართული ლიტერატურა და რუსეთი“ ვ. ბუიონი აღნიშნავს, რომ ილია ქავტავაძემ, რომელიც იყო მე-19 საუკუნის ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი ზურჯი და, ამავე დროს, ერკვნილ-გამათავისუფლებელი ნიძიაობის დიდი ორგანიზატორი, იწინაწარმეტყველა, რომ სხვა ზალბთა ენებზე თარგმნილიყო ქართული ლიტერატურის ნიმუშები. საუკუნეების განმავლობაში არც ერთ უცხოელ მკითხველს არ შეეძლო ქართულ ენაზე დაწერილ თხზულებათა კითხვა. საბჭოთა პერიოდში მდგომარეობა საგრძობლად შეიცვალა, უკვე დიდი ხანია, რაც თბილისს, მოსკოვს, ლენინგრადის გამომცემლობებს თარგმნიან და აქვეყნებენ მოძვე ზალბების ლიტერატურას, ავტორს მოკვებს ზევიან საინტერესო მასალა იმაზე, თუ

რა დიდი წვლილი შეიტანეს რუსმა მწერლებმა ქართული ლიტერატურის რუსულ ენაზე თარგმნის საქმეში და ხასიათი იმისთვის უცხოურია კულტურის მოღვაწეებს ქართული ლიტერატურის შენარჩუნებისთვის. იგი მოიხსენიებს ნ. ტუზინოვს, ბ. პასტერნაკს, ნ. შაბლოკოვს, ალ. მერსროვს, მ. ლუკონინს, ვვ. ვერტუშენკოს, ელ. ნაიკლავსკაიას, ვ. სოკოლოვს, არ. სნეგოვას, ბ. ახმადუღინას, ა. ვოზნესენსკის, არ. მოციხის, ბ. ოუქაევის, ალ. ციხლევსკის და სხვებს.

ავტორი ეხება ქართული ეურნალებისა და გამოცემების რედაქციების მუშაობას, მაღალ შეფასებას აძლევს „მნათობს“, „ციხისარს“, „ლიტერატურაშია გრუზიას“, რომლებიც ხელს უწყობენ ქართული მწერლების პოპულარიზაციას მსოფლიო არენაზე.

ე. ბუიონი უერთადღებოდ არ ტოვებს არც ქართული ხელოვნების, საკითხებს, განიხილავს ქართული დრამატული ხელოვნების განვითარებას გუგის ძველი დროიდან, და მიუთითებს, რომ ქართული დრამატული ხელოვნება საქართველოში უბრალოდ არსობდა არსებობს; ბიზანტიელი ისტორიკოსის პრ. კენარიელის ცნობით, კოლინდაში უნახავთ ქართული თეატრის ნაშთები, რომელიც ძველ ხანას მიეკუთვნება.

წიგნში ვრცელადა წარმოდგინდა ქართული-ფრანგული ლიტერატურული ურთიერთობის მანუშენდოვანი საკითხები. ავტორი აღნიშნავს, რომ სახეობა ხელისუფლებას დაეყარება შემდეგ ფრანგული ლიტერატურის გავრცელებამ საქართველოში ფართო ხასიათი მიიღო. ავტორი, ამავე დროს, მჭიდროდ ფრანგული ლიტერატურის ქართულ თარგმანებზე, რომლებიც სხვადასხვა დროს შეასრულეს გამოჩენილმა ქართველმა მწერლებმა: ალ. კვაკვაძემ, დ. უიფიაშვილმა, ი. კვაკვაძემ, ა. შაბაძემ, აკაკი წერეთელმა, გ. ერასთავმა, ს. მესხმა, თედო სახოკიამ, არისტო კუმბაძემ, გერონტი კიქოძემ, ნუნუ ჯაფარიძემ, რუსულად დოდაშვილმა, გასტონ ბუაჩაძემ და სხვებმა. იქვე განხილული აქვს ქართული ლიტერატურის ფრანგული თარგმანები.

ერთგვ ბუიონის წიგნს სახელგანთავსებლად დავთავაზებდნენ, დაიწერა ცალკეული რეცენზიები, რომლებშიც მაღალ შეფასებას აძლევს. მაგალითად, ბელგიელი მწერალი და კრიტიკოსი ანდრე გლოვი წერს: „წიგნში — „საქართველო — ოქროს საწმინდის ქვეყანა“ ერთხელ კიდევ ნათლად ჩანს მწერლის დიდი ნიჭი და მდიდარი ერთგულება. ეს წიგნი გუნაკველია უვალუაბოვს, ენაზე ხერხ საქართველოს გაცნობა... ბუიონი დიდი ნიჭის პატრონია, მომარტყვებული აქვს ხასიათი კალამი და, ამავე დროს, არის სახელმწიფო პოეტიკი. მისი ეურნალი „და დროად“ დიდი მებრძოლი ბეჭდვითი ორგანოა, მომხიბვლელი და ხაინტყვური. მემი პირველი ოვერია სამხედრო სამხაზურში ე. ბუიონთან გა-

ვატარე, პარტიზანთა რაზმებში, ერთად ვახტორელი გერმანელი ნაცისტების წინააღმდეგ (1978 წ. 8 თებერვლის წერილი) და სხვა. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი უწესტოზა გაპარული, წიგნი უნახებებს დასახულ მისწავლას — უცხოელ მკითხველს აცნობს ქართულ კულტურას. იგი, უდავოა, ხელს შეუწყობს ლიტერატურული ურთიერთობის შემდგომ განვითარებას საქართველოსა და ფრანგულენოვან საყუარს შორის.

ერთგ ბუიონი ხელისუფლების მხარდებრად ათავებს რეცენზიებსა და ტატიებს რუსული და ქართული ლიტერატურის საკითხებზე.

ბელგიურ ეურნალში „ბელგიკურის მანაინ“ დაიბედა მისი რეცენზია „ქართული ენა, პროზა და პოეზია“, რომელშიც აღძრავს სევერული წერს ქართველი მკითხველებსა და მწერლებს წიგნებზე... რეცენზიას წინ უძღვის სიმონ ჩიკოვანის ლექსის „ტრაქტატი“:

ენა სთქვა, თითქო პატარა იყოს
მემი სამშობლო, დიდების ღირსი,
ქართლში ვინ პოვა პატარა ციხე,
ვინ მოიგონა სიმკრე მისი.

ე. ბუიონს წაუკითხავს აკად. შ. ძიძიგურის წიგნი „ქართული ენა“, რომელიც გამოვიდა ფრანგულ ენაზე და აღნიშნავს, რომ შ. ძიძიგურის წიგნი უნათლოდ აღძრავს მკითხველთა ინტერესს. „ქართული ენა, რომელსაც აქვს ორიგინალური და უნიკალური დაწესებულება, ეკუთვნის ქართველურ ენათა ჯგუფს, რომელიც ცნობილია, აგრეთვე, სამხრეთ კავკასიურ ენების სახელწოდებით. თავისი განვითარების თხრობება უკონოვანმა ისტორიამ ქართულ ენას დიდი დანაწესება და ძლიერება დაუწყებდა. ქართული ენა ცოცხლობს როგორც წარსულის, ასევე აწმურს ვეღა ცოცხალ ენათა შორის. ქართული ენა არის ერთგული წყობის ძირითადი სიმბოლო. ქართული ენა რჩება ერის განმანსხვავებელ ძირითად ნიშნად. ვინაიდან ენა არის ერის ცნების ძირითადი შემადგენელი ნაწილი. რა თქმა უნდა, ქართველი ხალხის განვითარებამ განაპირობა მისი ენისა და კულტურის სიმდიდრე“ წერს იგი.

„ქართული პოეზიის ანთოლოგია“ (შეადგინა და ფრანგულ ენაზე თარგმნა ტატიანა ავალიანმა) მიმოხილვისას ე. ბუიონი წერს: „ქართული პოეზიის ანთოლოგიაში“, რომელიც შეხანიშნავად უთარგმნია ქართველ პოეტსა და მთარგმნელ ტატიანა ავალიანს, შე კვლავ ვიპოვეთ თხილვის, მტკარის და მთაწმინდა... აქ წარმოდგენილი არის მარად უკვდავი პოეტები: ნ. ხა-

რათა შეიძლება, ან კვაკვაკად, აკ წერითულად, ვა-
ვა-ფუფუფად, ან კვაკვაკად, გ ტახტზე, მის პატ-
როტულად, რომანტიკულად და ზალბურ მოტავეს
ქველი ქარბთაგანთან კომუნისის დღევანდელ
გოკამდე მივუვარდეთ...“ ამ რჩეულ პოეტთა
რცელში ერთ-ერთი უველაზე სახელგანთქუ-
ლია შიის პოეტი — ვაია-ფუფუფად... რომლის
შესანიშნავი ლექსია „არწივა“ შეგიძლიათ წი-
კითხოთ: „არწივა ვნახე დეკრალი...“ ვაია-ფუ-
ფუფა თვითონ არის არწივა, რომლის სახელი
გადმოქვეყნებს უვაჯურანებს შორის, სინამდვილე-
ში ვაია თავს აფარებდა საუჯრულ შიხში მდე-
ბარ ფორს სოფელს, ამიტომაც პოეტს „შიის
არწივა“ უწოდებ. ჩვენ ზელო ვაკვებს შიის ცო-
ბილი მოთბობების წიგნი „ხუნების მკონება“,
რომელშიც შევიდა პოეტის მოთბობები: „ია“,
„ფეხები“, „შთან მალენი“, „მედი წიფე-
ლი“, „შლის ნურას ნაშობი“, „ხიხიათ ქა-
რწილი“, „ხუნების მკონება“, „შიის წყარო“,
„დაფრთხილი არწივა“ და სხვ. წიგნი გა-
მოსცა „განათლებამ“, რომელსაც თან ერთვას
შესანიშნავი ილუსტრაციები. ამ მოთბობებს
ორგვარი მიზანი აქვს. ერთი ის არის, რომ
ფრანგულენოვან სამყაროს გაყენოს ვაია-ფუ-
ფუფას პროსაული ნაწარმოებები, მეორე, რომ სა-
დაჯარად ქართულებს ქართულიდან ფრანგუ-
ლად თარგმნის ტექნიკა შესწავლოს. ამგვარად,
ჩვენ ზელო ვაკვებს ხალხების დაახლოების შესა-
ნიშნავი საშუალება. ეს არის ფრანგულ ენაზე
თარგმნილი ვაია-ფუფუფელის მოთბობები.

1978 წელს მწერალთა კავშირთან არსებულმა
მხატვრული თარგმანისა და ლიტერატურულ
ურთიერთობათა მთავარმა ხარედეკციო კოდეც-
იამ და გამოცემლობამ „განათლებამ“ ფრანგულ
ენაზე გამოსცეს სულბან-საბა ორბელიანის „სიბ-
რძენი სიკრისა“, თარგმანი და შესავალი სარკ-
ვანე ევთონის გასტონ ბუაჩიემ, ილუსტრაცი-
ები საბჭოთა კავშირის სახალხო მხატვარს ლა-
დო გუდიაშვილს. წიგნმა დადებითი გამოხმაურ-
ება პოვა ჩვენსა და საზღვარგარეთის პრესაში.
ზედგორმა ევროპაში „ბელეო-კრის მავანმა“
1979 წლის იანვარში ნომერში მოათავსა მთარგ-
მნილობა და მხატვრის ფოტოსურათი და მწერალ
ფორე ბუიონის წერილი: „საბა ორბელიანი“,
„სიბრძენი სიკრისა“. რომელსაც წამძღვარებულ-
ად აქვს ზელო-საბა ორბელიანის სტრაქონი-
ბი: „სიტყვა საქმიანი და საქმე სიტყვიანი“.

ფორე ბუიონის სპეციალური რეცენზია დაუწე-
რია კონსტანტინე ვამსახურდიას „დიდოსტატის
მარკენის“ ფრანგულ თარგმანზე. რეცენზიას
ეპიკურად წამძღვარებული აქვს ქართული მწე-
რლის სტრაქონები: „მოკლენათა ფოკუსი მო-
ცეულთა მკლავის წარკვლის ამხავი. ე. წ. გან-
წირული პედი დიდი ბელოვანის ტარნულ სა-
ხელმწიფოში“. ავტორი წერს: „ფოსტა ზოგჯერ
საოცარი დამთხვევების მატარებელია. ახლამან
ამის მოწმე თავად ვახედი, როცა ფოსტადონმა
ერთდროულად .ი. ვამსახურდიას „დიდოსტატის

მარკენა“ და კანადელი მწერალი ჯონის პოლინ
ფეისი რომანი „ნილოსი ქალბატონი“ გადმოც-
ეცა. ორივე რომანი მოვეთბობის ბურთონიძე-
რისა და დიდგვაროვანი კალწელის ტრაგიკულ სი-
ყვარულზე, რომელიც იშლება სახალისი კარის
ინტრიგების ფონზე. განა ტამარ დიორელ ხა-
მარის ამგებელი და სვეტიცხოვლის ბურთონიძე-
ვარის, ორივე უსამართლობის მსხვერპლი არ გა-
ხდა? უბედურება დაატუდათ თავს ვიარებს: პა-
ჩეკატუბა და სენ-მურტ, შორენასა და კონსტან-
ტინე არსაკიძეს (რომელიც ავტორის სახელს იტა-
რებს). მაგრამ აჩერად მოვეთბობება ნახტომის
გაქოვება ქველი წელთაღრიცხვის მე-18 საუკუნი-
დან ახ. წელთაღრიცხვის მე-10 საუკუნეში, ნი-
ლოსის ნახტომიდან მკვარის ნახტომზე გადანა-
ცვლება, ვინაიდან დღეს მიწა შეეცხო ქარ-
თული ლიტერატურის ერთ შედეგთაგანს... სვე-
ტიცხოველის ვერ კედელზე, ამშენებლას გამო-
სახლების ვერძლით, შეხედეთ მარკენას ზელოს
მტვანს, რომელსაც ვინო უსურია. ეს არის ზე-
ლი მიწა არსაკიძისა, დიდოსტატისა, კეშმარი-
ტად დიდოსტატისა. ჩამოეთ ზელოვნება თვით
სუადავება. კონსტანტინეს (აქ აჩერად ვეულის-
მისი თვით მწერალს) მოუბდა დიდი მუშაობა
მისათვის, რომ „ქვაში ნაქრული საიდუმლო
განცხადებინა სიტყვაში“. აგი მეორე დიდოს-
ტატია, რომელსაც საქართველოს ფრენა თაი-
ხი შედეგატი, როგორც ქვაბ, ახვეე სიტყვასაც მე-
ტა წონა აქვს და უფრო ძლიერია, ვიდრე ნების-
მიერი მახვილი“.

ფორე ბუიონი 1982 წლის 9 აგვისტოს, ზელ-
გიელ და ლუქემბურგულ მწერლებთან ერთად,
კვლავ ეწვია საქართველოს მწერალთა კავშირს.
ეგი მიიღო ღენწნუთი პრემიის ლაურეატმა,
მწერალთა კავშირის თავმჯდომარემ ნოდარ დუშ-
ნაძემ, რომელიც სტუმრებს ესაუბრა ქართული
მწერლობის განვითარების გზებზე. საუბარში
აღინიშნა, რომ ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს
მთარგმნელობით მოღვაწეობას სხვადასხვა ქვე-
უნის მწერალთა ურთიერთობისა და მშვიდობის
განმტკიცების საქმეში და რომ შედგომში დი-
დი ყურადღება უნდა მიექცეს თარგმანის საკითხს,
საფუძვლიანად აქნას განხილული და შერჩეული
სთარგმნი ნაწარმოებები.

ფორე ბუიონმა აღნიშნა — მოხარული ვარ
თქვენს ქვეყანაში რომ ჩამოველ და საშუალება
მიძლევა თქვენს მწერლობას უფრო გააცნო-
რო. — მი მისანი, — თქვა მან, — რომ სახლმა
ურთიერთდაახლოებისათვის უღადები მნიშვნე-
ლობა აქვს სწორედ ამგვარ შეხედვრებს, ურთი-
ერთგაცნობასა და საუბრებს. ხოლო დღეს უვე-
ლაზე ძვირფასი და საჭირო ზომი სახლმა შორის
მეგობრობა, სიყვარულია. ძლიერ მოხარული
ვარ რომ გავცანი ღენწნუთი პრემიის ლაურეა-
ტი, ბატონი ნოდარ დუშნაძე, რომლის ხოლო
რომანი — „მარადისობის კანონი“ პარიზში თა-
რგმნა და საშუალება მომცა წამეტოხა, რომანი
ცდენება თანამედროვეობის მნიშვნელოვან სა-

კობებს და ჩოდებსაც ბელგიაში დავბრუნდებო, უნათოდ დავწერ ტყვეობას..."

ერთ ბუიონმა შეასრულა თავისი დამატება. მან ბელგიური ტურნალის „ბელგიკურსს მაგაზინის“ № 1, 1980 წ. ფურცლებზე გამოქვეყნებ ტყვეობაში ნოდარ დუმბაძის „მარადისობის კანონი“ აქვე გამოქვეყნებულია ქართული მწერლის ფოტოსურათი. რეცენზენტი წერს: „ჩემს წიგნში — „საქართველო — ოკროს საწმისის ქვეყანა“ — ნოდარ დუმბაძე არ დამეწყევლია, ხედავს იგი ადვინაში მისი თანატოლისა ადამიანებისადმი, მისი რწმენა, რომ ცხოვრების მოთავერი არის საკეთილი.“

ნოდარ დუმბაძე დემოკრატია, ჭეშოქსს საქართველოს სსრ მწერალთა კავშირის თავმჯდომარედ, ამ მოვალეობას რომ ასრულებდა, მან თბილისში მიიღო შარხა, ბელგიელი და ლექსმწერად მწერლებთან ერთად, მიღებას ცხარად აღწერს ჩემი შეგობები — გასტონ ბუაიძე და სერჯო თურნავა. ამ მიღებაზე ნოდარ დუმბაძემ დაგვანახა თავისი კეთილშობილება და ოპტიმიზმი. სწორედ ასე წარმოსდგა ზეწის თვალწინ ლენინური პრემიის ღირსება ბატონი ნოდარ დუმბაძე.

ახლან დავამოთვრე მისი საკუთვლითად აღიარებული რომანის „მე, ბებია, ილიკო და ილიკონის“ კიბევა.

დიდი ინტერესით წავკითხე, აგრეთვე. მისი ბოლო რომანის „მარადისობის კანონის“ ფრანგული თარგმანი, რომელიც შეასრულა სვეტლანა დედოქტომა, გამოსცა იგი პარაზნი ტურნავაძის გამოქვეყნება „საქართველოში“. შეიძლება თავიდანვე თვალში მოხედება გარკვეულ სიმბოლური გაფორმება: წითლად შეფერილ დიდ გულში ჩახატულ სკამოვანზე სხედან მღვდელი და ინტელექტალი. მათ შორის უკან, ცუდ მხარეს, მოსახსნს გუმბათიანი ეკლესია, მეორე მხარეს — ნაშაფი და ური. როგორც რომანიდან ჩანს, ეს მოულოდნელი ამბავი თითქოს უპირისპირდება ხალხის ნაწარმოებში „ურსულ მირუნეში“ გამოქვეყნებულ მოსაზრებას: რომ „მორწმუნეები და ათეისტები არ სხვადასხვა ინაზე ღამაგაყვებიან და ერთმანეთისა არ ესმით, შეუძლებელია მათ ერთმანეთს გაუგონ“.

აღნიშნულის საპირისპიროდ საქმარისა დავახაზულეთ საავადმყოფოს ერთ ოთახში მყოფი. ეს ხომ კაცი, ანუ ხომ ინფარქტთან ავადმყოფი. ესენია: ათეისტი მწერალი, ქართული გარეთის მოთავარი რედაქტორი ბაიანა, სახულიერო პირი იორამი და მეტიკმე, ეს უკანასკნელი მარტელ ქაიხილის გზიერებს ემსახურება, დანარ. ჩენი ორი, თუ მათ მწიფეობის შევამოვრებთ, აღბერ კამოუსავენ იხილება. მოთავარი ორი ამ რომანისა მოკლედ შეიძლება ასე გამოვხატო:

აქ ერთმანეთს უპირისპირდება პატრონება და უსინდისობა. საბჭოთა საქართველოში, „სხე რეგორც უველა ქვეყანაში, აიანს ქანმარტული და დაავადებული ადამიანება, აგრეთვე, ექიმები და არაექიმები, რომლებიც განსხვავებული მეთოდებით იღწვიან ქანმარტულობის ადვინისათვის. თითოეული ავადმყოფი, თავის საწოდზე, ფიქრით უბრუნდება განვლილ ცხოვრებას, საუბრობს ხან სერიოზულად და ხანაც ზუმრობს. მეტიკმე გარდაიცვალა, მარტო დატოვა მორწმუნე და ურწმუნო. სამივე უსინდისობის მხებე-რალი გახდა, ინფარქტი დემარტოთ. ეს კი იმაზე მითითებებს, რომ ადამიანები კარგად უნდა გერკენენ არა მარტო საკუთარ საქმეებში, არამედ სხვის საქმეებშიც. გაიგონ ერთმანეთის ავ.კარგი და პატვისცემით მოეპურონ ერთმანეთის“.

შეიძლება თავის რომანის დედაპირი გახადები რომ იესო, ქართველი მწერლის რომანიდან ავტორის მოყვან ორი მწიფეობისა ნაწილობით და თავის დაქვანს აგებს ბაიანა ჩამიშვილის მხებეობაზე მარადისობის კანონის შესახებ.

ბელგიელი მწერალი ნოდარ დუმბაძის მიზნებს თანამედროვეობის დიდ ჭეშინისტად, რომელმაც თავის რომანში რეალისტურად ასახა ეპოქის საკვირვარო პრობლემები.

ე. ბუიონი უფურადღებოდ არ ტოვებს ირაკელი ამაშიძის პოეზიას. ვრცლად ჩერდება ქართველი პოეტის იმ დამსახურებაზე, რომელიც მას მიუძღვის ქართული საბჭოთა პოეზიის განვითარების საქმეში. ბელგიელი ავტორი აღნიშნავს, რომ ირაკელი ამაშიძე თავის ლექსებში უმღერის ქართველი ხალხის დიდებას. ხაილსტრაციოდ მოაქვს ქართველი პოეტის ლექსები: „ქართველი თოვლის სიმღერა“, „უვარდები ქალაქში“, „სხვებს შორის“, „კაბიტანი ბუხაძე“, „შაშლოვანი“, „რუსთაველის ნაკვალევზე“ და „მადესტინა, მადესტინა“. მისი პირი, აღნიშნული ლექსები შედევრება, მთელ საქართველოში პოპულარული გახდა და ხალხის სიყვარული დამსახურაო.

სადეე ბატია მიუძღვის ბელგიელმა მწერალმა გრ. ამაშიძის შემოქმედებას. მოაქვს რა ქართველი პოეტის მრავალი ლექსი, აღნიშნავს, რომ გრ. ამაშიძე აგრძელებს ქართული ლიტერატურის მრავალსაუკუნოვან ტრადიციებს.

კიდევ შეიძლება ბევრი საინტერესო მხარის მოტანა იმის საფუძვრად რომ ჩვენს ხალხს ამ დიდ შეგობას უყვარს ქართული კულტურა, სწავლობს მას დახეივითებით და პოპულარისადაც უწევს მისი ფილოლი აგრესიუ.

ნათელა ჯავახიშვილი

ქართული ლექსიკოლოგიური მუშაობის ისტორიიდან

(ივანე ჯავახიშვილის მიმოვარიდან)

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან, სახელ-
დობარ უკანასკნელ 20 წელიწადს და მე-20 საუ-
კუნის დასაწყისს, ჩვენი დედაენის გადაჯაჭრე-
ბა ცოტაოდნავ შეაჩერა ქართველი საზოგადოე-
ბის თვითშეგნების გამოვლიცხვამ და საქმემ გა-
მოკეთებისაკენ ახრუნა პირი. ამ დროს განსა-
კუთრებული სიმწვავეთ წამოიჭრა ქართული
ენის გადარჩენა-ადგენისა და მისი სწმინდის
დაცვის აუცილებლობა.

1915 წელს გაზეთ „სახალხო ფურცლის“
N1 პნა-ში გამოქვეყნდა წერილი: „ქართული
ლექსიკონის შესახებ“¹, რომელსაც ხელს აწე-
რდნენ, იმ დროს უკვე კარგად ცნობილი ცხრა
მეტყიერი და საზოგადო მოღვაწე ივანე ქავთა-
შვილი, კორნელი კეკელიძე, იუსტინე აბულაძე,
ოსკარ უფშოტ, სერგო ვორგაძე, ვახტანგ დამ-
ბაშიძე, ვუკოლ ბერიძე, პავლე ინგოროვა და
აკაკი შანიძე.

წერილს მოწოდების ხასიათი ჰქონდა, ამავე
დროს წერილი განმარტავდა რამდენად აუცი-
ლებელი და სასწრაფო იყო, რა დიდი და შეე-
რთებული ძალა იყო საქარო, რომ ქართულ
ენას კვლავ მოეპოვებია სამეცნიერო და სახელ-
მწიფოებრივი ენის ადგალი და მნიშვნელობა.
„იმ ვრს, რომელიც თავის საშწერლო ენას შე-
საფერხისად არ განავითარებს, არც შეუძლიან
გონებრივ განვითარებას უმაღლეს საფეხურს
შეღწიოს, რადგან მას ამისათვის აუცილებლად
საჭირო არაა იმ ახალთა: ენა სტიქიურა სუ-
ლიერი ბუნებისა და ძალის გამოხატულება და
ერთობლივი შემოქმედების წყარო, მისი გადა-
ჯარება თვით ვრს სულიერ გადაჯაჭრების
შინაწვევებელია“², ხოლო ამ მოთვარ იარაღად,
რომელიც ენის განვითარებას და გამოვლიცხვამ

შეუწყობდა ხელს. წერილის ავტორები ვრცელ
სამეცნიერო ლექსიკონს მოიჩნევდნენ და განმარ-
ტავდნენ რანაირად უნდა უოფილიყო გამოწუ-
ლი ლექსიკონი. ავტორებს რამდენიმე პარობა
ჰქონდათ წამოყენებული. უპირველეს ყოვლისა,
მათი აზრით, ლექსიკონი იმ დროის საჭიროე-
ბასა და მოთხოვნილებასთან უნდა უოფილიყო
შეთანხმებული და ანისდა მოხედვით სამ მოავარ
მიზანს უნდა მომსახურებოდა: 1. ქართულ სა-
მეცნიერო გრამატიკასთან ერთად ლექსიკონი
ქართული დედაენის ბუნების სრული გამოხატა-
ველი უნდა უოფილიყო, სიტყვათა ურთიერთო-
ბის დამოკიდებულების შესწავლელი და
სწორმეტყველების განმარტაცებული; 2. ლექსი-
კონი ძირითადად ქართველი ვრს მრავალსაუ-
კუნოვან საუწყეს უნდა დაურთობოდა, რომ ამ
დროისათვის გაღატაებული ენა კვლავ გამოე-
დრებოლიყო, ღველი სამეცნიერო ტერმინოლო-
გიის განახლებით და ახლის შექმნით განათ-
ლებულ ქართველ მეცნიერებს საშწერლობო
ცოცხალი ენა შეექმნათ, ამავე დროს სამეცნი-
ერო ტერმინოლოგიას ღველ მწერლობასთან კა-
ვშირი გაწვევითი არ უნდა ჰქონოდა, რომ
ქართველ კაცს თავისი წინაპრების სამეცნიერო-
კულტურული ჩაუწყვრის შეთვისებაც შეძლე-
ბოდა; 3. მოთვარი, ძირითადად პარობა იყო —
ლექსიკონი ვასაგები უნდა უოფილიყო ყოვე-
ლი ქართველისათვის, იმთხითვისაც კი, რომე-
ლმაც დედაენის გარდა სხვა ენა არ იყოდა.

პარალელური, ორენოვანი (ქართულ-რუსული,
ქართულ-გერმანული და ქართულ-ფრანგული)
ლექსიკონები მხოლოდ მეცნიერისთვისან წარბა.
თვის მოიჩნდათ გამოსადეგად, განსაკუთრებით
— მოარგმნელთათვის, ხოლო თუ იგი საყოვე-

ლოს სახმარებლად იქნება განუყოფელი, ჩვენი გადაგვარების ძარდად იქცევაო.2 იმიტომ, რომ ჰოთბელებს უცხო ენაზე შეაქვევს აზროვნებას და... ახალ შეხედულებას ჩაუნერგავს გულში, ადამიანის შეგნებისათვის უცხოების ტერაზია აუცილებლად სპირო იყოსო.2

შემდეგ დაწვრილებით იყო განმარტებული ჩახსიათის უნდა ურფიდაყო მუშაობა და როგორ უნდა ჩაატარებულიყო ეს სამუშაო ამ საქმის განსახორციელებლად. დასაბუთებული იყო ლექსიკონის შემდგენელი კომისიის წევრები და აღნიშნული იყო, რომ ამ საქმეზე უკვე მუშაობდნენ პეტროგრადის ქართული სამეცნიერო წრის წევრები და სხვა უნივერსიტეტის ზოგიერთი სტუდენტები. დადგენილი იყო ვადა და სხვ.

გაუთვინი გამოქვეყნებულ წერილს მოკვა ცადაც წინასწარ გამოცემული ზემოხსენებული „მიმართვა-მოწოდება“, რომელსაც დართული ჰქონდა „სახელმძღვანელო ვრცელი ქართული ლექსიკონის მასალების დასამუშავებლად“. „სახელმძღვანელოში“ უკვე მუხლობრივად იყო მოცემული პროგრამა და ის პრინციპი, რომლითაც უნდა ეხელმძღვანელათ მასალების შემგროვებლებს და შემდეგ ლექსიკონის შემდგენლებს. მაგრამ ამაზე ხიტყვას ადარ გაუგებრობები, რადგან ჩვენი დღევანდელი საგანი — ამ საკითხთან დაკავშირებული მიწერ-მოწერა გიორგი ყაზბეგსა და ივანე ჯავახიშვილს შორის, თავისთავად ეხება და განმარტავს ამ საკითხს.

აღნიშნული წერილის გაკეთება „სახალხო ფურცლებში“ გამოქვეყნებულ იმხანად ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარის, გიორგი ყაზბეგის დიდი გულისწყობაა გამოიწვია. მან ივანე ჯავახიშვილს მიმართა წერილით, სადაც აღიარებდა, რომ აგი არ ეთანხმება მათ პროგრამას და აინტერესებს, როგორც წერა-კითხვის გამავრცელებლის თავმჯდომარეს, საზოგადოების, რომელიც თავის მხრივ უკვე შეუდგა მთელ რიგ პარალელურ (ქ.რ., რ. — ფ.) ლექსიკონებს შედგენას, ხომ არ არის მათი საგაზეთო წერილი „სურას ეუბნებოდნენ, კიაც შენ ახმნიეო“. ამასთანავე, გ. ყაზბეგი გამოთქვამდა მტკიცე რწმენას, რომ თავდაპირველად სწორედ პარალელური ლექსიკონების შედგენა იყო სპირო. იგი ევრდნობოდა იმ მოსაზრებას, რომ ევროპაში და რუსეთში სწორედ ამ ხასიათის ლექსიკონები ეკოდებოდა და განმარტავდა თავისი მოსაზრების უპირატესობას.

ივანე ჯავახიშვილს არქივში, გ. ყაზბეგის ზემოაღსაბუთებულ წერილიდან ერთად, დაცულია ივანე ჯავახიშვილის საპასუხო წერილის შავი დღიანი, რომელიც მოლიანად მოგვყავს, ვინაიდან ეს წერილი ნათლად გვიჩვენებს პირადად ივანე ჯავახიშვილის აზრს ქართული ლექსიკონის დაწესებულების შესახებ, ისევე როგორც მის პრინციპულ

ლოს ამ საკითხში. ამავე დროს, იგივე წერილი ერთგვარად ისტორიის, როგორც [ქვემოთ] ჯავახიშვილის მიერ, ისევე მისი [ქვემოთ] ხელის ჩატარებული მუშაობის ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაზე.

წერილი. ფ. ქ-ლი. ფ. № 1495.
ბ. ხოვლე
1915. VII. 22.

„ღრმად პატივცემულო ბ.წი გიორგი ნიკოლოზის ძე!
თქვენი წერილი მან ივანის დაწერილი, ტფილისითგან 4 ივლისს გამოგზავნილი, მომივიდა ივლისის 8, თუ 9-ს. ჩაკი თქვენი წერილი ჩვენს საერთო მიმართვას „ქართული ლექსიკონის შესახებ“ ეხებოდა და როგორც თქვენ წერილითგან ხანის იმ მიმართვას ერთი ადგილი სხეანითგან გავივით, ამიტომ ვიძრე საპასუხო წერილს გაახლებდით, სპიროდ მიმართა მომეცადა იმ დრომდე, ხანამ ჩვენი პატარა წინასწარი „სახელმძღვანელო ვრცელი ქართული ლექსიკონის შესადგენად“ დაიხვედებოდა. ამ წინასწარი მოთავსებულა ჩვენი ზემოაღნიშნული მიმართვა და თვით ინტერუქცია ჩვენ თანაშორის. ლეხისათვის შედგენილი „სახელმძღვანელო ვრცელი ქართული ლექსიკონისათვის“ მუშაობის დასამუშავებლად“. ამ რამდენიმე დღის წინად ეს წინასწარი ტფილისითგან დახვედლი მთვიდ და ამ ჩემ წერილიდან ერთად გახლენბ. ბოდიშს ვიბდი, რომ თქვენი წერილის პასუხი დროზე ვერ გააბელით.

სწორედ მოგახსენით მე ძალიან გაშაკვირდა, რომ ჩვენი მოქმედება თქვენ ახე უცნაურად გავივით, ვთომც ჩვენი მოქმედების ჩვენ იდენტული წადილი გვქონდა წ. კ. გ. საზოგადოებისთვის ჩავცერა (сделать делкатным удар по адресу) და ქართული ანდაზის მხვავხად ვქცეოდით „ძალდა სცემდნენ, რაღეს ახმნიდნენ“-ო.

ძალიან შემეძარა ხრძანდებით უოვლად პატივცემულო ბ.წი გიორგი, მე სურავთ უკან მოქმედების მომხრე არახდროს არ ურფიდავარ და თუ სპიროდ დაინახავდი საზოგადოების წინააღმდეგ მემოქმედნა, ამას იც დავამალავდი და პარადიარ გამოვავადებდი კოდც.

გარწმუნებთ, რომ ჩვენი მოქმედება სრულეზით უანგაროა და მხოლოდ წ. კ. გ. საზოგადოებისხალხს თანაგრძობით იყო ნაკარნახევი. ეს საქმე (ვრცელი ლექსიკონის შედგენის შესახებ ზრუნვა) პეტრეს ქალაქში არის დაწუბობილი, არღესხად ქერ ჩვენ წ. კ. საზოგადოების გადაწვეტილების შესახებ არა ვიკოდათ რა, დიდი ხანია, რაც მე ქართულ ძველ ტერმინოლოგიას ვაგრკვებს და ხაკოპ და ხაკოლისნიერო მახალა შეგროვილი მაქვს კოდც: აზრად მქონდა ქართულ სამეცნიერო სატერმინოლოგი ლექსიკონისათვის მასალების დაიმუშავებინა და დახმებუდა, ამ 8 წლის წინად ტფილისში

მე საგანგებო კრებას კი მოვიწვიე, რომელშიაც 40-მდე კაცი იღებდა მონაწილეობას და საერთო, უვალდასათვის საჯაროდებულ სამეცნიერო ტრანზილოგიის შემუშავებაზე გვექონდა ბეობა, მაგრამ არა გამოვიდა რა. ამის შემდგომ მუშაობის პარადად განვაგრძობდა, მაგრამ რასაკვირველია მხოლოდ ჩემ სპეციალურ დარგში. მეტი არღებდა სამეცნიერო წრებ პეტრებს ქალაქში ჩემის ხელმძღვანელობით ქართული საზოგადოების ბიბლიოგრაფიის შედგენა დაამთავრა (1 ნაწილი იმეძღება სამეცნიერო აკადემიის მიერ და შემოდგომზე უკვე გამოვა კიდევ გადაწვევებით ორივე (სტუდენტებისა და ქალთა) სამეცნიერო წრის წევრების ერთობლივა მუშაობა ამ დღემინიშნულთან საქმის განსაზოკიდებლად მემართინა და საქმე მოეწყო კიდევ: მუშაობა დაწყოილია და ზოგაერთ დარგის მახალები უკვე ჩამაბარეს, ამ საგანზე ხაასის დროს ჩემსა ერთობა მოწოდებამანა, ეხლა ჩვენ კათედრაზე დატოვებულმა, აკაცი შანიძემ მოხარა: ბარემ რაკი მაკოდენა მახალა შეარბილი გავყო, კარგი იქნება საზოგადო ლექსიკონის გამოცემა რომ მოხერხებულყოიო, მე ვუბახუბე: ეს ამდენად ძნელი და რთული საქმეა და ჩემ სპეციალურ საგანზე დაშორებულა, რომ არახდარს ეს ფიქრად არ მომხვლია. თავის განზოკიდებუბა მხოლოდ შეერთებულის ძალით შეიძლება, თუ თქვენ, იოსებ უოფშიძე და სხვები მონაწილეობას მიიღებო, მაშინ იქნებ როგორმე გავხედოო შეთქი. აკაცი შანიძემ მოხარა: ითავეთ ეს საქმე, მოვილაპარაკოო და ეგების საქმე მოეწყო. ამდენიმე დღის შემდგომ პეტრებს ქალაქშივე კრება გვექონდა და გამოვარკვეით ვის შეიძლო და სასურველი და აუცილებელი იყო, რომ ამ საქმის მონაწილე უოფშიძე, მონაწილე უკვეა ის პირნი იყვნენ დასხვებულნი, რომელთა ჩვენს უკვე გამოქვეყნებულს მხარითვას ხელს აწერენ. ამასთანავე გადაწვევებით, რომ ამ ძნელ საქმის დარხებულად განზოკიდებუბა მხოლოდ ამ შემთხვევაში მოხერხდებოდა, თუ კი სალექსიკონოდ შესაკრება მახალა მონაწილეთა შორის დარგებისდა მიხედვით იქნება დაყოფილი, და თვითეულია ჩვენთაგანი თავის სპეციალურ კვლევის საგანს აიღებდა, და ამ დარგითგან მოგვაწოდებდა მახალს; მოლაპარაკების შემდგომ გამოირკვა, რომ ამ მხრე საქმე შეიძლებოდა კარგად მოგვეწყო და დამ კეიოდამე დღისმხებუებებს, აკოვარაფისა და ლიტურგიას აიღებდა, — მისი სპეტსაგანია და საუკეთესო მცოდნეცა, ი. აბულაძე, როგორც ქართულ-სარსულ პოეზიას მცოდნე ამ დარგითგან მახალს მოწოდებას აკისრებდა, ზ. გორაკაძე — ქართულ ფილოსოფიურ ტექსტების გამოცემებდა, მახალის საფილოსოფიო მწერლობითგან შევარკვებდა, ჰ. ინგოროვა მის მიერ გამოცემულ და გამოსაცემად დამზადებულ ჯედ სასულიერო პოეზიას აიღებდა, ვ. დამბაშიძე — სამეურნალო და სახუნებისმეტყველო

დარგს, იოსებ უოფშიძე, ა. შანიძე და ვ. ბერიძე ქართულ ენათმეცნიერების და ქართულ ზმნას, როგორც ურთოდებს მწიფს... თქვენი უმარჩილდები მონა კასრულობდა და ეხლა კისრულობს: მხოლოდ ჯედ ქართულ (T-VIII ს. ს.) სამართლის, ეკონომიურა მეცნიერების, ხელოვნების და ისტორიის და სამხედრო ტრანზილოგიას, აგრეთვე ქართულ-სარსულ ლექსიკონის ენას. ამასთანავე თვითეულ სპეციალისტს გადავცემდი იმ სატრანზილოგო მახალს, რომლის ამოკრებასაც ორი ქართული სამეცნიერო წრის წევრები ჩემის ხელმძღვანელობით XVIII ს. ქართულ მრავალ სამეცნიერო სახელმძღვანელობითგან შეედგენ... თხილსნი მომხდარმა ამ საქმის მონაწილეთა კრებასაც სალექსიკონო პროგრამა და გეგმა შეიწუშა და დაადსტურა. რაკი მოლაპარაკების დროს უკვლანი თანხანი იყვნენ რომ მაინდამაინც ეს საქმე ჩვენ ვერ ავტოდებოდა და მისი განზოკიდებუბა უკველი ჩვენგანის (სამუშობლასაში) მოვალეობა, ამიტომ გადაწვევებით საქმეს შევდგომოდით, თედამარეულად მე, სწორედ მოვახსენოთ, გადაწვევებით საქმეა, რომ ეს საქმე ხანამ განზოკიდებულბოდა არ გამოაურბულიყო, მაგრამ ჩემსა მეგობრებმა ტფილისში დამარწმუნეს, რომ ჩვენ წევობრავი უფლებს არა გვაქვს საზოგადოების ეს გარემოება და ვუშალიო იმიტომ, ვ. კ. გ. ს. ამ საქმეზე 1200 მან. დამარწვას აპირებდით და თქვენი ლექსიკონი რომ გამოეწე ვ. კ. გ. ს. გამოცემული აღარ გაიყვებდა და დიდი ზარალი მოეწყო. ამ ზარალში წევობრავად თქვენ დაგედებით ხრალი იმიტომ, რომ ვ. კ. გ. ს. საზოგადოების გამგეობის შეიძლო თავი ვაგმართლებინა, ჩვენ არაფერა ვაკოდით რა ამ ლექსიკონის შესახებ და ვერც წარმოვადგენდით, თუ რომ საქმე ასე დარბაილდებოდაო. გამგეობის ამგვარი პახუბი სამარ. თლიანაც იქნებოდაო. მოვილაპარაკეთ ამის შესახებ და კრებამ ეს არაი სამართლიანად სცნო. ამის გამო დადგინდა ვარეებით დებებელო წერალი ქართულ-ლექსიკონის შესახებ ეს გადაწვევითლებმა განზოკიდებულბო და როგორც ეხლა თქვენ წერალითგან არკვეთა ჩვენი მოქმედება თქვენ არ მოგწონებიაო.

ჩვენის არაით, დრამად პატრეცემული ბინი გორაკი, წევობრავი მოვალეობა და პახუბის მგებლობა მოგვეხდია. ეხლა ვ. კ. გ. ს.-ს გამგეობის საქმეა, როგორც მხარდებს, ისე მოიკიდეს. მხოლოდ ერთ რამეს მოგახსენებთ: ერთ წელიწადში საშუალო სასწავლებლისათვის უხრალი სახელმძღვანელოს შედგენაც კი ძნელია და როგორ შეიძლება გამგეობა დარწმუნებულბო იუოს ვითომც ერთს აღმაიანს, ერთს წელიწად-

1 ფრჩხილებში ჩასმული ნაწილი აქაც და სხვაგანაც ივანე ჯავახიშვილს წეროლში ვადაშლილი აქვს. ჩვენ ემეძღვათ, როგორც გარკვეული ინტერესის მქონე ადგილებს. ნ. ქ.

მა ქართული ლექსიკონის შედგენა ძალუძებენ!
 როდესაც თქვენა ბრძანები, დამიხანდღეთ ხელ
 შეუდგენათ ჯერ საკადემიო ლექსიკონი, ბო-
 ლო შედგამო პრაქტიკულად საშარებელიო, რომ
 ზედ არაფერი მავის მავგის არც გავითქვამს.
 ზედნს წერითი ვარკვერლად არის ნათქვამი,
 რომ ამგანად სრული აკადემიური ლექსიკონის
 შედგენა ეს არა გვაქვს ვანჯარსული (ამ საქმის
 მოთავე აკად. ნ. შარია და ზოგიერთი ზედგანა
 მონაწილნი) არამედ ვრცელი სამეცნიერო ლექ-
 სიკონის (გვ. 6-7). ზოლო ამის მავალითებს
 დასაბედება, დამეთანხმებით, სპირო არცია,
 რომ უკველს ვერაოდეს ენაში პრაქტიკულს
 ლექსიკონს წინ უძღოდა მრავალი ვრცელი სა-
 მეცნიერო ლექსიკონები, რომელნიც უკვე
 XVIII-XVIII ს. გამოჩენილ შეცნიერებს შერ
 იყვნენ შედგენილი. შემდგარი ბრძანდებით
 ზემო ხატონო, აგრედვე როდესაც ბრძანებით, ვი-
 თომც ზედ გამოგვეცხადებინოს, ვრცელ სამე-
 ცნიერო ლექსიკონისათვის „მასალები შეესა-
 რკებოდეს სამა წელიწადთა ნაჯარაუ-
 დებო და ვრთი წელიწადთა კადეზ
 მასალებს შესწავლისა და დასაბედად დასა-
 დებისათვის“ (გვ. 8). რაკი სამეცნიერო წრის
 წევრებთანად ერთად მონაწილეთა რიცხვი უმ-
 აღემატება, ამიტომ მასთანადვე იმ საშუალო წე-
 დიწადე გვაქვს ბედო.

კვლავ მოვახსენებთ, თუმცა თქვენ ამ აზრს
 არ ეთანხმებით, რომ პრაქტიკული ლექსიკონის
 შედგენა ზედ მდგომარეობაში, ხანამ ვრცელი
 სამეცნიერო ლექსიკონი დამთარებელი არ იქ-
 ნება უკველად შეურღლებოდა, მე გავნა, რომ
 ეს ახედაც ცხადია. მაგრამ რაკი თქვენ ესც
 საკამათოდ მიიჩნით, ორიოდ მასთვის მოვახ-
 სენებთ, ზედ თანამედროვე ცხოვრებაში ვანსა-
 კურთებით ხატერმინოლოგიო ლექსიკონისა სა-
 კორა. ეს შეადგენს ზედ განათლებულ წრეებში
 საბედის, ვანსაკურთებით „გაუთოს კაცთათვის“
 (როგორც ხალხში ვერანდასტებს ეძახიან) აუცი-
 ლებელ სპირობებს, იჯავე შეადგენს ქართულ
 მასწავლებლებო, ექიმების და სხვების ოცნებას.
 მასთანადვე თუ თქვენ ვსურთ პრაქტიკულად გა-
 სიონადეა რამ შეადგინოს, იქ, ამ თქვენს ლექ-
 სიკონში სამეცნიერო ტერმინოლოგიას უმთავ-
 რესი ადვილი უნდა მკონდეს დამოხებით, თო-
 რემ „საუფლადურა“ ქართულ ლექსიკონიდაც
 უკველამ ოცს. მერც როგორ უნდა მოე-
 რაოს ვრთი ადამიანი (თუნდც გე-
 ნიოსი იუსი, კარგად მოგესხენება, რომ დ. კა-
 რაქაშვილს ვენიობისაჲდს ბებია აქლია). ერ-
 თი წლის ვანსაულობაში? მას ერთად-ერთი გე-
 დარჩენია: აილოს და თხზს ტერმინები, მაგ-
 რამ ტერმინების შეთხზვა ეს ადვილია? მკობებ
 ბნ-გ-წ-მალაღაშვილს, რომელც ქართულ ექი-
 მთა ხატერმინოლოგიო კომისიის თავმჯდომარე
 იყო და ამ ვანსობით ჩამოხდა ტანჯვა და წვა-
 ლება ვანოიარეს, რომ ქართულად ვადმოთარ-
 ჱნაში მრავალი ანატომიური და ვანსაკურთებით

ობტოლოგიური ტერმინები და მრავალი სხვა
 ვერას ვახდენ, იმ დროს, როდესაც ვერცხვენი
 რთული მწერლობათგან ამოკეცილენ ხანსატო-
 შიო ტერმინებს, რომელიც შე შეერებელი
 მკონდა და მათ ვადავყო, მრავალი საკამათო
 საკითხი საბოლოოდ ვამოარკვეა. როგორც ვა-
 დანთარგმნის თქვენი ლექსიკონის შედგენელი
 მაგ. აზვარ სიტუვებს, როგორც არის
 несменяемость, иммунитет, квалифиниро-
 ванное преступление, поранение, восприя-
 тие, эквивалентность, капиталь, опера-
 ция, хоры, галерея, барабан, палица
 და მრავალ სხვას. თუ რომ ძველ ქართულ მწე-
 რლობათგან ეს ტერმინები შესწავლილი არა
 აქვს თითონ შეთხზვას? მერც რა მსაუფლებო
 ექმნება ამგვარ შეთხზულ ტერმინებს? არა
 სამსაბურს ვაწერებს წ. კ. გ. საზოგადოებას კარ-
 თედობას ამგვარ შეთხზულ ტერმინებს ვა-
 რცედლებით? თქვენ კარგად მოგესხენებათ, რა
 პასუხისმგებლობას აკისრებს წ. კ. გ. საზ. გამ-
 გეობა, თუ იგი ამგვარ ლექსიკონის ქართული
 ენის ვარუდის ხელს შეუწყობს. ზოლო თუ
 თქვენი შეზღუდული ამნარს მწელს ტერმინებს
 გვერდს აუქცვას და თავის ლექსიკონში არ შე-
 ცდნს, ვის რაოდ უნდა იგი? ზედნს რომ ველ-
 რები არა ვართ, რომ უკველი საქმე მუდამ თ-
 ვითგან დავიწყოთ და წინასართა ნაშუაგვარს
 ზურგი შევაქციოთ: მდიდარი ძველი სამეცნიერ-
 რი მწერლობა გვაქვს შენახული, რომელშიაც
 სამეცნიერო ტერმინების მომეტებული ნაწილი
 შენახულია და ვანა ზედნს მსრუც ველურობა არ
 იქნება და საკულტო მუშაობა უფრო არ გა-
 ვიძინდებოდეს, თუ რომ წარსულის ძვირის
 შემკვადრებობას არ შევიწყაილით და არ ვაპო-
 ვიყენებდით და ამის მავთერ სამეცნიერო ტერ-
 მინების შეპირად და ზურგედელ შეთხზველობას
 შეივადებით?

თუ რა მასწავლებს მე და არა მოსაზრებათ ვა-
 ნო სრული პირთუქველობით წინდვინათ შე-
 შილია ვთქვა, რომ ბ. დ. კარაქაშვილის (დ-
 უკველი სხვა მაგვარად შედგენილი) ლექსიკო-
 ნი სრულდებით უფარვისი და ვაშოუსადეგარი იქ-
 ნება და 2700 მან. ტყვილად ვაშურალი. მე
 ამას წარბუთებელად იმიტომ მოვახსენებთ,
 რომ პირადედაც არ ზედნის კომისიის უკველს
 წევრს საზოგადო საქმიანში გულშემატკივრო-
 ბის მებრ სხვა არავითარი მოსაზრება არ ვვალა-
 პარაკებს და თუნდაც რომ წ. კ. გ. საზოგადო-
 ბას საერთო ლექსიკონისათვის თავი დაინებე-
 ბინა და ზედნის მომარინა, ზედნს ვადავადე-
 ლო ვაქონდა, რომ ხანამ ლექსიკონი შედგენი-
 ლი არ იქნება არავისგან არავითარი სახეიდა-
 ლი არ ავადელო.

კვლავ მოვახსენებთ, ზედ ზედნი მოვადგობა
 ავანრული და ვანდობით, რომ ამგვარი საქ-
 მე დაწყობილია და თქვენი ვანჯარების ვანსა-
 რცილდობა შეურღლებოდა. ეხლა, ზემო ხატო-
 ნო, თქვენი საქმე, გნებავთ სეადეთ და დარ.

წმუნებულ ვართ, რომ ჩვენი სიტყვა გამართლდება ერთი წლის, წლიწინების შემდეგ თქვენს ლექსიკონს გამოვა, ყველა ნაბჯს და ვაჩვენებ, შენც დახატებულს მოუდგომელ აზრს წაოჯახებამ და აქნებ მაშინ მაინც თქვენც დაიწმუნდეთ, რომ ჩვენ არ ვდღვებით და ხი. მართლვე ვადაპარავებდა, მაგრამ მაშინ ფრთხილად დახატული ვიქმნებთ და საქმე კი ისევ გახატვით დაიჩვენებ.

გარწმუნებით ხი. ვიორტა, პირადად თქვენ ღრმად პატყვა გეშთ შივ და დარწმუნებულ ვართ ხალექსიკონს კომისიის თვითღული წევრი, არა მარტო როგორც წ. კ. გ. საზოგადოების გამგეობის ღირსებულ თავმჯდომარეს, არამედ აგრეთვე როგორც ოსმდღეთის საქართველოს საარქეოლოგიის ნაშთების პირველს აღმწერს, წ. კ. გ. საზოგადოებად ყოველს ჩვენგანს ისეთ დარწმუნებულმა შეგვანია, რომელსაც თვითღული ქართველი თვალის მინიჭით უნდა გაუტრთხილდებ.

ამიტომ ჩვენ ფიქრადაც არ მოგვხლდა, რომ წ. კ. გ. საზ. რაინე ზაინ შიგვერეცხა და დარწმუნებულ ვიყავით და ეხება ღრმად დარწმუნებულ ვართ, რომ ჩვენი მხმართით საზოგადო საქმისათვის ხარგებლობის მოტანის შტებ, ჩვენ, არავითარ ენების მოტანა არ შეგვიძლო.

(წერალი ხელმოწერა).

ივანე ჯავახიშვილის შემოკრულ წერილს მოყვა ვიორტი ეახებვის პასუხი, რომელშიაც თუმც არ იზიარებდა ლექსიკონის აშკარად გამოცემის აზრს, მაინც სთავაზობდა გამოთავაზებულა ძალიან მოკლედი ხელი ამ საქმისათვის და აღუქვამდა წ. კ. გ. საზ.ის მხრივ ვოკლეჯარ მატერიალურ დახმარებას. ავა სწერდა:

«Наша переписка достаточно выяснила нынешнее положение вопроса и мне представляется необходимым, оставив наши пререкания, не теряя времени, согласовать работы Вашего высокодостойного кружка с целями О. Г. Вединени сила. Наш общий девиз — польза родине... я вызываю Вас, глубокоуважаемый Иван Александрович, не на бой, а на братскую кооперацию. Общ. Грамотности имеет материальные средства — у Вас же — знание и желание работать...»

ლექსიკონის საკითხთან დაკავრებით არ შეძლება ორივე სიტყვით არ შევებით წ. კ. გამ. საზოგადოების საქმიანობას ამ დარგში¹⁰ ერთ კლდე 1911 წ. IV 21-24-ის საზოგადოების კრებას მოხმინა გამგეობის მოხსენება ლექსიკონის შედგენა-გამოცემის აუცილებლობის შესახებ, ამ მოტყვით, რომ დ. ჩუხინაშვილის ლექსიკონი ამ დროისათვის უკვე ხელმოცარად იზიარობას წარმოადგენდა, ხოლო სახატული ლექსიკონი მეთრედ მაინცლო ვადაწდა შეე-

დგინათ ქართულ-რუსულ-ფრანგული ლექსიკონი (1500 გვ. მოცულობის, 2000 რუბლს¹¹ ტარავით). ლექსიკონის შედგენასთან დაკავრებით სხვადასხვა აზრი გამოითქვა. უმრავლესობა მხარს უჭერდა ამ გადაწყვეტილებას.

აკაკი წერეთელმა საგულახმომ მოსაზრება წამოაწერა. ლექსიკონის შესადგენად, მისი აზრით, პირველ რიგში, შეკრებილი და გამოყენებული უნდა ყოფილიყო ზეპირსიტყვიანობა და „მდახიო ხალხში“ შენახული სხუთა ქართული ენის ნაშთები, რადგან „იქ არის ენის ხალხი“. ხალხში ბევრი ისეთი სიტყვაა, რომელიც ჩვენ არ ვიცით და კანონიერ სიტყვების ნაცვლად სჯობს შენებრივი ქართული სიტყვები, ხალხში დაცული მოიძებნოს. ამ დონისებებას განხორციელება არ ღირსება სახს. რების უქონლობის გამო. უზუბალაშვილის შეწერული 2000 მან. ხაქმარჩის არ აღმოჩნდა.

1915 წ. დასაწყისში წ. კ. გ. საზ.ის გამგეობის მიერ ლექსიკონის საკითხი კვლავ წამოიჭრა და ეს საქმე დავით კარიჭავილის მიერდო. თუმცა დ. კარიჭავილი დიდი ენერჯიითა და მონდობით შეუდგა დაიარსებულ მოვადრობას, 1915 წ. მაისში იგი მოხსენებით წარსდგა საზოგადოების გამგეობის წინაშე ლექსიკონის შედგენის მიმდინარეობის თაობაზე, სადაც ასახელებდა ამ საქმის განხორციელებასთან დაკავრებით არსებულ ხანძელ-ხირთულებს. ამისდა მიუხედავად, რომ დ. კარიჭავილი ამ დონისებების დაწინაშე ვადაში განხორციელების პარობას იძლეოდა, საქმის სისრულეში მოყვნა ვერ მოხერხდა¹² და ივანე ჯავახიშვილის წინასწარმეტყველური მსჯერა გამართლდა.

ვერც პეტროპოლის ქართველ მეცნიერთა და ქართველი საზოგადოების მოწინავე წარმომადგენელთა პატარა ჯგუფის მიერ წამოყვებულ საქმეს ეღარსა საბოლოო ხორცშესხმა. ეს ამ დრო იყო, როდესაც უკვე რეალურად იდგა საქართველოში უმადლებს განათლების ცერის დაარსების საკითხი და მიტლი ყურადღება და საქმიანობა, განსაკუთრებით თვით ივანე ჯავახიშვილის გულმსურთი, მილიანად ამ საქმისკენ იყო მიმართული.

ივანე ჯავახიშვილის მრავალფეროვან არქივში დიდი რაოდენობითაა დაცული სატერმინოლოგიო და ხალექსიკონი მასალები, რომელიც, როგორც აღნიშნული აქვს ივანე ჯავახიშვილს შემოკრულად გ. ყაზბეგისადმი მიმართულ წერილში — წლების მანძელზე იყო შეკრებილი, როგორც თვით ივანე ჯავახიშვილის, ასევე მის ხელმძღვანელობით მომუშავე პირების მიერ.

შედეგში, როდესაც თბილისის უნივერსიტეტი გაიხსნა, პირველ რიგში ქართული საეცენიკო ტერმინოლოგიის დაწესებების საკითხი იდგა. 1921 წლიდან დაარსდა სახელმწიფო საეცენიკო სასტო — ივანე ჯავახიშვილის თავმჯდომარეობით და სხვადასხვა საეცენიკო დარგების სპეციალისტების მონაწილეობით და-

რომლის მოვარი ამოცანა იყო ქართული ტერმინოლოგიის დამუშავება.

ივანე ჯავახიშვილმა თავისი დირექტორობის დროს „შოთა რუსთაველის მუზეუმის“ თანამ. შრომლებს დამუშავებინა და ამოკრფინა სხვადასხვა წერტილობითი ჭეღვებიდან სატერმინოლოგიკო მასალა (კონტექსტების დართვით), რი. შელიც აქვამად დაუღლია აკად. კ. კვავლიძის ხა. ხელნაწერით ინსტიტუტში.

ივანე ჯავახიშვილის ლექსიკოლოგიური ნამუშევარიც არის დაუღლი მის არქივში. ი. ზოგადი განმარტება მას თვითონ მქონია გადაცე. მელა განმარტებითი ლექსიკონისთვის. ზოგადი რითი მოვარა აქვამად დაიბეჭდა ქართულ საბ-

ჭოთა ენციკლოპედიაში, რაც აღნიშნულია ტომის წინახატუვარაშა.

და ბოლოს — ივანე ჯავახიშვილის ნამუშევარის თხზულებების მომეტებულა წაწილი ძველი ქართული ტერმინების ანალიზს ეწყობება.

შართალია, დღეისათვის საკმარად გავეჩინა ქართული, როგორც განმარტებითი, ასევე სხვადასხვა დარგის ტერმინოლოგიური ლექსიკონები, ქართული ენის სიწმინდის საკითხს სადღეისოდაც მტკიცებულა.

ამიტომ, ამ საკითხთან დაკავშირებულ ივანე ჯავახიშვილის სამოცამო წერტილის გამოკვეთება და მკითხველთათვის ექსკურსია მნიშვნელობას მოკლებული არ უნდა იყოს.

შენიშვნები:

1. ხელნ. ინსტ. ივ. ჯ-ლის ფ. № 346. ქართული ლექსიკონის შესახებ. 1915 წ. 8. VI, თბ. ავტორგრაფი. დედანი. ხელს აწერს მხოლოდ ივ. ჯავახიშვილი. თავში აწერია „დედანი“. დაიბეჭდა — 1. სახელმძღვანელო ვრცელი ქართული ლექსიკონის შესახებ. ცალკე წიგნად. 1915 წ., 7 ფ. 2; ივ. ჯავახიშვილის — ქართული ენისა და მწერლობის ისტორიის საკითხები. 1956 წ., თბ. გვ. 156-162.
2. იქვე.
3. გიორგი ყაზბეგი — 1908 წ. 9/III-ს არჩეული იყო წ. კ. გ. ს. თავმჯდომარედ. ყოფილი სამხედრო პირი, რომელიც დათხოვილი იყო სამსახურიდან, როგორც რეაქციის არაერთგულა. განათლებული და განვითარებული პიროვნება, იგი ერთგულად და მუყაითად მუშაობდა წ. კ. გ. საზაბის საკეთილდღეოდ, რაც დაბეჭდო საზაბის საქმიანობას. მის მიერ პირველად იყო აღრიცხული და შესწავლილი საქართველოს თურქეთში მოქცეული არქეოლოგიური ძეგლები. იხ. ტ. ზუნდაძე, კ. შ. წ. კ. გ. საზოგადო-

- ება“, თბ., 1960, გვ. 78-88 და გ. ლასხიშვილის მუშაობები, თბ., 1934, გვ. 257.
4. ხელნ. ინსტ. ივ. ჯ-ლის ფ. № 2302. წერილი რუსულ ენაზეა დაწერილი.
5. ხელნ. ინსტ. ივ. ჯ-ლის ფ. № 1495.
6. ხელნ. ინსტ. ივ. ჯ-ლის ფ. №№ 462-471; 472-473; 474, 475, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 488-492; 493-495; 496-497; 498, 499, 500, 501-502; 503, 504-520, 522-544; და სხვა როგორც ივ. ჯავახიშვილის ასევე სხვა პირთა ამოკრფილი.
7. ივანე ჯავახიშვილის არქივში დაცულია რამდენიმე ტელეგრაფი ქართული ლექსიკონის შედგენაში მონაწილეობის მიღებაზე თანხმობით. ხელნ. ინსტ. ივ. ჯ-ლის ფ. №№ 2243-2245.
8. გ. გ. მალაშვილი განთქმული ექიმი. ის. ქართული მედიცინის ისტორია.
9. ხელნ. ინსტ. ივ. ჯ-ლის ფ. № 2303.
10. ტუნდაძე — დასაბეჭდებული ნაშრომი, გვ. 130, 131.
11. ხელნ. ინსტ. ივ. ჯ-ლის ფ. №№ 555-572 და სხვ.

საყურადღებო ნაშრომი ბარსევან ჭავჭავაძეზე

ქართველი ისტორიკოსი პლატონ იოსელიანი, თავის გამაგრებულ ნაშრომში „სტორება გიორგი მეცამეტისა“ გარსევან ჰევკეაძის მოღვაწეობას ასე ასახიანებს: „დრო და არქივი რუსეთისა გამოაჩენს, რაოდენ შალა იღვა გარსევან გონიერებითა და საქმითა სხვათა ზედა ქართველთა“. შარბლაყ, საშური აღლო და მიგნება ჰირდებოდა მენსტორიეს იმ დროს, როცა იმას ამზობდა და ასე კარგად განსჭვრიტა გარსევან ჰევკეაძის დიდი დამსახურება რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის საშვილთაშვილო საქმეში.

ამ დიდი ეროვნული მოღვაწის შესახებ საბუნებისმეტყველო ლიტერატურაში თუ ნარატიულ წიგნებში არა ერთი და ირი, მეტ-ნაკლებად უურადასაღები ახრია გამოქმუნი ისეთი ავტორიტეტული მკვლევარების მიერ, როგორებიცაა პ. იოსელიანი, შ. ბროსე, ე. თაყაიშვილი, ს. კაციაძე, ნ. ბერძენიშვილი, ი. ცინცაძე და სხვანი. მაგრამ საგანგებო ყელევა-ძიების საგანი მისი დიპლომატიური მოღვაწეობის სრული შესწავლა დღემდე არავის არ უღლია. ამიტომაც სპეციალისტთა და ფართო საზოგადოებრიობის ყურადღების არავალზე გამოსვლისთანავე მოეცა ისტორიკოს ზურაბ ცუტიშვილის წიგნი „გარსევან ჰევკეაძის სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობა“.

ქართველი და რუსი ხალხის ისტორიული წახსუნის ღრმა მეცნიერული შესწავლა გვიჩვენებს, რომ მათი ურთიერთობა მეტ-ნაკლებად განმარტობული იყო ორივე ქვეყნის ინტერესებში. ისტორიის უღმომებელ მსვლელობას, სხვადასხვა ეპოქების მძაფრ პოლიტიკურ კატალიზმებს ორივე ეს ხალხი მჭიდრო კავშირის აუცილებლობამდე მიჰყავდა. სწორედ ამ ისტორიული ურთიერთობის ფონზე, ერთ, მეტად საინტერესო ქრანოლოგიურ ურთიერთობის მონაცემში (XVIII საუკუნის მეორე ნახევარი — XIX საუკუნის დასაწყისი) უნდა იქნას ვახილული პეტერბურგში 1784-1801 წლებში ქართლ-კახეთის სამეფოს სრულფუნქციონირი ელჩის გარსევან რევაზის ძე ჰევკეაძის შეტად საყურადღებო და შრომატევადი დიპლომატიური მოღვაწეობა.

წიგნის ავტორი აღნიშნული ეპოქის ისტორიულ პირობებშია ფრიად ნაყოფიერი მკვლევარია, რომელსაც არა ერთი ნაშრომი აქვს მიძღვნილი, როგორც 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატის, ისე მანინდელი ქართლ-კახეთის ეროვნული მოღვაწეებისადმი, (სოლომონ ლიონიძე, დავით კვინიძე, მაქსიმე ქუთათელი, გაიოზ რექტორი და სხვანი), რომლებმაც ღრმა ყვლი დასტოვეს საქართველოს ისტორიაში.

ზ. ცუტიშვილის სარეცენზიო წიგნი გ. ჰევკეაძის, ამ მეტად ტრაგადული პიროვნების სტორებისა და მოღვაწეობის მონოგრაფიული შესწავლის პირველ და ილბიან კლას წარმოადგენს. იგი სერიოზული მეცნიერული გამოკვლევაა, რომელშიც მამეე დროს ეპოქის სხვა ისტორიულ მოღვაწეთა შრავალი საკითხი გაშუქებული და მოკუმულია მათი თანამედროვე მეცნიერულ დონეზე შესახება. წიგნი ძირითადად დაწერილია ჩვენი ქვეყნის სიძველეთაყვებში დატული უამრავი ზუნაწერი ლექსუნტების შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე. აქ კი საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ავტორის წყარომოკიდნეობის არსენალში დიდი ადგილი უკავია მის მიერვე გამოვლენილ მეცნიერებისათვის დღემდე უცნობ საარქივო მასალას, რომელიც პირველად შემოდის ისტორიული მეცნიერების მიმოქცევაში. ავტორი ასევე ფართოდ იყენებს დასტამბულ ისტორიულ საბუთებს, პერიოდიკას და ნარატიულ მასალებს.

სარეცენზიო წიგნში სათანადო ადგილი აქვს დათმობილი ისტორიული წყაროების კრიტიკულ ანალიზს, რომლის საკვირვებასაც ავტორის უყარნახებდა როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში ისე წყაროებში არსებული წინააღმდეგობები. შესამოწმებელი მასალის, საბუთების, სამეცნიერო ლიტერატურის ცოდნის დონე ავტორის ეხმარება მკაცრი მეცნიერული ინტერპრეტაცია გაუყეთოს ამა თუ იმ მოვლენას ან ფაქტს. წყაროთა ზვენებების ვარჯისთანობის დასადგენად ავტორი მონიანობაში ითვალისწინებს მის შედგენილობის ისტორიოგრაფიულ და ლიტერატურულ თავისებურებებს. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გამოა, რომ მან შეძლო მოეცა XVIII-XIX საუკუნეების ისტორიული მოვლენების და გარსევან ჰევკეაძის პიროვნების ბევრად უფრო სრულყოფილი სახე, ვიდრე ჩვენ ამას

ვხედებით დღემდე არსებულ სამეცნიერო ლიტერატურაში.

წიგნი შედგება, შესავლის, სამი თავისა და დანართისგან. აქვს რუსულ ენაზე დანართი სრულყოფილი რეზიუმე და თან ერთვის რამდენიმე საარქივო დოკუმენტი, რაც მისდამი ინტერესს კიდევ უფრო სრულყოფილს ხდის. წიგნის მესამე თავი, რომელიც მისი მოკულოების ორ შესამდეს შეადგენს, მთლიანად 1783-1801 წწ. გარსევან ჰეკუაძის სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ მოღვაწეობას შეეხება. აქ ყურადღასს ისაყიბის ისტორიოგრაფია. თავმად შეიძლება ითქვას, რომ ეს არა მარტო გარსევან ჰეკუაძის, როგორც მოღვაწე პიროვნების დახასიათებაა, არამედ 1783 წლის მეგობრულ მფარველობითი ტრაქტატის — სრულყოფილი ისტორიოგრაფიაც. ავტორი მარჯვედ და კრიტიკულად ეხება ზოგიერთთა თვალსაზრისს გარსევან ჰეკუაძის მიმართ უსაფუძვლო ბრალდებას სამშობლოსადმი დასაბრუნებლად დასპირისპირო დამაგრებელი ისტორიული ფაქტების მოშველიებით, საქმის ნამდვილი ვითარებაში ჩაუხედავ მისტორიებს, ბატონიშვილებთან მოკიდებული დღემდე სათანადო მეცნიერული პასუხით უმასპინძლებდა. ავტორის საქმებზე დღემდე უნდა ითქვას, რომ გარსევანი როგორც ისტორიული პიროვნება მას შესწავლის აქვს არა განცალკევებულად, იზოლირებულად, არამედ ეპოქის ძირითად მოვლენებთან ორგანულ კავშირში. ავტორი იძლევა ჰეკუაძეთა შტოს გენეალოგიურ ნუსხას; შესანიშნავად წარმოგიადგინებს თვით გარსევანისა და მის წინაპართა ქართლ-კახეთის სამეფო კარზე აღზევების თითქმის ეტყუარ და ზუსტ სურათს, დიდალი საბუთების შესწავლის და ანალიზის საფუძველზე აქ წარმოჩენილია გარსევან ჰეკუაძის, როგორც პრივრეტული ერთგული. მოღვაწის, არალი იმპერიონდელ ქართველ-რუსულ პოლიტიკაში, მოღვაწე ერისშვილისა, რომელმაც იყოფა, რომ „საქართველზე დებდა თავისი ქვეყნის მსხვერპლს“, მაგრამ ამასთანავე მან ისიც კარგად იცოდა, რომ ამ კონკრეტულ ვითარებაში მეფის რუსეთის დამპყრობლური მიზნების მოუხედავად, რუსეთ-ევროპის გზით წინსვლას საქართველოსათვის ისტორიულად ობიექტური, დადებითი შედეგი უნდა მოჰყოლოდა.

ავტორის საგანგებოდ ცალ-ცალკე აქვს შესწავლილი გარსევან ჰეკუაძის ოთხივე ელჩობა რუსეთის საიმპერატორო კარზე (1784-1788, 1793-1796, 1797-1799, 1800-1801 წლებში). პირველი ელჩობის ანალიზისას ავტორი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მფარველობითი ტრაქტატის გაფორმება შეესაბამებოდა ორივე ქვეყნის ინტერესებს, ამავე დროს ეს ისტორიული აქტი მოასწავებდა რუსეთის სახელმწიფოს დიდ გამაჩქევებს ამიერკავკასიაში, მაგრამ ტრაქტატის მნიშვნელობა მარტო ამით არ ამოი-

წერებოდა; ეს იყო იმავდროულად საქართველოს დიდი ისტორიული დამსახურებები. ქვეყნის კახის ხალხის წინაშე, მაგრამ, ჰეკუაძის წინაშე იმით ისიც, რომ გარსევან ჰეკუაძისა და სხვა იმდროინდელ პროგრესულ მოღვაწეთა დამხმარებელი ბრძოლის მიუხედავად, შექმნილ რთულ პოლიტიკურ ვითარებაში მეფის რუსეთში ვერ შესძლო საქართველოსადმი 1783 წლის მფარველობითი ტრაქტატით აღთქმული დამპყრობის აღმოჩენა, რადგანაც თვითონ მას ამ დროისათვის მრავალი მისაგვარებელი საქმე გამოუჩნდა როგორც ევროპაში, ისე კავკასიაშიც. ამიტომაც საქართველოს საკითხმა ცარიზმის პოლიტიკაში მეორეხარისხოვანი ადგილი დაიკავა.

მე-18 საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედის რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათისა და ძირითადი არსის გასაგებად მკითხველს კარგ წარმოდგენას აძლევს ნაშრომის მეორე თავი, სადაც ვრცელი, მეცნიერული საფუძვლიანი გაშლილი ქართლ-კახეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების შესახებ აღნიშნული პერიოდში. ქვეყნის იმდროინდელი მოახლოებული უწყობის მიზეზს ავტორი, საესებით სამართლიანად, „გლეხი კაცის ამოწყვეტაში“ ზედაქს, რაც თავისთავად მუდმივმოქმედი უარყოფითი საგარეო პოლიტიკური ფაქტორის შედეგი იყო. ამ დროს კი ფეოდალური დაზიზღუბებით თავის დაღწევა, ზოგჯერ ახილავს გამიჯნა და ევროპული გზით წასვლა სახელმწიფო წყობილების გარდაქმნის გარეშე. შეუძლებელი იყო. დიდალი ფაქტობრივი მასალა და მისი სარი მეცნიერული ანალიზი აქაც შევლის ავტორის თავისი არკუმენტაციის სისწორეში.

ნაშრომში საარქივო მასალის დეტალური ანალიზის საფუძველზე კარგადაა შესწავლილი 90-იანი წლების პოლიტიკური ვითარებაც. შეუძლებელია დიდი გულისყურის გარეშე წაიკითხოს კაცმა ნაშრომის ის ადგილები, სადაც ლამაზაია ქართველ დიპლომატთა მოღვაწეობაზე რუსეთის საიმპერატორო კარზე. ყველაფრიდან ჩანს, რომ ქართლ-კახეთის დიპლომატიამ რუსეთის სამეფო კარს დროულად მიაწვდინა ხმა და აიძულა იგი ალა მამადა-ხანის საყიბი სავანგებო სდომიზზე განეხილა და გარკვეული დადგენილება გამოიტანა.

საინტერესოდაა დაწერილი გარსევანის მოღვაწეობისა და ცხოვრების უკანასკნელი პერიოდის შესახებ. ავტორი ერთხელ კიდევ ასახულებს, რომ იგი ნამდვილი პატიოტი იყო თავისი ქვეყნისა და ზუსტად ასრულებდა იმ მიზნობებს, რასაც მას საქართველოს მეფეები აძლევდნენ. რუსეთისა და საქართველოს ისტორიული არქივები ამაზე ერთხმად ლაღებენ. ერთი სიტყვით, ზ. ციტიშვილი როგორც მკითხველოდობრივ, ისე ისტორიულ-ფაქტობრივ პოზიციებთან სავსებით მართებულად აფასებს გარსევან ჰეკუაძის პიროვნებას. მისი აზრით,

გარსევან ჰავევაძე, ისე როგორც ვრეკლე მეორე სწორად აღესაბუნებ შეთვრამტე საუკუნის მეორე ნახევარში შექმნილ საგარეო-პოლიტიკურ სიტუაციას, ამიერკავკასიის გარემო შებრძოლ სახელმწიფოთა როლსა და მნიშვნელობას საქართველოს მომავალი განვითარებისათვის. გარსევანს სწამდა, რომ ერთმორწმუნე რუსეთის სახელმწიფო, რომელიც თავისი კულტურითა და წყობილებით უფრო მაღლა იდგა, ეიღრე ირანი და თურქეთი, საქართველოს გაძლიერებას შეუწყობდა ზელს, დაიკავდა მის საზნაო დამოუკიდებლობას. ასე ესმოდა მას 1783 წლის მფარველობითი ტრაქტატი. მართალია ტრაქტატმა ქართველ პოლიტიკოსებს იმედი არ გაუშაროლა, მაგრამ ეს მათ არ აღსანიშნათ როგორც შედეგი რუსეთზე აღებული ორიენტაციისა. ისინი მიიწე რუსეთთან დაახლოების გზას არჩევენ, მიდიოდნენ რა მსხვერპლის გზით, რადგან სხვა უკეთეს გამოსავალს ვერ ხედავენ.

სარეცენზოო წიგნის მიმართ გვაქვს რამდენიმე არაპრინციპული ხასიათის შენიშვნა: 1) ავტორი წერს, რომ „საქართველოს ისტორიაში ჰავევაძეთა გვარი XVI საუკუნის დასაწყისიდან იხსენიება“ (გვ. 42). აქ ცოტადენი სიზუსტეა საჭირო. საისტორიო წყაროებში უძველესი ცნობა ჰავევაძეთა გვარის შესახებ ვეტოენის იმ ხანას, როდესაც საქართველოს სახელმწიფოებრივი მთლიანობა ყერ კიდევ არ იყო დარღვეული — აღუქანდრე I დიდის ხანას (XV საუკუნის პირველი ნახევარი) (იხ. მცხეთის სიგელი აღუქანდრე I-ის დროისა, 1438 წ. თ. ვორდანია, ქრონიკები II, 1897, გვ. 244); 2) საჭირო იყო ავტორი შეხებოდარ

იმ კონფლიქტს, რომელიც წარიმართა გარსევან ჰავევაძესა და ს. ლიონიძეს. მონის და აესხნა ამ კონფლიქტის მიზეზებმა. ამ წიგნის ერთი ქვეთავი ავტორს ასე დაუსათაურებია: „გ. ჰავევაძის გადასახლება რუსეთში 1805 წელს და მისი შემდგომი მოღვაწეობა“. ჩვენის აზრით, უფრო მართებული იქნებოდა ავტორის ეს ქვეთავი ასე დაესათაურებინა: „გ. ჰავევაძის გადასახლება რუსეთში 1805 წელს და მისი ცხოვრების უქანსკენელი წლები“, მით უმეტეს, რომ აქ გადასახლების მიზეზების გარკვევის გარდა არავითარ ამოღვაწეო საქმიანობაზე არ არის ლაპარაკი. ჩვენ გვესმის ავტორისა, გ. ჰავევაძის ცხოვრება, მას ერის წინაშე სამსახურის გარეშე ვერ წარმოუდგენია და შეიძლება მისი აზრი ამით გაართლებული იყოს, მაგრამ ფაქტი ხომ ჟიუტი არის და ჩვენს სასარგებლოდ ლაპარაკობს; 4) და ბოლოს, ჩვენი აზრით წიგნის სახელწოდებად უფრო მიზანშეწონილი იქნებოდა „გარსევან ჰავევაძის დიპლომატიური მოღვაწეობა“ და არა „სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობა“, როგორც მისთვის ავტორის დაურქმევია, რადგან მასში სწორედ ამ მომენტზეა ძირითადად აქცენტი გამახვილებული.

შესანიშნავი ქართული ენით დაწერილი წიგნი, მისი შეცნირული ღირებულება, ავტორის მიერ წლების მანძილზე ჩატარებული დაუღალავი შრომის ნაყოფია და სასიამოვნოა, რომ იგი ყარგი შედევით დამთარდა.

ბელოჯიკა ილიაშვილი
დუბნიშხან ცინცაძე

რედაქციის მხამართი:

თბილისი, რუსთაველის ქრონიკეტი, № 18.

ბელოჯიკა ილიაშვილი — 98-55-11,

ბი. ავდ. შიადგლის — 98-55-18, 3/8, მდი-

ნის თ. განყოფილებებს — 98-55-15; 98-55-17, 98-55-20.

საქ. კ. ც. -ის გამოცემა, 1983.

გადაეცა ასაწყობად 13. 6. 83 წ. ხელმოწერილი დასაბუქდალ 14.7. 83 წ. ასაწყობის ზომა 7 1/4 X 12, ქალაღის ფორმატი 70 X 108, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. საალ-საგამომცემლო თამაბი 16,58.

თე 07220. ტირაჟი 32000; შეეც. 1556. საქ. კ. ც. -ის გამოცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

ფანო 80 333.

6-1137

060000
70128
საქართველოს
საბავშვო
საბავშვო

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ